

273	Kněží buditelé národa československého	Hronek Josef	1921
274	Proti potupám sv. Jana Nepomuckého	Skála Václav	1921
	Krutosti habsburské a protestantské	Sahula Jiří	
	Bratři Orebští - jejich účast v hnutí husitském a katolicismus	Koleš Vilém	
	Původ spiritismu, zjevy a učení	Novotný Josef	
274	Chraňte dítek svých	Zavoral M. J., Oliva Ar., Vajs V., Hanuš J., Hladík Ad.	1921
275	Jak povstal život na zemi o původu světa	Olmr K. B.	1921
276	Sváry českých sektářů	Sahula Jiří	1921

„ČASOVÝCH ÚVAH“
SVAZEK 273.

Josef Hronek :

Kněží buditelé
národa
československého.

Stran 40.

SIMON

1921
VYDÁVÁ „TISKOVÉ DRUŽSTVO“
V HRADCI KRÁLOVÉ (ADALBER-
TINUM). — CENA KČ 1.70.

ČASOVÉ ÚVAHY.

Řídí dr. Jan Konečný.

Z publikací »Časových Úvah« jsou dosud na skladě brožury :

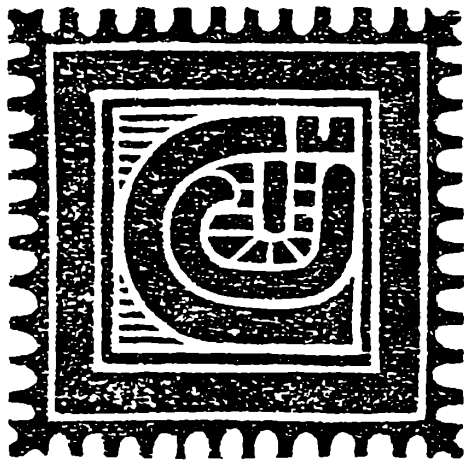
I. APOLOGETIKA :

	Stran	Cena hal.
<i>Jiří Sahula</i> : Vira jako vira	32	32
Dr. <i>Fr. Reyl</i> : Manželství přirozené a svátostné .	32	32
Dr. <i>Fr. Reyl</i> : Proti »Volné myšlence«	32	32
<i>V. H. Hradecký</i> : Volná Myšlenka	56	56
<i>Aug. Egger—Fr. Navrátil</i> : Vlastenectví	40	40
<i>Jan Bělina</i> : O duši lidské	36	36
<i>Fr. Blažák</i> : Sv. missie	40	40
Dr. <i>Jan Konečný</i> : Monismus a křesťanství	32	32
<i>Fr. Jirásko</i> : O křesťanské charitě	32	32
<i>Jan Bělina</i> : Úpadek vědy	40	40
Dr. <i>Jos. Samsour</i> : Mimo Církev není spásy	40	40
Dr. <i>Jos. Novotný</i> : Bůh Stvoř. a Pánem světa . .	32	32
Dr. <i>Otakar Tauber</i> : Škola a náboženství	32	40
<i>Josef Rohleder</i> : V zápase o Řím	48	170
Dr. <i>Jan Konečný</i> : Cesty, jimiž se ubírá moderní lidstvo k Bohu	32	40
Dr. <i>Josef Beran</i> : Suggesce a zázraky Kristovy . .	36	50
<i>V. Skála</i> : Katolíci za války	48	70
<i>De la Brière-Elitzer</i> : Převaha protestantů nad katol.	40	40
<i>Fil. Šubrt</i> : Umění a náboženství	48	48
Dr. <i>Jan Konečný</i> : Ježíš Kristus v dějinných do- kladech své doby	40	86
Dr. <i>Otakar Tauber</i> : Mravní výchova a škola . . .	34	80
<i>V. Skála</i> : Církev československá	32	70
Dr. <i>Josef Novotný</i> : Laická morálka	72	160
Dr. <i>Josef Novotný</i> : Věda a vira o původu světa .	76	180
Dr. <i>Šule</i> : Církev českosl. a její zakladatelé . . .	16	50

II. DĚJINY.

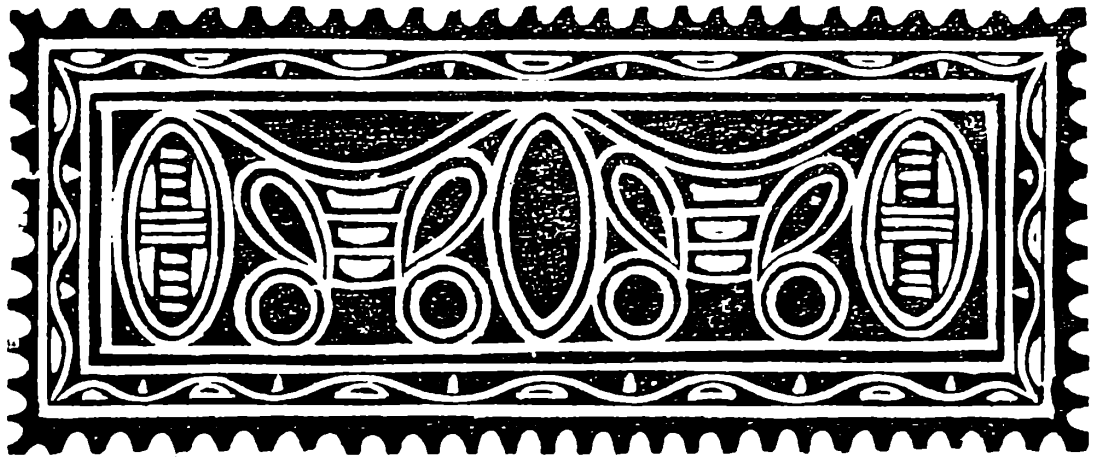
<i>Gracchus—Slaviček</i> : Jesuité a jejich protivníci .	40	40
Dr. <i>Jos. Samsour</i> : Inkvisice církevní	88	88
<i>Jiří Sahula</i> : Církevní snahy Husovy	48	100
Dr. <i>Otakar Tauber</i> : Časové záhady výchovy . . .	88	150
„ „ „ Bilá Hora	16	50

JOSEF HRONEK:
KNĚŽÍ BUDITELÉ
NÁRODA
ČESKOSLOVANSKÉHO.

1921.

NAKLADATEL: »TISKOVÉ DRUŽSTVO« V HRADCI
KRÁLOVÉ (ADALBERTINUM).

Úvodem.

Několik těchto poznámek nečiní nároku na úplnost, jejich úkolem není podávati podrobná životopisná nebo knihopisná data, rovněž není v nich odkazů na prameny a literaturu, jednak aby rozsah jejich příliš nevzrostl, jednak, že pojaty byly jen jako informační přehled historie našeho národního obrození a písemnictví, zvláště zdůrazňující pravdu — třebaš dnem mlčením ubíjejícím neuváděnou — že české vlastenecké kněžstvo bylo hlavním sloupem literatury obrozené.

Proto poznámky tyto výhradně všímají si jen kněží buditelů a spisovatelů. Kdo hledá soustavného poučení o celé novodobé literatuře české, nalezne je v předních literárně dějepisných pracích: Dr. J. Vlček, Dějiny české literatury, Laichtrova Literatura česká XIX. století, Dr. Arne Novák, Stručné dějiny literatury české, Dr. Jan Jakubec, Dějiny literatury české, V. Flajšhans, Písemnictví české slovem i obrazem; v nich uvedena také další literatura, kteréž poznámky naše se přidržují.

Ač udáván mezníkem rok 1848, do kterého od let osmdesátých XVIII. století národ náš se obrozuje, rozšířen. rámeč poznámek daleko za tento mezník, spojuje souvislou literární tradici i osvětnou vzájemnost údobí následujícího s předchozím v jeden uzavřený celek, neboť po probuzení národním následuje hlubší uvědomění náboženské.

Zevnější okolností: památkou stého výročí smrti Antonína Jaroslava Puchmajera, poskytnuta vítaná příležitost pronésti srdečné a vděčné slovo nejen o osobě a dílu zakladatele moderní poesie české, ale zároveň složití upřímný hold bohatýrům ducha i srdce, *kněžím buditelím národa českoslovanského.*

Josefinství a jeho stíny.

V druhé polovici XVIII. století bylo v Cechách smutno. Národ český nebyl sice »mrtvým«, ale upadal víc a více v duševní porobu, vědomí někdejší národní samostatnosti takřka vymizelo a láska k vlasti vysychala v srdcích, takže se zdálo nepatrnému hloučku českých vlastenců, že stihne milovaný národ osud Slovanů Polabských. A všechny okolnosti také tomu nasvědčovaly.

Byla to sice éra volnosti a lidskosti od mnohých tak zbožňovaná, ale pro národ český, jeho jazyk a literaturu doba martyria a vandalismu.

Nový názor světový založený na rozumu (racionalismus) a osvětě (osvícenství) přinesl ze západu i k nám přeměnu názorů na stát a církev, bylo to za panování císařovny Marie Terezie a

syna jejího Josefa II. Císař *Josef II.*, (1780—1790) učiniv si vzorem Francií a zejména Bedřicha Pruského byl cele oddán ideím osvícenským, proto po něm jako typickém představiteli nové hnutí nazváno *Josefinským*. Neblaze na něho působili francouzští filosofové hlavně Voltaire.

Císaře Josefa II. plně strhovala myšlenka svrchovanosti státní, ve svých rukou soustřeďoval všechnu moc, proto nechtěl znáti historických starých našich práv a zamítl historické individuality království Českého. A tak starý samosprávný stát ustoupiti musil soustředěné monarchii absolutistické, staré zemské úřady české se vším ústrojím soudním a politickým nahradilo německé ústředí říšské. Tvrdá a neúprosná germanisace — důsledek tohoto jednotícího státního absolutismu — šířila se z úřadů centrálních do správy krajské i městské. Škola, úřad a život společenský byl pak nástrojem této germanisace.

Než to není jediný hluboký stín osvícenské doby josefinské. Střízlivé josefinství, rozum a praktický zřetel povyšující nad vkus a cit, nemělo smyslu pro umění, pověstný »kasárnický« sloh ze sklonku XVIII. století zůstavil smutné stopy estetické prázdnoty a utilitaristického sploštění.

Jako neměl Josef II. porozumění pro individuální dějinný vývoj států a národů a neuznával národní osobitosti, tak nechápal i poslání církve, klada státní svrchovanost a užitek státu nad vše ostatní. Zrušil na 70 klášterů jen v Čechách, starobylé chrámy zavíral, tak na př. jen v Praze prodáno kostelů a kaplí 38, bohaté knihovny klášterní prodávány na vozy za babku, zbytky proslavených sbírek Rudolfových nešetrně roze-

brány, umělecké památky chrámové vysoké ceny za nepatrný peníz rozprodány, z čehož užitek měli většinou židé. Církev tím utrpěla nesmírné škody a lidu se tím nijak nepomohlo.

Ochuzená takto církev podrobena státu, který si dovoloval vykonávati i přímý vliv na výchovu duhovenstva zřizováním generálních seminářů, v duchu josefinství vedených. Vydávány dvorní výnosy proti bullám papežským (*Unigenitus* a *In Coena Domini*), biskupům nařízeno nezaváděti nic bez schválení vládního, fakticky byl proveden rozkol tím, že zrušeno odvolání k sv. Stolicí, takže sám *Pius VI.* císaře Josefa II. r. 1782 navštívil ve Vídni, aby dalšímu příkoří vůči církvi zabránil, ale marně. Některé z reforem Josefa II. narazily na rozhodný odpor lidu na př. pohřbívání bez rakve, celkem vůbec širší vrstvy osvícenství Josefovo nijak nenadchlo.

Jak možno mluvit o světle epochy josefinské, která poskytla tolik příspěvků k dějinám vandalismu a do dějin jazyka a literatury české vložila jeden z nejsmutnějších listů martyrologia české knihy.

Čeština prohlášena za jazyk osvícence nedůstojný. Je sice pravda, že drahá mluva naše byla tehdy v úpadku. Výstižnou satiru na kažení češtiny napsal farář Týnský Jan Florian Hammer Schmid, veršovanou směs slov latinských a českých, jak bývávalo, dokud »stará catholicos habitabat víra Penates, et kněz divinas vykonávat v kostele službas.« Jedním z nešťastných tvůrců nových slov, kteří vydávali libovůli svou za pravidlo, byl komorní vrátný u císařského dvora Josef Václav Pohl, sám češtiny neznalý, který »k nyněj-

šímu vzlepšenému řečistavu« jako »v cí. král urozeninské věstní řeči české nejvejš vzřízený učitel« složil českou mluvnici jazykem německým. Pohlův Slovník řeči české má na př. tyto perly: »otvárka« (podobizna), pukoun (granát), jezln (talíř), stehnožka (šunka), líkatel (lékař), vejkratel (výlet), skokotati (tančiti), myslivíř (student), pojka (ssací papír), čárník (pravítko), rokodník (kalendář), kněhoschovna (knihovna) atd. A tento muž vyučoval mladého arciknížete Josefa v jazyce českém!

Národně buditelský apoštolát kněží.

Jednotná administrace úřední výhradně německy vedená vytlačila úplně češtinu a tak ustoupila úplně z veřejného a městského života do prostých vísek s bílými kostelíčky, v nichž nebojácně s kazatelny zaznívala a při oběti Nejsvětější ve zpěvech hlaholila, ač Josef II. předepsal i kázání německá a německé pobožnosti. A že až sem nevníklo úsilí germanisační, které žádného opatření nepromeškalo, aby úplné poněmčení lidu provedlo, je zásluhou kněží vlastenců, nadšených buditelů národa.

Kněží to byli, nad jejichž znakem sv. kříže. ani na okamžik nepřestala zářiti životní hesla *lásky k bližnímu a k vlasti*, kteří takto zmátli mechanické výpočty vládní a vzkřísili české sebevědomí, nepřízní dob udušené, zjednali opovržené řeči vážnosti a platnosti v životě společenském a povznesli zanedbanou literaturu, šířili vědomí slovanské a probouzeli tak v celé oblasti československé vyšší vrstvy i zástupy lidové k obraně vlastního národního života.

Tím vlastenecké kněžstvo jako vzácný pracovník v zájmu lidskosti a vzdělanosti, z lidu vyšedší a proň v jeho službách takořka se ztrávilší, zasluhuje místo přední mezi nejlepšími syny národa.

Otevíráme knihu dějin jazyka a písemnictví českého a radostně nás rozechvívá ovzduší za ranních červánků našeho obrození, kdy celá, nevelká sic literární obec česká cítí se jako jedna rodina v zátiší klášterním nebo pod hostinnou střechou farních domů Puchmajerů, Zieglerů a Nejedlých.

České vlídné fary kněží buditelů mohou se honositi, že vítaly ve zdech svých veškeré české spisovatele. A historie literární nemůže popřítí fakta a pravdy — třebaš dnes mlčením ubíjejícím jí neuvádí, že české vlastenecké kněžstvo vedlo národně buditelství apoštolát, budilo národ v široké své základně lidové a bylo hlavním sloupem literatury obrozené a lid neodcizený kněžstvu bezpečně a takořka bez výhrady poddával se svým duchovním vůdcům, čímž obrození národa zajištěno.

Národ náš, když zasvitly mu první červánky, věštící nový život, novou budoucnost, chabý zmalátnělý kmet, schopný už jen trpěti — dí Fr. Bílý — obrodil se v jarého mládce svěží mízy. Ale bylo také třeba síly a lásky, která hory přenáší, aby se neodstrašil od úkolu, který jej očekával. Minulost česká byla zasypána rumem zapomenutí, zanesena kalem lži, přítomnost kormoutila, nuzností. Nastala potřeba takořka vykopati ze ssutin tuto minulost a očištěnou vyvézti ji znovu

na světlo, oživiti její paměť, znovu navázati přetrženou spojitost s dobou přítomnou.

K obřimu úkolu tomu — doznává týž autor — Prozřetelnost poslala národu muže zvláště vyvolené, bohatýry ducha i srdce, vědění a práce. Ti pak ponořili se do tůně časů dávných a vynesli z ní poklady ducha, jimiž odstrkovaný národ český mohl se postavit po bok ostatním národům kulturním. Jazyk pak, jakožto nejvzácnější pojídlo duchů a nejdražší odkaz předků, těšil se zvláštní péči — ale také jí byl potřeben; neboť jemu nerozum času a lidí málem by byl podřel životní síly.

A této práce v obojím směru: oživováním minulosti a očištěním jazyka, ujímá se duchovenstvo řádové. Z klášterů vycházejí první pracovníci o velkolepém obrození národa zvláštní shodou okolností v době, kdy řády nejvíce utrpěly.

Začátky novodobého písemnictví českého.

Z předcházejících poznámek bylo vidno, že půda, z níž vyrůstalo písemnictví české v letech šedesátých až osmdesátých XVIII. století, byla nadmíru nepříznivá.

Aby probuzeno bylo národní vědomí, obrácena především pozornost k studiu jazyka a dějin. Nebyla to práce snadná, neboť zpřítomňující se zaujetí vůči všemu českému ve vyšších kruzích a celkem trpné chování se lidu k obrodným snahám, chápeme, že první úsilí buditelů směřovalo k tomu, aby vržen byl paprsek světla do dějin národních zakalených úmyslnými nepravdami.

Proto vydávána byla díla historická, která, ač nepsána jazykem českým, mocně působila k probuzení národního citění. Slavná *obrana Balbínova* vydáním Pelzlovým zřejmě tyto snahy osvětluje. Na Balbínovi pravidelně založeny byly různé obrany národní, které v této době vznikaly.

Dějezpytné bádání vychází z klášterů. Piter, Ziegelbauer, Pubička, Dobner, Voigt, Steinbach, Ungar, Cornova, Dlabač, Durych jsou příslušníky jednotlivých řádů, jako jimi byli nejbližší vzory mnohých z nich, benediktini bratři Pezové. Prvotní činnost pracovníků těchto dala se jazykem latinským a německým, protože bylo třeba cizím jazykem brániti vlasti i národa v učeném světě cizím, ale pod latinou a němčinou jevil se duch uvědoměle český.

Studium historické podle kritičtějších požadavků své doby u nás zahajují benediktini: Čech *Jos. Piter* (1708—1764), pozdější opat kláštera rajhradského, a Šváb, *Magnoald Ziegelbauer* (1689—1750). Oběma tanulo na mysli veliké dílo »*Scriptores rerum Bohemicarum et Moravicarum*« a *Diplomatář*.

Než úsilovné práci jejich nepodařilo se překonati nesmírné překážky. Palacký charakterisuje jejich práci, pravě: Zdá se, že zvláštní osud vládne nad českými dějinami, že právě nejlepší díla o nich zůstávají buď nedokončena nebo ani se nedostávají na světlo.

Nový osvěžující proud v historickém bádání na veřejnost u nás proniká piaristou *Gelasiem Dobnerem*, žákem Piterovým.

Gelasius Dobner (1719—1790) byl nejslavnější dějepisec český v XVIII. stol. a zasloužil čestného

názvu »otec kritického dějezpytu českého«. Od r. 1762—1786 vycházelo nejproslulejší jeho dílo »Venceslai Hagek a Liboczan Annales Bohemorum.« Dobner »odkryv nesprávnost lhaní konec učinil« podobnému způsobu psaní kronikářského, jakým smutně proslul Václav Hájek z Libočan, jehož práci podrobil pronikavému rozboru. Kritické poznámky Dobnerovy usvědčují Hájka jako velikého škůdce dějinné pravdy.

Práce Dobnerovy u mladší generace padly na dobrou půdu. Dobner reprezentuje u nás nový typ učence.

K Dobnerovi druží se člen téhož řádu *Mikuláš Adankt Voigt* (1733—1787), kterému se dostalo právem názvu otce české numismatiky. Pilný a důkladný pracovník v tomto oboru položil základ českému mincovnictví.

Jiný piarista *Jan Schaler* (1738—1809), pěstoval domácí místopis a vydal rozsáhlé dílo o 16 svazcích. »Topografie království českého,« k němuž připojil ještě čtyřsvazkový popis hlavního města Prahy.

Proslulé dílo Balbínovo »Učené Čechy« pilně se studuje, ba chystají se najednou 2 pracovníci rukopisné dílo Balbínovo vydati tiskem. Byl to augustinián *P. Candid*, ale předešel ho prvním svazkem *K. R. Ungar* (1743—1807).

Se jménem tohoto praemonstáta strahovského úzce spojeny jsou dějiny předního ústavu českého, universitní knihovny. Knihovni toto ústředí založil a vybudoval r. 1777 ze sloučených knihoven klášterních, kolejních a biblioteky Karolinské a Klementinské. Když vzácné poklady rukopisů a prvotisků zrušených právě klášterů za vlády

Josefa II. ocitaly se v pravém slova smyslu pod stoupou, s ohromnou prací, s nasazením zdraví zachraňoval je Ungar, získav si takto nesmírných zásluh, které teprve naše doba oceňuje. V něm spojen věhlas ducha s pracovitostí těla tou měrou, že nevíme, čemu se diviti více, důmyslu-li či oné vytrvalosti manipulační, která dovedla překládati a vyrovnati švrchy nesnází. Ungar s jediným úředníkem za několik let prohlédl přes 100.000 knih.

V knihovnictví nemenších zásluh si získal zejména o knihovnu Strahovskou její bibliotekář *Jan Bohumír Dlabáč* (1758—1820). V posmrtné vzpomínce vzdává mu opat jeho Němec Benedikt Pfeifer nadšenou chválu pravě, že česká vlast v něm ztratila vděčného syna, jenž mateřskou řeč a dějiny vlasti celým nitrem miloval a za jednoho z klasických spisovatelů českých může býti pokládán; proto mohou mu býti leckteré chyby v německých spisech jeho s pravou humanitou odpuštěny. Jaké to výmluvné svědectví se strany německé pro Dlabáče, buditele národa, historického spisovatele a horlivého knihomila.

Osobou, kolem níž veškero hnutí v tomto období se soustřeďuje, jest *patriarcha českého písemnictví Josef Dobrovský* (1753—1829), člen řádu jesuitského, po jehož zrušení 1773 byl jako stálý host v různých domech šlechtických. Dobrovský Palackého uvedl do domu Šternberského a tím do života českého. Duch Dobrovského obsáhl skoro všechny směry učeného bádání za jeho doby. Ve svých *Dějínách českého jazyka a písemnictví*, o němž dlouho pochyboval, že neoživne, připojil podnes zajímavou báseň seniora kapitoly Staro-

boleslavské *F. Knoblocha* »Výstraha na hánce jazyka českého.« Nedostatek českých škol nahradil dospívající inteligenci do značné míry svým dvoudílným Slovníkem německo-českým a zvláště obšírnou učebnicí jazyka českého. S knězem *Ant. Pištelým* vydal Sbíрку českých přísloví. Jazykozpytné práce Dobrovského vrcholí v epochálních Základech jazyka staroslovanského, které se staly základem dalšího studia slovanského jazykozpytu.

Předchůdcem slavistiky ještě před Dobrovským je člen pavlánského řádu *Václav Fortunát Durych* (1735—1802), jehož ke studiím slovanským přivedlo zkoumání Písma sv. Bez slavisty Durycha nebylo by též slavisty Dobrovského. Durych je průkopníkem této nové vědy a dávno před Šafaříkem hájí starobylé kultury slovanské a vypisuje její počátky u rozličných větví slovanských. Jako zanícený vlastenec byl horlivým čtenářem Balbína. Durych slynul nevšední znalostí jazyků nejen klassických a slovanských, ale i východních, zvláště arabštiny a hebrejštiny, od něho vychází první uvědomělý popud povznést spisovný jazyk český. Proto jemu roku 1778 svěřeno zároveň s Frant. Faust. Procházkou, členem téhož řádu, od arcibiskupa Antonína Příchovského z Příchovic vydání nové české bible; překladem tímto nesmírně se zasloužili, a nebyla to práce lehká.

František Faustýn Procházka († 1809) r. 1804 vydal znovu Bibli českou, sám zdokonaliv překlad. Mluva Procházkova je zvláště vytříbená, pečlivá a přesná. Dobře prostudoval povahu a vlastnosti jazyka českého, znal řeč předků, vydávaje horlivě

staročeské tisky a byl ve své době vůbec vedle Dobrovského nejlepším znatelem češtiny.

Tímto činem vykonán opět veliký díl práce probuzenské v rozvoji českého písemnictví, neboť Písmo sv. stalo se tak nejpřístupnější knihou, která přispívala k dalšímu probuzení. Procházka, který »z lásky vlastenecké a pro obecné dobro svých milých krajanů« podal v nové době českému lidu do rukou zase bibli psanou jazykem správným a jadrným, získal si nesmírných zásluh.

Žádná kniha — krásně praví Fr. Bílý — po všechny časy od pokřesťanění našeho národa nebyla u nás tak vážena a rozšířena i čtena jako Písmo sv. A není divu, že Čechové k této knize knih tak přilnuli. Ona nám první rozžehla světlo vzdělanosti a její učení zachránilo nás od osudů Polabanů působením sv. Cyrila a Methoda. Bible předky sílila v těžkém utrpení a nedávala jim poklesnouti, poskytujíc živý pramen útěchy v mohutné velebnosti dějů starozákonních, jejich osudům tak podobných, a v božské síle a utrpení Kristově.

A nyní opět přichází bible do českých chýší a rodin, kde už dávno byla vzácným hostem, probouzí v tisícířech myslích ducha českého.

Úsilím těchto kněží otevřen správný pohled v minulost českou a zároveň vývoj jazyka českého dostal pevný základ. Jakkoli práci tuto podnikali vedle uvedených ještě jiní, duší všech byli Dobner a Dobrovský, oni udávají směr dalším pracovníkům, kteří začali českou vědu nejen psáti, nýbrž i tvořiti a výsledky společné práce přivodily netušený rozvoj jazyka i písemnictví českého.

K ušlechtilým postavám buditelským patří profesori *Ig. Cornova*, *Jos. Stepling* (†1778), *Jan Tesánek*, (†1788), zejména pak *Antonín Strnad* (1747—1799) a *Síanislav Vydra* (1747—1804) všichni z řádu jezuitského, kteří prosluli jako vlastenci. Vydra do posledních let života svého, ač osleplý, neustával pracovati pro drahý národ český a svou zamilovanou matematiku, u něho studenti docházeli nejen výborného poučení o vědě, bývali od něho vedeni též k lásce k českému jazyku a národu.

Jaký krásný to doklad života té doby v našich klášteřích benediktinů, jezuitů, pavlánů, piaristů, augustiniánů, praemonstrátů; v zátiší svém projevují neobyčejnou píli a vyrůstají z nich při velkolepém obrození národa bohatýrové ducha i srdce, vědění a práce úsilovné, nejjasnější postavy buditelské, ujímající se odstrkovaného národa, ač sami takřka nemají místa, kde by spočinuli s hlavou unavenou.

První novočeská škola básnická.

Mladší vrstevníci patriarchy českého písemnictva Dobrovského snažili se získati široké vrstvy českému sebevědomí poesii a prostou národní literaturou.

První pokusy básnictví novočeského ohlašovala *družina V. Tháma*. Byly to však počátky ještě velice nedokonalé. Z básníků kolem Tháma sdružených nejvýznačnější jest praemonstrát *Jan Bohumír Dlabáč*, jenž vyloudil zborcené harfě české tón dávná desítiletí již neslýchaný. Jeho

verše, abstrahujeme-li od nehotovosti jazyka, mají posvěcení básnické a jsou prvními českými novodobými verši. Vedle něho dlužno uvést též kněze *Václava Stacha*.

Knížka, která přinesla naší poesii jaro jest pražského pastoralisty *Antonína Jaroslava Puchmajera* Sebrání básní a zpěvů, jež vyšla r. 1795. Platí o těchto básních básníkovo slovo později napsané: »Fialky naše jsou skrovné květinky; ale fialky, podlešťky, chudobky a těm podobné drobné Flořiny dcery jsou přece zvěstovatelkyně jara.«

Antonín Jaroslav Puchmajer stal se zakladatelem první novočeské školy básnické. Puchmajer (1769—1820) si vybral stav duchovní nejen aby se zavděčil rodičům, ale též z lásky k literatuře. Spisovatelský jeho ideál podporovalo přirozené nadání jazykové: ještě jako student dobře se naučil latinsky, německy, francouzsky, španělsky, rusky a polsky a probuzen jsa jednou k vědomí národnímu, s houževnatou vytrvalostí sobě vlastní zabral se do studia řeči mateřské pro praxi básnickou, později pro zkoumání vědecké.

K národnímu vědomí přiveden byl *Šebestiánem Hněvkovským* (1770—1848). Sedávali totiž vedle sebe v pražské knihovně universitní a horlivě každý o svém pracovali. Hněvkovskému však, který též pilně italštinou se zabýval, bylo nápadno, jaké to soused jeho pořád čte cizojazyčné knihy. I optal se ho kteréhosi dne r. 1791 na to, a Puchmajer mu ukázal španělský román, jež překládal do němčiny pro jistého pražského knihkupce. Navzájem zase Puchmajer nahlédl do starožitné knihy, kterou se druh jeho obíral a vida, že jest česká (byla to Kronika Eneáše Silvia,

přeložená Mikulášem Konáčem z Hodištkova) netajil se podivením, kterak pražský student může mařiti čas čtením takových starých věcí a dodal posměšně, nechce-li naposled býti českým spisovatelem. Hněvkovský Puchmajerovi odvětil, že on zase nosí dříví do lesa, chtě býti spisovatelem německým, kdežto česká vlast by mu byla vděčna i za menší podnik — a následek hovoru byl, že Puchmajer vrácen národu, z něhož posel, zvláště když mu zmíněný knihkupec pojednou odepřel vydati i honorovati jeho překlad. Hněvkovský vykládaje o tomto převratu Puchmajerově, říkal pyšně: »Němec by řekl, že jsem mu nasadil blechu do ucha, ale uvázla tam a nedala pokoje.« (Fr. Bílý.)

Od té doby přátelství obou čím dál pevněji se utužovalo, zvláště když se společnost z posluchačů universitních každý čtvrtek scházela u Hněvkovského. Tam jednávali o tom, jak nejlépe prospěti domácímú písemnictví. Puchmajer záhy objevil se mezi nimi nejčilejším a nejbystřejším. Na dráhu spisovatelskou také velmi svědomitě se připravoval, vytrvale sedal v knihovně universitní jako student, krom společných povinností neustále vězel v studovně seminární jako bohoslovec a »do kněh zabraného« i při jídle spatřovali jej osadníci jeho jako faráře.

Jeho fara v Radnicích u Plzně stala se útočištěm nejen spisovatelův, ale kulturním ohniskem celého kraje a sídlem prvního spolku čtenářského (1818), podniku to na tehdejší poměry neobyčejného a na široké základně zbudovaného.

Slovesný cíl Ant. Jar. Puchmajera nesl se vysoko: chtěl dáti vnitřnímu ústrojí českého verše pevný umělecký podklad přirozený, poetiku českou snažil se rozšířiti na všechny obvyklé druhy básnické a do družiny své usiloval zabrati všechny příslušníky národa našeho, tedy i Moravu a Slovensko. Účelu toho skutečně dosáhl (J. Vlček).

Teprve puchmírovská družina mohla se řídit pravidly prosodické theorie Dobrovského a Puchmajer vděčně připomíná Dobrovského jako »nsmrtného vpatratele přízvuku, jemuž řeč naše své vzkříšení a tím samým základ svého nynějšího prokvítání a naději budoucí záře povinna jest.«

Farář Puchmajer byl první, který pochopil přirozený český přízvuk a jeho význam ve verši, on básnictví našemu ukázal, co je čistý, správný rytmus moderní, co zvučné, správné, poctivé české slovo. Do Puchmajera prosodie česká kulhala. Známa jsou slova Hněvkovského, která pronesl k Vojtěchu Nejedlému: »Mučím se tu něčím, co by jako české verše vypadalo; natahuju to co nejsvědomitěji dle pravidel Rosových, ale skáče mi to neustále jako po chůdách: já chci, aby to lehounce tancovalo, a hle, rozkračuje se to jako čáp . . . Tomu něco schází, ačkoliv nevím co. Mají tu býti jamby, není-li pravda? Když je hodně skandují, tedy nějak vypadají; ale když je čtu po česku, jak jsem zvyklý mluvit, tedy v nich není chodu jambického, vše skáče přes ploty a strouhy . . .«

Naproti tomu čtete nahlas básně Puchmajerovy — dí prof. Vlček — ať ódy, ať bajky, ať lehčí anakreontiku nebo žertovné písně a podíváte

se, jak velká mezera jej dělí od blízkých Thammovcův a naopak, jak blízkým zdá se býti verši dnešnímu, vzdáleném na celém století. Cíle svého: dokonalosti formální, pokud možno bylo jeho věku, Puchmajer dosáhl úplně.

Jako vlastenec všemi prostředky společenskými ujímal se rodného jazyka ať na území německém nebo zněmčelém, jako na př. za kaplanování v Ktiši a v Prachaticích hned po svém vysvěcení v I. 1796—1800, ať mezi svými v Radnicích.

Jak v pravé chvíli dovedl rozezvučeti strunu vlasteneckou ukazují jeho tři zpěvy: óda na Žižku, Na jazyk český a Hlas Čecha, v nichž promlouvá jeho krásná duše, upřimné srdce a národní svědomí.

»Tak již jsme klesli, světu ku posměchu, že v Čechách Čechem být se brání Čechu« — opravdu z hloubi nitra vytryskl jeho »Hlas Čecha«, který je pronikavou kritikou našeho znovuzrození — a prof. Vlček dodává — základ naší poesie politické, jež přes Antonína Marka vede přímo ke Kollárovi a odtud k Svatopluku Čechovi. To je Puchmajerova zásluha, ale ne jediná, on je skutečným básníkem, probuditelém nové naší poesie.

Dlužno poznamenati ještě, jak básník Puchmajer jako kněz hověl modě anakreontické. Jeho básně erotické jsou opakem života, bylť Puchmajer mužem i knězem života bezúhonného, přísně zdrženlivého, o němž nejdůvěrnější přátelé vyznávají, že po celý život byl střídmy ve všem, jediné práci až příliš oddaný, jest to čistě papírová poesie, s níž nitro veršujícího nemělo ničeho

společného, t. z. české rokoko, které k nám přišlo z Francie přes Německo a Vídeň.

Podobně jako *fara v Radnicích* jiným střediskem bylo *děkanství v Žebráce*, které se zapsalo čestně v dějiny našeho písemnictví za děkana *Vojtěcha Nejedlého* (1772—1844), bratra *Jana Nejedlého* (1776—1834), profesora řeči a literatury české při universitě pražské a *Šebestiana Hněvkovského* (1770—1848). Všichni tři byli rodáky tamějšími. Vojtěch Nejedlý toužil se stát svému národu Tassem a Klopstockem. Rozsáhlé epopoje jeho opěvují Přemysla Otakara, Vratislava, Sv. Václava a naučná báseň Karla IV.

Radostné nadšení vlastenecké zažila *dobřanská fara*, když tam působil *Josef Liboslav Ziegler* (1782—1846), redaktor populárních časopisů *Dobroslav* a *Čechoslav*, horlivý rozšiřovatel literatury, jenž ve svém Tusculu záhy uvítal veškeré české spisovatele.

Zásluhou těchto kněží duch český se počínal probírat z mrákot. Zůstane vždy památným Puchmajerův »Hlas volajícího na poušti«, vlastenecký proslov ke druhému almanachu družiny puchmírovské, nejodvážnější výkřik této doby a mužné dovolávání se práva »nad nevlastenectvím a smělostí přemnohých nevděčných Nečechů a přistěhovanců, kteří jako vosy z hnízda se vyrojívše a po Čechách se rozhnízdivše, odevšad, i z těch nejčeštějších míst, jazyk náš vypíchnouti se snažili . . .« My ubozí Čecháčkové aspoň politování jsme hodni, že jazyk náš tak zvučný a líbezný, tak vytřený a bohatý, všudy se tlačí a víc a více se tratí a hyne. Ze škol, kostelů i radních domů se vyhání: ba i při společném

shledání leckterý darebák, ledva několika slovům z románů a komedií německých se naučiv, již za češtinu jako za kabát svého děda se stydí a radčí by oněměl, než by se přemohl slovo české z úst svých vypustiti . . . My Čechové, neodrodilí potomci slavných předků, kteří právě v těchto hrozných časech trůn královský prsy i životy svými zaštitit jsme spěchali, zasluhujeme, aby pro tuto tak jasně a patrně osvědčenou lásku a věrnost k vlasti a králi jazyk náš byl udržován a obhajován. Proto by měla prosba stotisíců věrných Čechů za ochranu jazyka našeho proti bezprávným nátiskům všech Nečechů pokorně býti položena k nohám královského trůnu a došla by jistě vyslyšení.«

Nebyl to hlas volající na poušti, beze slechu zanikající v širém mrtvu — správně podotýká F. Bílý — nýbrž hlas buditelský, činorodý, volající k novému životu.

Počátky novočeské prosy.

Vedle básnictví jest to prosa, třebaš ještě chudičká, ale lid náš naučil se v povídkách čísti a správnému jazyku. Z povídkářů uvědoměle o vzdělání lidu pečovali zvláště farář žďarský *Matěj Josef Sychra* (1776—1830). V časopisech i ve zvláštních sbírkách vydával »z vlastní i cizí zahrádky« vhodné spisy, aby lid, čítaje v nich se obveselil a na své starosti a trampoty zapoměl. V témž duchu pracovali jiní kněží, tak farář sedlecký *Josef Mil. Rautenkranc* (1776—1818), děkan církvický *J. Javornický*, zvláště plodný spisovatel

pro mládež, *J. Javůrek*, který zčeštil světoznámý paedagogický román Finelonův »Příběhy Tele-macha.«

Řada ušlechtilých postav buditelských víc a více se množí, neboť i na fakultách bohosloveckých pastorálka vykládaná česky, hned od zřízení této stolice pro bohosloví pastýřské v Praze od r. 1778, kde prvním profesorem pastorálky byl *Jiljí Chládek*, v Brně r. 1779 a v Olomouci od r. 1782, tím odchována řada kněží národně probudilých.

Jako kněz *František Sláma Bojenický* (1792—1844) ujímají se i jiní kněží horlivě práv češtiny.

Tepelský praemonstrát *Vojtěch Sedláček* (1785—1836) profesor matematiky a češtiny, tak horlivě působil v obyvatelstvu plzeňském, že Plzeň téměř rázem se obrodila.

Prvním zdárným vzdělavatelem české povídky jest královický farář *Jan Jindřich Marek*, (1803—1853). Marek začal si všimati literatury české vlivem vlasteneckého profesora Sedláčka, již na gymnasiu v Plzni. Poesie zaujala ho do té míry, že často sedával ve škole bez náležité pozornosti. Prof. jeho Minikati přistihnuv ho v roztržitosti, káral ho slovy: »Jene, jste zase ve hvězdách?« Což zavdalo příčinu spolužákům k přezdínce, kterou Marek sám později přijal za literární jméno své: Jan z Hvězdy.

Zanechav poesie po delší přestávce věnoval se novellistice. Předměty vybíral si z dob pohnutých, které budily zájem již látkou. V Jarohněvu z Hrádku zachytil náboženské a politické vření doby pohusitské. Mastičkář zobrazuje boj českého národa proti neschopnému panovníkovi

Jindřichu z Korutan. Ráz doby a hlavní osoby historické Jan z Hvězdy vyličil na podkladě zevrubného studia dějinného. Z českých pokusů Scottovských té doby novelly Jana z Hvězdy jsou nejzdařilejší, on povznesl českou povídku na nej přednější místo původní produkce.

Práce jeho a uvedených povídkářů má veliký význam, neboť snaha jejich, aby plody svými ducha národního probuzovali plně se jim podařila, protože povídky byly obecnému lidu nej přístupnější.

Nový program obrodných snah.

Českým snahám obrodním vytkl nový program *Josef Jungmann*. První své pokusy básnické uveřejnil ještě ve 3. sv. sborníku Puchmajerova (1798), s nímž důvěrně a upřímně se stýkal.

Jungmann jest hlavou mladší vrstvy spisovatelské, v něm stělesňuje se český svět novodobý. Osvícení bylo jednostranné dílo racionalismu, zneuznávajíc osobnosti jedince i národa, nedbalo citové a mravní povahy člověka a porušovalo rovnováhu mezi duševními mohutnostmi, proto vyrostlo proti osvícenství nové hnutí myšlenkové, zdůrazňující proti rozumu cit, osobitost, křesťanství a lásku k lidu — literární směr, jenž je slovesně tlumočil, nazván *romantismem*. Mladá družina literátů od r. 1815 Jungmannem vedená hledala v něm záštitu a posílení a proto vybírala z něho zejména ideu národnostní. Tak připravena byla druhá doba poesie české, ve kteréž básnictví české se stalo rovnoprávnou družkou poesie národův ostatních, žijíc a cítíc s nimi a přijímajíc

v sebe vše dobré, co se vyskytalo jinde. Obraz osudův a bojů počátečních zachytil Jungmann ve své Slovesnosti.

Přednášející se svolením šlechtetného biskupa *V. L. Chlumčanského z Přestavlk* seminaristům litoměřickým o jazyku českém, získal tu mnohé posluchače, z nichž zejména v Antonínu Markovi našel nejoddanějšího přítele a spolubratra. V úsilí o českou vědu neměl Jungmann ochotnějších spolupracovníků jako ze řad kněžských. Tak právě zmíněný *Antonín Marek*, pozdější farář v Libuni, jenž dožil se ještě generace lumírovské (1785—1876), zbudoval české literatuře vědecké terminologii filosofickou v dílech *Umnice* (= logika 1820) a *Základní filosofie, logika a metafysika* (1844). Mnohá z jeho slov jsou dnes obecným majetkem vzdělanců, na př. pojem, představa, obsah, názor, totožný, uskutečnění a j. Jungmann Markovi sám v dopise přiznává (6. X. 1819) »na největším díle Vaše slova lepší byla než od nás podstrkovaná.«

V smělém básnířském psaní Jungmannovi (1811) projevuje nadání k poesii politické, obrací jim zraky vlastenců k velikému kmeni ruskému, opoře a spáse Slovanstva. Jeho verše politické tvoří myšlenkový přechod k pěvci »Slávy dcery« ke Kollárovi. Marek mistrně ovládá jazyk stejně v básních původních jako v překladech na př. proslulých ballad Schillerových. K fondu básnické mluvy české přispěl hojnými slovy jako: ohlas, meta, tok, linouti, rmut, zloba a j.

K příteli Markovi právě tak jako k učiteli svému Jungmannovi přimyká se *Fr. Vetešník* (1784—1850), vlastenecký děkan Sobotecký.

První u nás, kdo zabýval se soustavně filosofií a zejména etikou a psychologií byl farář křešický *Vincenc Zahradník* (1790—1836).

Počátky novočeské filosofie, jak tomu ani jinak býti nemohlo, byly nepatrné, než přece tvoří nutný článek v řetěze vývoje filosofie české v XIX. století. Historicky i věcně jest velmi zajímavavo, že nejstarší nepůvodní a první originální pojednání z oboru filosofie jazykem českým v XIX. věku napsali kněží.

Jako nejstarší a první sice novočeské pojednání filosofické, ale nepůvodní dnes nám známé, jest úvaha z ethiky od J. L. Zieglera (1782—1846) v Hromádkových »Cís. král. povolených Vídeňských novin 1813.« První originální práce filosofické podal V. Zahradník. Cokoliv z péra Zahradníkova vyšlo, vyznačuje se bystrostí a znalostí theorie a praxe. Význam filosofických spisů jeho nejlépe dokazuje ta okolnost, že Čada zahájil pietním vydáním jejich filosofickou biblioteku při České Akademii věd a umění a v úvodě poznamenal: přehlížejíce rozsáhlou a obsažnou činnost muže, jemuž nebylo popřáno žíti ani půl století, neubráníme se zajisté spravedlivému obdivu; ale obdiv náš spíše ještě vzroste, povážíme-li, jak v době oné, kdy odbornější literární práce české byly buď vyslovené překlady neb aspoň volnějši zpracování děl německých, Zahradníkovy práce zcela jiného jsou rázu. Zahradník vědomě usiloval o práce originální, své myšlenky, aniž upadl však v extrem jen »své« výplody čtenářstvu předkládati a nestarati se o příslušnou literaturu předmětu, o němž psal. Málokdo z tehdej-

ších tak svědomitě se připravoval k spisování jako Zahradník.

Souborem praktické filosofie, čerpané ze života, studia politického i vlastního jsou jeho Bajky (1832, nové vydání od Ferd. Strejčka v Ottově Svět. Knih.). Jsou to po vzoru Lessingově stručné, dramaticky stupňované příběhy, zahrocené v jasné, mravní poučení. Nejsou bajkami pro děti, nýbrž drobnými schránkami vzácné životní moudrosti pro duchy zralé a vážné.

Vůdčím v básnictví duchem stává se *F. L. Čelakovský*, jehož nejdůvěrnější a nejupřímnější přátelé jsou kněží. Byl to především farář v Klokotech *Josef Vlastimil Kamaryt*, (1796—1833), který příkladem Čelakovského psal básně. Důležitá jest jeho sbírka písní duchovních.

Jak vroucí bylo přátelství jejich, svědčí dopis Čelakovského 24. VI. 1820 Kamarytovi: »Tak krásně stojí naše přátelství, takové, k mé největší radosti, kořeny zapustilo, že ani hněv, ani urážka, ani která vašeň hýbajíc jím, je podvrátiti nemůže.«

Když Kamaryt záhy zemřel Čelakovský nalézá obětavého přítele v kanovníku vyšehradském Karlu Vinařickém, jenž geniálního pěvce v trudných dobách jeho podporoval velmi vlídně a vydatně. Z přátelské družiny Čelakovského ještě vedle Slámy byl *F. Jar. Vacek Kamenický* (1806—1869) děkan v Blovicích. Přátelství těchto utužilo se zejména, když Vackovi zemřela matka, jejíž smrt opěval krásnou elegií časoměrnou »U hrobu matčina« (1839).

Vacek dovedl také výborně napodobiti české písně, mnohé z jeho básní znárodněly: U pan-

ského dvora, V Čechách tam já jsem zrozena,
Kde můj je kraj, kde má je vlast a j.

Celá literární obec česká cítí se jako jedna rodina, to možno pozorovati zejména v případech strážně, neboť český spisovatel neměl nikdy na různých ustláno, tak na př. Jos. Kaj. Tyla v posledních dnech šlechtě se ujali praemonstrati tepelští *Hugo Karlík*, spisovatel české mluvnice a obširných životů svatých a *Josef Fr. Smetana* (1801—1861) z nejpilnějších spisovatelů tehdejších, horlivý ctitel a podporovatel snah vlasteneckých. Základy hvězdářství a Fysika jsou z jeho zamilovaného oboru, na přání vlastenců napsal znamenitá díla dějepisná: *Obraz starého světa* a *Obecný dějepis občanský* — vynikající též krásným a plyným slohem.

Hlubší uvědomění náboženské.

Kněz *Antonín Hanikýř*, všímaje si bedlivě každého pokroku v probouzející se nové české literatuře, častěji litoval Dědictví sv. Václava, ústavu, k pravidelnému vydávání českých knih, jesuitou Matějem Steyrem a jeho matkou Marií r. 1669 založeného, ale r. 1773 zrušeného. Jistina tohoto Dědictví činila v XVIII. stol. 16.000 zl., když řád jezuitský byl zrušen, přejal ji komorní úřad, polovinu úroku dostával normální stát. Knihosklad, za druhou polovinu opatřovány náboženské knihy.

Hanikýř položil r. 1830 z upřímné lásky k vlasti na oltář její 1000 zl., krušným sebezapřením za dlouhá léta nastrádaných, jako základní jistinu

k založení *Dědictví sv. Jana Nepom.* na vydávání dobrých katolických knih. Pražská arcibiskupská konsistoř krásný úmysl jeho ihned ve skutek uvedla a správu svěřila do nejpopovolanějších rukou kanovníka *V. M. Pešiny*, který slovem i skutkem tak o dědictví se zasloužil, získav záhy na 18.000 členů, takže je vlastním duchovním zakladatelem jeho.

K nejhorlivějším buditelům tehdejších, smýšlení ryze katolického náleží *Karel Vinařický* (1803—1869) jenž měl hlavní účast při založení *Dědictví sv. Prokopa*, (1860). Vedle činnosti básnické byl Vinařický horlivě činným v jazykových komisích »*Maticе České.*« Hlubokou vážnost získal si soustavným úsilím paedagogickým, projevujícím se od let 30tých úspěšnými snahami o literaturu pro mládež.

Vinařický znaje český jazyk jako málokdo, odhodlal se k práci jinak nevděčné se vši láskou, jakéž jen pravý přítel mládeže schopen jest a provedl úkol svůj velmi čestně, neboť jím vydané čítanky pro školy obecné byly vzorem i pro cizinu. Za reakce Bachovy horlivě se zastával českého školství.

R. 1828 začal vycházeti *Časopis pro katolické duchovenstvo*. Myšlenka tato, aby založen byl podobný list jest vlastně Čelakovského, přítel jeho, Vinařický uvedl ji ve skutek, získav pro ni vlastenecky smýšlejícího arcibiskupa Václava Leopolda Chlumčanského z Přestavlku. V redakci vystřídala se celá řada kněží, mezi nimi kanovník *V. M. Pešina*, horlivý vlastenec, potomní biskup budějovický *J. V. Jirsík* a j. R. 1852 však přestal vycházeti pro nedostatek kauce zákonem žádané.

Když r. 1860 valná část duchovenstva po obnovení zaniklého listu upřímně toužila odhodlat se K. Vinařický k dalšímu vydávání a redigování *Časopisu katolického duchovenstva*, jenž byl tak znovu mocným buditelem intelligentní schopnosti českého kněžstva tak i smyslu církevního a zdárným vzdělavatelem vědy a literatury bohoslovecké.

Vinařický velmi obratně redigoval tento list, takže vedle *Musejníka* byl nejlepším českým časopisem. Spojoval spekulativní theologii s praktickými potřebami pastorálními. Časopis vynikal přesnou formou jazykovou a propagoval reformy školy Jungmannovy: latinku a analogický pravopis.

Při časopise spolupracoval přítel Vinařického Čelakovský velmi účinně; účastenství jeho bylo diktováno upřímným básnickým náboženským přesvědčením, z téhož motivu vznikl i překlad jeho spisu sv. Augustina »O městě božím«. Spolupráce jeho Vinařický velice si vážil.

Základy k české katolické publicistice položil r. 1847 *Blahověstem* Václav Štulc, jehož vlastenecké přesvědčení v dobách persekuce přivedlo i do vězení a proniklo i do jeho sbírek *České dumy* a *Harfa Sionská*.

Václav Svatopluk Štulc (1814—1887), probošt vyšehradský, v mnohém ohledu rozvinul podobnou činnost jako člen téže kapitoly Vinařický. Kapitola vyšehradská v té době může býti hrda na své členy, vedle uvedených dlužno vzpomenouti *Jos. Ehrenbergera* a *B. M. Kuldu*, kteří zůstanou vždy ozdobou kněží vlastenců.

Štulc mohl právem a chloubou ukázati na svou bohatou požehnanou činnost vlasteneckou.

První k nám uvedl čelné básně Mickiewiczovy.

Vrstevníkem Štulcovým byl neúmorný *Frant. Doucha* (1810—1884), takřka druhý Jungmann, pokud se tichého, buditelského působení týče. Když nemohl pro písarskou křeč pravicí ovládati péro, naučil se psátí levou rukou. Jemu nebyl cizí žádný odpor písemnictví. Jeho filosoficko didaktické básně jsou plny hlubokých myšlenek a životní pravdy. Doucha horoval pro mravní a národní ušlechtilost mládeže, toužil uvést ji v koleje dobra a ctnosti, byl předním znalcem literatur světových a mnoho z nich překládal.

Se jménem Štulcovým spjatý začátky literární činnosti *Vojtěcha Hlinky*, (1817—1904). Poprvé vystoupil 31letý kněz Hlinka do literatury novellou »Dvě svatby najednou« v druhém ročníku Štulcova Blahověstu. Štulc přezval autora podle mladého kněze v románě vystupujícího *Františkem Pravdou*, kteréžto jméno pak mu zůstalo.

Frant. Pravda jest z prvních šťastných pěstitelů vesnické povídky, svérázným epikem výtečně vyzoborovaného života lidového. Jako život Pravdův, tak i jeho spisy prozářeny jsou dobrosrdečností a tichou pohodou.

Žítí pro blaho obecné v duchu křesťanském učil básník *Boleslav Jablonský* (1813—1881), prae-monstrát Strahovský. Jeho upřímné horování vlastenecké obráží se také ve verších.

Když 20. června 1884 v Mariánských Lázních neočekávaně zemřel *Václav Beneš Třebízský*, Praha a všecko české čtoucí čtenářstvo zachváčeno nejoprávdovější lítostí.

Klecanský kaplan (1849—1884), byl z nejsympatičtějších českých spisovatelů, jako kněz byl vzo-

rem, žil prostince, jako spisovatel miláčkem lidu, miláčkem lidu pro neobyčejnou vroucnost a hluboký cit svých prací; co přijal za své literární práce, to umíraje odevzdal na odměny českým spisovatelům. Jeho literární odkaz, ač po něm přišli vynikající mistři historické povídky zachoval si širokou popularitu podnes, dýše z něho vroucí láska k vlasti, nadšený obdiv bývalé slávy české hluboký smutek z utrpení lidu.

Vlastenečtí kněží na Moravě.

Působnost vlasteneckých kněží na Moravě a čilý národní ruch rozvíjí se teprve od let třicátých, když vycházejí ze seminářů nadšení novokněží. V Olomouci i v Brně přispěním štědrých dárců vznikla *seminární česká knihovna*. Žízlivým duším mladých vlastenců otvírali daleké obzory časté návštěvy pražských vlastenců. Těmto snahám, jímž dostalo se podpory a ochrany samého *biskupa Gindla*, hned se dostalo i hlubšího obsahu; vědomí národní, které na venek projevovalo se slovanskými akademii, tím více mohutnělo.

Všecky tyto snahy byly jaksi ojedinělé a nestačovaly na zakotvení a pojištění českého písemnictva na Moravě, než přece zásluhou kněží pozvolna sesílil český živel znamenitě a přes odchýlný vývoj myšlenkový spojoval se s národním úsilím českým.

Rajhradský benediktin *Řehoř Volný* (†1871) přesvědčen byv, že zemi může povznést jen veliká myšlenka dějinná, zdůrazňoval ve svých pracech historických pamět říše velkomoravské

a sv. Cyrilla a Methoděje jako osvoboditelů od cizáctví. Odtud pak zemi ovládá *idea cyrillometodějská*, s níž veškero nábožensko-národní podnikání se spojuje.

Na povznesení národního vědomí a všeobecného vzdělání lidu založena 1849 *Jednota sv. Cyrilla a Methoděje*, jejíž starostou zvolen *Fr. Matouš Klácel*.

Klácel byl Bolzanovec, stoupenec pokantovské filosofie idealistické, stržen methodou Hegelovy dialektiky snil o obrodě lidstva. Jeho filosoficko-mravní utopie narazily na odpor Sušilovy družiny, který byl duší všeho.

Hned když vyšly Klácelovy »Počátky vědecké mluvnictví českého« debatovalo se o nich v kaplánce *Fr. Škorpíka*, který Sušilovou pobídkou vydal obranný spis »Mluvnictví a zjevení« a k němu připojil hustopečský kaplan *K. Šmídek*, filosoficky nejnadanější žák Sušilův, druhý spis »Věda, národnost, církev.«

Dr. F. X. Škorpík (1814—1890) odveden byl z literárního pole duchovní správou a zejména ruchem politickým. R. 1848 vynikl jako rázný uvědomělý vlastenec, překaziv ve Vyškově volbu do frankfurtského parlamentu.

K. Šmídek rozpravami z aestetiky řadí se k nejlepším filosofickým spisovatelům našim.

Velikých zásluh získalo si *Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje* r. 1850 založené. Myšlenka byla *Bílého* a *Kalivody*, kteří se o ní smluvili při exerciciích v Rajhradě. Za dvacet let po svém založení mohlo Dědictví uvésti potěšitelnou bilanci, že vydalo na 400.000 svazků dobrých knih, udomácnilo českou mluvu spisovnou i v nejza-

padlejších chatách vesnických na Moravě, ba snažilo se v témž smyslu působiti i na Slovensku, kde r. 1852 za jeho pomoci v život vyvolán český *týdenník sv. Cyrill a Method*, aby rozluka literární opět byla odčiněna.

Kněžstvo, které literárně bylo činnó vepsalo na svůj prapor *heslo Sušilovo*:

Dvé krásce spanilých mé duše ovládnulo stánek:
zemská jedna, druhá s výšiny pošla nebes.

Církev a vlast — ty v mojich milují sestersky
se řadrech:
každá půl, každá má moje srdce celé.

Byli to kromě již uvedených *Dr. Jan Bílý, Fr. Těšík, Fr. Poimon, B. M. Kulda, Fr. Dědek, K. Molitor, J. Soukop*, zvláště pak nerozlučný druh Sušilův, jenž sdílí s ním pod jedním pomníkem na brněnském hřbitově společný hrob *Matěj Procházka* (1811—1889, apoštol všeslovanství *Ignát Wurm* (1825—1911), *Bedřich Sylva-Tarouca*, který se vzdal jako kněz majorátních nároků za roční důchod, finanční ministr družiny Sušilovy, duše velkomyslná, obětovná až k sebezapření, a ještě mnozí jiní.

Fr. Sušil (1804—1868), profesor bohosloví v semináři brněnském, získal si veškerou svou činností přední místo mezi nejlepšími syny národa. Byl bezvýhradným stoupencem kladného katolictví se všemi jeho závazky, s bezvyminečnou oddaností k autoritě církevní ve věcech náboženských s úctou k institucím církevním, nejsa však slepým velebitelem osob nebo všech skutků jejich. V nejednom ohledu jest průkopníkem

lepších názorů v životě našem. Vyšel ze školy buditelské, jež na konci 18. a začátkem 19. století teorií a praxí křísila české sebevědomí nepřízní dob udušené. Překonav nebezpečí mělkého osvícenství, propracoval se studiem křesťanského i českého života k životnímu názoru, jenž byl syntésí obojího živlu, syntésí na základech nábožensko-mravných osnovanou. (Vychodil.)

Hlavním dílem Sušilovým jest plod práce čtvrt století, práce všestranně vynikající, *překlad Nového Zákona a výklad* jeho, kterým Sušil vystihl celou theologii novozákonní zevrubně a přehledně. Práce Sušilova jest a zůstane stěžejním dílem ceny nehynoucí, jímž si získal pověst nejpřednějšího učenice theologického. Skromný učenec dílo to pokládal za svou povinnost úřední a odmítal vždy pochvalná slova díků za ně.

Vedle činnosti učitelské a básnické, již vchoval řadu kněží vlasteneckých slovem i příkladem, velkých zásluh si získal sbírkou Moravských písní národních s nápěvy, obsahující více než 1900 čísel. Básnické družině »Máje« písně ty dle slov Heydukových byly »vedlejším chlebem a hudební krásou jejich Sušil získal brněnského augustiniána *Pavla Křížkovského* (1820—1885) k tvorbě sborových písní v duchu lidovém a tím ukázal Smetana — jak Smetana sám doznal — cestu, a tak se stal vlastně *zakladatelem české hudby svérázné*.

Již r. 1849 komponoval Křížkovský mužský sbor „*Utonulá*“, první číslo Sušilovy sbírky, na níž Sušil v úvodě demonstroval své pojetí slo-

vanského zpěvu, a ta v novém zpracování založila slavné jméno Křížkovského s využitkováním hudebních motivů lidových přesně vytkla cestu národní hudbě české.

Sušilova činnost, nesoucí se za reformou kancionálu, je později v těsném spojení také s úsilím Křížkovského o reformu chrámové hudby na základě Wittově.

Sušil vzorný kněz-učenec, nadšený buditel národa, stal se tak vzácným pracovníkem v zájmu lidskosti a vzdělanosti české. Byl všeobecně vážen, *Heyduk* hned při příchodu do Brna činí mu poklonu, *Hálek* a *Neruda* ho zvou zdvořile k spolupracovníctví ve »Květech«, vídeňská universita jmenuje ho *čestným doktorem*.

Když r. 1868 zemřel, s úctou nad jeho rakví skláněl se celý národ a jeho pohřební cesta z Bystřice pod Hostýnem, kde dlel na léčení, do Brna, i pohřeb sám byl velkolepý.

Kněží buditelé na Slovensku.

Pro kulturní poměry na Slovensku nesmírně mnoho znamená kněz *Antonín Bernolák* (1762—1813), který prohlásil v katolických kruzích v letech 80tých XVIII. stol. samostatnost slovenského jazyka a literatury a vytvořil samostatnou slovenskou spisovnou řeč, od něho jest »Slovár slovenský.«

R. 1792 bylo založeno v Trnavě první »*Towarišstvo litterného umeňa*«, které odchovalo slovenskému národu velkou řadu pracovníků, jako

byli: *Juraj Palkovič, Andrej Mésároš, Fr. Hábel Jos. Bajza, Juraj Fándly, Hugolín Govlovič, V. Gazda* a j.

Slovenská literatura v té době hojně byla podporována biskupy apoštolského ducha, jako na př. kardinál *Alex. Rudnay*, jenž se otevřeně hlásil k milovanému národu: „*Slovan jsem a Slovan budu, kdybych i na stolci Petrově byl*“, říkával; nebo velký národní hrdina, zakladatel „*Slovenskej Matice*“ baňsko-bystřický biskup *Stefan Moyses* (1797—1869).

Z kněžstva slovenského vyšel první básnický tvůrce samostatné slovenštiny, slavný básník *Jan Hollý* (1785—1849), jenž založil »Spolok sv. Adalberta«, podobný ústav k rozšiřování dobré knihy jako naše Dědictví sv. Jana Nepom.

V jeho intencích pracovali *Andrej Radlinský, Štefan Závodník, Tichomír Milkin* (vl. Jan Donoval) a dodnes žijící staříčkový trnavský vikář *Fr. R. Osvald*, kteří zas nové pracovníky a bojovníky »za tu naši slovenčinu« si vychovali. Spojeně s nimi pracoval historik Sasinek.

Slovenská literatura nabyla zvláštního významu v době národního utrpení, kdy Slováci zba-
 . úeni byli svých středních škol a kdy nastaly
 jitisky politické i národní. Tím se stala literatura
 km jako nám duševním pojítkem, útěchou v úz-
 aostech, povzbuzením k zmužilé práci národní
 v mocným prostředkem uvědomovacím a *kněžstvo*
vedlo národně buditelský apoštolát, za nímž lid,
 bezpečně a bez výhrady šel a tak vyvázl z ne-
 bezpečenství maďarisace.

Závěrem.

Stručným přehledem historie našeho národního obrození a písemnictva ocitáme se u nové kapitoly netušeného rozvoje jazyka a literatury české, kapitoly neméně zajímavé, v níž kněžstvo má také své určité zásluhy.

Uzavírajíce účty doby minulé pohlížíme ještě jednou zpět do doby ranních červánků národního probuzení, ke kolébce našeho obrození, k osudům a bojům o ně a dospíváme k přesvědčení, které tak krásně vyjadřuje J. Malý, zmiňuje se o účastenství a spolupráci kněžstva: »V žádném stavu a povolání nemělo národní hnutí české tolik stoupenců jako v duchovenstvu; čeští kněží byli netoliko nejpilnější spisovatelé, nýbrž i nejčtetnější odběratelé knih a nejúčinnivější apoštolské lásky k vlasti a národu. Nepřepínáme, tvrdíce, že bez českého duchovenstva nikdy by literatura česká nebyla dospěla k tak rychlému rozvoji, jak se skutečně stalo. Venkovští duchovní podněcovali při svých osadnicích chuť ke čtení; půjčujíce jim knihy bezplatně, šířili mezi nimi užitečné vědomosti, budili v nich cit národní a důvěry u nich získané používali k všestrannému působení na ně ve prospěch dobré věci.«

»Čeští kněží — píše Beneš Třebízský ve svých kázáních »Pravdou k životu« putovali od statku k statku, od dědiny k dědině s uzlíčkem, úzkostlivě pod paždí ukrytým, v němž bylo několik knížek na režném papíru, aby je mezi známé rozdali.«

České fary stávaly se útočištěm spisovatelů a odchovaly mnoho nadějných synů vlasti. Na

nich byly hojné knihovny, nejúplnější Musejníky od prvopočátku naleznou se na leckteré faře venkovské.

Kněží »Českou Matici« takřka založili. Jediný kněz Smidinger, jenž v Hostomicích a širém okolí tolik knih rozšířil, získal jen sám Matici 400 údů zakládajících, z kněží pak bylo členů nejvíce, přes 1000.

Kněz F. Řezáč založil přes 300 knihoven, K. Škoda na 30.000 knih mezi lidem rozšířil, kolik nadací kněží založili z peněz perně nastrádaných, byla by úctyhodná statistika.

Uzavíráme těchto několik poznámek, přiznávající se, že kdybychom měli do podrobnosti uvést, jakým důležitým podnikům zavdali kněží podnět, kterým rozličným blahodárným spolkům v čele stáli, které humanitní ústavy, matice podporovali, jak vřele všeho se účastnili, co k ulevení bídy a povznesení národnosti české směřovalo, jak v obětech vlasti skrytě přinesených nalézali největší útěchu a rozkoš, nedodělali bychom se konce.

Český kněz až na malé výjimky žil s lidem a pro lid, nikdy nejsa toho žádostiv, aby veřejnost o jeho skutcích chválou plýtvala. Ani u oltáře Nejvyššího neopomenul vysílati vroucí modlitby k nebesům za požehnání a zdar svého národa.

Za dnů našich zapomíná se na to, zapomíná se na kněze buditele, bohatýry ducha i srdce, vědění a práce, které Prozřetelnost poslala národu našemu k obřímú úkolu: *obrození a osvobození*.

A co učiníš — národe — bohatýrům těm, kteří tě chabého, zmalátnělého, schopného už

jen trpěti, ze sna probudili, takže jsi se obrodil v jarého mládce svěží mízy, kteří s tebou a pro tebe žili, o tvé vzdělání pracovali až do umdlení, kteří tě učili milovati drahou vlast a mluvíti ryzí řečí předků svých?

Neryj jen v mramor jejich jména, nýbrž do srdce vděčných potomků! *)

*) Srov. více a další doklady: J. Ježek, Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou, Dr. Tumpach a Dr. Podlaha, Bibliografie katolické literatury české v dosud vydaných čtyřech dílech skýtá bohatý zdroj pramenů a příslušné literatury.

Lidové jeviště.

Sv. 1. A. St. Novák: *Potrestaný záletník*. Hra o 1 jedn. (2 ženy 1 muž). Ku provozování nutno odebrati 4 výtisky. Kč 1·30. — Sv. 2. A. St. Novák: *Vyléčený manžel*. Fraška o 1 jedn. (3 ž., 2 m.). Ku provozování nutno odebrati 6 výtisků. Kč 1·90. — Sv. 3. A. St. Novák: *Slavnost ve Vystrčilově*. Fraška o 1 jedn. (1 ž., 6 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výt. Kč 1·90. — Sv. 4. Fredl ml.: *Tři doktoři*. Fraška o 2 jedn. (5 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 2·70. — Sv. 5. A. St. Novák: *Oběť chudé matky*. Obraz ze života o 1 jednání (6 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1·30 — Sv. 6. J. Hrochovský: *Selské námluvy*. Žert o 1 jedn. (5 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 7 výtisků. Kč 1·30. — Sv. 7. J. Hrochovský: *Privítání*. Žert o 1 jedn. (2 m., 6 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1·60. — Sv. 8. A. St. Novák: *Chytří studenti*. Dramatický žert o několika výstupech (7 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výtisků. Kč 1·70 — Sv. 9. A. St. Novák: *Malířův nápad*. Dram. žert o 1 jedn. se 2 proměnami (11 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 13 výt. Kč 2·30. — Sv. 10. Fr. Soukal: *Röntgenovy paprsky*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 6 výt. Kč 1·90. — Sv. 11. A. St. Novák: *Žofinčiny námluvy*. Veselohra o 3 jedn. a 1 proměně (7 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výtisků. Kč 5·70. — Sv. 12. Jos. Jiří Stankovský: *Sklenice čaje*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výt. Kč 1·90.

Všechny tyto hry hodí se k provozování na malém jevišti a při malé režii.

V komisi »Družstevního knihkupectví« v Hradci Králové jsou spisy: Dr. František X. Novák: *Kněžské problémy*. 390 str. Kč 6.—. — Dr. Fr. Novák X.: *Pohledy do života bohoslovců*. 421 str. Kč 4.—. — Dr. Eug. Kadeřávek: *Soustava filosofie křesťanské* díl I. 500 str. Kč 32.—, díl II. 700 str. Kč 45.—, díl III. 460 str. Kč 35.—.

	Cena strana hal.	
Prof. Véroda: Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	260
Jiří Sahula: Karel IV., Otec vlasti	112	112
V. Fiedler: Jesuité a česká literatura	24	24
Jiří Sahula: Arnošt z Pardubic	64	64
Jiří Sahula: Sociální postavení kněžstva v době husitské	32	32
Jiří Sahula: Vzdělání kněžstva v době předhusitské a husitské	96	96
Jiří Sahula: Husitské ženy	64	64
Jiří Sahula: Jan ze Želiva	64	64
Jiří Sahula: Český obchod v době předhusitské a husitské	80	80
Jiří Sahula: Vzájemný poměr českých konfesí	80	80
Dr. Fr. Šulc: Jazyková otázka v Čechách	976	950
Dr. Fr. Šulc: Bludné učení M. Jana Husa	144	140
„ <i>„</i> “ Jiří Sahula: Byl Hus odsouzen jen pro 30 čl.	172	160
Jiří Sahula: Cirkevní snahy Husovy	32	100
Jiří Sahula: Svatý Vojtěch a jeho doba	48	170

II. SOCIOLOGIE, NÁRODOHOSPODÁŘSTVÍ A JINÉ :

Dr. Fr. Reyl: Veliký biskup	32	32
Dr. Fr. Reyl: Braňme se tiskem	32	32
M. Voňavka: Katolickým jinochům — spolky katolické	56	56
Fr. Blaták: Z porýnských missii	64	64
M. J. Voňavka: Alkohol nepřítel	48	48
C. Semecký: Příčiny sociální nespokojenosti	40	40
Bertram—Voňavka: Péče o dívčí katolický svět	32	32
A. Liberté: Kulturní boj a český katolický lid	48	48
Pozorovatel: Pozérství	80	80
J. P. Hradecký: Z dom. soc. dem. I.—III.	236	200
Dr. Fr. Reyl: Návštěvou u Slovanů	32	32
M. Hettinger—Navrátil: Slovo v čas o právu volebním	40	40
Dr. Fr. Šulc: Katolíci — organisujme	24	24
Dr. Fr. Skalický: Volby do českého sněmu	32	32
P. Jan Urban—Fr. Šubrt: O ruském pravoslaví	40	40
Dr. Aug. Štancl: Křesťanství a rolnická otázka	66	180

Při větších objednávkách sleva.

Řídí dr. Jan Konečný.

Tiskne: Biskupská knihtiskárna v Hradci Králové.

Adresa administrace: „Č A S O V É Ú V A H Y“,
Hradec Králové (Adalbertinum).

Proti potupám sv. Jana Nepomuckého.

Píše V. Skála.

**Kdo vytýká katolíkům, že sv. Jan Nepomucký
jest světcem nepravým.**

Jsou to většinou ti občané, kteří pod záminkou osvěty šířili úmyslně tmu a historické podvody. Jsou to lidé, kteří s křiklavou drzostí vyzývali český národ k uctívání falešného světce protestantského.

Jak to? Ve švábském městě Reutlingen vyšla roku 1846 v jazyku německém lhavá knížka o Janu Husovi. V Čechách v letech šedesátých zásluhou Palackého a jiných historiků bylo již o Husovi mnoho správného známo. Přes to snůška nejanpých lží německých vyšla v českém překladu v evangelických „Hlasech ze Siona“ (v letech 1868—9) s tímto nadpisem: „Výslech, odsouzení i upálení mistra Jana Husa. Líčí očitý svědek Pogius.“ Ten „očitý svědek“ byl však výmyslem německého protestantského podvodníka z XIX. století. Vždyť pisatel knížky prozrazuje tak velikou nevědomost, plete páté přes deváté takové pošetilosti, odporuje si sám tak často, že uvážlivý čtenář zvolá: „Tohle přece

nemohl psáti očitý svědek“. Smělý onen podvodník vypravuje, co činily v Kostnici osoby, které vůbec neexistovaly, plete si i jméno tehdejšího papeže, vypravuje, co činil arcibiskup Zbyněk roku 1414, ačkoli tento hodnostář zemřel již roku 1411 atd. Kdo aspoň povrchně přečetl, co o Husovi píše Palacký, hned poznal, že se tu jedná o veliký podvod zarytého nepřítele katolictva.

Ale onen prapodivný „Pogius“ líčí Husa jako protestanta rázu kalvínského. Prý Hus zavrhoval „proměnu hostie“, tajnou zpověď a celibát. Proto našla knížka ta veliké zalíbení zvláště mezi českými evangelíky helvetského vyznání. Do roku 1900 vyšlo patero české vydání té podvrženiny, ačkoli sám německý badatel Potthast již r. 1896 prohlásil, že spisek jest dílem podvodným. Docela roku 1902 začalo vycházeti nové nádherné vydání české oněch neudržitelných výmyslů. Když pak téhož roku slovutný dějepisec dr. Kalousek proti tomu švindlu vystoupil, evangelické „Hlasy ze Siona“ místo doznání chyby se na učence hněvaly a polemisovaly. Nuže tedy, lidé ti, kteří tvrdí, že sv. Jan neexistoval, sami si vymyslili protestantského světce, jaký nikdy nežil. Dle cizího nápovědy překreslili Husa, znetvořili jeho podobu k nepoznání, jen aby bylo o jednoho protestantského světce více. Vzдорovali s nejzpuštěnější houževnatostí vážné historii, která je stále hlasitěji vinila z bezcharakternosti. Z rukou evangelických onu lživou brožuru horlivě chytali liberální řečníci a dle ní si sestavovali k šestému červenci přednášky. Zrovna tak jako jiní protikatoličtí fanaticové vydali „řeč generála Jesuitů“, kterou žádný Jesuita nikdy neproslovil. Vyšla také řeč biskupa Strossmayera na

koncilu vatikánském, kterou onen proslulý hodnostář nikdy nepřednesl. A lidé, sahající k podvodům tak neomaleným, odvažují se kárati katolíky, proč prý uctívají světce neexistujícího.

Existoval sv. Jan Nepomucký?

Jestliže některé zprávy o vynikajícím muži si vzájemně odporují, nesmí se hned zbrkle prohlásiti, že onen velikán jest výmyslem anebo že se tu jedná o dva muže rozdílné. Proslulého dr. Fr. Lad. Riegra před 30 lety staročeský tisk velice chválil, ale mladočeský ho tupil surově jako „kývala“, národního zrádce a jako muže duševně obmezeného. Až se ty hlasy budou po dvou stoletích srovnávat, řekne snad vážný dějepisec, že se jedná o Riegry dva anebo že ten vůdce našeho národa nikdy neexistoval? Rok úmrtí i některých vynikajících vladařů udávají staré zprávy různě; přes to však nikoho nenapadá popírati proto jejich existenci. A jest hotovým jedovatým výsměchem pravdě, jestliže z nesrovnalosti některých starých údajů odváží se protikatolický fanatik prohlašovati: „Svatý Jan jest výmyslem, protože údaje o roku jeho mučednické smrti se různí“. Zrovna tak bláhovo by však bylo dokazovati, že byli Janové Nepomučtí za Václava IV. dva.

Nekritický dějepisec V. Hájek z Libočan našel ve zprávách o sv. Janu nestejný rok úmrtí. (Sv. Jan byl utopen r. 1393, ale starý děkan Jan z Krumlova přepsáním označil rok 1383.) Hájek tedy bez dlouhého přemýšlení ve své fantasii si vytvořil Jany dva. Odtud opisovali bez vážného zkoumání jiní. Nyní celý spor jest řádně rozluštěn.

Zvláště památná žaloba Jana z Jenštejna z r. 1393 dokazuje, že byl za Václava IV. jediný církevní hodnostář Jan Nepomucký, zvaný také Jan z Nepomuku, z Pomuku anebo doktor Johánek. Tento Jan byl r. 1373 písařem kanceláře arcibiskupské, r. 1376 protonotářem generálního vikariátu, r. 1380 farářem u sv. Havla v Praze. V letech 1383—7 trval na studiích práv v Padově. Stal se tam roku 1386 doktorem práv. Roku 1387 byl kanovníkem sv. Jiljí. Pak se stal generálním vikářem arcibiskupa Jana z Jenštejna a kanovníkem sv. Víta.

Ale naši nepřátelé praví: „V papežské listině, která slavnostně prohlašuje Jana Nepomuckého za svatého, uvádí se, že sv. Jan skončil r. 1383. Tudíž papežská stolice prohlásila za světce buď osobu neexistující anebo jiného Jana než byl Jenštejnův generální vikář.“ Papežská bula však nepraví, že chce neomylně vykládati celý životopis Janův. Praví jen, že chce slovům svatořečení předeslati něco o blahoslaveném mučedníku. Ale v téže bule neudává se za příčinu svatořečení uvedený životopis, nýbrž věci velice důkladně vyšetřené od povolaných znalců. Předmětem víry naší — jak z kontextu buly zřejmo — není ona životopisná legenda; vždyť sama církev opravila v breviáři některé její nesprávnosti již r. 1865 — jako opravuje životopisy světců jiných dle postupujících výzkumů historických. Církev neprohlašuje svaté, aby nás učila letopočtu, ale aby nás upozornila na vzory ctností. Neomylnost církve vztahuje se nikoli na otázky čistě vědecké, nýbrž na věci náboženské víry a mravů. Tedy předmětem naší víry jsou ctnosti světcovy, jeho hrdinná smrt a zázraky stvrzené svědky nejvěrohodnějšími. Papežská bula

praví, že do seznamu svatých zapisuje sv. Jana Nepomuckého, kanovníka svatovítského. Papežská stolice neprohlásila za světce osobu nejisté existence, nýbrž mučedníka pohřbeného v chrámu svatovítském, těšícího se zbožné úctě katolictva hned po smrti. Ten muž prohlášen za světce, jehož jazyk nalezen učenou komisí neporušený.

V Římě při církevním šetření kardinál Lambertini dobře věděl o neshodě názorů, kdy sv. Jan zemřel. V dlouhém referátu promlouvá jak o roku 1383 tak 1393. Ale papežská stolice po prostudování jeho námitek schválně nechala rok úmrtí stranou jako záležitost podružnou. Vždyť se v církvi uctívá mnoho světců, o nichž bezpečně nevíme, kdy se narodili anebo v kterém právě roce zemřeli. Pátrání po tom jest věcí historie. Ale hlavním zájmem církevním jest, zdali světec opravdu vynikal ctnostmi a zdali byl oslaven zázraky. V Římě tedy nerozhodli autoritativně, v kterém roce vlastně byl sv. Jan umučen. Který poctivý člověk tedy odváží se lháti, že církev prohlásila za svatého jen toho kněze, jehož úmrtí kladla výhradně r. 1383?

Potřebovali Jesuité svatořečení Jana Nepomuckého?

Ozvaly se zlolajné hlasy, že prý se snažili Jesuité potlačití úctu Jana Husa zavedením úcty jiného Jana. Ale bylo toho vůbec potřebí? Kult Husův slábl u nás v záplavě lutherství již na hraně století XVI. a XVII. (před Bílou horou). Po zdolání stavovského odboje vzpomínky na Husa ještě více usínaly. Počátkem století XVIII. věděli u nás

i učenci o Husovi skoro jen tolik, co pověděli katoličtí spisovatelé. Tím méně se mluvilo o Husovi v prostém lidu. Samy zbytky jinověrců sotva trochu rozuměly vlastnímu katechismu -- natož aby usilovaly o „uvědomělou obnovu kultu husovského“. Jesuité tedy předobře věděli, že jim Hus naprosto není nebezpečný.

Ale dejme tomu, že Jesuité přece jen si přáli novým svatořečením památku Husovu ještě více potlačit. Potřebovali v tom případě sahati až do století čtrnáctého — a docela k světcí, o němž se některé zprávy různily? Vždyť přece věděli velmi dobře o proslulém Janu Sarkandrovi, vychovanci řádu Jesuitského, který byl umučen od fanatických nepřátel řádu r. 1620, v roce pro Jesuity tolik významném! Ale Jesuité nespěchali, třebaže byla přímo svůdná příležitost oslaviti nějak rok, který byl počátkem nové éry Tovaryšstva v Čechách! Sv. Jan Nep. byl uznán za blahoslaveného r. 1721 a za svatého r. 1729. Ale žák řádu jesuitského Jan Sarkander prohlášen za blahoslaveného teprve r. 1860. Člen řádu jesuitského Martin Středa (za 30 leté války) netoliko požíval již za svého života pověsti svatosti, ale získal si obrovské zásluhy o záchranu Brna proti švédským vojům. Byla tu řada jiných vynikajících asketů, kteří byli buď členy Tovaryšstva neb aspoň jejich žáky. Ale jesuitský řád neusiloval o svatořečení ani Martina Středy ani jiných heroů ducha sobě blízkých.

Ostatně — od století X. do konce XIX. počítá se jen 194 slavných aktů svatořečení, z nichž připadá na století XVIII. pouze 29. Z toho patrno, že není úmyslem církve rozmnožovati seznam světců nadbytečně. Za války husitské na př. v Čechách

bylo strašným způsobem umučeno na tisíce kněží a mnichů, ale ani jediný z nich nebyl svatořečen.

Potřebovali tedy Jesuité, žijící v století XVIII., nějak úzkostlivě pátrati až v pergamenech století čtrnáctého po osobě zasluhující svatořečení? Nepotřebovali také „podstrkávati lidu jiného Jana“; vždyť by to bývalo netoliko zbytečné, ale i pošetilé.

Vlastní příčiny svatořečení.

K pověsti svatosti našemu neochvějnému hrdinovi nepřispěla žádná nezřízená reklama, žádné umělé agitační prostředky. Sláva sv. Jana šířila se přirozeně, protože statečnost a svatost ušlechtilého sluhy Kristova imponovala všem srdcím vpravdě křesťanským. Muž tak přísných mravů, jakým byl Jan z Jenštejna, nebyl by učinil svým gener. vikářem kněze charakteru podprůměrného. Ve zprávě zaslané papeži nazval Jana Nepomuckého mučedníkem svatým. Augustiniánský mnich Jan v životopise Jana z Jenštejna (sepsaném v letech 1400—2) nazval ho rovněž mučedníkem. Kolem r. 1480 měla kapitula pražská kalich, na jehož okraji se čtlo: „In honorem beati Johannis Pomuk“ (ke cti blahoslaveného Jana Nepomuckého). V rukopisu knihovny „Zlaté koruny“ z XV. století napsáno, „že doktor Johánek v kostele pražském skvěje se zázraky a proto hrob ohraničen je mříží“. Husitský pokračovatel kroniky Pulkavovy z r. 1470 napsal, že „podnes žádný nerad nohama vstúpi“ na kříž vytesaný na náhrobku Jana z Pomuku. Tento posvátný hrob byl obehnán mříží již roku 1416. Konala se při něm vždy v den mučednické

Hrdinství, s jakým náš sv. Jan vzdoroval strašnému mučení, právem vzbudilo v širých davech úctu velikou.

Církev tuto úctu uměle nevyvolala, nýbrž ji pouze potvrdila po nových důkazech svatosti mlčelivého zpovědníka. Roku 1719 k ohledání těla mučedníkova zvolena komise, v níž byli i univerzitní profesoři. Skládala se z archeologů, lékařů, právníků i bohoslovců. Než otevřen světcův hrob, všichni přítomní zavázali se přísahou, že budou o nálezech jen pravdu mluvit. V hrobě nalezena kostra mučedníkova a v lebce k velikému úžasu červený, čerstvý a neporušený jazyk. Po nejbedlivějším uvážení všech okolností konstatováno, že jazyk ten nemohl býti před příchodem komise tajně do lebky vsunut. Jazyk k vůli nejdůkladnějšímu prozkumu naříznut, tak že bylo viděti jemné vnitřní žilky. Přítomní lékaři osvědčili protokolárně, že přirozeným způsobem zjev ten jest nevysvětlitelný.

Neporušený jazyk vložen do stříbrné nádobky; ta zapečetěna a uložena do dvojité rakve k tělu mučedníkovu, jež vráceno do původního hrobu.

Když Řím nařídil nové ohledání těla Janova a zvláště zkoumání, zdali jazyk nebyl balsamován, nastalo úřední šetření r. 1725 znovu. Jazyk zůstal k velikém překvapení až do té doby neporušen. Když jej na znamení úcty políbil světící biskup Daniel Mayer, jazyk znenáhla nabíhal a přibýval. Tmavomodrá barva se měnila znenáhla v šarlatovou, řez učiněný r. 1719 silně se rozevřel, tak že bylo zřetelně viděti malé žilky. To trvalo po celou dobu vyšetřování (celé dvě hodiny). Užaslí svědkové

zkoumali jazyk na jasném světle slunečním i ve stínu, ale vždycky se spatřovala tatáž proměna. Mnozí při těch divech až slzy radosti prolévali. Jazyk pak uložen do relikviáře. Odborní učenci pak pronesli protokolárně pod přísahou své posudky.

Jestliže tedy v tomto čase někteří jízlivci je-
dovatě činí dotazy, zdali jest uschovaný jazyk sv.
Jana pravý, řekněme jim, aby napřed pověděli,
zdali se klamaly dvě učené komise, jež byly přítomny zázrakům anebo zdali chtěly klamati občany jiné. Na tom přece záleží mnoho, zdali byly zá-
zračnými ty zjevy, na základě jichž byl sv. Jan svatořečen. Přísežné výpovědi věřících učenců tehdejších zajisté mají větší váhu než přečasté přísahy moderních posérů. A tu jest významno, že právě nejvášnivější moderní odpůrci sv. Jana Nepomuckého se vyhýbají posudku onoho důkladného vyšetřování dvou povolaných komisí.

Když byly prozkoumány ještě dva jiné zázraky, prohlásil papež Benedikt XIII. dne 19. března 1729 Jana Nepomuckého za světce.

Surové lži o charakteru sv. Jana.

Jest věru příznačno, že právě jméno sv. Jana uvádí fanatiky nevěry v hotové běsnění. Protože však nemohou dokumentárně na zářícím štítu jeho nalézt žádné skvrny, sahají ve své zlobě ke lžem nejkřiklavějším. Tak na př. „Večerník Práva lidu“ 15. května r. 1919 napsal, že byl sv. Jan „podařený šejdiř a keřas své doby . . . půjčoval peníze lichevně . . . Tento lichvář a hrabivec nemohl ovšem býti „svatým“.

Kolik slov, tolik drzých lží! Co nemohli zdůvodniti nejbystřejší protivníci kultu svatojanského, to tvrdí soc. dem. deník jako věc jistou. Proč však místo hrubých slov a opakovaných obvinění nepřikročil štvavý pisatel raději k důkazům? Jednou naši protivníci řeknou, že sv. Jan jest vymyšleninou, po druhé však chtějí věděti o tomto světcu desetkrát více než katolíci a než sama historie pověděti může.

Jaká jest skutečná pravda? Sv. Jan fakticky peníze půjčoval, ale vůbec žádného úroku z nich nežádal; vždyť tehdy katolík beroucí úroky byl trestán soudem duchovním. (Jenom židům se přehlíželo braní úroků.) Kdo tudíž tehdy z katolíků peníze půjčoval, konal opravdovou službu lásky k bližnímu. Jsou zaznamenány od r. 1373 do 1378 tři případy, kdy sv. Jan jako nezámožný písař půjčil peníze a 13 případů posečkaní platu. Ale na těch benevolencích mají podíl jiní dva písaři, tak že připadalo na samého sv. Jana ze všech částek zapůjčených nebo sečkaných sotva 30 kop grošů. To byl majetek skrovný. Vždyť mistr Jan Hus měl ročně čistých 60 kop a k tomu kaple betlemská mu dávala skoro celé zaopatření. Faktum jest, že Hus jako betlemský kazatel měl mnohem lepší důchody než sv. Jan jako půjčující písař. Ostatně Hus půjčoval také — a nikdo ho nepodezřívá, že by byl bral úrok anebo že by býval docela lichvářem.

Neomalené slovo „keřas“ připletlo se vášnivému pisateli „Večerníku Práva lidu“ jen k prozrazení bezmezné zloby. Jak a s čím sv. Jan keřasoval, jakým způsobem se stal „podařeným šejdířem“, nevyzkoumáš, kdybys všecky pergameny z té doby důkladně prozkoumal.

„Keřaství“ bylo znemořněno v době Václava IV. i skutečným zlodějským spekulantům, protože tehdy ještě neopanovaly pole praktiky haličsko-řidovské. Trřba tehdy měla organizaci cechovní. Byly vydávány přísné příkazy a zákazy zvláště v příčině cizích obchodníků, jimř říkáno hosté. Na př. kdo z cizinců v Praze chtěl prodávati, nesměl tak nikdy činiti pokoutně. Sta očí ho střeřilo, každý kus zboží přivezeného na veřejný trh byl napřed ohledán kontrolními úředníky. Jen čtete zevrubné zprávy Zikmunda Wintra o povaze obchodu v Čechách a pak seznáte, bylo-li vůbec možno „keřasiti“. Nuže, kdo stříkne po kněské říze sv. Jana obviněním tak potupným, má povinnost dokázati, že sv. Jan obchodoval a vysvětliti, s čím obchodoval. Přední historikové čeřtí, kteří o tom ničeho nevědí, byli by za důkazy vděční. Konstatujeme, že k zfanatisování davů napsal soc. dem. deník leř nejodpornější, která měla také svůj účinek. Učedníci a řkolní děti v den sv. Jana houkali na zbořné věřící, že sv. Jan byl „keřas“.

Proč jen světlá postava sv. Jana vydrařřuje moderní socialisty a „husity“ k tak velikému rozčilení? Kdykoli tito totiž poukáří na upálení Husovo, můžeme vždycky připomenouti, že dávno před Husem umučil způsobem mnohem strařněřším katolického hodnostáře ten Václav IV., který se stal později Husovi a jeho stoupencům mocným protektorem.

Také se lživě tvrdí, že sv. Jan se těžce provinil mnohoobročnictvím, braním velkých důchodů z několika beneficií najednou. Takového muže by však neučinil svou pravou rukou arcibiskup, který

se staral (ve sporu o odúmrti) o blaho prostého lidu velice obětavě, na úkor svých vlastních statků.

Pravdou jest, že prameny dějepisné přiznávají sv. Janovi několik obročí. Ale velice důležitá otázka při tom jest, zdali tento světec držel ta všechna obročí současně. Fr. Štědrý zevrubně vypočítává, jak sv. Jan majetnictví různých obročí měnil. Na př. když se sv. Jan stal arcijáhnem žateckým, vzdal se úřadu faráře svatohavelského. Sv. Jan současně měl vždy jen jedno obročí spojené s duchovní správou a vedle něho kanonikát, který žádnou správou duchovní nebyl obtížen. Na konec života spojoval s těmito dvěma obročími hodnost generálního vikáře, která vlastně žádným obročím nebyla. Sám sněm tridentský v XVI. století, který usiloval mnoho zreformovati, dovolil kněžím míti jedno obročí s duchovní správou, spojené s kanonikátem nebo jiným obročím, kterému není přisouzena duchovní správa.

Jestliže tedy podobné spojení dvou obročí není nečestné nyní, tím méně se mohlo považovati za přestupek za věku tehdejšího. Generální vikář tehdy musil přispívati na účely veřejné; bylo mu tedy nutno poskytnouti tolik, aby ze svých důchodů mohl udíleti jiným. Sám Hus bral také důchody z dvou míst: z university a kaple betlemské. Nikdo však mu nemůže předhazovati nečestné mnoho-obročnictví.

Ostatně (přes veliké jmění církve v Čechách) mnoho kněžských úřadů bylo tehdy placeno tak skrovně, že duchovní buď byl nucen zjednati si ještě úřad jiný anebo zaměstnávat se prací ruční.

(Tu tedy nebylo před spojením dvojích důchodů vyhnutí.) Na př. altaristé byli pravými kněžskými proletáři, kterých litoval sám Hus.

Tedy obvinění sv. Jana z nečestného mnohoobročnictví jest velice lehkomyšlné a naprosto jalové.

Je věru zvláštní, že ti, kteří bezdůkazně rozkřikovali „mnohoobročnictví“ sv. Jana Nepomuckého, zapomínají kárati skutečnou hamižnost husitského panstva, které oloupilo pro svůj obecní prospěch církev tolik, až přehráblo i do universitních statků. Od doby husitského převratu také universita pro svou chudobu živořila uboze až do Bílé hory.

Kdo touží horečně ukojiti svoji jízlivost vy-pátráním lichvy sv. Jana Nepomuckého, jen ať si napřed přečte křiklavé dokumenty Bezoldovy, jak táborští bojovníci vyssávali na českém jihu bezohledně své vlastní souvěrce úžasnými daněmi, až pracující lid tábořský v zoufalství se rozbíhal.

Jestliže o životě sv. Jana až na náš věk zachovalo se písemných dokumentů málo, nedivme se. Táboři a jiní radikálové husitští fanaticky trhali a jinak ničili pergameny, v nichž bylo něco uveřejněno k chvále konservativních řádů katolických. Vždyť pražští radikálové r. 1422 po popravě Jana Želivského kazili i knihy osobních přátel Husových, při čemž zničen i Husův rukopis o přijímání pod obojí. Ale fanaticové živé ústní podání o sv. Janu potlačití nedovedli.

Kdož zúmyslně mrzačili dlouho české mozky zfalšovaným Husem a jinými lhavými pamflety, aniž své nepravosti politovali, nemají nejmenšího práva zasedati na soud nad kultem svatojanským.

Kult sv. Jana v Čechách byl v květu o půl druhé století dříve, než jezuitský řád se v Čechách usídlil. Když pak bylo vyhlášeno svatořečení, proslavena byla naše vlast sv. Janem Nepomuckým ve všech dílech světa, kde žili katolíci. V samých českých zemích zasvěceno k počtě sv. Jana 203 chrámů. A právě ve dnech svatojanských docházelo v Praze ke grandiosním národním shromážděním a k zakládání důležitých národních institucí. Patrně, že ctitelé svatojanští byli také nejlepšími vlastenci a že tedy jméno sv. Jana neznamenalozlomení české páteře. Za to však vidíme, že fanatictí tupitelé našeho světce shýbají svá záda nízko před kapitalismem německých židů.

Ti, kteří hledali s ideálním zápalem osvobození národa v ideji cyrillo-methodějské, ctili současně sv. Jana. A kult sv. Jana nepomine, pokud v nezkažených českých srdcích bude plápolati nadšený obdiv nad křesťanským heroismem proslulého trpitele.

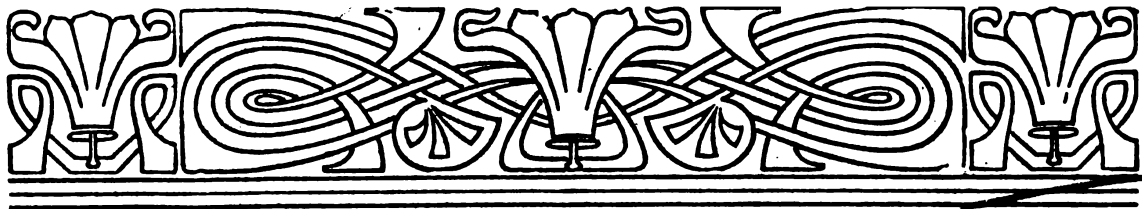
Jiří Sahula :

**Krutosti habsburské
a protestantské.**

1921

Tiskem Biskupské knihtiskárny v Hradci Králové,
Nákladem Polit. družstva tiskového.

*Názory o významu dávných fakt historických pro
dobu přítomnou.*

Nedávno byl uváděn do proslulé francouzské Akademie André Chevrillon. Ve své odpovědi na úvodní řeč tohoto vynikajícího muže druhý akademik Pierre de la Gorce vyložil veliké zásluhy jeho předchůdce v Akademii — rozhodného katolíka Etienna Lamy. Vzdal čest stálosti přesvědčení tohoto velikána; Lamy zůstal církvi věren i tehdy, kdy mu za to byl připraven kalich hořkosti. Po zmínce o náboženských bojích ve Francii Gorce prohlásil: »O minulých a starých věcech staří lidé mají mluvit jen proto, aby tím prospěli pokoji. Kéž občanský pokoj, kéž především náboženský pokoj jest pro ty, kteří přijdou po nás, ovocem, draze získaným naší zkušeností! V přítomných poměrech, zároveň slavných i nejistých, všechno maření sil bylo by loupeží, páchanou na vlasti! Žalostných rozporů, které rozštěpily naše pokolení ve dvě, kéž naše vlast — a přál bych si vložiti do tohoto přání celou svou duši — kéž, pravím, naše vlast nevzpomíná jinak, než s úmyslem, že něco takového již nikdy nezačne!«

Tato památná slova nechť slouží k poučení a výstraze i naší vlasti — tím spíše, že naše republika jest rozsahem mnohem skrovnější, mladší a národnostně pestřejší než republika francouzská. Každý upřímný Čech má usilovati o přátelské soužití všech vrstev českých, o skutečnou solidaritu národní. K zdravému rozvoji republiky jest zapotřebí tolerance náboženské a zmírnění ostrých hrotů protiv politických.

Nejdůležitější potřebou nyní jest ztišení vlnobití doby přítomné, urovnání nesnází přítomných. Zatím však ze zapadlých časů vyhrabávají se zprávy o svárech, které podlamovaly sílu národní před 500 nebo 300 lety; tyto zvěsti (větším dílem stranicky pře-

kroucné) šíří se teď nikoli jako příklady výstražné, nýbrž jako jiskry k roznícení nových zhoubných požárů. Jako bychom od neblahých oněch dob nebyli tak příliš vzdáleni a jako by nejpokojnější katolíci nyní zasloužili bezohledného a setrvačného mrskání za to, co činili jejich prapradědové.

Bude-li se stále vyžadovati »přísné súčtování« za to, k čemu došlo před půl tisíciletím, pak ovšem nebude tomu soudu konec ani do skonání světa. Vyčtou-li studenti na gymnasiu řádnému spolužákovi, že má otce bankrotářem anebo že ten otec pro zranění bližního byl žalářován, profesor přísně pokárá takovou nešetrnost. Zato však převrácená mysl samých inteligentů schvaluje útoky na nyní kněžstvo i za ty krutosti, které před dávnými věky nepáchala katolická církev, nýbrž zpupnost byrokratických státníků laických.

Všichni národové, kteří trvají v církvi katolické přes tisíc let, zcela pochopitelně za tak dlouhou dobu se několikrát s Vatikánem utkali ostře. Vždyť titíž národové se ocitli v tuhých zápasech i s domácími dynastiemi a docela za republikánského zřízení i se svými presidenty. Proto však nejsou naplněni fanatickým hněvem ani na všechny panovníky a presidenty — ani na nyní representanty katolické.

I představitelé republikánských zřízení dopouštěli se násilností hrozných. Odváží se však moudrý politik odsuzovati republiky šmahem pro Marata, Cromwella, Trockého a jiné tyrany vůbec? Kdybychom chtěli posuzovati demokracii a demokratisaci nyní dle skutků tábořských, pak by se zlidovění veřejných řádů těžko hnulo ku předu; musíme však míti na zřeteli, že za demokracii tábořskou nejsou zodpovědni lidové politikové nyní.

Proto jest také zcela nerozumno vystupovati s pozdviženou pěstí proti nyní mírumilovnému a dobročinnému papeži za ty akce, které podnikali v XV. nebo XVI. století jejich předchůdci anebo světské vlády. A přece právě u nás lačně se slídí po všech pradávných dokumentech konfliktů moci papežské s českými jejími odpůrci, aby se pletl bič na Vatikán

nynější a docela i záda nynějších českých republikánů, kteří se hlásí k víře katolické.

Proč právě v naší vlasti radikálové s velikým hlukem vykřikují každý drsný čin katolictva v zápasu s husitstvím a s protestantstvím? Hluk se tropí proto, aby radikálové zakryli anebo vymluvili křiklavé násilnosti vlastní. Co vytýkají pradávným katolíkům právem i neprávem, tropí sami potud, pokud jim k tomu fysická síla stačí. Vizme vyhánění katolíků z jejich vlastních kostelů, zabírání far, krvavé případy našinců, nucení k odpadům, nejsurovější potupy katolického přesvědčení, boření svatojanských soch a pod. Tací fanatikové ovšem mají nejméně práva pronásledovati katolíky dnešní poukazováním na ty dávno minulé hrůzy, které sami s despotickou otrlostí obnovují.

Setrvačné řemeslné štvance proti katolickému lidu přímo vynucují náležitou sebeobranu. O sporech minulých má se ovšem mluvíti hlavně proto, aby se tím prospělo pokoji. Proto neradi vytahují pokojní katolíci na světlo zápisy o barbarských činech sektářských věků minulých. Jestliže však u nás radikálové usilují z jiných starých pergamenů vyráběti střelný prach do pušek namířených proti katolictvu, máme právo dokázati na základě přesvědčivých dokumentů, že hrůzy sektářské byly horší než katolické. Jest také vhodno srovnati, na které straně tíhlo použití fysické moci k účelům obecně prospěšnějším.

Rozvážný kritik má při prozkumu dávných zápasů náboženských přesně rozlišovati mezi snahami náboženské společnosti a časovým exekutivním opatřením moci světské. Má rozlišovati mezi činy skutečných representantů církevních a světa laického. Pak teprve může vysloviti spravedlivý úsudek o povaze oné církevní společnosti. Ví se totiž velmi dobře, že na každou stranu vítěznou — i nejušlechtilejší — navěsí se celé roje parazitů, jichž »přesvědčením« jest osobní zisk. Za tyto egoisty málokdy lze volati k zodpovědnosti ideální horlivce. Na př. čest našich skutečných osvoboditelů národních jen zlomyslný fanatik by se odvážil zlehčovati poukázáním na hej-

na hrabivců, kteří z převratu politického kořistí výhradně pro sebe.

Ale protikatolický blok u nás při úvaze o násilnostech lidí katolicky pokřtěných všecko smíchá dohromady. Každá hrubá výstřednost žoldnéřů slouživších katolickým velmožům připisuje se na vrub čelným katolickým politikům. Za každou příkrost laických politiků činí se zodpovědnými papežská stolice a Jesuité. Katoličtí kněží jsou přísně odsuzováni i za ty násilnosti, k nimž netoliko podnětu nedali, ale o jichž řádění se dověděli teprve po jejich skončení.

Takto dějepis nestává se prospěšným učitelem, nýbrž travičem opravdové osvícenosti, zhoubcem spravedlivého úsudku širých davů. Dějepisné výklady, směřující úsilně k podpichování fanatismu, obmezují jasný obzor duší, odvracejí od svobodného přemýšlení a maří příležitost ke klidnému srovnání mocností zápasících.

Nuže tedy — budiž zde pověděno, nač naši protivníci při líčení boje katolictva s protestantstvím rádi zapomínají.

Martin Luther pro násilné potlačení jinověrcův.

Nedivme se, že zakladatelé sekt a jiní horliví representanti náboženských společností jevili pramálo tolerance k církevním obcím jinak smýšlejícím. Uráželo je bolestně to, co pokládali za překrucování slova Božího, nauky Kristovy. Považovali komolení, znetvoření pravdy nebeské, nezměnitelné za horší zločin než křivou přísahu. Usuzovali logicky asi takto: Křivopřísežník volá rouhavě Boha za svědka a za oporu k stvrzení lži lidské, pozemské. Kacíř však docela lže, čemu učil Bůh, překrucuje pravdu nadzemskou. Uvádí samy vytržené citáty z Písma v takové souvislosti, aby smysl jiných řádků téže bible buď zatemnil anebo znetvořil. Zkrátka kacíř odvažuje se volati Boha na pomoc k převracení samého slova Božího. Již proto zaslouží nejpřísnějšího trestu.

Proto na př. Hus napsal: »Doktorové a kazatelé meč slova Božího v ruku drží, aby kacířům a protivníkům víry se protivili a jim jich bludy zahubili. —

Budu-li shledán v kterém bludu anebo v kterém kacířství, neodmlouvám jako bludný, jako kacíř utrpěti. — Souhlasím, že zřejmí bludaři mají býti k víře přinuceni.«

Každá — i na pohled nepatrná — odchylka věroučná vzbuzovala rozčilení. Vědělo se tolik: ujme-li se chybný názor bez protestu povolanych strážců, učiní se průlom do učitelské autority vůbec, takže později smělci dovolí si šířiti bludy nejkřiklavější. Kdo popírá třebaš jedinou věroučnou zásadu, zlehčuje tak celou soustavu. Proto Luther za sporů o Nejsv. svátosti olární proti kalvinským protivníkům napsal: »Kdo Boha v jedné věci ze lži tresce a jemu utrhá, celému Bohu se rouhá.«

Náboženství v XV. a XVI. století mělo obrovský význam veřejný; bylo těsně spjato s životem politickým, kulturním a sociálním. Vždyť také obsahovalo a obsahuje velice závažné příkazy pro vrchnosti i poddané, pro politické vůdce i všecky úředníky, pro soudce i učitele atd. Nyní i praktická politika má pro veřejný život užší rámec působnosti než tehdy mělo náboženství. A co tu nyní ryčných politických zápasů, příkrého odsuzování, prudkých hádek na schůzích politických! Je-li tedy na této půdě posud pramálo tolerance, proč se političtí svárliví agitátoři tolik diví náboženské nesnášlivosti Husova a Lutherova století? Vždyť náboženské novotářství znamenalo převraty politické i sociální, působilo na přetvoření městských rad a škol, měnilo představenstva cechů, vyvlastňovalo kostely a hřbitovy atd. Působilo rozvrat v samém životě rodinném.

Pokud panovalo v těchže místech náboženství dvojí nebo trojí, těžko bylo opravdovou snášlivost zaváděti. Proto církve katolická sama hájila se houževnatě proti výbojům; proto i laxní katolické vrchnosti pojímala hrůza z velikých otřesů společenských, připravovaných sektářstvím. A naopak: proto sektáři v místech, kde jejich moc nabyla fysické převahy, pronásledovali vášnivě katolíky, aby každé veřejné jednání nebylo stěžováno a komplikováno ohledem na konfesní menšinu.

Zkrátka v době živého náboženského cítění každá církevní společnost bála se dvojí nebo trojí konfese jako žhavého ohně, jako vleklého moru.

Davy zcela správně soudily, že všechna náboženství nejsou rovnocenná. Ovšem nedá se popřít, že zdravého názoru lidového zneužívali sobci a násilníci ke kořistnictví, osobní pomstě, panovačnosti a pod. Ale poukaz na odporné výstřednosti rafinovaných chytráků nedovede naprosto zатуšovати nejzákladnější, nejhlubší příčiny davových rozbrojů náboženských.

Martin Luther (1483—1546) náležel k theologům, kteří pronásledovali jinověrce s vášnivou příkrostití. Již jeho prvé revoluční výstupy svědčily, že lutherská náboženská společnost stane se násilnickou a že se spojí těsně s politickými a hospodářskými prospěchy nepokojné, despotické a sobecké šlechty. Počátky lutherské sekty měly zcela jinou povahu než počátky Českobratrské jednoty. Luther sám psal již v únoru r. 1520 svému příteli Spalatinovi (saskému humanistovi a dějepisci), že »evangelium bez bouře, pohoršení a vzpoury provésti nelze«. Proto se také hned spojil s bouřliváky Oldřichem Huttenem a Františkem Sickingenem. Později celý osud nové sekty visel na milosti mocných aristokratických rodů, které krutým pronásledováním katolictva posilovaly svůj politický význam a přituzovaly porobu poddaných sedláků.

Ale sedláci poukazovali, že smysl Lutherových spisů značí rozšíření svobody; vždyť lid se stává dle Luthera »knězem, biskupem a papežem«. Nevolníci si dodali, že lid jest také pánem. A jestliže Luther nabádal k vzpouře proti moci duchovní přímo, řekli si, že proti despotům laickým tím spíše vzpoura jest dovolena. Vzbouřili se tedy r. 1524, žádajíce věci většinou spravedlivé a splnitelné. Články — předložené i Lutherovi — svědčí o veliké úctě k bibli. Sedláci dodali, že jestliže by některý z článků čelil proti písmu svatému, odvolají jej anebo dle Písma změni: jestliže by se pak v bibli našly jiné články potřebné, opět je přiberou. (Srv. Hergenröther — Kirsch: Handbuch der allgemeinen Kirchengeschich-

te III, 52.) Tedy v čase horečného přerodu měly vrchnosti mírně vyjednávati. Luther ocitl se v úzkých. Měl dle selských žádostí prostředkovati. Nazýval sedláky »milými pány a bratry«, ale prakticky jim nepomohl, obávaje se nepřízně svých hlavních šlechtických protektorů. Selská revoluce tedy rychle mohutněla, jsouc provázena strašnými ukrutnostmi. Po několika vojenských úspěších počali sedláci prohrávati. A tu chytrý Luther vydal fanatický spis »Wieder die räuberischen und mörderischen Rotten der Bauern« (Proti loupeživým a vražednickým rotám sedláků). V něm vybízel: »Ustrňte se nad ubohými lidmi, kteří od rozzuřených sedláků trpí. Bodej, bji, škrf, kdo můžeš! Zemřeš-li v tom boji, blaze tobě, jsi pravý mučedník... Jest na čase, aby sedláci byli utraceni jako vzteklí psi.« Ve spise »O vrchnosti světské« vykládal: »Vrchnost musí sprostý lid poháněti, bít, dusiti, věšeti, páliť, popravovati, v kolo vplétati, aby se bál a byl držen na uzdě.«

Selských vzbouřenců bylo na statisíce. R. 1525 němečtí šlechtici lutherští i katoličtí vzbouření potlačili velice krvavě. Po strašné bitvě (15. května u Frankenhauseu) byli zajatí povstalci k stromům přivazováni a zvolna upalováni. Byli též jinak nelidsky mučeni. Ve Frankenhauseu porubáno na 10 tisíc vzbouřenců, ve Švábsku na 20.000, ve Virtemberku kolem 6.000. Ve Vircburku chlubil se kat, že za jeden měsíc popravil 350 zajatců. To byly věru jatky strašlivé, které si vyžádaly přes 100.000 lidských obětí. Ale Luther později prohlásil: Ve vzpouře já sám jsem sedláky pobil, jelikož já sám jsem je pobíjeti rozkazoval.«

Při děsném povstání bylo zbořeno na tisíc zámků a klášterů, vypáleno na 300 kostelů a obrovská spousta uměleckých památek zničena. (Boost: Geschichte der Reformation und Revolution von Deutschland, 117—119. Kryštůfek: Všeob. církv. dějepis III, 28, 58—60. Řehák: Kde jest reformace? 190—191.) Tak připravena lutherským pozdvižením veliká muka kněžstvu a mnišstvu katolickému a naposledy lutherským sedlákům od lutherských i katolických vrchností. Břemena selská pak přitížena.

Když ještě po 14 letech Jindřich z Einsiedelu k vůli uklidnění svědomí se ptal na morální stránku některých selských břemen, odpověděl Luther, že by nebylo dobré vzdávati se práv ve prospěch sedláků. Vždyť prý »sprostý člověk musí býti břemeny přetížen, jinak stává se svévolným.« Podobné názory měl přední pomocník Lutherův *Melanchthon*. Když se ho ptal falckrabě porýnský na 12 článků selských požadavků, pokládal je všecky za neospravedlněné, vyjma článek o odúmrti. Prý »takovým nevzdělaným, svévolným, krvelačným národem jsou Němci, že právem mnohem krutěji bylo by je držeti; neboť Šalomoun praví (Přisl. 26, 3): Bič na koně, ohlav na osla a prut na hřbet nemoudrých — tedy pacholku strava, trest a práce.« (Kryštůfek I. c. 62.)

Luther v dopise kurfirstovi saskému z 8. února 1526 praví, že jest vrchnost povinna bdíti nad tím, aby v zemi vládlo jen jedno vyznání — a to lutherské; katolická konfese nemá se trpěti. V listě z 19. září 1539 činil výtku kurfirstu Jindřichovi, proč nevyprávěl ze země 500 katolických farářů; vybídl jej, aby katolickou bohoslužbu zcela potlačil. — K vůli rychlejšímu vzrůstu protestantismu poradil, aby katolíci byli nuceni účastniti se lutherských kázání. (Dr. Jos. Novotný: Mravnost a náboženství, 361.) —

O těchto názorech vůdců německého sektářstva, o humanitě a sociální reformě radikálové u nás mluví velice neradi. Vždyť Luther jest oslavován i od českých evangelíků; v XVI. století * ním byli ve velmi čilých přátelských stycích Čeští bratři, kteří přijímali jeho věroučné rady s vděčností a úctou.

Luther, který spoluzavinil tak strašné krveprolití německého lidu křesťanského, napomínal knížata, aby do boje proti sveřepým Turkům netáhli.

Protože sektář *Karlstadt* odvážil se ve Vitemberku učiti jinak než Luther, postaral se sám Luther r. 1522 o jeho vypuzení. Tisk Karlstadtových kázání byl zapověděn. Luther jej nazval člověkem hanebným a nevěřícím; prý jest poskvrněn všemi nepravostmi. Když si vyhnaný zřídil farní obec v Orlamünde, Luther vymohl jeho vypuzení za hranice

kurfirství. Pak pronásledoval Karlstadta ještě za hranicemi. (Hergenröther—Kirsch: Handbuch der allg. Kirchengeschichte III, 37—8. Řehák I. c. 180, 185.) Jedním z hlavních vůdců selského povstání byl *Tomáš Münzer*, který se chlubil zvláštním zjevením Božím. Prý jest povolán, aby zlosyny, jakými jsou kněží a mniši, usmrcoval jako zuřivé psy. Po stránce sociální byl komunistou. Lutherem byl přinucen opustiti Alstedt, načež se potuloval po různých krajích. Napsal ostrý spis, v němž Lutherovi vytýkal, že »církev, vytrženou z rukou papežových, vydává knížatům a chce býti sám papežem.« Luther prý nadává pouze chudým mnichům, popům a kupcům; nikdo však nechce trestati a souditi bezbožné vladaře, kteří Krista bezbožně šlapou a lid drou. Sám Münzer však ve spolku s odpadlým mnichem Pfeiferem páchal velká násilí také. (Kryštůfek I. c. 60—61.) —

Kašpar Schwenkfeld (ze Slezska) náležel s počátku k nejhrolivějším stoupencům Lutherovým. — Brzy však začal bojovati proti Lutherovu učení o ospravedlnění pouhou vírou a rozešel se s Vitemberkem i v jiných názorech. Když si získal četné stoupence, byl od lutherského duchovenstva krutě pronásledován, takže r. 1528 byl nucen prchnouti z vlasti do Švábska. Po některém bloudění usadil se v Štrasburku, ale odtud jej r. 1533 vypudilo duchovenstvo kalvinské. Ve Virtemberku znovu proti němu bojováno. Proti jeho bludům o Kristu povstala šmalkaldská schůze theologů r. 1540. Luther a Melancthon proti němu psali. Spisy Schwenkfeldovy zakázány a lutherská společnost ho tolik stíhala, že do smrti († 1561) nemohl nikde dlouho prodlévati. (Kryštůfek 318—9. Hergenröther-Kirsch III, 106-7.)

Od lutheránů odštěpili se *novokřtěníci*, kteří páchali na katolicích sveřepé násilnosti, rozbíjeli oltáře, sochy a obrazy a loupili, Jelikož však odvažovali se utiskovati i lutherské, vydal proti nim sám Luther prudký spis »O podloudných a pokoutních kazatelích.« V něm nazývá novokřtěnce »posly ďáblovými, podloudníky, zloději, vrahy, zákeřníky, hrubými kravami.« Dával jim ještě horších jmen. Vyzý-

val vrchnosti, aby proti té sektě zakročili nejprísnějšimi tresty.

V »artikulech šmalkaldenských« praví, že papeži nemá se jinak říkati než: »Tresci tě Bůh, satane!« Vyzývá své stoupence, aby dávali kazatelům toto napomenutí: »Bůh vás naplní záštím proti papeži!«

Protože tehdy židé neměli ani stý díl toho společenského vlivu jako v době nynější, Luther (sklánející se před hrabivými knížaty) troufal si metati proti židům nejostřejší šípy. Jeho prudké, protievangelické záští propukalo v spílání a ve výzvu, aby byly židovské školy a synagogy zapáleny. »Každý, kdo můžeš, přihod' smůly a síry! Také ať se zboří jejich domy! Ať se jim poberou modlitební knížky, talmud, ba celá bible! Nechť se zakáže rabínům učiti pod ztrátou hrdla!« Takto — a jinými slovy ještě příkřeji — brojil Luther proti svobodě a osobní bezpečnosti lidu židovského. (Boost l. c., 171—4, 191. Řehák l. c., 205, 206, 207.)

Mohly z takové půdy vzrůsti květy opravdové snášlivosti a upřímného soucitu s lidmi bezděčně chybuujícími? Vždyť zde slyšíme strohé povely k hromadným válečným výpravám proti občanům jinak smýšlejícím. Výzvy Lutherovy rozhodně nevedly k obecnému uhájení občanské svobody. Právě ve spisech tohoto theologa nachází se zřídlo bezohledné krutosti vladařů protestantských, kteří neúprosně pronásledovali jak katolíky, tak sektáře protestantské ještě dlouho po smrti Lutherově.

Zwingli, Oekolampadius, Kalvin, Beza přísnými soudci jinověrců.

Současně šířil ve Švýcarsku *Huldreich* (Oldřich) *Zwingli* (1484—1531) svou vlastní sektu. Jeho stoupenci dobyli nad katolíky r. 1523 v Curychu (Zürich) fysického vítězství. Městská rada rozeslala všem duchovním Zwinglův kacířský spis o hříchu, ospravedlnění, obrazech a mši; přísně jim rozkázala, aby jej studovali a dle něho se řídili. Zwingli sám v průvodu několika úředníků, zedníků a tesařů ničil v chrámech obrazy a oltáře a odstraňoval var-

hany. Ostatky svatých zakopány. Co nalezeno ze stříbra, zabaveno k rukám pánů a rozpuštěno. Z Curychu rozšířilo se vandalství sektářské do jiných kantonů. Katolické bohoslužby byly násilně potlačovány. — Zřízen censurní úřad, v němž zasedal Zwingli se třemi stoupenci; bez jejich svolení se nesmělo nic tisknouti, ani žádné tiskopisy prodávati.

Když se namáhal Zwingli katolické kantony vyhladověti, došlo k domácí válce, v níž vojsko sektářských kantonů r. 1531 na hlavu poraženo. Padl i Zwingli. Vítězní katolíci osvědčili při smlouvě o pokoj velikou umírněnost, která tak silně kontrastovala s nedávným násilnictvím sektářů.

Do Curychu vnikli i novokřtění. Curyšská rada však zakázala pod trestem smrti křest opětovati. Když Felix Manz nechtěl od tohoto zvyku ustoupiti, dala jej rada r. 1526 utopiti; jeho druha Blaurocka z Churu (odpadlého mnicha) dala metlami mrskati. (Samsour: Církevní dějiny obecné, 807—9. Kryštůfek I. c., 95, 102.)

V Basileji roku 1524 stal se farářem blůdař *Jan Oekolampadius*; dosáhl toho místa falešným slibem, že žádných náboženských novot bez vůle magistrátu nezavede. Ale brzy šířil veliké bludy, opíraje se o pomoc zahraniční. Od r. 1527 začal veliký útisk místního katolictva. Počátkem února 1529 podniknut ozbrojený přepad k úplnému potlačení katolictva. — Všechny sochy a obrazy rozbíjeny i v hlavním chrámu (Münsteru.) Trosky uměleckých předmětů z chrámu hlavního i ostatních ztečených kostelů byly v několika hromadách zapáleny na náměstí. Oekolampadius pak 17. února 1529 psal s netajenou jízlivostí Capitovi: »Bylo to v pravdě přesmutné podívání pověřčivým, kteří si oči do krve vyplakati mohli; tak zuřilo se proti modlám.«

Podobné vandalství provedeno za vůdcovství Zwingliova 7. února 1528 v Bernu. V Tavannesu začal lid návodem štvavého predikanta Viléma Farela rozbíjeti oltáře a obrazy ve chvíli, kdy katolický kněz sloužil mši sv. V Neuenburku na popud téhož Farela, rozbity i křucifixy; svaté hostie po zemi rozházeny, nebo požívány jako obyčejný chléb. Po

válce s vévodou savojským (1530—1535) bernští sektáři v dobytém území hned katolické náboženství potlačili. Kdo se protivil sektářství, byl vyhnán.

Luther při svých tuhých sporech s cvingliány nazýval Zwinglia a jeho přátele »služebníky ďáblůvými a sakramentáři, které jest vyhubiti,« poněvadž mají srdce »vdáblené, prodáblené, nadďáblené.« — Zwingli odpovídal. Strašné sváry ty překážely politickému spojení lutherských knížat a měst s městy cvingliánsky smýšlejícími. (Kryštůfek I. c., 106—8, 112, 113.)

Hlavou francouzského protestantství stal se *Jan Kalvin* (Jean Caulvin 1509—1564), který přeformoval také cvingliánství švýcarské. Roku 1541 postavení jeho náboženské obce v Ženevě se upevnilo. V listopadu schválily magistrát i lid Kalvinův »církevní řád« a »mravní soud.« Nově zřízená konsistoř stala se náboženskou-politickým dozorčím úřadem, inkvišičním tribunálem. Dohlíželo se na návštěvu kostela, na přijímání večeře Páně a mravní chování obyvatelstva. Několikrát do roka byly i příbytky visitovány I obyčejné rozhovory občanů podléhaly přísnému dozoru. Zakázány tance i divadla. Tresty na přečiny byly velce kruté, na zločiny (zvláště na odchylné učení od nauky Kalvinovy) platil trest smrti. Kalvin vyslovil se jasně, že kacířství se musí trestati na hrdle. Vynalezena na provinilce i nová mučidla.

Kalvin krutě pronásledoval i ty, kteří mu vytýkali páchání násilí na svědomí. Nestrpěl proti své nauce žádného odporu. Španělský lékař Michael Servede, který ve svém spise popíral učení o Trojici, byl na cestě skrze Ženevu r. 1553 jat, odsouzen Kalvinem jako kacíř a pak upálen; podobně se stalo protivníku Kalvinovu Berthilierovi. R. 1548 popraven Jakub Grüet, protože Kalvinovi (který ho před obcí nazval psem) poslal výhrůžné listy a jeho konsistoř nazval tyranstvím: Valentin Gentilis byl k smrti odsouzen proto, že vinil Kalvina z bludu v učení o Trojici; když Kalvina odprosil, byla mu dána milost. Později však sťat v Bernu pro některé vlastní bludy. Učený kazatel Castellio, který projevil nesouhlas se strohým Kalvinovým učením o předurčení, byl sesazen a vy-

pověděn. Odpadlý karmelitán Bolsec poslán do vyhnanství, ježto pochyboval o absolutní reprobaci, jak jí Kalvin učil. Rada Ameaux žalářován, jelikož prý Kalvina a jeho reformaci tupil.

Někteří uvrženi do žaláře jen proto, že o svatbě tancovali. Ba neušli trestu ani ti, kteří v pátek nepožívali masa.

V letech 1542—46 v Ženevě bylo vykonáno 58 rozsudků smrti a vydáno 76 vypovídacích listin. Opoziční strana byla r. 1555 zcela zdolána, tak že po jejím přemožení stal se v Ženevě Kalvin pánem neobmezeným.

Týmiž násilnými prostředky šířeno kalvinství i v obcích venkovských přes všechn odpor četného obyvatelstva, kterému s novým učením se rozmnožily daně a roboty.

Kalvin zvláštním spisem hájil oprávněnosti usmrcení bludařů. Německý Melanchton přál mu k jeho počínání štěstí a zastával se týchž zásad ve svém dobrozdání o trestu smrti na kacíře.

Nejvýznamnějším žákem a pokračovatelem Kalvinovým byl *Theodor Beza* (1519—1605), který si počínal sice mírněji, ale o trestání kacířů napsal zásady shodné s nelítostnými názory Kalvinovými. (Samsour l. c., 811—2. Kryštůfek 151—2.)

Krutost anglického rozkolníka Jindřicha VIII. a jeho protestantských nástupcův.

Původcem církevního rozkolu v Anglii stal se král *Jindřich VIII.* (1509—1547) nikoli z příčin věroučných, ale proto, že papež Klement VII. nechtěl přivoliti k rozvodu s řádnou jeho manželkou Kateřinou Arragonskou a k novému sňatku. Zastrášovacím taktikou Jindřichovou parlament r. 1534 dal se přinutiti k prohlášení krále za vrchní hlavu církve anglické. Byla zavedena přísaha na supremát (svrchovanost) králův ve věcech církevních. Kdo by přísahati nechtěl, měl býti prohlášen za velezrádce. Od té doby papežoval v Anglii Jindřich s právníkem Tomášem Cromwellem, jehož učinil svým generálním vikářem.

Když králova billa (návrh) na zrušení klášterů narazila v dolní sněmovně na odpor, panovník pozval si její členy do galerie svého zámku, kdež na ně zahřměl: »Slyším, že moje billa nalézá odpor; chej, aby byla schválena, nebo si dojdou pro některé vaše hlavy.« Komora se poddala; zabaveno jmění přes 1240 klášterů v Anglii a Irsku, 99 kol. kapitol a 2374 kaplí. Mnoho ze zabavených statků darováno královým milcům.

V klášteřích ničeny umělecké památky, nádherné budovy bořeny. Neušetřeno ani hrobů sv. Augustina a sv. Tomáše Bekketa, popel světcův rozmetán do povětří.

Když pro toto vandalství vznikla v některých místech vzpoura, povstalci ukonejšeni falešnými sliby, tak že zbraň složili; ale pak hned byli vůdcové jejich popraveni.

O hrdlo připraveni také nejslovutnější mužové Anglie pro svou věrnost k papežské stoli. Bývalý kancléř Tomáš Morus (nejučenější právník anglický) byl stáť; hlava jeho zavěšena na londýnském mostě. Biskup Fisher 13 měsíců žalářován; když byl umučen, mrtvola jeho pro podívání lidu obnažena. Jelikož Jindřich se nemohl zmocniti osoby kardinála Reginalda Poole-a, vymstil se aspoň tak, že poručil jeho matku a dva příbuzné popravit, na základě nedokázaných obvinění.

Král zemřel r. 1547. Za své vlády dal popravit 2 královny, 2 kardinály, 2 arcibiskupy, 18 biskupů, 13 opatů, 500 převorů a mnichů, 38 doktorů bohosloví a práv, 12 vévodů a hrabat, 164 jiné šlechtice, 153 měšťany a 110 žen. (Hergenröther-Kirsch III, 158—162. VV: Cobbett: Geschichte der protestantischen Reform in England und Irland I, 73, 95, 103. Kryštůfek I. c. 179—186.)

Ovšem již převrat Jindřichem způsobený uvolnil cestu protestantské nauce, které přál arcibiskup *Cranmer* již dávno před smrtí královou.

Za *Eduarda VI.* (1547—1553) již se šířilo valem jak lutherství tak kalvinství. *Cranmer* zavedl novou liturgii a pořídil ke konci roku 1548 »knihu společných modliteb a přisluhování«, kterou parlament r.

1549 schválil a veškeré Anglii předepsal; hrozil krutými tresty všem duchovním, kteří by se nechtěli podříditi. Davový odpor proti novotářství propukl v několika hrabstvích, ale byl krvavě potlačován najatými cizozemskými žoldnéři. Obřadné knihy katolické byly páleny.

Cranmer stal se hlavou inkvisice a pronásledoval katolické kněžstvo krutě. Protože mezi novotáři panoval veliký věroučný zmatek, složil za pomoci Bucera a Ridleye r. 1552 vyznání víry o 42 článkách, které bylo smíšeninou nauky katolické, Zwingliovy a Kalvinovy. Vyznání schváleno královskou radou a potvrzeno mladičkým, neduživým Eduardem. Pak vypracován za dozoru Cranmerova nový církevní zákoník, který hrozil smrtí a ztrátou statků občanům věřícím v předpodstatnění při mši sv. a obráncům papežského primátu nebo jiných článků zavržených anglickým vyznáním.

Za Marie (1553—8) katolíci si na krátko oddechli; království stalo se opět katolickým. Z novotářů potrestáni většinou jen zarputilí a násilní jízlivci. Pokrytec Cranmer hleděl vyváznouti rychlým odvoláním bludů a předstíráním veliké lítosti. Když však viděl, že přetvářka nepomůže, svou »kajícnost« odvolal. R. 1556 upálen.

Královna Alžběta (1558—1603) před umírající Marií Bohem se dokládala, že jest katoličkou a při korunovaci přísahala, že bude katolického náboženství hájiti. Ale r. 1559 parlament zrušil všecka církevní nařízení královny Marie. Královně přiznán supremát nad církví; prohlášeno za velezrádu uznávání papežského primátu. Uváděna v život sektářská nařízení z doby Eduardovy. Biskupové odepřeli složití přísahu na supremát Alžbětin a raději — až na jednoho — složili své úřady; za nimi šla největší část vyššího duchovenstva. 12 biskupů zemřelo ve vězení a 2 ve vyhnanství. Nižší duchovenstvo velkou většinou se poddalo sektářskému režimu.

Pronásledovaní katolíci chovali se pokojně. Přesto ohlašovány stále nové rozkazy na potlačení katolicismu. R. 1562 usneseno, aby všichni členové dolní komory, všichni veřejní i soukromí učitelé, všichni

advokáti a duchovní, jakož i všichni ti, kteří zavedené služby Boží kárají, mši slouží anebo slyší, při sahalo na supremát královnin; kdo by se zdráhal, měli býti pokutováni ztrátou jmění, doživotním žalářem i smrtí velezrádců.

Provádění tohoto ukrutného zákona dalo se s počátku šetrně; ale časem tresty množily se tak, že veliké peněžité pokuty a konfiskace přiváděly katolíky na mizinu.

Hrabata na severu sáhli k ozbrojené obraně, ale podlehli; několik set katolíků bylo popraveno. (Cobbett III, 9. Samsour I. c. 874—6. Kryštůfek 192—4.)

Když Pius V. r. 1570 dal Alžbětu do klatby, pronásledování katolictva se stupňovalo. Parlament r. 1571 prohlásil za velezrádce i toho, kdo by nazýval Alžbětu bludařkou nebo rozkolnicí. Hrozil trestem ustanoveným na velezrádce všem, kteří by z Říma přijali nějakou bulu, breve, přípis, prominutí a pod., na jich základě rozhřešovali anebo se rozhřešiti dali. Zřízena »vysoká komise«, nadaná veškerou inkvisiční mocí; členové její měli právo do domů vnikati a slídit po řečech a podezřelých listinách. Kdož se zpěčovali obcovati protestantským bohoslužbám, byli trestáni peněžitými pokutami a tělesnými tresty anebo byli krutě vězněni.

Krutě pronásledování katolíci založili pro výchovu anglického kněžstva ústav v belgickém Douay. Ale anglická vláda pohrůzkami vynutila jeho zrušení. Vzdělávali se tedy kandidáti v jiných místech zahraničních, aby se po vysvěcení vraceli do vlasti souvěřce v utrpení posilovat. Proto nové necitelné zákony anglické! Prohlášeno, že jako velezrádcové budou trestáni i se svými pomocníky všichni ti, kteří by sváděli k odpadu od státní protestantské konfese. Na sloužení mše sv. uvalen trest jednorozčného žaláře a pokuta 200 marek; kdo by mši slyšel, bude vězněn rok a zaplatí 100 marek. Kdo v měsíci neobcuje protestantským bohoslužbám, propadne pokutě 20 liber šterlinkův. Aby se zamezilo pobývání katolického kněze v domě soukromém, ohlášeno, že nesmí nikdo (pod trestem jednorozčného žaláře a 10 liber šterlinků)

státi se vychovatelem nebo učitelem bez dovolení protestantské vrchnosti duchovní.

Věrným katolíkům nastaly ovšem chvíle strašné. Inkvisitoři slídili po každé známce domácího života katolického tak lačně a neúprosně, že nešetřili ani kaplí cizích vyslanců. Katolíci byli věšeni nebo jim byl rozpárán život, vyvrhla se střeva a tělo rozsekáno na čtyři kusy; srdce vhozeno do ohně. V přední řadě mučení nelidsky kněží a po nich následovali četní mučedníci laičtí. Kdo z katolíků měl majetek, brzy o něj pokutami přišel. Chudí katolíci úpěli v těžkých žalářích; při propuštění buď byli zmrskáni a nebo jim byly uši žhavým železem probodeny. (Cobbett I, 95. Kryštůfek 196—7.)

Taková a jim podobná muka vláda anglická připravovala katolíkům i po smrti Alžbětině nejen v Anglii, nýbrž i v Irsku.

* * *

*

Uvedli jsme z přčetných pochmurných příkladů aspoň některé k názornému poučení, jak sami zakladatelé a přední hlavy protestantských sekt v XVI. století naprosto nepřáli svobodě svědomí ve smyslu moderního liberalismu; ale jak naopak jejich despotickým heslem bylo: »Vyhubit!«

Jestliže se příliš kritisují tresty církve katolické, uvážlivě srovnávejme. Církev proti sektářům hájila své vlastní državy, jež jí náležela od dávných věků; chránila neporušené Zjevení Kristovo, jak je potvrdila řada slavných obecných sněmů církevních. Přední representanti církve mohli se vykázati posloupností apoštolskou, zákonitým držením moci zděděné.

Zakladatelé sekt však dávali se na výboj; útočili na državu, kterou jim dávali v plen mocní laikové neprávem. Vštěpovali nauky, jež byly zcela zřetelně nikoli částí Zjevení, nýbrž dílem lidí. Sektářští vůdcové davů byli samozvanci, neměli žádného církevního poslání, nemohli dokázati, že právoplatně po-dědili onu moc, kterou měli representanti církve obecné mezi prvokřesťany.

*Protestantské pronásledování katolictva v Čechách
před Rudolfovým Majestátem.*

Protestantské výboje zahraniční ovšem nezůstaly bez ozvěny v naší vlasti, kde nebylo konfesního míru od vystoupení Husova.

Dávné byly stesky, že četní šlechtičtí kolátoři obsazují svémocně množství far predikanty — a to i tam, kde převážná většina kolaturníků chce setrvati při víře katolické nebo kališné. Konservativní lid skoro sto let nepřetržitě zvůli aristokratickou byl převáděn k protestantství.

Když byl katolický kněz vyháněn, obyčejně mu pramálo pomohla jak ochrana arcibiskupova tak císařova. Jestliže byl i plným právem dosazen ke kostelu kněz katolický tam, kde bylo mnoho evangelíků, zakoušel tolik hořkosti, že často prosil úpěnlivě, aby se mohl vystěhovati. Obrana proti kacířským fanatikům nebyla žádnou slastí.

Uvedeme zde aspoň některé obrázky, jakou fanatickou, protievangelickou zášť prozrazovali sektáři, kteří pro sebe vymáhali snášelivost a podporu. Vyberáme ty události, které se odehrávaly nedlouho před Bílou horou.

Že Jesuité u nás v době předbělohorské byli mravů bezúhonných, že se cvičili v tuhém sebezáporu, nemohli popřít ani jejich úhlavní nepřátelé. Jesuité reformovali opravdově. Jestliže tedy právě Čeští bratři byli v naší zemi jejich největšími protivníky, patrně, že hněv ten tryskal výhradně z důvodů věroučných. Sektáři k blaseovaným nebo nezdatným kněžím katolickým chovali se mnohem snášelivěji, než k tomu římskému duchovenstvu, které obětavě usilovalo o zvroucnění citu náboženského, o skutečné duchovní obrození.

Nevyléčitelnou sektářskou nenávist na Jesuity charakterisuje tento případ. R. 1583 v Kutné Hoře dán do vazby Ondřej Šíchů. Když mu bylo vytýkáno, proč neposlouchá, ohradil se: »A což kdyby císař kázal psem nebo jezuitou bejti, což bych měl hned poslechnouti?« R. 1604 v hospodě jindřichohradecké houkl Lorenc Kovář: »Všichni jezovité a pa-

peženci jsou šelmy.« V Dašicích nutili sektáři katolického kněze, aby sloužil dle konfese augšpurské. Jelikož ze zpěchoval, nadávali mu. Jeden z konšelů prohodil, že by chtěl býti raději rasem, než takovým knězem biskupským. (Winter: Život církevní v Čechách, 215, 229, 252.)

Bezcitné surovosti byli nuceni snášeti kněží katoličtí od jinověrců ještě před Rudolfovým Majestátem, tedy v době, kdy státně stvrzenými a chráněnými konfesemi byly vlastně jen katolická a starohusitská. Jiný byl zemský zákon a jiná prakse.

R. 1581 hejtman pana Krištofa Popela z Lobkovic dal katolického faráře násilně z farního domu vystrčiti, ačkoli Popel neměl práva faru tu obsazovati. Děkan okrsku pracheňského Martin Strakonický byl horlivým katolickým farářem ve Strašeni (Strašíně) celých 31 let. Ale kolátor Václav Koc z Dobrše dal mu beze všeho spravedlivého důvodu výpověď; vzkázal, že ho »jako psa rozkáže z fary vy-metati,« jestliže se nevystěhuje do sv. Jiří.

Sušický děkan byl kalvinistou; nazývá na svých kázáních katolické kněze lháři, papeženci, antikristy a svůdci. O arcibiskupovi prohodil pohrdavě, že »nějakého člověka opět tam v Praze za biskupa volili, který by nám chtěl naši (protestantskou) víru tupiti a haněti.« Tento děkan podpichoval kolátora Jana Račina proti katolickému faráři Martinovi ve Zbýnicích. Račín Martina několikrát vyzval, aby se jindě farou opatřil; jen toho mu prý přeje, aby do 6 neděl na faře zůstal »v podružství.« Spojil se proti Martinovi s Volfem Perklarem. Arcibiskup Medek třikrát písemně se katolického kněze zastal u Perklara, který však prohlásil sebevědomě, že se arcibiskupovi »spíše steskuje psáti než jemu čísti.« Martin tedy r. 1582 žádal o mocnější ochranu.

Jan Tejřovský z Ensídle s některými osadníky usiloval, aby fara kožlanská byla osazena knězem protestantským. Katolický farář Jan Matheol prožíval tam očištěc. Žaloval r. 1584 arcibiskupovi: »Z místa posvátného krchova a potom ze štěpnice farské obecní pastviště sobě kožlanští udělali, tak že mnohdykrát, když jsem křtil, kdyby ti, kteří tu byli kmo-

trové, nebránili, krávy, klisny, svině, tolikéž když mši sv. jsem sloužil, místo lidí by do kostela šli. Vseje-li sobě co kněz, aby hladem prvé, nežli dosátek přijde, neumřel, anebo se nedlužil; nemohou-li ve dne pro opatrování jeho, ale v noci, když se položí, dobyt看em spasou, aby vždy práce své neužil a stěžuje-li sobě co do toho před rychtářem nebo konšely a ouředníkem, nápravy žádné učiniti nechťí.« Po odjezdu Matheolovu do Plzně klíč kostelní na rozkaz úředníků odebrán, takže farář v čase velmi pilném katolíkům svátostmi posluhovati nemohl. Naposledy vzkázali purkmistr a konšelé, aby se Matheol z fary vystěhoval.

V Tachlovicích r. 1584 byl katolickým farářem V. Hodovský. Kolátor Žďárský choval se k němu velice jízlivě; konečně zabavil kostelní klíče a poručil faráře vyhoditi. 1. června večer, když už otec Hodovského odpočíval a ostatní k ulehnutí se strojili, poslal kolátor své poddané, aby věci farářovy z fary vyházel. Odvedli tedy krávu s teletem. Z leknutí matka farářova těžce onemocněla. Hodovský psal arcibiskupovi: »Snažně jsem jich s rodiči svými, aby tak kvapně s kvaltem nečinili, nýbrž aspoň do zejtrka a jitra ranného se spokojili, že jim za všecko slibují. žádal; toho jsou učiniti nechťeli, než že oni od pána přísné poručení mají.« Proto farář prosí, aby byl proti sektářskému kolátorovi chráněn, poněvadž poddaní pana Žďárského »v tak velké osádce sami katolíci jsou a osádka o faráře stojí.« — Tenkrát arcibiskupovo zakročení ve prospěch farářův neminulo se s úspěchem.

Jedovatou zlobu na jevo dávala paní na Mašřově Marie ze Schenku, rozená Lobkovicová, která se spikla se šlechticem Volfem Hazlauerem proti katolickému faráři Vavřinci Puchvaldovi, který byl zároveň děkanem kraje žateckého. Marie zapověděla odváděti faráři desátek a hrubě proti němu vystupovala zvláště r. 1585. Hazlauer po 4 léta řádného desátku Puchvaldovi nedal. Farář nebyl před lutherány jist ani životem, tak že prosil arcibiskupa o místo jiné. Paní z Mašřova vešla do katolického chrámu michelsdorfského; vzala na sebe rochetku a štolu a s

knihou obřadní v ruce před oltářem posměšně zpívala: »Hé, hé.« Pak spolu s dcerou Hazlauerovou Evou obešla oltář poskakujíc a tančíc, při čemž obě zpívaly: »Čum, čum, čum, čumprle čum.« Tázala se jízlivě jako nechápavá, co se nachází v ciboriu. Odpověděno, že Nejsv. svátost. Vysmála se tedy, že papeženci mají Boka málomocného, že se jim uzavíratí nechá. Vrhla pošklebná slova proti obrazu sv. Jakuba; vidouc závoj na obraze Panny Marie, tázala se, co to má činiti na té modle. (Borový: Martin Medek, 109—113, 115—6.)

Taková tedy byla protestantská očista království Božího na zemi! Sama urozená paní krvavě urážela náboženské city katolictva, rozlévajíc jed místo šíření evangelické lásky.

Berounští chtěli míti kněze kalvinského, ale r. 1589 byl jim dán pobožný a příkladný kněz konsistorní Petr Jičínský. Osadníci mu činili hořká protivství; vyřezali mu z misálu kanon a nedali mu kalicha. Ubírali Jičínskému platu a živili kalvinského predikanta s jeho osmi dětmi na útraty konservativního faráře. Domažličtí téhož roku hrozili konservativnímu knězi, že ho otráví. Nymburští přivítali vnučeného konsistorního kněze hrubou potupou: postavili totiž na oltář místo kalicha konev. (Winter: Život, 204, 205.)

Do Hoštic a Kotouně r. 1589 uvedeni dva nekato-ličtí kněži, ač to byly osady zcela katolické. V Ebersdorfu část koláturníků se hlásila k protestantství. R. 1585 s vůlí kalátora byl tam poslán katolický kněz Ondřej Klinser; vždyť větší část osady přála si duchovního katolického. Pastor však volal, že jest »pro pravdu Boží pronásledován.« Prý neodejde, pokud mu Klinser nedá 20 kop. Ačkoli se jednalo o sumu velikou, Klinser slíbil, že se s pastorem vyrovná. Sektáři však s počátku nechtěli katolického faráře do kostela pustiti. Když pak přece vešel, našel chrám zpustošený, oltáře zbořené. Když učinil k lidu kázání, přítomní se jenom smáli, nedali mu jísti ani píti, tak že raději odešel. Prosil arcibiskupa, aby jej neposílal k takovému »barbarskému lidu.« Bezpečnost života prý by v Turecku byla větší, než v E-

bersdorfu. Dokládal, že výrostci v noci proti němu páchají štvavé výtržnosti. (Borový: Medek, 136.)

Dovedeme pochopiti, proč příliš přátelsky nemohl býti vítán katolický kněz tam, kde již většina obyvatelstva odpadla k sektářství. Ale bylo potřeba činů sveřepých a zvlčilého vystupování proti kněžím, kteří tyranisovati nechtěli? Katolické duchovenstvo tehdy posíláno do osad buď katolických anebo těch, kde jen pro chatrnou organizaci katolické církve u nás anebo pro nedostatek kněžstva símě protestantismu silně se rozmohlo. V té době katolíci nechápali se revolučních činů ani tehdy, kdy jim byli pastoři od kolátorů bezohledně a zcela nespravedlivě vnučováni; katolíci zachovávali obyčejně postup zákonitý, prosíce arcibiskupa a císaře za potřebnou ochranu.

Sektářská zavidlost vedla k scénám pustým, svědčícím o postupu rvavosti a sklonů barbarských.

Zmíněný již tachlovický farář V. Hodovský dal si r. 1585 ve Zbuzanech okovati vozík. Kovář Jan Škola začal katolickou církevní vrchnost tupiti. Protože pražští preláti do Vořechu nechtějí přijmouti kněze protestantského, on kovář sám prý se přičiní o zboření kostela vořešského. Hodovský namítl, že »kdo kostely bořiti a vrchnosti protiviti se chce, bývá proto trestán.« Kovář začal láti, udeřil faráře pěsti; učinil v obci pokřik, že se lidé sběhli. Nadával Hodovskému. Když jej farář napomenul, vlil mu Škola do očí konev piva, strhnul jej s koně, bil pěsti i konvicí, na zemi škrtil a po každé ráně houkal: »Tu máš, šelmo, zrádce, jednuško, moc císařskou, tu máš moc papežskou, moc biskupskou, moc prelátskou.« Kovář nepřestal bít ani na úpěnlivé prosby farářovy. Zvlčilec nedbal na napomenutí služebníka, vyslaného od paní Zbuzanské Marty. Teprve úředník těže paní odtrhl surovce od faráře, který od té doby počal chřadnouti.

V Lukově na Litomyšlsku protestantští sedláci ze sousedních vesnic beze všeho spravedlivého důvodu r. 1588 zkrvavili četnými ranami katolického faráře Vavřince Ekarda. Zlomili mu levou ruku v loktě; byli by ho snad zabili, kdyby se byl útekem

nespasil. Litomyšlský děkan Václav Brož oznámil arcibiskupovi, že také jiní katoličtí kněží v děkanství litomyšlském v podobném nebezpečství života se nacházejí, jsouce vesměs předmětem nenávisti sektářů.

Farář v Brandýse n. Lab. Bartoloměj Brodský r. 1587 konal křížové průvody. Jeden konšel, dívaje se v hostinci z okna, volal posměšně: »Pohleďte, kterak mnoho prasat jde za sviněmi.« Když později manželka jeho se vrátila z kostela z úvodu, láteřil, »aby ji i s farářem sto tisíc zlejš rozrazilo.« Marná byla prosba Brodského za ochranu. Lutherští i Čeští bratři se proti faráři spikli, chtějíce ho vypuditi. Protestanté schválně k vůli pozlobení Brodského veřejně znesvěcovali na náměstí neděli. Když farář v kázání slovy důstojnými a citáty z Písma proti takové svévoli protestoval, lutherští a Čeští bratři mu dali výpověď z fary. Brodský tedy r. 1588 snažně prosil arcibiskupa, aby ho jinde farou opatřil.

Císařský tajemník v hrabství kladském Jáchym Šmitt z Jáchymova stal se tvrdým sektářem a popuzoval lutherské predikanty proti katolickému kněžstvu. R. 1583 v Königshainu katolické sedláky vystrčil ze stolice konšelské, prohlašuje, že papeženci nemohou podržeti úřad konšelský. Snažil se je přinutiti vězením i ranami holí, aby šli k predikantovi a tam aby přísahali, že po celý život ani do Kladska ani jinam do katolického chrámu již nepůjdou. —

Ale přes 30 mužů srdnatě prohlásilo, že se ženami i dítkami věrně setrvají v katolickém náboženství až do smrti; jsou hotovi pro víru podstoupiti pokuty a útrapy všelikého druhu. Rozlícený tajemník vydal rozkaz, aby žádný papeženec po smrti nebyl pochován na hřbitově, nýbrž aby všichni nebožtíci byli vrženi na mrchoviště. Probošt řeholních kanovníků v Kladsku Kryštof Kirmeser zastal se utiskovaných a upozornil Šmitta, jak překročuje svou pravomoc. Tu katolíci tajemníkovi řekli, že vyznávají víru, jakou má jejich císař. Šmitt na to: »Aj, až by císař šel k čertu, chtěli byste také za ním jeti?«

Katoličtí sedláci, vyšedše z jednoho vězení, hned nato uvrženi do vazby ještě tužší. Tajemník nechtěl je jinak propustiti než na závazek, že od katolicismu odpadnou a k lutheranismu se přidají.

Probošt Kirmeser, který toto násilí arcibiskupovi oznamoval, sdělil zároveň, že lutherští kazatelé všude proti katolíkům brojí. Zvláště si vylévají svou zlost na ty, kteří se vracejí z protestantství zase k církvi pravé; na kázání nadávají jim veřejně křivopřísežníků, šelem a mameluků. — A právě tam katolíci tolik ústupně se krčili před sebevědomím a výbojností protestantů, až zlehčovali vlastní práva.

Děkan hrabství kladského David Fechtner, farář v Altwilmsdorfu, psal r. 1583 arcibiskupovi, že jakmile se některá katolická fara uprázdní, hned protestanté ji obsazují predikantem; nenaleznou-li žádného v Kladsku, píší do Slezska. Lutherský duchovní ihned odstraňuje z chrámu obrazy, světla a korouhve; nic na to nedbá, že rolníci žádají o faráře katolického, ale naopak svádí je k sektářství. (Borový: Medek, 128—129, 118—120.)

V Kadani r. 1584 vynesli protestantští mladíci z kostela sochu Spasitelovu a při protestantských svatbách ji ukazovali na posměch a potupu.

V Želině u Kadaně se usadil pastor Lasiger. Ten přišel schválně ve středu před Božím tělem r. 1584 do Kadaně, aby druhý den katolíky při procesí dráždil. Sedl si na náměstí na kládu před domem, kudy měl průvod s Tělem Páně kráčet. Napomenutí městského dozorce, aby Lasiger vzdal poctu Svátosti, bylo marné; predikant zůstal seděti. Když se již farář se Svátostí přiblížil, napomínali pastora primas a jeden radní, aby se buď poklonil anebo odešel domů. Pastor však se vztýčil, lál Svátosti, faráři, mužům, ženám i pannám, jdoucím v průvodu. Tak způsobil veliké rozčilení. (Borový l. c., 129. — Winter l. c. 212.)

Tu je zavilá zloba pastorova zřejmá. Lasiger již předem věděl, že v Kladsku za svou hrubost ztrestán nebude. Protestantstvo tam tvořilo většinu, dopouštělo se na katolících velikých násilí již dávno dříve; bylo tedy jisto, že i Lasigra přichrání.

Hrozně byl ztýrán roku 1595 od predikanta v Královicích katolický kněz Felix Křepčovský. Když oslovil pastorovu ženu jako kuchařku, pustili se do něho oba manželé; uprali ho jeho vlastní sekyrou, kterou se na cestě opíral. Ale následoval ještě jeden tuhý trest. Při svádě s pastorem řekl Křepčovský, že Griespek, vrchnost onoho predikanta, byl v mládí žebravým studentem a že zbohatl falešnými pečetmi. Pro tyto výroky dal kněze Griespek ukovati k špalku a propustil jenom na různé listy arcibiskupovy.

R. 1589 zval císař do své kanceláře Adama Loubského, Kryštofa Častolara a Václava Koce, protože »v den vtělení Páně v kostele sečském při kázání neváženě a nenáležitě se chovali, knězi zjevně láli a s obrázkem blahosiavené Panny Marie na potupu církve katolické rouhavě a hanebně zacházeli.« (Winter I. c. 212.)

Beckovský praví, že čtyři synové Ladislava ze Šternberka měli matku zatvrzelou kacírku, která je také v zavlém sektářství vychovala. Jiří prý byl »kostelův, duchovenstva, vdov a sirotkův loupežník.« Ladislav byl »duchovenstva tepec neb bijec, také vdov i sirotkův loupežník.« Ferdinand svou matku vlastní rukou usmrtil. Ondřej byl »proti Panně Marii vždycky velký rouhač.« (Poselkyně starých příběhův českých II-1, 292.) Na popud Ondřejův došlo v několika kostelích k vandalství a nejodpornějšímu rouhání. Když pán spatřil v Ničově (Níčově), jak lidé klekají před oltářem a svíce lípají, poslal sluhy, kteří vytrhali a pobrali kostelní archy či oltáře nejen zde, ale i ve třech jiných kostelích. Pobrané oltáře a sochy Ondřej spálil v pivovaře na Planici. Pak přijel právě v neděli s dvěma velkými vozy žebránovými před kostel v Nepomuce. Poručil městskému rychtáři, aby přivedl dva tesaře. Dříve než ti přišli, bořil pán oltáře za pomoci sedláků, jimž náležely vozy. Tu se sbíhala obec; konšelé prosebně navrhovali, že oltáře pánu nemilé pěkně rozeberou a složí, ale fanatik nepopustil. Sousedé naplňovali chrám a pronášeli stesky. Jeden osmělil se říci své vrchnosti, že oltáře modlářstvím nejsou; však prý

lidé, jsouce slovem Božím navedeni, dobře rozumějí, že oltáře nejsou než ozdoba chrámu. Ale Ondřej odpověděl: »Mluvíš jako osel a rozumíš jako vůl.«

Jen jediný oltář ušel zkáze. Na velikém oltáři, potaženém ryzím zlatem, zesekáno 35 obrazů. Když panský pacholek rozrazil umělecky provedený křucifix, jeden z konšelů si ulevil: »Házej, bodejž sám také hlavu srazil!« Ale pán přiskočil s pohružkou uvěznění ve věži. Hromada pozlacených a malovaných trosek staročeského umění odvezena do pivovaru Zelenohorského panství; tam se troskami svařilo pivo. Popáleno kořem šestnácti arch s mnohými obrazy. Druhý den zedníci musili i zbytky kamenů oltářních vybrati a se zemí srovnati.

Toto bohopusté řádění rozčililo sama Jiřího ze Šternberka, takže na vlastního bratra Ondřeje císaři žaloval. (Winter, 213.)

Kalvinství za spolupůsobení Českých bratří na hraně století XVI. a XVII. se šířilo silně přes Klattovy, Domažlice a Písek až k Soběslavi a Táboru. Dle žaloby z r. 1601 primas Pikárt nechtěl dáti oleje do věčné lampy; ostatky, které se dříve ukazovaly, byly z pacifikálu vyloupaný. Svině si chodily v kostele volně a znečišťovaly jej. Primas se poškleboval, že i ta zvěř pobožnost ukazuje, chodíc do kostela. Zvoniti primas nedovoloval ani v případě úmrtí katolíkova. Dcera primasova chodila v »kostelním a korporálním šátku drahém, majíc jím hlavu ovinutu.« (Tamtéž, 208.)

Na počátku XVII. století vzchopili se katolíci k úsilnější sebeobraně a snažili se znovu získati některé ze starších držav. Vymohli r. 1602 královský mandát protisektářský. Arcibiskup Berka tam, kde měl moc nad koláturou buď svou neb císařovou, snažil se vyhnati kněze sektářské a dosazovati katolické. Ovšem arcibiskupova moc daleko nesahala. Kde přál protestantům nebo Českým bratřím vlivný aristokrat, tam byly pokusy reakce marnými. Na př. na panství vysoce mocného Petra Voka z Rožmberka konali Čeští bratři své bohoslužby beze všeho protivenství.

Arcibiskup zmohl málo i tam, kde mu šlechtická moc překážeti nemohla. Arcibiskup i katoličtí aristokraté v prvé řadě se měli postarati o větší počet vzdělaného katolického duchovenstva; mělo býti postaráno o řádné vybudování kněžského semináře a lepší zaopatření pravověrných duchovních. Při velice chatrných prostředcích propagačních málo úspěchu mohl dosáhnouti nejobětavější katolický kněz, byl-li vnučen do osady, kdež tvořili sektáři silnou většinu.

Že protestanté s Českými bratry pokládali svou posici stejně za pevnou, o tom svědčí mnohé zjevy. Na př. na malomocný mandát z r. 1602 odpovídáno posměšky, parodiemi a nadávkami Jesuitům. A těch nových násilností!

Ačkoli nad arcijáhenstvím horšovotýnským měl dohled arcibiskup, protestantský Vilém z Lobkovic vyhnal ze zboží týnského některé katolické kněze a uvedl své. Petr Vok z Rožmberka tak málo se před vládou strachoval, že roku 1606 koupil českobratrský sbor v Ml. Boleslavi, který byl císařem r. 1602 zavřen a odcizen svému úkolu — a vydal jej Česko-bratrské jednotě zřejmě. Když do Bernartic byl dosazen z vůle vlády kněz katolický, Bechyně z Lažan r. 1605 s velikým houfem pomocníků vpadl do kostela; výtržníci vystrčili kněze Dorna ze sakristie, sebrali klíče, zavřeli kostel a s velikým křikem udeřili na faru. Vyrazili dveře, vysadili okna, rozbořili kamna a faráře vyhnali. Ve škole svatoklimentské v Praze psal sektářský učitel dětem písničku, v níž byla slova: »Zachovej nás při svém slovu, zruš moc Turků, papežovu.«

Když byla přikázána litoměřickým sektářům účast na slavnosti Božího těla, neuposlechl nikdo. Naopak z hněvu nad tím rozkazem r. 1604 fanatická chasa vrhla se na probošta doxanského Zikmunda Kohela, který jako host měl poutní kázání. Div kazatele kamením neutloukla. Protože Kohel v samých Doxanech utvrzoval katolickou posici na úkor protestantismu, vybili mu sedláci r. 1604 klášter a jeho tak zmlátili, že byl dovezen na Strahov polomrtev.

Na panství chomutovském jako na odvet císařskému mandátu bratří Štampachové vyhnali katolické kněze z Března, Dušnic, Krbice, Toušnice a odjinud. Chomutovští trápili katolického faráře Vercelia různým způsobem, zvláště při církevních průvodech. R. 1607 již obec zakázala faráři k procesí stavěti stoly a máje. Zároveň protestanté sebrali faráři důchody, aby ho spíše vypudili. (Winter l. c., 230—1, 233, 235, 236.)

Zápas s německými protestanty v Broumově a Hrobech.

Rudolfovým Majestátem z r. 1609 konfesní rozbroje se neuklidnily. Naopak vzrostly nestejným výkladem Majestátu. Pekař praví: »Základna sporu byla ovšem úzká a dnešní soudce sotva zhostí se otázky, stála-li za to, aby pro ni došlo k nejhoršímu.« Čechové po r. 1609 měli svobodu náboženskou, jaké nebylo snad nikde v sousedství. Každý obyvatel (i poddaný) měl právo hlásiti se k té nebo oné víře beze vší překážky vrchnosti světské — a to na všech panstvích. Ale — katolický držitel panství měl právo zakázati poddaným stavbu kostela evangelického a podobně evangelický velkostatkář mohl zamebiti katolickým poddaným budování kostela jejich konfese. Ale katolický král neměl práva na svém statku zakázati stavbu kostela evangelického.

Evangelici však usilovali o svobodu svých kostelů i na velkostatech katolického duchovenstva — tvrdíce, že ty statky jsou vlastně královské. Ale katolické duchovenstvo odpovídalo, že užívá těch statků s plnými právy panství po stránce soukromoprávní i veřejnoprávní a že není spravedливо, aby kněží jako vrchnosti byli na tom hůře než kterýkoliv světský pán nebo rytíř katolický. Pekař dokládá: »Věcně šlo v českém sporu o nepatrnou část české půdy — asi o 4.2% všeho obyvatelstva zemského. A k vůli těm sporným několika procentům odvážila se ohromná většina země, v právech svých náboženských s dostatek zabezpečené, zápasu, jenž dával v sázku mnoho, snad všechno!« (Bílá Hora 18--20.)

Ovšem bylo jisto, že pokoj by nenastal ani pro ten případ, že by se sektářům na duchovenských statcích ustoupilo. Vždyť mezi sektáři samými planuly velice tuhé různice. Ti, kteří holdovali zásadám lutherským, vedli vášnivý boj s křídlem klonícím se ke kalvinismu. Bylo tedy možno čekati, že sektáři osvědčí vůči katolíkům větší snášlivost než k duším po stránce věroučné bližším? K tomu arcibiskup Lohelius vedl si proti sektářům rovněž útočně netoliko na vlastním zboží, ale i na královském.

Německé městečko Hroby bylo na statku arcibiskupském. Němec Thurn, který pobýval v Čechách teprve od r. 1606 a česky kale neuměl, povzbudil Hrobské, aby si stavěli kostel. Když sami protestantští defensoři ony Němce svým dopisem posílili, začala stavba. Hrobští neustali ve svém díle přes všechny protesty a přísné tresty arcibiskupovy. (Pekař: Bílá Hora, 27. Winter l. c., 257—8.)

Defensoři zastávali se též Němců broumovských proti opatu Wolfgangu Selendrovi, ač tamější situace vyzývala k zdržlivosti. Skutečné reformace totiž právě v broumovském protestantismu bylo velice málo. V letech 1570—1626 potrestáno tam na hrdle 61 zločinců pro vraždy, krádeže, rvačky, lupičství, krvesmilství a paličství. Jediného roku 1605 popraveno 6 osob, mezi nimiž 5 vrahů. R. 1607 popravena matka, která zavraždila své tři děti. V hostinci Hanuše Johna byly krvavé rvačky velice časté. Po katolických kněžích házeno na ulici kamením. Po opatovi stříleno; sektáři zhotovili slaměného panáka, pověsili na šibenici a křičeli: »Toť jest Wolfgang opat!« Vrata klášterní znečišťovali anebo na ně malovali paskvily. Právě Broumovsko bylo pověstno množstvím lupičů.

Od r. 1581 štvál v Broumově prudce proti katolictvu pastor Šalomoun. Když císař nařídil, aby Broumovští štváče vyhostili, tu sektáři místo uposlechnutí táhli proti zámku-klášteru, aby opata Martina zajali. Vrátili se s nepořízenou jen proto, že klášter byl dobře opevněn a zatarasen. Od té doby nepřestal tam revoluční duch. Po vypuzení Šalomounově podporoval protestantství kněz Martin Kirštein;

opat oddal se letargii, takže posici katolické hrozil zánik. —

Do nových bojů se pustil zmíněný již nový opat (od roku 1602) Wolfgang Selender (rodilý Čech z Plzně) s velkou zmužilostí, aby klášter sv. Vojtěcha proti sektářům zachoval. Ale příkazy o účasti na katol. bohoslužbách a tresty málo prospěly katolické propagandě tam, kde síla sektářská byla velice sebevědomá. Opatovi odpovídáno sroceními, protesty, násilnostmi a rafinovanými podskoky.

Po vydání Rudolfova Majestátu si dodali protestanté smělosti. Zabrali katolický kostel Panny Marie a hřbitov; přikročili ke stavbě nového chrámku. Ocitli se na stanovisku revolučním jak proti Majestátu, tak proti zákonům zemským. Proti zemskému řádu přijati od stavů Broumovští do stavu třetího, mezi svobodné měšťany. Za pastora přijali dobrodruha z míšeňské marky Kiršmana, uprchlého z vězení; tento muž byl usvědčen asi ze 400 přečinů, o čemž však Broumovští nevěděli. Učinili nový násilný útok na radnici i na zámek, ale opat se dobře zata-rasil. Zamezili násilně nové jmenování konšelů. — Vzporovali i zákazům Matyášovým. R. 1612 již měli kostel hotový po štřechu a zřídili si protestantskou školu. Vláda nedovedla stavbu kostela zastaviti a prozrazovala malomoc i vůči jiným troufalostem revolucionářů.

Více protestantům broumovským škodily vlastní vzájemné rvačky a hádky. Kiršman dopustil se v městečku různých zločinů, takže se musil r. 1614 dostaviti před soud evangelické konsistoře; tam však falšováním dopisů a dlužných úpisů, jakož i úplatky vymohl své propuštění na svobodu dříve, než soud o něm rozhodl. Protože však zatím se usadil v Broumově predikant Knorr, rozdělili se protestanté na dva tábory, mezi nimiž docházelo ke krvavým zápasům o kostel a hřbitov. K veliké bitvě mezi oběma protestantskými tábory došlo r. 1615 při jednom pohřbu. Mnoho osob poraněno a jinoch Rüdiger zastřelen. Když naposledy Kiršman musil prchnouti, hned jako kalený sobecký demagog odvážil se nabídnouti své služby Selendrovi, byl však odmítnut.

Broumovští ani po sedmé vládní výzvě kostela svého neuzavřeli. Magistrát sám chystal se r. 1617 rozkaz splniti, ale rozzuřený lid, ozbrojený klacky a hlembi, tomu zabránil. Císař tedy poslal 19. února 1618 šestičlennou komisi uzavřít kostel. Již z tohoto posláni patrně, že jest nepravdivou zpráva protestanta Skály, že r. 1617 kostel broumovský »byl zavřen a zpečetěn.« V letech 1610—16 ani jednou Selender se nepokusil o zdržování protestantů od návštěvy jejich kostela. Ale ani šestičlenná komise ničeho nepořídila. Lid se rotil a hrozil i krveprolitím, tak že komisaři odjeli bez úspěchu.

Zkrátka broumov. kostelík nebyl před bělohorskou bitvou ani zavřen ani zapečetěn, třebaže tak protestanté před povstáním se zarážející smělostí veřejnosti namlouvali. (V. Wintera: Odboj Broumovských, 9—10, 23, 34, 36—7, 41, 44—52.)

A což Hrobští? Biskup Lohelius pokoušel se sám uzavřít jejich kostel, ale býval by málem ukamenován. Arcibiskup tedy pro toto ohrožení života začal s nimi proces. Hrobští se báli přísného rozsudku a proto nabídli Loheliově, že sami kostel zboří, jestliže arcibiskup procesu zanechá. Arcibiskup přijal tuto nabídku, takže Hrobští v prosinci r. 1617 kostel zbořili a byli docela hotovi podepsati revers, že jsou katolíky. (Kryštůfek: Bitva na Bílé Hoře, 42.)

Potřebovali čeští stavové řaditi události v těchto německých obcích mezi hlavní příčiny svého povstání? V Německu protestanté dali po dlouhých bojích s katolíky r. 1555 uzákoniti zásadu, že konfese obyvatelstva v jednotlivých zemích má se řídit vyznáním a vůlí panovníkovou — a že poddaný jinověrec má pouze právo(!) z vlasti se vystěhovati. Tam tedy náboženská svoboda byla v tužších kleštích než u nás. Ke všemu připočtème strašnou rozháranost protestantů broumovských, jichž »reforma-ce« nebyla nijak lákavá a kteří se dopustili tolikेरých surovostí. —

Boj proti katolictvu po Majestátu jinde.

Jestliže leckde na statcích královských a duchovenských byli protestanté utiskováni, opláceli to je-

jich souvěrci způsobem hrubým na četných místech jiných.

V Praze proti mnichům bylo tak řáděno, že se nemohli za šera do postranních ulic odvažovati. I studenti sektářské university mnichy týrali. R. 1615 Václav Bílek vylezl na věž kostela sv. Jiljí, odkud vystrčil nějaké postávníky na potupu katolického náboženství. R. 1612 v Živohošti sektářský farář Matěj Poličanský pozval katol. kněze Urbana, aby se do kostela pouze podíval; ale vesničané způsobili tak vzteklé pozdvižení, že domácí i cizí kněz sotva se zdravou kůží vyvázli.

Zvlášť hrozné chvíle prožívali kněží katoličtí, kteří byli posláni do osad se sektářskou většinou. Velké byly r. 1611 nářky farářů ve Velimi, Předhradí, Činěvsi a Kostomlatech. Mimo jiné žalovali arcibiskupovi, že jim koláturníci nadávají vlků; kde se mají konati bohoslužby, tam sektáři krmí dobytek, vnucují kněžstvu ke mši víno buď zkažené anebo pálené. (Winter l. c., 262—3.) A za takových okolností návodem katolického presidenta komory Slavaty r. 1616 na některých královských statech vydán rozkaz, aby poddaní buď přijali katolickou víru, nebo se vystěhovali! Náprava nemohla se státi těmi prostředky, jakých tak rády užívaly byrokratické vrchnosti protestantské.

Ovšem příliš povolným katolíkům hrozilo potlačení nebo pohlcení spojenými silami sektářskými. — Taktiku českých sektářů tehdejších dobře prohlédl Slavata, který napsal: »Nejprve mezi katolickými žádají dovolení, aby v svých svědomích nebyli stěžováni, aby pokojně mohli věriti, jak Pán Bůh jim dá poznati; když to dostanou, tehdy se snaží dosáhnouti, aby mohli dostati dovolení k provozování svého náboženství; dostanouce ihned se snažují, aby mezi nimi a katolickými rovnost byla, aby v těch městech, kde jsou, tak mnoho kostelů jako oni k provozování svého náboženství míti mohli; dostanouce to, snažují se, aby mohli mocnější býti nežli katoličtí; dovedouce sobě to, nechtějí víceji katolickým k provozování jich pravé víry ani kostelů ani jiných míst dovolovati, pravíce, že jich víra jest modlář-

sví.« (Slavata—Opočenský: Přehled náboženských dějin českých, 61—62.)

Převládalo drsné heslo: »Kdo s koho, ten s toho!« Věci náboženské byly co nejtěsněji spjaty s politikou všude. A jestliže čeští sektáři tvořili tak pevný řetěz s bezohlednými násilníky německo-protestantskými, nebylo možno čekati, že česko-německá taktika domácí se odchýlí od drsnosti protestantského zápasu v německé říši. Sektářské obranné postavení pravidelně se měnilo v útok tam, kde fysická situace ofensivu umožnila.

Na Moravě a ve Slezsku v té době byly ovšem zápasy podobné. Protestantský výboj neštítil se prostředků drsných. Co se tam šířilo jízlivých hanopisů a posměšných písní! Páni zadržovali katolickým kněžím desátky a k těmž nabádali své poddané. Pak se zmocňovali katolických kostelů, far i jejich nadání. Sami lutherští a českobratrští mezi sebou zápasili bezohledně o državy. Ani Karel ze Žerotína nešetřil svědomí svých poddaných.

Jiří Křinecký z Ronova na Křižanově v Hor. Bořích snažil se panské louky a pole dávat pod plat svým poddaným. R. 1618 docela kostel zapečetil. Aristokratická rodina Rejzvicova z Kadeřína pronásledovala od r. 1615 velkopetrovického faráře katolického Jakuba Ščepánovského a katolickou obec vůbec. Jiřík Rejzvic nutil zvláště manské sirotky náležející pod pravomoc biskupovu k návštěvě nového kostela lutherského. Když jeden krejčí cosi proti tomu kostelu prohodil, byl vězněn za ruce a nohy několik neděl a pak z gruntu vypověděn. Jiřík rozkrádal důchody církve katolické, aby si získal lacino prostředky k vydržování predikantovu. Dopouštěl se násilí na katolickém rektorovi, až ho konečně vyhnal. Na Boží tělo schválně poručil voziti hnůj. R. 1616 uvěznil kostelníka před Božím tělem, aby se pak farář nemohl dostat do kostela a průvod konati. Pod pohružkou hrdla a statku nutil katolíky do lutherského kostela. Manželka Rejzvicova nutila úsilně do toho kostela ženu Vítka Moravcova; když jí však muž zbraňoval, chtěl ho Rejzvic za to dát bít třemi kyji. Paní bila své děvečky, aby přestoupily na

lutherskou víru. Katoličku Anežku Vejdovou Rejzvic přinutil, aby dala svého synka pokřtiti od predikanta. Barboru Zezulkovou dal na obojku při novém kostele vsaditi a tam půldruhého dne vězniti, že zpěchovala se posloužití kmotrovstvím v lutherském kostele. Nepomohlo soudní řízení mezi katolickým farářem a Rejzvicemi r. 1616 v Kroměříži. Protestanté činili nové pohrůžky. Ožebračený a těžce soužený farář musil téhož roku prchnouti. Hned pak Rejzvic zakázal kostelníkům pouštěti do kostela některého nového kněze bez vrchnostenského svolení.

Šlechtic Jan Špihl z Pakersdorfu faráře jaktařského bez příčiny se svou čeládkou na ulici ztýral a později se na něho obořil kordem; farář sotva spasil život. R. 1616 katol. farář velkotýnecký Vinc. Šivkovius nedal v kostele zvoniti, když nočně bylo vezeno mrtvé tělo otce vladyky Václava Kotvrdovského k sektářskému pohřbu. Vladyka honil faráře na koni a zbil jej krutě.

Na Těšínsku bylo katolíkům zle, když 13. července 1617 zemřel kníže Václav. Hned chlapani vytloukali okna katolického kostela a školy. Městský úřad místo zakročení se smál žalobám, že kostely jsou zneuctívány, stěny hanebnými nápisy popisovány, že vepřový dobytek se vhání na hřbitov a že rozbit kříž. Hanebná a výhrůžná psaní vhazována do kostela dominikánského; řeholníci vyháněni. Katolíci týráni a vyháněni. Po čase zbaveni kostela, oltáře zrušeny, byt děkanův vyloupen, kostelník do krve ztlučen a vyhnán i s rodinou. Faráři byli přepadáváni a týráni na cestách i v domech; byli vyháněni. Lutherán, který se vloupal do kostela ve Skočově a faráři hrozil zastřelením, byl od městského hejtmana propuštěn; za to však uvržen do krutého vězení měšťan, protože se stýkal přátelsky s katolíky. (Tenora-Foltynovský: Bl. Jan Sarkander, 351—8.)

Protikatolické násilnosti za stavovského povstání.

Revoluce českých a německých stavů sektářských ohlásila se 23. května 1618 svržením ministrů Viléma Slavaty a Jaroslava Martinice, jakož i sekretáře Fili-

pa Fabricia do hradského příkopu. Když prosil Martinic aspoň o zpovědníka, nebylo mu vyhověno. Sám Denis o té náhlé exekuci praví: »Spiklenci k obraně své marně dovolávali se podání země české a měst pražských, upomínek na Římany a jiné slavné národy, kteří se skal shazovali nepřátele obecného dobrého, nebo příkladu Jezabely ukamenované od židů; skutek jejich nebyl tím méně nehodný. Všecka ustanovení práva psaného a spravedlnosti byla hanebně pošlapána; místodržící byli trestáni pro skutek, jehož nezpůsobili, byli odsouzeni bez výslechu; všechny ochranné záruky obrany byly porušeny proti nim, a jejich žalobcové, jsouce zároveň soudci a stranami, nebyli nijak, jak předstírali později, vykonavateli rozsudku, nýbrž prostými vrahy. Tato vražda, chladně uvážená a podle vykonaná, zahájila povstání způsobem nejžalostnějším a zdála se předem ospravedlňovatí ukrutenství, se kterými byla potlačena tři neb čtyři léta později.« (Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 718.)

Vzbouření stavové snažili se úsilně, aby náklady revoluce byly placeny katolickými penězi. Vyděračstvím a konfiskacemi byli krutě pronásledováni i ti katolíci, kteří vzbouřencům nekladli žádného odporu. Jesuité ze země vyháněni. Zle bylo i Mariánským družinám. V Chomutově odbojníci v kapli sodálů roztrhali obrazy svatých, šlapali po nich a pobrali knihy a hudební nástroje. V den Božího těla uspořádán posměšný průvod na potupu Eucharistie. V Praze vypáčeny dveře družinské kaple, kterou zpusťořili. Proměnili ji ve stáj po kroně. (Svoboda: Katolická reformace a Mariánská družina I, 124—5.) Když z Broumova opat prchl, byl klášter vydrancován. Jediný zbylý kněz vyveden na náměstí, svlečen do naha a mučen ohavným způsobem. Klášterní statky zabrány. Docházelo k velkým surovostem i jinde. Když Thurn přirazil s vojskem k Budějovicům a Krumlovu, vzkázal měřřanům obou měst, že neušetří ani dítěte v životě mateřském, bude-li mu třeba dobývati města mocí zbraně. To bylo v době, kdy direktori (revoluční vláda) ubezpečovali císaře svou oddaností a kdy panovník nedopustil se v zemi ještě žádného

násilí. Plzeň zůstala věrnou císaři, třebaže ji Mansfeld velice sužoval. Na sněmu učinili sektáři návrh, aby toto město bylo se zemí srovnáno a obyvatelstvo aby bylo ze země vyhnáno. Páni a rytíři návrh ten schvalovali, ale zástupcové měst odporovali; město tudíž zachováno. (Kryštůfek: Protestantství, 346, 348, 353.)

Zabavený statky nejv. kancléře Lobkovice, Jar. Martinice, nejv. mincmistra Václava z Vřesovic, Albrechta z Leskovce, nejv. zem. písaře Jana z Klenového a ještě 27 jiných jmenovitě uvedených osob. (Kryštůfek l. c. 353.) Že mezi zabavenými statky byly i komorní a arcibiskupské, netřeba zvláště připomínati. Po bitvě bělohorské panství Fridrichovo ve Slezsku drželo se dále. V prosinci 1620 konán ve Vratislavi sněm, který rozhodl, aby byly zabaveny všecky statky, které drží ještě do té doby odpůrci Fridrichovi. (Krofta: Bílá hora, 214, 200.) Tudíž konfiskační prakse nebyla mezi protestanty neobvyklým prostředkem k vedení války před potlačením stavovského odboje. Na tuť finanční politiku vrhá ke všemu ostré světlo ta okolnost, že vůdcové povstání a vojenští velitelé nesvědomitě se obohacovali na účet českého lidu i žoldnéřstva.

Jak vandalsky přičiněním krále Fridricha a jeho kalvínského kazatele Skulteta byl vydrancován a zpusťošen chrám sv. Víta, v jiných spisech obšírně vylíčeno. A toho rouhání při ničení nejcennějších památek staročeské kultury! Sami čeští lutheráni projevovali odpor proti barbarské pěsti cizácké, která tak bezohledně vrážela nůž do srdce ušlechtilého čeství. Podobně byl na rozkaz Fridrichův zpusťošen i jesuitský chrám na Starém městě.

Na radu Skultetovu Fridrich dal sepsati nařízení, aby se všecký zvony z království svezly na pražský hrad, aby se všechny oltáře zbořily a všecký obrazy svatých aby se z kostelů vyhodily. Tyto rozkazy však narazily na veliký odpor českých sektářů, takže veřejně nevyhlášeny. (Kryštůfek l. c. 374—382.)

Rozumí se, že od chvíle, kdy se Morava přidala k stavovskému odboji, bylo tam s katolíky ještě hůře. Katolíci vyháněni z městských rad, olupování o

své kostely i soukromý majetek, vyhánění a trýznění, Z Uherského Hradiště spasili se útekem dosavadní katolický primátor Albrecht Kremer a děkan Václav Kulíšek. Všechn jejich majetek pobrán. Přítel jejich Matěj Vladiš (do té chvíle radní) byl jat z té příčiny, že o přípravách k útěku nic nepověděl. Byl vězněn v Brně v okovech 26 neděl. Když marně byl tázán, co mu katolické osoby svěřily, byl několikráte mučen na skřipci, až zůstal všecek na zdraví zbědovaný. Když přes to žádných důkazů viny na něm ne-nalezli, pustili ho s doložením, aby byl prost a prázd- den Hradiště i celého markrabství. Jméni jeho skon- fiskováno. Podobně dopadli i jiní katolíci z Hradiště. Dva kostely katolické zabrali sektáři pro sebe.

Na olomouckých kanovnících mimo jiné žádáno, aby odevzdali klíče i od jesuitského kostela. Když odmítali, hrozili sektáři, že je svrhnu do hradebních příkopů. Stavovský velitel v Olomouci Hartman Puchaim dopouštěl se na katolících nehorázných násil- ností. —

Na sněmu brněnském v srpnu 1619 usnesli se sta- vové o vyhnání vynikajících katolíků světských i duchovních a velikých konfiskacích. Rozhodnuto, že v místech převahou evangelických nemají býti katolíci připouštěni do rady. Jiné dekrety rovněž do- svědčovaly, že katolíci mají býti pokládáni pouze za občany ve státě trpěné, nikoli za rovnoprávné. Usne- seno, aby Jesuité byli ze země na vždycky vypově- děni a jejich statky všecky aby se skonfiskovaly. Ka- tolíci ať platí desátky i duchovenstvu evangelickému.

Osm členů olomoucké kapitoly 15. srpna uvěz- něno. Nebylo jim dovoleno psáti. Spali na zemi a tr- pěli nedostatkem jídla a později mrazem. 19. ledna 1620 propuštěni; když přibyli k vůli dorozumění v únoru do Brna, znova dáni do vazby pod záminka- mi malichernými. Konečně 22. března 1620 zbaveni trápení; většina z nich odešla za hranice.

Hrozně bylo hospodařeno v olomouckém dómu. Kostelní klenoty dílem pobrány a dílem z nich ra- ženy peníze. Ostatky svatých pošlapány a do studně metány. Domy kanovnické vydrancovány a zpusto- šeny silně; v probošství vytrhány i rámy z oken,

zámek ode dveří, ba i hřebíky. Minoritskému kvardiánovi, který se šel podívat do probošství, uřadila stráž ruku. Druhý den se mu hrozilo oběšením. Propuštěn domů teprve tehdy, když byla dokázána jeho nevina. —

Puchaim vyhnal 27. září řeholníky z kapucínckého kláštera náhle; nedovolil jim vzít si na cestu ani breviář. Pak byl klášter i kostel rabován. 28. července 1620 klášter docela zbořen.

Před korunovací Fridricha Falckého i kněžím katolickým v Olomouci nařizováno, aby s kazatelny ohlásili korunovací a modlili se za vzdorokrále. Odporující řeholníky Puchaim uvěznil.

Podobně byli týráni katolíci jinde. V Hradišti u Olomouce byl opat týrán a hladem hrápen. Klášter i statky jeho vyloupeny a kostelní poklad pobrán. — Statky velehradského kláštera prodány. Administrátor Vencelius pro své odporování byl přes rok v Brně zavřen v tuhém vězení. V klášteře premonstrátském v Zábřovicích u Brna byl opat Waltenberger vězněn ve své světnici po 9 měsíců a s ním i druzí mnichové, pokud nebyli vyhnáni. Statky klášterní zabrány a klášter dracováním zpustošen. Z probošství v Nové Říši řeholníci vyhnáni a kostel vyloupen. Se sochami svatých tropily se surové žerty. Opat kláštera v Louce Schall uvězněn ve Znojmě, řeholníci vyhnáni a statky klášterní prodány. Zabrán a vypleněn augustiniánský klášter v Brně a později vydrancován i kostel. Rovněž vypleněn augustin. klášter v Jevíčku. Ve Znojmě byli dominikáni ze svého kláštera vyhnáni; statky klášterní zabrány; klášter ten stal se zříceninou.

Podobně mniši vyháněni a kláštery pustošeny jinde; neušetřeny barbarského řádění ani kláštery řeholnic. Válka na Moravě se vedla hlavně nákladem toho jmění, které uloupeno katolictvu. Po krajích ustanoveni komisaři, kteří statky duchovenské sepi-sovali a brali do zemské správy. Někteří komisaři ovšem hospodařili pro sebe.

V Olomouci 16. srpna 1619 nařízeno, aby katolíci i nekatolíci odevzdali zbraně. Když katolíci na domluvu protestantů poslechli, pak vráceny zbraně jen

protestantům, kteří si vybírali i ze zásoby odvedené od katolíků. Na katolících vymáhána přísaha na Mejestát s pohružkou trestu smrti. Katolíkům zakazovány všelike schůzky; bez vědomí a dovolení úřadu nesměl nikdo z města. Překáženo jim v kostelních pobožnostech, spíláno jim a pliváno za nimi.

Když 5. září 1619 vojsko Bethlena Gabora za velení Rákoczyho se zmocnilo Košic, byl Jesuita Melichar Grodecký trápen hladem a žízní, pálen pochodněmi a hnusným způsobem usmrcen; s ním byl umučen jesuita Štěpán Pongrác. Kanovník ostřihomský Marek Krisina byl ubit pěstí a kyjem, pověšen na trám a spálen ohněm. (Tenora-Foltynovský: Bl. Jan Sarkander. Jeho doba, život a blahoslavení, 381—2, 395—9, 404—431. Procházka: Život bl. Jana Sarkanra, 726, 728.) —

Katoličti mučedníci předbělohoršti.

Při každém zjevu fanatickém a při každém užití výkonné moci dlužno dobře rozeznávati obranu od útoku, právo od nespravedlnosti, ideální snahu od nízké zavilosti a pozitivní obrodnou práci od zlobné mstivosti. Leckteré násilí, spáchané i nad katolíky nejmírnějšími a nejšlechetnějšími dá se poněkud omluviti podrážděním sektářských duší katolickou ofensivou.

Ale některá protestantská násilí byla výslednicí výhradně dravé zloby, nezkrocené jízlivosti a msty. Že tenkrát zlomyslní demagogové úskočně podpalovali výbuchy sektářského hněvu právě proti opravdovým reformátorům katolickým, o tom svědčily zjevy časté. Na př. čas od času šířily se dráždivé zvěsti, že Jesuité v některé koleji chystají proti jinověrcům Bartolomějskou noc, nebo že snesli tajně do své budovy plno zbraní. Následovalo pak srocení lidu i tam, kde by jakékoliv jesuitské úklady bývaly šílenstvím.

Když r. 1611 v lednu vpadli Pasovští do země na podporu Rudolfa II. proti jeho bratru Matyáši, rozhodující kruhy katol. v Čechách na této výpravě podílu neměly. Naopak katoličtí páni odporovali.

Prozradila se však žalostná chabost válečné pohotovosti české. Pouhých 12.000 žoldnéřů dobylo velikých hrazených měst, protáhlo téměř bez odporu až k samé Praze a po krátké šarvátce se zmocnilo Malé Strany. (Byla to výmluvná předzvěst, jak se osvědčí protestantsko-česká statečnost ve válce o 7 let později.) Výsledkem dobrodružného přepadu bylo, že po dobrovolném ustoupení Pasovských sami katolíci Rudolfa II. opustili. (Srv. Denis—Vančura: Konec samostatnosti české, 682—3.) Tím méně měli na výpravě Pasovských podíl pražští klášterníci. Ale sektáři, kteří ukázali tak ostudnou zbabělost vůči cizáckým vetřelcům, zkoušeli své hrdinství na řeholnicích. Ve chvíli, kdy se Pasovským nezdařil útok na Staré město Pražské, šířeny napřed zákeřné lži, že někteří z Pasovských se ukryli ve františkánském klášteře Bosáků u Panny Marie Sněžné na Novém i Starém městě. Běda bylo mnichům, kteří se včas útekem nezachránili! Na Vyšehradě kostel sv. Petra vyloupen. V Emauzském klášteře zabiti dva mniši; vyloupena klášterní budova i kostel. Odtud zástupy výtržníků rozdělily se na tři proudy k páchání násilí v církevních budovách jiných. Kterého kněze na cestě potkali, toho týrali nebo vraždili. Jeden Jesuita vložen do Vltavy. Karlov vyloupen a dva mniši s opatem zabiti. Klášter sv. Anežky vydrancován.

V klášteře u Panny Marie Sněžné způsobena krvavá lázeň dle promyšleného plánu. Jedna část výtržníků obsadila všechny východy, aby nemohla uniknouti žádná z vyhlédnutých obětí. Druhá část vrazila dovnitř. Nastalo vraždění nelítostné. Zabit řeholník nesoucí dříví do kuchyně i jeho druh, který vyšel právě z refektáře. Třetímu useknuty u oltáře ruce, v nichž držel torbu s posvěcenými hostiemi; nešťastník dotlučen a hostie pošlapány od vrahů za pustého rouhání. Když někteří z diváctva osmělili se prositi za život ohrožených, útočníci hrozili jim podobným trestem. Jednomu z osmi zbývajících řeholníků podařilo se prchnouti na střechu sousedního domu. Ostatních sedm uteklo se na věž. Ale byli vypátráni a čtyři hned zavražděni. Tři zbývající chvatně vylezli věžním oknem na střechu; dva z nich

byli zastřeleni a třetí na kusy rozsekán. Nepopřáno klidu ani mrtvolám, s nimiž bylo hanebně nakládáno; čtyři do naha svlečeni a na ulici vyhozeny, kde ležely tři dny. Klášter vyloupen. Vrahové se oblékli do šatů usmrcených řeholníků a do kostelních rouch a začali tropiti potupné maškarády a jinou neplechu. Neušetřili ani mrtvých těl v hrobech. Tělo nejvyššího hofmistra Ferdinanda z Donína, ležící prozatímne v kapli, vyhodili z truhly a obnažili; klenoty, které na něm našli, pobrali.

K polednímu fanatický dav kolem 3000 hlav se valil k jezuitské koleji; křičelo se, že Jesuité jsou původci vpádu Pasovských a že 300 těch cizích žoldnéřů se v koleji ukrylo; do ohně vášně rafinovaná individua přilévala oleje tvrzením, že v koleji jsou též ukryty veliké zásoby zbraní a střeliva. — Hned byly obleženy všechny přístupy do koleje.

Na štěstí stála blízko stavovská jízda pod velícím Jiřího Vratislava z Mitrovic. Marně velitel vybízel k rozchodu. Vyjednal tedy prohlídku jezuitských budov. Důkladně prozkoumány všechny místnosti. Ale když se oznámilo davu, že nenalezeno ničeho, lid zasypal rytíře, vykonavší prohlídku, nadávkami; jsou to prý zrádci, příznivci Jesuitů, které jest nutno s Jesuity s oken svrhnutí. (Tedy »citlivé duše křesťanské« byly rozjitřeny, že Jesuité zákeřnými zrádci a špatnými charaktery nebyli.)

Posádku k ochraně koleje bylo nutno rozmnožiti. Dne 19. února na rozkaz stavů přišel prohledat kolej Vilém Vchynský. Nenalezl sice ničeho, ale pro hroživé chování davu a na prolhané denuciace prohlídka opakována s největší důkladností. A tu krvelačný dav znova — reptal. (Kryštůfek: Protestantství v Čechách, 252—5.)

Usmrcení mniši byli v pravém slova smyslu obětmi justiční vraždy. Orteloval tu fanatický dav bez vyšetřování; soudci a katany stali se žalobci, tak že toto »účtování« bylo největší nespravedlností. Pobití řeholníci byli skutečnými mučedníky. Neprovinili se se proti vlasti ničím, nebyli s Pasovskými v politickém spojení, neosnovali násilného převratu. Trpěli tedy výhradně za svou víru.

K podobným krvavým činům došlo na Litomyšlsku v době, kdy již vzpoura proti habsburské vládě byla v plném proudu. V Litomyšli byl děkanem Daniel Hájek, vychovanec Jesuitů. K posouzení povahy tohoto ušlechtilého kněze slouží jeho závěť z r. 1628. Část svého jmění odkázal na stipendia studentská a část rodičům. Prohlásil: »Jsem tím oumyslem sacerdos externus (knězem světským) učiněn, abych rodičům svým potřebným pomoc učiniti mohl; jinak byl bych rád duchovní řeholní na sebe přijal... rodičové moji, cokoliv svého jměli, skrze mne v té ohavné rebelii pozbyli a mne v mých největších nebezpečnostvích neopustili.«

R. 1618 ho evangelíci na ulici porazili a zbili. Od té chvíle činili Hájkovi různá protivenství jiná. Nový kalvinský učitel štvál proti děkanovi i v chrámu. Jednou vrazili evangeličtí fanatikové do kostela, když farář kázal. Jedni druhé začali nositi v sedadlech a křičeli, proměňující dům Boží v dům nezbedné kratochvíle. O Božím těle činili si posměchy z Eucharistie (Nejsv. Svátosti), při čemž žáci se účastnili měrou vydatnou.

A že tu zvlčilá zloba převládala silně nad zájmy jakékoli křesťanské reformace, ukázalo se v červnu roku 1619. Evangelíci vpadli do kostela, vybili jej a sv. oleji polili si salát. Pak vrazili do farv a vyvlékli ze skrýše Hájka i jeho matku. Když kněze bili, matka ho bránila a proto ji bili také. Pak Hájka vyvedli a řetězy spjali. Cestou na něho plivali a k průvodu mu zvonili. Matku velice ztlučenou ponechali jejímu osudu, ale Hájka trýznili po devět hodin; na předměstí ho zanechali tehdy, když se jim zdálo, že jest již mrtev. Poručili ženským, aby bezvládné tělo hlídaly. Hlídačky však ze strachu před bouřkou utekly. Děkan byl přiveden k vědomí od milosrdných lidí a ujel do Svitav.

Ještě hroznější byl osud faráře Pankrácia v Litrbachu. Sektáři vytáhli z Litomyšle na Litrbach. Vyvlékli kněze z kostela a prali do něho i sekerou. Když ho vedli na jednu zahrádu, dali pekařskému tovaryši ručnici, aby Pankrácia střelil. Ručnice však selhala. Zatím co jiný pekař z Prahy ručnici zatahoval, mlá-

tili druzí kněze kyji přes záda a ruce, až mu krev oči zalévala. Když se chtěl jeden souseď mučedníka zastati, začali se na něho násilníci tak sápati, že raději přestal. V tom povelal pražský pekař, aby všichni odstoupili stranou a pak střelil. Kněz vypustil duši. Do smrti držel před sebou rytý obrázek Zjevení sv. Jana v deštičkách. Kněz na místě zahrabán a pak se dali vrahové do pití. (Winter: Život círk. 280—1.)

Nejkrutěji však před Bílou horou kataňován sv. Jan Sarkander, farář z moravského Holešova. Zatím co Fridrich Falcký meškal v Brně, vpadlo do Moravy v únoru 1620 od Krakova na 4000 polských Lisovčíků (Kozáků), vojenských to pomocníků Ferdinandových. Tato lehká jízda, válčící po tatarsku, strašně plenila. Sarkander zachránil Holešov od hrozné katastrofy tím, že vyšel v rouších bohoslužebných s Eucharistií v průvodu četných katolíků 6. února asi čtvrt míle cesty před město. Lisovčící, jsouce vyznání katolického, vzdali Svátosti poctu a jeli dále, aniž městu ublížili.

Protestanté Sarkandrovi vděčnost neprojevili. Naopak pronesli zlolajné podezření, že farář byl s Lisovčíky ve srozumění a že jest zrádcem vlasti.

Byl tedy horlivý kněz jat a do Olomouce odveden. Protestanté zabavili jak majetek Janův, tak také veškerý majetek jeho bratra Mikuláše. V Olomouci se shromáždili právě stavové, očekávající příjezd Fridricha Falckého.

Protestantští diváci v Olomouci hrubě spílali knězi vedenému do městského vězení. Sestavena soudní komise, v níž byl jediný katolík (městský sudí Jan Scintilla.)

K prvnímu vyšetřování v městské věznici došlo 13. února. Předseda soudu Velen z Žerotína hrozbami snažil se vynutiti na Sarkandrovi přiznání, že byl spolustrůjcem vpádu Lisovčíků a že loňská cesta Sarkandrova do Častochova byla politickou akcí proti evangelickým stavům. Naléhal, aby Jan vyžradil vlastizrádné plány svého patrona, Ladislava Popela z Lobkovic, rozhodného katolíka; vždyť prý

byl Sarkander jeho důvěrným rádcem a zpovědníkem. Vězeň však proti obvinění protestoval.

Večer došlo k výslechu novému. Když Sarkander se vším důrazem osvědčoval, že jest nevinen, nařídili soudcové katovi, aby mučil Sarkandra jako vlastizrádce. Hrdinný kněz prohlásil před Bohem, přede vším světem a na své svědomí, že kdyby mu přílišná muka vynutila něco nepravého a kdyby řekl více než dříve, to že prohlašuje za neplatné a nepravé. —

Svlékl se a dal se přivázati ke skřípci, odporučuje se Bohu. Soudcové za mučení povzbuzovali karta, aby trápení přitužil; při tom knězi spílali, dotazovali se a prudce mu domlouvali, aby se přiznal. Nevynutili však na mučedníkovi ničeho. Tento výslech spojený s mučením trval plnou hodinu.

Vyšetřování znovu zahájeno po odjezdu Fridricha Falckého z Olomouce. Dne 17. února vynucováno ze Sarkandra přiznání novým mučením, které trvalo téměř dvě hodiny. Pak se soudcové vzdálili, napomenuvše zmučeného, aby si vše lépe rozmyslil. Druhý den (18. února) v mučírně se shromáždili komisaři ve stavu podnapilém. Beneš Pražma zasáhl kněze na místě velice citlivém otázkou: »Ty že nevíš, jaké pikle se kuly? Což nezjevil ti to jistě tvůj pan Lobkovic ve zpovědi?«

Statečný kněz znovu prohlásil, že nic neví; kdyby i ze zpovědi něco věděl, neprozradí toho, kdyby byl i na kusy roztrhán a rozsekán. Znovu tedy nebožák přivázán ke skřípci. Kat páčil kněze pochodněmi, které však brzy zhasly. Tudíž na výzvu dvou soudců přiložil svíce na oba boky Sarkandrovy; smočil 6 per v síře a smůle, zapálil je a hodil porůznu na prsa a ramena Sarkandrova. Když již na mučeném všecko hořelo, přiloženy k jeho bokům nové svíce. Když však Sarkander ničeho nevyznal, prohlásili pověreční soudcové, že tu působí kouzla. Proto nařídili katovi, aby Sarkandra úplně obnažil, ostříhal mu nehty na ruku a nohu, ustříhl něco vlasů s hlavy, z vousů, pod pažďím a vespod těla, všecko to aby spálil na prášek a dal mu vypíti. Sarkander se nesmyslných kouzel nebál; ochotně tedy podávanou

tekutinu vypil. (Tak užil netoliko protestantské humanity, ale i osvícenosti.) Po celou dobu, co byl takto na skřipci natažen, stáli komisaři kolem něho. Sarkander stále tvrdil, že jest nevinný, odporoučel se Všemohoucímu a bolestnými vzdechy vzýval jména: Ježíš, Maria, Anna. Toto mučení trvalo skoro tři hodiny.

Když byl Sarkander od skřipce odvázan, klesl slabotou vymknutých údů k zemi. Biřicové se domnívali, že brzy dokoná. Když však mučedník se poněkud vzpamatoval, odnesli jej do vězení na slámu. Od katolických návštěvníků vězení bylo Janovi řečeno, že komisaři chtějí ho mučiti znovu; vyslovili prý se, že dosud vše, co se s ním dalo, bylo jen žerem a že se bude musit ještě lépe potiti. Sarkander odvětil, že mu již nelze více trpěti, aby nevypustil duši.

Tento kněz opravdu heroicky odepřel lháti a odmítl prozrazení zpovědního tajemství. Protestanté mučili jej z konfesní nenávisti, pro víru; vždyť jejich podezřívání bylo zcela nicotné, bylo jalovou záminkou protikatolické zloby.

Scintilla rozhodně prohlásil, že jednání komisařů jest proti právu a spravedlnosti. Výslech spojený se strašným mučením byl ovšem v protestantských městech zjevem velmi častým, všedním. Ale mučení akademických občanů a řádně vysvěcených kněží bylo dle tehdejších právních názorů naprosto nepřijatelné.

Sarkander byl zmučen tak, že na uzdravení nebylo naděje. Šlachy svalů byly na skřipci zpřetrhány a boky tolik popáleny, že mezi žebry, zvláště na pravém boku, bylo viděti vnitřnosti. K tomu trpěl zmučený velkou zimou. Žalářník zacházel s ním hrubě a přisvojoval si mnoho z toho, co ubožákovi soucitní katolíci posílali. Při všech bolestech Sarkander si nestěžoval a vytrvale se modlil — zvláště každodenně breviář, nedbaje na domluvy, aby si odpočinul. Jeliž pro slabost nemohl si listy obracet sám, pomáhali mu návštěvníci. Když nebylo v žaláři žádného přítele, obracel si listy jazykem.

Když jevíli přátelé údiv nad jeho trpělivostí, pravil: »V největších bolestech cítím největší útěchu a

nevšímám si muk.« A muka trvala dlouho. Sarkander zemřel teprve 17. března jako vzor statečného mučedníka. (Tenora-Foltynovský: Bl. Jan Sarkander, 564—583.)

Pobělohorské popravky.

Ve dvou stoletích, předcházejících bitvu bělohorskou, nebyly právě v městech husitských a protestantských kruté tresty i na malé přečiny žádnou vzácností, jak dokazuje obrovský počet křiklavých dokumentů. Osoby obviněné, jimž ještě trestný čin nebyl dokázán, byly již za vlády Jiřího z Poděbrad při výslechu mučeny skřipcem a pálením, aby se přiznaly. Takového útrpného práva užívali sami Táboři. (Časopis Českého Musem z r. 1848, 73—74. Článek Marešův v témž listě r. 1902.)

K trápení vězňovu v XVI. století scházeli se konšelé a pozvané panstvo jako na nějaké divadlo. Při mučení hodovali na obecní útraty. Bolesti mučeného při vykloubení údů a přitahování palců kleštěmi na rukou a nohou byly ovšem strašné. (Winter: Kulturní obraz čes. měst II, 753—4.) Ovšem vyslýchaný nebožák z bázně před opětovaným mučením často se přiznával ke zločinům, jichž nikdy nespáchal — jen aby ortel smrti ukončil jeho trápení. Při výslechu byly mučeny i děti obojího pohlaví.

Po útrpném tázání následoval ortel a trest. Smrtí trestána velezrada a zrada nad obcí. Na rouhání a křivou přísahu bylo vytržení jazyka. Hrdelným zločinem bylo i dvojženství, svůdnictví a cizoložství. Také hromadná stávká tovaryšů pokládána za zločin hodný trestu smrti. (Winter l. c. 774—7. Týž: Dějiny obchodu a řemesel v Čechách, 762.) Kdož páchali podvody se stříbrem, zlatem a mincí, byli upalováni. Žháři napřed bývali strašně zmučeni a pak upáleni. (Winter l. c., 783.)

Čarování trestáno mečem a ohněm; čarodějnice bývala za živa zahrabávána. Řada stařen zcela nevinných bezohledně po velkém mučení usmrcena. (Denis—Vančura: Konec samostatnosti české, 629—630.). —

Hrdelnými zločiny byly i noční škody na vinicích a zahradách; byly-li spáchány ve dne, trestány oslepením. Na malou krádež bylo bití, na větší provaz, na svatokrádež mučení kolem. (Č. Č. M. 1847, 608—9. Winter: Kult. obraz II, 810.) Na různé zločiny vymyšleny anebo dle ciziny převzaty i tresty krutější.

Kdož byli odsouzeni k těžkému žaláři, těm nohy poutány do klády někdy tak dlouho, až hnily. Ke špalku bývali vězňové přikováni i za hrdlo.

Jestliže tedy tak bezohledně a příkře sami protestantští šlechtici a měšťané u nás trestali netoliko zločiny, ale i přečiny všední, kdo by se příliš podivil, že panovníci trestali přísně politickou vzpouru? — Vždyť ve stopách revolucí šly krvavé převraty politické, hospodářské, sociální a kulturní. Politické rebelie otřásaly všelikým právem. Pouhých příznaků revolučních bály se všechny vlády plným právem.

Katolický král Rudolf II. přísně zakročil proti katolickému českému velmoži Jiřímu Popelovi z Lobkovic, který byl v letech 1585—1594 nejvyšším hofmistrem. Když Lobkovic r. 1593 řídil sněm březnový, navedl svého bratra Ladislava, aby se postaral o šíření stížností proti panovníkovi. Sněm projevoval veliký odpor proti žádostem panovníkovým. Lobkovic docela zavřel sněm, nedáv o propositcích Rudolfových rokovati. To ještě nebyla otevřená velezrada. Když však v říjnu sněm projevil větší povolnost, Jiří zbaven své vysoké hodnosti. Následujícího roku byl odsouzen k ztrátě svých statků a doživotnímu žaláři; vězněn na několika místech, až r. 1607 ve vězení loketském zemřel. Nic mu neprospěly přímluvy jesuitů, které byl štědře podporoval. Nadto Lobkovicovo panství chomutovské prodáno od královských komisařů protestantům.

Jestliže takto potrestán pán katolický, bylo těžko čekati, že panovnický dům projeví větší mírnost k politickým vzbouřencům, kteří vedli velikou revoluční válku. —

Podle ústavy měli býti povstalci pohnáni před nejvyšší soud zemský. Ale porušen platný řád utvořením mimořádné soudní komise, do níž jmenováno i několik cizinců. Správce české země Karel z Liech-

tensteina (1569—1627) v době soudního šetření pronesl rozsudek, jímž byly zabaveny statky 22 provinilých osob, které zemřely před bělohorskou bitvou; tím naznačil, na jaký rozsudek mimořádné komise čeká v příčině žalářovaných šlechticů a měšťanů. — Liechtenstein nebyl katolickým fanatikem, byl hlavně diplomatem. Denis o něm praví: »V kacířích odsuzoval především rebely.« (Denis—Vančura: Čechy po Bílé hoře, 15, 19.)

Liechtenstein dříve otálel se zatýkáním provinilců, až mu byly proto z Vídně činěny výtky. Ale jako předseda mimořádné komise stal se rozhodným; přes to některé odsouzence doporučoval milosti císařské. Ve Vídni uvažováno o výši a počtu trestů různě delší čas. Konečně Ferdinand II. po noci plné úzkosti podepsal rozsudek různých způsobů smrti 27 odsouzencův. Dovolil, aby ortelovaní páni, rytíři a měšťané, nevrátí-li se do církve katolické, byli doprovázeni na popraviště kněžími lutherskými; nepřipustil však, aby se dostalo duchovní útěchy a posily i kalvinistům a Českým bratřím od jejich vlastních duchovních. (Krofta: Bílá hora, 206. Denis-Vančura: Čechy po Bílé hoře, 19—21.)

Měl snad sám Ferdinand II. velikou touhu po mstivé, nekřesťanské odvetě?.. Sám Denis o něm praví: »Měl mnoho přirozené laskavosti, již přičily se popravě . . . Jeho zodpovědnost byla tak obmezena, že váháme téměř ho odsouditi . . . »Pane«, říkával rád, »jestliže sláva tvá a spása má vyžadují, abych stal se mocným, povznes mne a budu tebe slaviti; žádají-li, abych zůstal v postavení, v jakém jsem, pomoz mně a budu tebe slaviti; vymáhají-li, abych byl vypuzen, pokoř mě a budu tebe slaviti . . .« Nechová zášti proti kacířům. — »Bůh jest mi svědkem, že chtěl bych zabezpečiti jejich spásu i svým životem. Kdybych věděl, že smrtí svou mohl bych vyprostiti je z bludu, vydal bych hlavu svou katu a vyzval bych ho: tni!« Průkaznější než tato deklamační tvrzení jest osobní zakročování jeho u pánů, jež doufal obrátiti, a jeho listy: »Objal bych tě, kdybys byl zde« — psal novověrci.« (Denis-Vančura: Čechy po Bílé hoře, 13.)

I ze svědectví jiných vysvítá zřejmě, že Ferdinand naprosto neměl fanatické zloby — a že v něm tedy jesuité mstivosti nevypěstovali. Představitelé církve ovšem byli toho názoru, že kacířství má být potlačeno. (Zrovna tak predikanti a zvláště evangeličtí dvorní kazatelé různých vládařů projevovali zásadu, že jest povinností moci světské potlačit katolicismus.) Ale duchovní rádcové katoličtí obyčejně vyznačili jen všeobecný směr, nepředpisovali určitých prostředků exekutivy. Ferdinand však měl také řadu laických rádců, politiků příkrých, bezohledných, ohnivých. Při tom nezapomínejme, že jednalo se o potrestání rebelů politických, jakým hrozí popravu i v nejvyspělejších státech moderních.

Vůdcové netoliko způsobili povstání proti panovníkovi, kterého sami krátce předtím za krále svého přijali, ale dopustili se i zrady na národě. Proti Ferdinandovi nepovstalo jádro národa, nýbrž někteří představitelé kast vyšších, které drobný lid utiskovaly. Pekař praví: »Národem, t. j. politickým národem byla u nás jako všude jinde jen šlechta a svobodní měšťané. Ale chci říci, že ani v tomto národě (jenž čítal sotva 20.000 politicky oprávněných mužů mezi asi 2 miliony všeho obyvatelstva v království) byla to jen malá menšina, skupina několika politiků, která rozhodla o tom, co se stane 23. května a která radikalismem svého postupu velkou většinu politického národa, jak za to mám, překvapila . . . Společnost česká té doby vůbec byla málo politická; dostavilo-li se na sněm něco přes sto pánů a rytířů, byla to již návštěva hojná; aristokratický sklon doby vedl vůbec k tomu, že vedení veřejných záležitostí zmocnily se oligarchické nečetné skupiny.« (Bílá hora, 23—4.) K tomu dodáváme, že v česko-německé vzpouře nečetné skupiny politické převládal vliv části německé, která tím méně obracela zřetel k přání jádra českého národa. Ke všemu měšťané politicky oprávnění jen váhavě se připojovali k revoluční akci na horečné výzvy aristokratů.

A tu právě jeden zločin skupiny řídící vzpouru bije silně do očí. Po smrti Matyášově řádně zvolený a již korunovaný král Ferdinand II. podepsal po po-

radě se svým zpovědníkem revers, jímž se zavázal zachovávat svobody české a tedy i Majestát. Když však byl revers zaslán revoluční vládě české (direktorům), vrátila jej tato zpět neotevřený, protože prý adresa jest nesprávná; v ní se neuznává vznešenější postavení dvou vyšších stavů (pánů a rytířů), kteří jsou na té adrese postaveni na roveň městům.

Tím, že revers Ferdinandův členové revoluční vlády zatajili netoliko před národem, ale i před širšími kruhy v politice rozhodujícími, spáchán mnohem horší zločin než svržení královských ministrů. Toto zamítavé rozhodnutí nabývá barvy ještě temnější, uvážíme-li, že tehdy nebylo ještě jisto, zdali politicky oprávnění činitelé moravští přidají se rozhodně k povstání. Kdyby býval revers prohlášen, byl by se asi válečný zápas ukončil.

Přes to, že odmítnutí bylo urážkou Ferdinandova trůnu, zaslal panovník 22. dubna 1619 do Čech nový list s výzvou, aby direktori vyslali k němu do Vídně posly k vyjednávání. Po třech nedělích připustil i tolik, aby Sasko a Bavorsko byly přibrány za sprostředkovatele. Ale direktori setrvali v odboji dále. (Kryštůfek: Protestantství v Čechách, 356—7.)

Tudíž násobný vzdor zpupných aristokratů, kteří zhrdali veřejným míněním samého národa, přímo provokoval k přísnému potrestání. Jest otázkou, proč v době, kdy u nás zrušeno šlechtictví, tak zvučné hymny se pějící nad aristokratickými popravenci, kteří i v době pro ně velice svízelné měli k drobnému lidu vlastní krve málo citu. Sám cizinec Jiří Tschernembel jako člen nejvyšší rady navrhl stavům, aby si získali zanícenou podporu poddaných udělením svobody nevolníkům. Ale vůdcové vzbouření na jeho návrh nepřistoupili. Za samé války před Bílou horou r. 1619 činili protestantští sedláci čeští krvavé vzpoury proti vzbouřeným protestantským pánům svým a jejich žoldněřům. Když Ferdinand sám usiloval získati si české sedláky zrušením nevolnictví jejich, stavové dali se s nimi do vyjednávání, ale nechtěli přece slíbiti, že je osvobodí z poddanství. (Denis-Vančura: Konec sam. české, 734—5.)

Odsouzencům 19. června byly slavnostně přečteny rozsudky. Dne 21. června začaly popravy na Staroměstském náměstí. První vystoupil na rozsáhlé popravní lešení Joachym Ondřej Šlik, doprovázený čtyřmi kazateli německými a sluhou. Přijal smrtící ránu zmužile. Po něm popraven 74letý Václav Budovec a pak Kryštof Harant z Polžic. Čtvrtý zhynul mečem katovým 86letý Kašpar Kaplíř ze Sulevic.

Slavnému lékaři Janu Jesseniovi, který se stal za revoluce vyslancem stavů, byl před popravou jazyk uřezán. Pak popraveno ještě 22 pánů, rytířů a měšťanů. Bohuslavovi z Michalovic před stětím useknuťa ruka. Mezi popraveni byl i katolík Diviš

Černín z Chudenic, bývalý hejtman královského zámku, jemuž kladeno za vinu, že tam vpustil r. 1618 české pány, kteří vyhodili Martinice a Slavatu. (Bratr Divišův Heřman za povstání odešel ze země a později bojoval na Bílé hoře ve vojích císařských. Po pádu Prahy nastoupil znovu svůj úřad hejtmana Starého města pražského. Jestliže tedy vlastní bratr jeho pykal na popravišti, patrně, že se jednalo v přední řadě o potrestání politických rebelů.) Odsouzení Theodoru Sixtovi udělena již na lešení milost.

Hlavy 12 předních odsouzenců byly vystaveny v železných krabuších na staroměstské věži mostecké. K hlavě Šlikově připojena jeho uťatá ruka, k hlavě Jesseniově jeho jazyk.

Některé osoby místo usmrcení mrskány, osmnáct pokutováno různými tresty, z nichž doživotní vězení bylo nejčastější. Mikuláš Diviš, přední servus, přibit za jazyk k šibenici hřebem a celé dvě hodiny tak držán. (Denis—Vančura: Čechy po Bílé hoře, 24—5. Krofta I. c., 209—11.)

Uvažme střízlivě tehdejší pevně založené právní řády, soudní zvyky a zlozvyky. Srovnáme-li s pokutováním revolucionářů v jiných zemích, nebylo po zdolání tak rozsáhlé a krvavé revoluce poprav mnoho. Po soudu nad českými vzbouřenci souzena teprve r. 1622 odbojná Morava. Předsedou zvláštního soudu jmenován kardinál-biskup Dietrichstein; přísedícími 9 soudců, kteří většinou působili již v Praze. Uváženo, že moravský odboj vypukl pozdě, a že z

vůdců povstání moravského žádný nepožíval tak velikého vlivu, aby jeho odstranění bylo nevyhnutelné. V listopadu r. 1622 přečteny v Brně uvězněným pánům, rytířům a měšťanům rozsudky, z nichž některé zněly na smrt, ale ty změněny v jiné. Jediný plukovník moravského vojska Bedřich z Tiefenbachu byl v Inšpruku popraven. (Krofta l. c. 211—2. Denis-Vančura l. c. 25—6.) Patrně tedy, že katolický soud moravský, třebaže odsuzoval k žaláři a ztrátě statků, byl mnohem mírnější než protestantské soudy v téže zemi před Bílou horou.

Dlužno však vytknouti habsburské vládě a soudním orgánům zbytečnou krutost jiného druhu. V tehdejší věku sám obecný lid jak český tak německý v Čechách pohlížel na odsouzence jako na reprezentanty svých národů v zemích koruny české. Mohlo býti tedy dbáno aspoň toho, aby nebyli popravováni povstalci pokročilého věku kmetského; také nebylo potřebí krutého trestu vytržení jazyka, utnutí ruky před popravou a pod. Tím vším hrotil se silně cit zvláště obyvatelstva protestantského, které právě poníženými omluvami a prosbami dokazovalo, že se po bělohorské katastrofě uklidňuje. Podmaniti srdce lidu znamenalo pro upevnění vlády více než sebe krutější trestání vůdců revoluce. Velká část odsouzenců v té době byla již neškodná, jak dokazuje i jejich velice stísněné chování, zapírání a úpěnlivé žádosti za milost. Formou svého pokoření povstalci sami ovšem na sebe žalovali velikou vinu hned po bělohorské katastrofě, kdy bavorský vévoda Maximilián vtrhl do Prahy. 13. listopadu přes 200 předních representantů odbojných stavů vydalo revers, v němž vyznali, že jim »srdečně lítostivé jest, že se proti Jeho Milosti Císařské jakožto našemu pořádnému, posloupnému, korunovanému, pomazanému a lehenskému králi a pánu pozdvihli«; zříkají se Fridricha a přísahají Ferdinandovi věrnost a poddanost. (Krofta l. c. 195.) Po takovém vyznání stoupala pochopitelně smělost vítězů, ale měl se raději stupňovati soucit.

Jiné tresty habsburské.

Denis praví v příčině pobělohorské soudní praxe katolické: »Počet obětí, které za reakce katolické zahynuly přímo na popravišti nebo na skřipci, nebyl poměrně příliš veliký, zvláště pomyslíme-li, jak dlouho trvalo pronásledování. Po krvavém dramatu na Staroměstském náměstí oznámil Ferdinand (2. července) Liechtensteinovi, že nemá v úmyslu nařizovati nové trestání na hrdle. Dne 3. února 1622 podepsal patent, který byl ohlášen 4. května pod jménem generálního pardonu. Tímto pardonem promínuto všem vzbouřencům, kteří nebyli ještě odsouzeni, trestání na hrdle a cti; ale byla jim kladena podmínka, aby se přiznali před komisí k svému provinění v šesti nedělích a podnikli pokutu propadení statků, jak komise za předsednictví Liechtensteinova určí.« (Denis—Vančura: Čechy po Bílé hoře, 37-38.)

Ale právě tato podmínka byla hrozná. Jako dříve protestanté usilovali vésti válku na katolické útraty, tak hleděla nyní vláda vítězná platiti válečné účty hromadnými konfiskacemi a vyssáváním obyvatelstva poniženého. Postup takových trestů zarážel svou bezohledností. — Odsouzenému vzat předem vlastně statek k úřednímu prodání pod cenou, aby byl vrácen teprve po srážce pokuty. Tato nemilosrdná praxe zastavena teprve v únoru r. 1623. — Značná část takto odsouzených Čechů — zejména vystěhovalců — nedočkala se vrácené částky. Měla se tak vzpamatovati z finanční tísně komora královská. Zatím však z uloupeného majetku se obohacovali osobně lační chrti-páni, úředníci a plukovníci. Generálové předkládali i účty falešné, na jichž úhradu jim vydávány anebo za pakatel prodávány veliké statky. Cizí dobrodruhové, kupíci se kolem Liechtensteina, stávali se přes noc bohatými velmoži; dávali z kořisti, na Češích vydřené, tučné dividendy chamtivým jednatelům, nastrčeným prostředníkům. Král sám pochodil při takovém hospodářství loupežných rytířů velmi bídne, třebaže se vědělo, jak nutně potřebuje velikých sum na náklady nejpotřebnější. Ačkoli si panovník osobil v opě-

tovných konfiskacích na tři čtvrtiny země, byl po válce, po všech svých vítězstvích, chudší než před válkou. Vlastní jeho statky v Čechách zmenšily se za tu dobu právě o polovinu.

Poměrně malému počtu odsouzcenců byly zabrané statky zcela nebo částečně vráceny z milosti; v tom i řadě měst královských. Ženy a vdovy většinou konfiskací netrestány; ale výjimku tvořila nejbohatší dědička Markéta z rodu Smiřických, jejíž obrovské pozemky podráždily silně lačnost Albrechta z Valdšteina. Nehledíme-li ke statkům královským a duchovním a shrneme-li do zabraného zboží i opětovnou kořist konfiskace z r. 1634, pozorujeme, že byly zabrány asi tři čtvrtiny království. Na Moravě hrabivé ruce nezasáhly tak daleko; bylo tam zkonfiskované půdy poměrně aspoň o polovic méně než v Čechách.

Z tohoto miliardového záboru (počítáme-li dle nynější měny) jen menší díl darován zcela anebo částečně ústavům církevním nebo vojenským důstojníkům. Tedy i tu měly politické a vojenské ohledy zřejmou převahu nad požadavky církevními.

Co tu ještě rodilým Čechům zbývalo, to pak drancováno a pustošeno vpády protestantů saských a švédských a rekvisicemi vojsk císařských, tak že naše země stávala se ubohou žebračkou. Po válce ležela pustá aspoň třetina království. Zkáza měst byla žalostnější než venkova. Venkovská města byla zdeptána tak, že se vůbec nemohla vzpamatovati v době dohledné. (Pekař l. c., 94—101. Denis—Vančura l. c., 38—42.)

Hromadné zabírání půdy ve prospěch nenasytných jiců cizáckých dobrodruhů bylo těžkou chybou jak hospodářskou, tak politickou, vedlo k zbedačení země, které poškozovalo samou moc královskou a budilo v trestané sektářské šlechtě nezkroutnou žádost odvety; ruka, která tak těžce dopadla na šíj obyvatelstva domácího, zbavovala se příchylnosti i hořce sužovaného měšťanstva a sedláků. Dlouholeté neprozřetelné ožebračování země bylo něčím mnohem horším než popravy.

Potlačování sektářství.

I po té stránce měla vláda Liechtensteinova na zřeteli hlavně cíle politické. U nás i po Majestátu osvobození sektáři se hašteřili fanaticky, čímž trpěl veřejný pokoj značně. Vždyť dle slov Denisových »ode dvou století všechny otázky v Čechách přijaly formu náboženskou.« (L. c., 22.) Vláda se bála dosti důvodně, že u nás občanského míru nebude, i kdyby katolictvo samo se shroutilo. Vždyť ostatně sektáři přenášeli své zarputilé hádky a mstivé výpady i za hranice do vyhnanství. Vítěz tedy přikročil k úplnému potlačení sektářstva.

Jak se chovalo v tomto boji katolické duchovenstvo? Denis usuzuje takto: »Všeobecně lze rozeznati dva směry dost určité; naproti laikům, kteří doporučují prostředky rázné a násilné, duchovní spíše hledí opatřiti kacířům prostředky vzdělávací, hodlají zabezpečiti potřebný počet duchovenstva a chtějí obracování mocí ukládanému opatřit aspoň mravní předmluvu.« (L. c., 35.)

Arcibiskup Arnošt hrabě Harrach nejednou stýskal veřejně na přehmaty, kterých se dopouštělo na jinověrcích rámež světské. Chtěl přiváděti sektáře k lepšímu poznání poučováním. Když bylo patrné, že násilím duše bloudících se neobráť, došlo ve Vídni r. 1626 k poradám, k nimž dostavil se arcibiskup s hradčanským provinciálem kapucínů Valeriem de Magni. Duší porad byl právě tento provinciál, který doporučoval, aby se upustilo ode všeho donucování, jelikož víra jest dar Boží. Reformace nechť jest ponechána duchovním správcům. Zabrané statky katolického duchovenstva nebudťež nynějším majitelům odnímány, ježto by takové vyvlastnění vedlo k velikým zmatkům a rozbrojům. Císařští radové však se rozcházelí ve svých názorech s Valerianem a Harrachem. Císař byl na rozpacích, komu přisvědčiti a proto poradil se ještě se zpovědníkem svým P. Lamormainem, který se vyjádřil pro ostřejší postup. Prý panovník má vykonávati pravou reformaci, protože obdržel od Boha k tomu moc. (Zrovna takové bylo před 200 lety stanovisko Husovo.) Biskupové

nechť uvedou bloudící ovce na pravou cestu spásy, králi pak náleží odbojníky trestati. Kacířské knihy ať se odnímají; nekatoličtí snoubenci smějí býti odvádáni, ale slavný pohřeb nechť se odpírá všem zatvrzelým bludařům.

Ale ani návrh Lamormainův nenalezl souhlasu císařova. Panovník sestavil komisi, která ze tří dosud zhotovených předloh měla sestaviti čtvrtou. — Dílo skončeno 15. ledna 1627. Návod ten císařem schválen a zaslán do Prahy s poučením, aby se jím řídili jak arcibiskup tak místodržící.

V návodu tom jmenování čtyři vrchní komisaři k obnově katolicismu v Čechách; mezi nimi i Harrach. Dle rozsáhlé instrukce měly se ustanoviti hodní a schopní řeholníci za ředitele či vůdce reformace. Císařští komisaři v každé obci seznámí přední osoby s přísnými výnosy císařskými o obnově katolictví a upozorní na tresty, hrozící zatvrzelcům. — Liknavé a vzdorovité sektáře vážně napomenou a určí jim lhůtu, do které se jim může poshověti, anebo se jim ustanoví den, kdy se musí vystěhovati ze země; ale v té věci nechť se dbá největší opatrnosti a rozšafnosti. Kam přijdou komisaři, tam ať osvědčení kazatelé poučují lid. Když pak kazatelé jinam odcestují, zaujme jejich místo vlastní farář osady. Obecní úřady a vrchnosti jsou povinny všemožně kazatele podporovati. Komisaři budou podávati zprávy sebrané z jednotlivých stanic české kanceláři. Stanoveno prodloužení lhůt pro některé bludaře. Buďtež pokutováni z prvu mírně a později přísněji ti šlechtici, kteří na svých statcích přechovávají kazatele a učitele protestantské, popouzející lid k novému odboji. Jinověrci, kteří se vrátí do katolické církve, mějtež odpuštění, i kdyby se byli účastnili vzpoury. Císař ochoten jest vrátiti městům všecky statky a obnoviti jejich výsady, ba i zastaviti soudní pŕihony jednotlivců, jestliže opravdově se vrátí k víře katolické. Ve všech obcích nechť se ustanoví učitelé katoličtí, kteří budou vyučovati katechismu jak dítky, tak osoby dospělé. Úředníci sektářští, pokud by byli na závalu katolické reformace, nechť

jsou zbaveni svých míst ve prospěch katolíků. (Krásl: Arnošt hrabě Harrach, 21, 64—9.)

Harrachovi, jako přednímu z vrchních komisařů, byla takto svěřena úloha velice obtížná. Návod se snadněji psal, než prováděl. Sektářů byla v zemi i po Bílé hoře veliká převaha nad katolíky, třebaže sedlákům stěhování ze země bylo zabraňováno. — Jestliže nebylo možno vypuditi rázem ani všechny predikanty (protestantské kazatele), tím méně bylo lze učiniti neškodnými sektářské učitele a úředníky, kteří ve chvílích hrozivých dovedli předstíratí poslušnost, aby v čase příhodném tím horlivěji sektářství podporovali. Přes to, že Ferdinand postaral se o lepší hmotnou podporu katolického duchovenstva, prostředky daleko nestačily na řádné vydržování nejdůležitějších institucí katolických. A právě katolického kněžstva bylo velice málo; nebylo možno zaručiti, že i do těch všech obcí, které by se poddaly komisařům zcela, budou dosazeni duchovní správcové trvale; tedy i v osadách obrácených hrozila nová církevní anarchie. Lid většinou číst a psát neuměl, tak že víra se v něm udržovala hlavně živým slovem.

Bylo těžko čekati, že lid jen částečně, nedostatečně poučený a císařským rozkazem ke katolicismu převáděný, přilne vroucně ke kazatelům, postupujícím společně s nemilovanou a příkrou mocí světskou. Kde se odnímalý náboženské knihy kacířské, tam nebylo dodáváno náhradou dostatek náboženské četby katolické. A pak sám Ferdinand mohl předem věděti, zda-li vojsko současné zachová při svém zakročení dostatečnou šetrnost.

Kořistnictví a bezohledná tvrdost byly tehdy vlastnostmi jak vojinů protestantských, tak císařských. Jestliže vyhnanci stáli dále na stráži na pomezí, jestliže agenti dále lid jitřili, slibující mu pomoc zahraniční, pak odpor proti vnucovanému vyznání tím spíše nabýval povážlivé tvárnosti politické; zkrátka sektářstvo z rychlého postupu katolisa-ce bralo si podpal i ke vzpourám politickým, pokud »přátelství«
cizáckých velitelů na vlastní kůži trpce nepocítilo.

Kdo vidí ve vládním přísném opatření dílo jesuitů, nechť jen dobře zkoumá, jak si vedli tito zápasníci ve skutečnosti a jak hořkých chvil zažili! Sám Denis, sleduje pilně jesuitskou činnost u nás po Bílé hoře, posuzuje takto: »Neublížíme Jesuitům, tvrdíme-li, že v Praze jako téměř v celé Evropě shromáždili a kázni vyučili věřící, a že vzbudili tak říkajíc vlastenectví církevní; aniž snížíme je, řekneme-li, že vše si přáli obnovení jednoty křesťanské. Nelibovali si zajisté v popravách, spoléhali spíše na politiku, ale zbožnost jejich byla také nervosní a výstřední. — Spravedlivě jen dlužno uznati, že Jesuité v provádění svých úmyslů projevovali podivuhodně ducha správně soudícího a stejnou dovednost, jak obětavost. Porozuměli, že bývá-li síla často užitečná ke zřízení panství, nestačí k zachování jeho a že ničí se jen to, zač jest náhrada. Jejich ctižádostivost byla dosti prozíravá, aby pomýšlela na budoucnost, a jejich psychologie dosti vtipná, aby nezapomněla žádného prostředku, jímž by se zmocnila duše národů. Zvláště mladá pokolení uměli získati.« Jesuitům podařilo se seskupiti kolem sebe řady oddané. »Takto, jak bystře poznamenává Gothein, Loyola (sv. Ignác), ukládaje svým přívržencům povinnost vyvíjeti co nejvíce osobitost, aby spásu lidstva mohli věnovati své nejčinnější síly, položil do řádu zárodek mravní velikosti, jímž vysvětluje se jeho vliv a podivuhodná oddanost, již vyznamenalo se tolik členů jeho. Tvořili aristokracii, již Bůh zvolil, aby zachránila zemi, a jako všechny aristokracie, jejichž zásluhou bylo, že na dlouho si uchovaly svou moc, vedle svrchovaného pohrdání svých služebníků vynikali uměním panovati a duchem obětovati se; byli schopni všeho, ale zvláště hrdinství; dokázali to v Praze r. 1648. — Spravedlivě jen dodáme, že za své úspěchy raději chtěli děkovati pouhé své výmluvnosti nežli zakročování moci světské. V té věci shodovali se s Harrachem (arcibiskupem), a instrukce, jež arcibiskup dával misionářům, byly proniknuty city nejušlechtilejšími.«

Jinde dí tento historik, že neměli zlých záměrů proti národu českému; »jest úplně pravdivo, že ne-

náviděli pouze kacířství.« (L. c. 6, 52, 180, 233.) Ovšem vytyká jim, proč se spojovali tak těsně s mocí světskou a za své úspěchy zadávali rány svrchovanosti církevní.

Jesuité však nejednou se přimlouvali za sektáře tísněné nemilosrdně vojskem. A že sám kardinál Harrach byl mírný a soucitný, svědčila také ta okolnost, že sami jinověrci se k němu utíkali s prosbou za přimluvu u císaře. A hodnostář ten přimlouval se často. Všemožně zasazoval se o to, aby při katolizaci nebylo užíváno násilí, aby jinověrcům bylo domlouváno laskavě. (Krásl: Harrach, 589, 591.) V kardinálově instrukci misionářům čteme: »Ať rozpomenou se na vznešenost duší i chybujeících, které ráčil Kristus Pán předrahou krví svou vykoupiti! Tak obcujtež s kterýmikoli jinověrci, aby bylo na bíledni z otcovského a bratrského se chování, že vše děje se z toužebnosti po spáse, cokoliv počíná se s nimi . . . Nechaf vedou si opatrně i rozšafně v rozgovoru, a střejou se, aby přílišnou horlivostí v činech aneb slovech nedali se unášeti v kázáních, posluchače kárajíce a napomínajíce. V úkonech svých ať zachovávají slušnou obezřetnost, vyznačující se zbožností a čistým svědomím, a tak příkladem života svého táhnou jinověrce k náboženství katolickému. Nechaf nikdy nevystupují z mezí skromnosti a mírnosti a varují se dávatí příležitost špatného příkladu . . . Neobtěžujtež úřadů světských, nebudtež nikomu na obtíž, tím méně jinověrcům.« (Krásl: Harrach, 145 --6.)

Vládní nátlak opravdu reformaci vlastně zdržoval. Třebaže však někteří úspěchy misionářské práce katolických kazatelů podceňují, zůstává pravdou, že zvláště jesuité pro obrácení duší svou krajně občtavou činností vykonali velmi mnoho; utvrdili katolické bašty na mnoha místech tak pevně, že se o ně tříštily i zuřivé vlny záplavy saské a švédské. Důkazem toho jest na př. sama Praha, která tak nadšeně a statečně r. 1648 Švédům vzdorovala.

Krutosti sektářů po Bílé hoře.

Po útěku Fridrichově z království katolíci naprosto ještě nemohli jásat nad plným osvobozením. Exekutivní moc královská dlouhý čas ještě nemohla zasahovati náležitě všude tam, kde katolictvo bylo silně tísněno; na mnoha místech z hněvu nad vojenskou pohromou protestanté mstili se katolictvu ještě krutěji než před r. 1620.

Vojenské šiky protestantských »osvoboditelů« zahraničních drancovaly a vydíraly s tureckou dravostí jak lid katolický tak evangelický. Na př. za vpádu Sasů r. 1631 byla naše země pustošena zuřivě. V Praze samé vyloupeno (a částečně napolo pobořeno) na 1300 domů. R. 1632 před útekem z Prahy Sasové plenili ještě ty domy, které zůstaly do té chvíle ušetřeny.

Generál Baner r. 1639 obrovskou kořist vypravil po vodě do Saska. Potopil nebo spálil 2000 naložených vozů, k jichž vyvezení se mu nedostávalo času. Generálové švédští vraceli se z Čech jako milionáři. Když obsadil r. 1643 Torstenson Kolín, jeho žoldnéři uzavřeli obyvatelstvo na zámku a páchali netoliko kazisvětství a drancování, nýbrž i pusté hanebnosti. Zpití vrátili se do zámku, kdež měšťany nemilosrdně zbili a téměř do naha svlékli. Za té výpravy bylo na 6000 osad úplně vypáleno. Švédský plukovník Pful se chlubil, že sám zničil 600 osad. Český Brod byl tak ztroskotán, že zůstával úplnou zříceninou až do r. 1648. V Čáslavi r. 1639 nejhroznější drancování. Když se Švédové r. 1643 vrátili, viděli měšťany zubožené, ale přece je mučili, aby pověděli o tajných úkrytech. Boleslav tak zpustošena, že tam jediný dům zůstal neporušen. Podobně města jiná. V Javoru vepři na ulicích požírali mrtvoly opuštěné. (Denis-Vančura l. c. 131—2, 169—171.) A jak řádil nenasytný švédský jícen po dobytí pražského hradu a Malé Strany! Po tři dny loupeny kostely, kláštery, císařská komora, knihovna, palác arcibiskupský a jiné domy. Kanovníky Švédové oloupili, vlekli je s posměchem ulicemi a do krve je bili. Když vyháněli jesuity, stloukli do krve staříčského jesuitu

Kravařského a Martina Santina. Zmocnili se sbírek císařských. (Krásl: Harrach, 138—9, 542. Denis-Vančura l. c. 182.) Švédové zacházeli se zajatými katolickými kněžími hůře než se psy. Vázali je na řetězy a žádali značného výkupného i na nejchudších farářích. Z kostelů dělali stáje pro koně a lavice káleli. (Krásl l. c. 243.) Protestanté připravovali nové výpravy s heslem, že musí býti »popové« na všech stranách napadeni a že všichni stoupenci papežovi se mají vyhubiti; prý cestu protestantských vojáků mají znamenati požáry a popel. (Svoboda: Studium našeho dějepisu, 7.) V Praze na potupu katolictva r. 1631 vyložili staroboleslavský obraz mariánský pod šibenici, volajíce: Pojdte, papeženci, klaňte se tu své Marii!« (Svoboda: Katol. reformace II, 111—2.)

Protestantští sedláci, zfanatisovaní od pastorů, páchali krutosti také. V Benešově r. 1627 zbořili klášter a hlavy pobitých hejtmanů nosili po městě nabodnuté na kopí. Pobíjeli kněze na různých místech a s katolickými laiky nakládali nemilosrdně. V Chomutově na potupu Božího těla r. 1624 uspořádali posměšné procesí za velice surových pošklebků. (Krásl l. c. 152—4, 61—2.) Někteří sedláci ke katolickému přijímání na výzvu vlády šli, ale vyplili Eucharistii nebo páchali jiná rouhání. Někteří dávali posvěcené hostie psům, aby — jak posměšně pravili — je přivedli k pravé víře. (Denis-Vančura l. l. 231.)

Přes všechny vyhlášky císařské někteří evangeličtí patroni ve válce 30leté pronásledovali katolictvo, pokud mohli. Na př. na panstvích Karla ze Žerotína r. 1624 snášeli katoličtí kněží nesnesitelný očistec. Podobné sužování bylo na panstvích Trčkovských. (Svoboda: Katol. ref. II, 82—3, Krásl 61.)

Pobělohorští katoličtí mučedníci.

Po Bílé hoře u nás pobito a utýráno šlechtných a obětavých kněží katolických od sektářů mnoho. Uvedeme aspoň některé příklady. Za vpádu Sasů r. 1631 v Šluknově byl hrozným způsobem umučen katolický farář. (Svoboda l. c., 111.) R. 1639 generál Baner, který s velkou radostí katolické kněze nelid-

sky týral, dal r. 1639 popravití tři jesuity, kteří mu ničím neublížili. (Krásl I. c. 132.)

R. 1629 jičínský jesuita Matěj Burnatý odebral se s mariánským sodálem Janem Rokytou (žákem 4. latinské třídy v Jičíně) na misií do Rovenska. Na cestě sloužil mši sv. v Libuni. Ale v tom trojím proudem vrazil zástup rovenských do Libuně. Jedna část obsadila kostel, druhá faru. Třetí hledala vojáky, o jejichž příchodu slyšela. Kněz po mši sv. prchal. Když byl dohoňen, prohlašoval, že na vypravení vojska podílu nemá. Ale již jeden protestant mu vrazil do těla vidle, druhý ho kopím probodl a třetí rozpoltil čelo. Misionář zvolal: »Ježíš, Maria, Josef!« Když klesl, byl dotlučen. Vrahové vzali mu pak breviář a plášť, který zavěsili na tyč a jako prapor před sebou nesli.

Mládenec Rokyta zatím byl ve stáji při koních. Když na nastalý hluk překročil práh, sektáři zhurta se ho ptali, chce-li odstoupiti od katolické víry. »Neodstoupím«, odpověděl jinoh rázně a poznamenal se křížem. Byl vlečen na hnojiště a rván. Bylo mu zasazeno 12 ran smrtelných. Když se v posledních okamžicích modlil k Panně Marii, fanatikové s opětvovaným klením potopili mu hlavu do hnojůvky, až tak dokonal. (Co ten mladík proti zuřivcům spáchal?) Libuňští katolíci však se shlukli a volali: »Nedáme se, katolíci jsme a katolíky budeme; kněz náš jest nevinný.« Když tedy vrahové po těch katolických výkřicích se rozběhli, propukl v obci veliký pláč nad dvěma mrtvolami.

Na zprávu o zločinu projevovali v Jičíně veliký žal netoliko katolíci, ale i mnozí sektáři, kteří šlechetného jesuitu ctíli. — (Svoboda I. c., 65—8.)

R. 1639 asi dvě hodiny od Kutné Hory přibyli jesuité, prchající před vojskem Banerovým, do jedné houštiny. Sedláci, kteří také před Švédy do lesa prchli, na řeholníky stříleli. Kněz Jan Meagh a bratr-laik Václav Trnočka hned zemřeli; bratr-laik Martin Ignác jsa zraněn, zalezl dále a druhý den nalezen mrtev, (Krásl I. c., 155.)

Bratří Orebští.

**Jejich účast
v hnutí husitském a katolicismus.**

**Spolu stoletá upomínka na sjezd rodáků
konaný 10.—12. července r. 1821.**

Dle dějepisných dokladů vypravuje

Vilém Koleč.

1921.

**Tiskem Biskupské knihtiskárny v Hradci Králové.
Nákladem Tiskového družstva.**

Úvodem.

Co fantastických bájek opřádá se kolem našeho památného Orebu! —

Minulá doba má mnoho na svědomí, ale doba dnešní nemusí již nekriticky přijímati neopodstatnělé povídání.

Jako rodák Třebechovický těžce jsem nesl tyto nedostatky při každé příležitosti. Poněvadž i na jubilejní Orebské slavnosti bylo slyšeti*) — když se mírně vyjádřím — mnoho nesprávných a nedoložených úsudků, proto v zájmu pravdy a jedině na základě dosti pracně získaných vědeckých poznatků, podávám tímto mým milým spolurodákům to, co dějepis i ústní podání nám o našich předcích bratřích Orebských vypravuje. —

V Třebechovicích pod Orebem, v roce jubilejním.

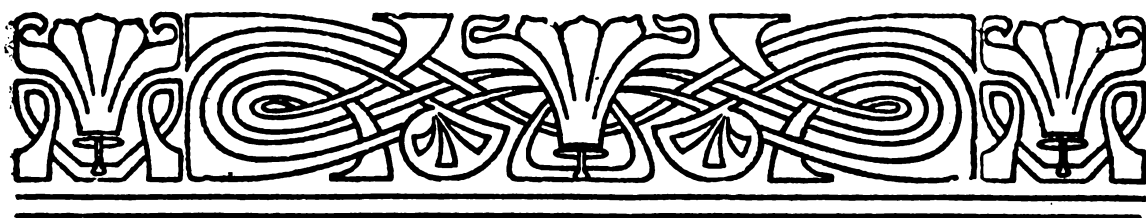
Vilém Koleč,
městský radní.

*) Dr. Šimák, autor slavnostního spisku »Oreb a Husitství«, mluví sice opatrně, ba dvojsmyslně, ale mám za to, že ani tak se psáti nemá.

Tím se vědecká úroveň našeho lidu nejen nepovznese, naopak místo světla zanáší se zbytečně temno i tam, kde historická věda již promluvila.

Pan autor na celých stránkách pronáší a tvoří svoje vlastní úsudky, kdežto já po většině nechávám mluvit prameny.

Čtenář, mající oba spisy v ruce, necht laskavě uvažuje, pokud kdo z nás má pravdu. Pozn. pisatele.

Český rozvoj za Karla IV. Povaha Václava IV.

Dne 25. listopadu 1378 stihlo národ náš kruté neštěstí. Vydecíl svou duši náš nejslavnější panovník, kterému vděčný národ udělil přívlastek, jakého neudělil žádnému jinému svému panovníkovi — zemřel císař a král Karel IV., Otec vlasti. Dějepisci kladou ho mezi nejlepší a nejmoudřejší panovníky všech dob a všech národů. Za něho rozhostil se v Čechách blahobyt jako nikdy před tím ani kdy potom. Kvetly vědy a umění, bujela řemesla i obchody, zvelebeno zemědělství v jednotlivých odvětvích, založena universita. O školy nízké pečováno při každé farní osadě, a historik Z. Winter také vyznává, že kostel, fara a škola jest naše dědictví historické. Slávu našeho panovníka hlásá nejen proslavený král českých hradů Karlův Týn, ale totéž platí nejen o Karlovu mostě, Karlově universitě, Karlově velechrámu sv. Víta atd. Téměř všude — jdeme-li po stopách české kultury — setkáváme se s blahodárnými účinky vlády Karlovy.

V ohledu národním pak shledáváme, že i místa, která byla osazována předcházejícími panovníky z rodu Přemyslova — ať již z důvodů jakýchkoliv — německými osadníky, že i ta cestou přirozeného vývoje se počesťovala. Sám mistr Jan Hus, který v době Karlova úmrtí byl odrostlejším a jistě vnímavým chlapcem, tedy do jisté míry jeho současníkem a žil v čerstvém ovzduší jeho panování, o něm doslova zaznamenal takto: »... aby česká řeč nehynula . . . protož svaté paměti Karel císař, král Český, přikázal jest byl Pražanóm, aby své děti česky učili a na radném domu, jemuž německy říekají rothaus, aby česky mluvili a česky žalovali« atd.*)

*) Na schůzi Kostnické jednoty, konané 10. dubna 1921 v Třebechovicích, prohlásil kazatel p. Šebesta, že Karel byl je-

Karel zakládá Slovanský klášter a povolává kněze z bratrských jihoslovanských národů, aby zde konali bohoslužby, jak praví »v sladkém a líbezném jazyku slovanském«. V tak zv. »Zlaté bule« dokonce nakazuje i německým kurfiřtům, aby i oni své synky dali učití jazyku českému. Prof. V. Flajshans ve své knize »Písemnictví české slovem i obrazem« praví, že Karel byl vskutku upřímný Čech a věrný Slovan nejen smýšlením, ale i skutky.

Literatura naše, pokud se z těch dob zachovala, je naší chloubou. Učený laik Tóma ze Štítného zanechal nám díla, v nichž prohlašuje: »Budu psáti česky, poněvadž jsem Čech, a Pán Bůh Čecha zrovna tak miluje jako latiníka . . . pakli bych v něčem pochybil, vše ponechávám na rozsouzení kostela Římského.« V těch časích v našich chrámech zpívaly se písně: Sv. Václave, Hospodine pomiluj ny a jiné, kterými se nemůže vykázati žádný druhý národ na světě a které i dnes po více než 500 letech našimi svatyněmi hlaholí.

Tudíž není pravdou, že církev národní jazyk z chrámu vylučovala a prohlašovala ho za barbarský.

Že tehdy měla latina své privilegované postavení, to nebylo jenom v Čechách, ale po celém učeném světě, ale tu platí klasická slova prof. Masaryka, který pravil ve své České otázce: »L a t i n a n e g e r m a n i s o v a l a ! « Ostatně když mohl katolík Tóma ze Štítného psáti výhradně v jazyku českém a nikdo mu toho nezakazoval, mimoděk vynořuje se otázka: Kdo poroučel J. Husovi, aby dobrou polovinu svých spisů psal jazykem latinským? Proč ku př. před bitvou u Lipan Prokop Holý zvláštními dopisy latinskými svolával své přátele na pomoc? — — Bezpečnost v zemi byla taková, že vešlo v pořekadlo, že v české zemi mohlo by cestovati malé dítě, i kdyby mělo zlatou korunu na hlavě a nikdo by mu jí neuzmul.

nom »tak zv.« otcem vlasti — nanejvýš prý slouti může otcem kléru, poněmčoval . . . Němci dle Palackého nazývají zase našeho Karla otčímem a arciotčímem, ať se p. Šebesta s nimi domluví . . . Palacký v II. dílu Dějin str. 353 praví: »Podnes při hlaholu jména jeho rozčílí se každé srdce české a všecka ústa oplývají úctou i vděčností ku panovníku, který v paměti národní se stkvěl co representant nejvyššího rozkvětu a blahobytu vlasti« atd. Kéž by se Palacký nemýlil!
— Pozn. pis.

V ohledu sociálním tehdejší český člověk byl svobodným. Hanebná robota a poroba selského lidu byla u nás zavedena až téměř za sto let po úmrtí Karlově jakožto důsledek*) — bohužel — válek husitských. Práva obecného a selského lidu skvělým způsobem hájil český klerus. V tomto snažení vynikl i sám arcibiskup Jan z Jenštýna a zvláště jeho generální vikář Kuneš z Třebovle, který na př. hlásá: Český sedlák není otrokem, nýbrž jest svoboděn. Má tedy pravé vlastnictví toho, čeho nabyt svýma rukama a svým potem atd.

V ohledu politickém Karel rozšířil a upevnil moc českou znamenitě. Učinil tak jednak svým moudrým vladařením, pokojným panováním a jednak dobře uzavřenými politickými smlouvami s okolními zeměmi a jich paňovníky — a konečně i svými čtyřmi sňatky. Shrneme-li to vše, rádi věříme dějepiscům, kteří souhlasně vypravují, že Karel při svém úmrtí zanechává říši českou svému nástupci jak finančně, tak i nábožensky, politicky i jinak velice spořádanou. Bohužel neuplynula od smrti tohoto pravého Otce vlasti ani dvě desetiletí — a říše tone v rozervanosti.

Král Václav IV. je dokonce občas viděn v ulicích pražských opilý se potáceti a vlády na čas zmocňují se »silní jedinci« — pan Jošt, pánové z Poděbrad, z Rožmberka a jiní. Král nemá samostatného úsudku, dává se ovládati a podléhá svým milcům. Stalo se, že někdo ulehčil svým citům a napsal uhlem na zeď královského paláce: »Král Václav jest Neronem.« Panovník, který v rozjaření šel kolem a když si to přečetl, napsal pod tím rovněž uhlem: »Neronem jsem dosud nebyl, ale budu.« A byl! Šlechtnému arcibiskupovi Janu z Jensteina vše dělal na vzdor, protežoval se svými úředníky špatné kněze a mocí bránil arcibiskupovi vykonávati jeho vlastní právo. V záchvatu zuřivosti v mučírně pomáhá katovi, chápe se smolnice a pálí boky a trýzní věrného kněze Jana z Pomuku a téměř umírajícího káže posléze utopiti.

Nechť za mne nyní mluví Palacký: »Nato král počal s nemějškem prudkostí litovati toho, co se bylo stalo. Povolav k sobě pana Hynka z Rabsteina i dva kanovníky, řekl jim: Jděte k arcibiskupovi a řekněte mu, aby bez ostýchání (arcibiskup

*) Husitství neobrodilo církve v duchu ryze křesťanském na základě evangelia. Různost smýšlení způsobila úplný zmatek, jenž skončil bratrovražedným bojem lipanským! — Denis: Konec samost. české str. 222.

totiž před jeho hněvem prchl) ke mně se vrátil, neboť lituji velice, co jsem učinil a chci mu to dle uznání jeho vlastní kapituly náležitě odčiniti. Ba odprositi ho a libo-li vám, i na kolena před ním padnouti, ale rozhřešiti mne má i musí, sice upadna v zoufalství rádi budu ještě hůře nežli dříve.«

Z těchto ukázek je patrné, že král tento nestačil na velký úkol, který na něho kladla doba. Místo, aby pevně třímal otěže vlády a chladným rozumem uvažoval, hned sympatizuje s příznaky rodícího se husitství a jeho vůdci a hned je proklíná. Konečně na zvěst, že vedením zběhlého mnicha Jana Želivského a královského milce Jana Žižky metáni jsou s oken Novoměstské radnice konšelové a zavražděni, král vzteky nemoha se vzpamatovati, přísahal, že hrozně se mstíti chce na kněžích husitských, a že vyhladí celou tu sektu až do kořene. Leč pomstu vykonati nemohl, neboť mrtvice zachvátila jeho tělo. Na den Nanebevzetí Panny Marie zotaviv se poněkud dal zavolati kněze, vyzpovídal se, ale Svátost oltářní pro ustavičné dávení přijati nemohl a druhého dne strašně stonaje — praví Palacký — ducha vypustil.

To stalo se 16. srpna 1419. Ocítujeme se náhle v době, kde pod heslem víry a náboženství vzbuzeny náruživosti a vzteky, kdy zaplašen pokoj a pořádek, povražděno lidu na statisíce, vyvrácena města a vesnice a celé kraje obráceny v pustiny.

Nikdo nepopíše všecky zločiny a neřesti, bolesti a utrpení, křiky a pláče v palácích i chatrčích. A proč se to stalo?

Zkušený náš dějepisec na otázku dává tuto odpověď: »Národ český ne beztrestně zpronevěřil se a opřel řádům církevním své doby; bylot mu nésti všecky strastné následky skutku takového, a podnikati boje, o jichžto velikosti a krutosti nebylo ještě příkladu v dějinách světa.«

Leč není účelem o těchto věcech pojednávat. Považoval jsem však za nutno vyložiti předem aspoň něco z doby předhusitské, než počnu vypravovat, jak v naší milé třebechovické a hradecké krajině vzniklo bratrstvo Orebské a co nám dějiny o něm vypravují. Chci kriticky oceniti onu spojitost nás žijících potomků s našimi předky Orebity, kterou ani pět uplynulých století nedovedlo zahladiti a jistě nikdy nezahladí.

Skrovné toto dílko kladu jako dárek jubilejní památce našich předků, po nichž leckdo z pouhé neznalosti věci hodí kamenem.

Počátky Orebu.

Hned po náhlé smrti krále Václava vznikly nejen po Praze, ale i po celém českém venkově politické bouře. Jako úder hromu působila zpráva o úmrtí vrtkavého krále. Padla autorita, byť jinak slabá a tlumené vášně davu již zcela nedbaly nedávného rozkazu*) mrtvého krále, aby chrámy, které byly urvány katolíkům husitskými sektáři, zase byly navraceny původním majitelům. Této dusné situace v Hradci Králové plně vykořistil trvale bouřlivý a svárlivý kněz Ambrož, který plamennými slovy vzbouřil masy lidové a tolik docílil, že lid zničil klášter Menších bratří při samém hradě královny a klášter Dominikánský před branou Pražskou, aniž tomu mohl zavčas zabránit purkrabí ovdovělé královny Žofie pan Jindřich z Wartenberka. Leč za krátko přece se podařilo tomuto pánovi obnoviti pořádek, a farář Ambrož s nejoddanějšími straníky musil prchat z tohoto města.

Od onoho okamžiku muž tento živil v srdci svém pomstu. Jak uslyšíme, i když všecky poměry i jeho vlastní přátelé se měnili, on se nezměnil. Zůstal nezkroceným fanatikem až do své smrti. Potuloval se kolem Hradce směrem k Třebechovicům, za pomoci stejně smýšlejících jitřil celé hradecké okolí. Jeho přičiněním zajisté nejednou ožilo téměř »Vinice«*), kopce to u Třebechovic nad řekou Dědinou (jemuž toto jméno dle dochované tradice dáno proto, poněvadž na jeho úbočích směrem k městu obrácených byla pěstována vinná réva), shlukem z celého širého okolí sezvaných lidí bez rozdílu věku a pohlaví. Co se na těchto shromážděních konalo, můžeme si domyslet, neboť v současné době vyskytuje se po Čechách — hlavně jižních — podobné divadlo.

Od katolictví sběhlí kněží a mnichové volně, dle svého rozumu vykládali záhadné texty Písma, přeli se o Husa, zpoví-

*) Dnes českoslov. sektáři také přepadávají a zabírají naše svatyně a dosud marně čekáme, že po příkladu Václava IV. nějaká vládní autorita lupiče netoliko zakřikne, ale obnoví právní stav v republice.

*))) Výslovně podotýkám, že název »Vinice« nikdy nezmišel; dosud se ho v mluvě lidové hojně používá. Zejména starší člověk málo kdy řekne: Půjdu na Oreb; spíše řekne: Půjdu na Vinici neb »na Krchov«. — Pozn. spis.

dali a rozdávali svátost pod obojí způsobou, pravice se býti následovníky J. Husi. Je podivuhodno, že v tomto nejdůležitějším bodu ho nenásledovali, neboť známo, že Hus laikům rozdával vždy pod jednou způsobou a dovolil teprve listem z Kostnice přijímati pod obojí. Dočítáme se, že tehdy byl lid ještě dobrý a něžný, že společně podniknutou sbírkou hojně hradil škody, které vznikly pošlapáním na vinicích a osení. Nevíme, kdo první nazval naji Vinici biblickým jménem »Oreb«. Onomu náboženskému horlivci líbilo se ono místo bible, kde se vypravuje, jak se zjevil Hospodin Mojžíšovi na hoře Orebu v keři hořícím. Táži se: Zdaž v celé zemi to již nedoutnalo, ba nehořelo? Hořící trosky nedávno v Hradci zažehnutých klášterů tvořily pak při pohledu s Orebu strašlivou kulisu, bohužel nikoliv na výstrahu, ale k následování. Z takového neb podobného prostředí dán tedy náš Viniční hoře název biblického »Orebu«.

Tehdy novým hnutím uchvácený lid vůbec dával jména biblická návrším, na nichž se shromažďoval.

Mezi Třebechovicemi a Jenkovicemi nám všem známý pahrbek dosud zove se Kalvárie. Jistě, že tento název pochází ze současné doby. A nedostí na tom. Až do našich dnů nalézal se na »Tvrzi« pod Orebem rybník, který slul Jordán. Jako malý chlapec často jsem se v něm s dětmi brouzdával a po jeho bahnitých březích chytal motýly. Dnes po něm není ovšem ani potuchy, jest zasypán a mladší generace o tom neví. Tedy Oreb, Kalvárie, Jordán. Při zvucích těchto jmen zdaliž zvláště v těchto jubilejních dnech tím spíše necítíme, že nalézáme se v kraji, kde před 500 lety mysl našich předků mocně byla vzrušena? Zdaliž zde necítíme mystické šumění perutí dějin?

Toho času na třebechovické tvrzi vládl potomek starožitného rytířského rodu pan Hynek Hlaváč z Dubé, jehož otec tuším zasedal i na soudu zemském.

Mimoděk vnucuje se nám otázka, jak asi se v těch dobách choval k těmto událostem. Na to se nám nedochovalo žádných zpráv. Jako plných let dospěvší sirotek, teprve se vyzouvá z vlády svého poručníka Předbora z Dobřenic. — Víme jenom tolik, že pán tento panoval na Třebechovické tvrzi nepřetržitě po celou dobu husitských zmatků. Alespoň, bezpečně víme, že ještě 10. prosince 1432 přitiskl svou pečeť k výsadní listině, dané obci města Dobrušky, na niž se podepsal »seděním na Třebechovicích«.

Bojovnost Orebitů.

Brzy potom shledáváme, že schůze na našem Orebě, dosud klidné, ač nábožensky zabarvené, ze základu se mění. Dovídáme se, že někdy v dubnu 1420 svolává farář Ambrož na náš Oreb veliký tábor lidu, ale již ozbrojeného. Vedle jiných kněží vystupuje tu neméně pověstný kněz a řečník Matěj Lupáč (Lupák).

Vedle lidu obecného je tu přítomna četná šlechta z blízkého i dalekého okolí: pan Hynek Krušina z Lichtenburka a na Kumburce, rytířové Diviš Bořek z Miletína, Jakub Kroměšín z Březové, Hertvík z Rousínova, Aleš Vřeštovský z Ryzemburka, Jiří Chvalkovský z Hustiřan, Beneš z Hustiřan a na Mokrovousech a j. A tak zde vzniká bratrstvo branné, bratrstvo Orebské. Za vůdce vyvolen p. Hynek Krušina. Tábořem nesla se bojovná nálada a od slov přikročeno ke skutkům. —

Ať uvažujeme jakkoliv, nedovedeme si vysvětliti, proč tato válečná moc ihned se nevrhla na veliký a starý cisterciácký klášter Svaté Pole,*) který nechráněn, v blízkém sousedství Orebu majestátně se rozkládal pod Vysokým Újezdem a proč velikou oklikou táhli naši Orebité na rovněž cisterciácký*) klášter, zvaný Hradiště nad Jizerou. Tomek soudí, že p. Krušina k tomu měl asi nějaké zvláštní podněty, a že ho oblehl lidem v počtu více set pěších i jízdých, načež byl zničen i s celým archivem.

Řádový historik Sartorius poznamenává: »Jej Orebité r. 1420 spálili a bratry naše, jichž velké množství se tu nalézalo, po všemožném trápení upálili.« Zap praví: Klášter byl vystaven na bývalém župním hradě; polohou i opevněním

*) Dle tradičně dochovaných zvěstí písmákem Fryntou, návrh k tomu byl sice v táboře Orebském učiněn, ale domácí lid, který znal význam kláštera pro krajinu, se tomu mocně vzepřel a čin překazil. —

*) Dle statistiky V. Hlošiny bylo v těchto hrozných časech povražděno a za živa upáleno 3884 cisterciáků, z nichž 190 jeptišek Všecky řády, ale tento obzvláště byl husitům trnem v oku pro svoji péči o prospěch staré církve. Snad tu působila i okolnost, že korunním svědkem na soudu kostnickém byl příslušník téhož řádu mistr Páleč.

dosti pevný. Orebíté však dobyvše ho, zloupili ho a stavení v požeh dali. Po tomto hrozném díle celý ten válečný zastup hnul se ku Praze a cestou ho přibývalo. Tam dorazil již 2. května. V čele kráčeli kněží s večeří Páně v rukou. V čele rytířů a jezdců jel pan Hynek Krušina, potom pěšáci a vozy se ženami. Pražané je uvítali slavným procesím s knězem v čele, který rovněž nesl večeří Páně, pohostili je a vykážali jim stanoviště na velice exponovaném místě kolem sv. Apolináře, poněvadž odvážná posádka Vyšehradská četnými výpady nejvíce jim tam škodila. Ano panu Krušinovi dostalo se jako vůdci Orebítů cti, že byl zvolen za nejvyššího velitele nad celou vojenskou pohotovostí husitskou v Praze. Ne všem Husitům líbilo se však bezuzdné řádění »boření klášterů a třískání oltářů a mordování kněží a mnichů«, praví Zap. —

Většina z nich přála si toliko obnovy církve, nikoliv zničení všech řádů církevních; proto odpadali od krále. Praví se, že nejvíce se zošklivilo počínání Táborův a Orebítů p. Čenky z Wartenberka. Odpor jeho ze spojení se stranami tak surovými a rozsápanými, jichž na uzdě udržeti nestačil, denně se v něm vzmáhal a vida, že Táboři a Orebíté většího štěstí mají nežli Pražané, kteří se ani Vyšehradské posádce nemohli ubrániti, počal odpadnutí od krále litovati. Zvláště byl sklíčen zvěstí, že Orebíté zničili klášter Hradištský, jeho předky založený a pod ochranou jeho rodu stojící. I odvrátil se od nich a tajně postoupil královským vyjednávačům pražský hrad, kteří ho obsadili posádkou 4000 mužů. Památno jest, že posádce této velel — kromě dvou jiných rytířů — p. Václav Dubé na Leštně, jeden z průvodců mistra Jana Husa, který s ním vlídně a šlechetně zacházel, a byl svědkem celého procesu a konečného Husova osudu v Kostnici. K husitům se ale nikdy nepřipojil, zůstav katolíkem.

Pomoc bratří Orebských přišla tedy Pražanům velice vhod, neboť již od 17. dubna marně dobývali Vyšehrad, ale přes další vojenskou posilu Hynka z Valdšteina nevedlo se jim valně pro chrabrost královské posádky. — V tom čase musel také od našeho »Orebu« vytrhnouti nějaký menší shluk ozbrojeného lidu na Opočensko. Krčín je přímo označen jako sídlo Orebítů.

Spisovatel Josef Ehrenberger v časopise Musejním v r. 1848 str. 79. praví s mírnou ironií o Solnických: »Zahořeli také láskou ku kalichu a v rozjitření všeobecném zbraně se

chopili. A jak by mohlo býti jináče? Posvátný Oreb nad Dědinou, ono ohniště tehdejšího nadšení, sotva na tři hodiny cesty od Solnice vzdálen — tuť ovšem muselo měšťanstvo zdejší k praporu božích bojovníků přistoupiti a na důkaz upřímnosti své dosavadní duchovenstvo upálilo . . .«

Starý kronikář Burian Lukavský má o tom takto: »Přišlo prý těch šelem někde od Hradce asi na sto a naši se k nim hnedlinko přidali. Tu co vyhladovělí vlci vrhli se na své pastýře a upálili tři křížovníky, boží mučedníky. Na desce starého misálu písmem téměř již nečitelným čteme: Dne 26. května zpomenuto budiž blažených mučedníků kněžích křížovníků, kteří zde od měšťanů zdejších, hlízou husitskou nakažených, upálení byli.« Takovýchto episod se v tehdejších hrozných dobách mnoho a na všech stranách odehrálo. —

Dobytí Hradce Králové. — Zničení Vyšehradu.

Mezi tím svolával Aleš Vřeštovský z Risenberka, Beneš Mokrovous z Hustiřan a Jiří z Chvalkovic tábor na horu Kunětickou, tehdy ještě nezastavenou. Na tu zvěst neměl od té chvíle Ambrož v Praze žádného stání. Nic nedbal, že krajina byla prostoupena královskými přívrženci, nic nedbal na nebezpečí, jež mu další cestou hrozilo a šťastně v přestrojení pronikl až na Kunětice a plně uplatnil tam svůj dávný plán zmocniti se Hradce.

Poněvadž vytušil, že Hradečtí sledují veškeré jeho počiny, chytrým způsobem manévroval branným lidem na oko tak, jako by měl v úmyslu zmocniti se kláštera Podlažického. A skutečně hradečtí zvědové dali se oklamati a v tom smyslu zpravili Hradecké, kteří pro tu osudnou noc polevili v bdělosti. Ale v noci Orebští změnivše náhle směr pochodu, rychlým krokem obrátili se ku Hradci, jehož se za ranního úsvitu náhlým přepadem zmocnili. Když již na více místech orebští bojovníci pomocí řebříků šplhali se na hradby městské. královští žoldnéři chtěli se alespoň na hradě ubrániti, leč ani toho nedosáhli, museli se vzdáti. To se stalo 26. července 1420. Ambrož nyní v dobytém městě triumfoval, vše zařídil dle svého. Titul faráře mu nestačil, prohlásil se za arciděkana a plných 17 let tu prováděl svou diktaturu.

Král Sigmund, když mu zvěst o dobytí Hradce byla donesena, velice se rozčilil a kázal, aby mocí vojenskou byl Hradec opět z moci Husitů vybaven. Ale jeho 10.000 mužů

čítající vojsko nesvedlo ničeho; přirazilo sice k městu, než po několikadenním marném vyjednávání bylo odvoláno zase ku Praze. Zato moc Orebitů v městě se znamenitě upevnila; slovo Ambrožovo ve všem platilo. Za hejtmany města a rot orebských zvoleni jsou pánové Aleš Vřeštovský a Jiří z Chvalkovic. Král Sigmund dočkal se již 14. července velikého pokoření porážkou křížáků na hoře Vítkově u Prahy Janem Žižkou. — Nato 20. července účastnili se orebští kněží spolu s táborskými, pražskými i katolickými theology památného rokování, celkem slušně vedeného, o sporné články víry, hlavně týkající se přijímání pod obojí způsobou; výsledek nebyl však žádný. Jednání tomu byl přítomen i Jan Žižka a vůdce Orebských pan Hynek Krušina. To však nezastavilo pokračování litice válečné a boření chrámů a oltářů po celé Praze. Není bez důležitosti zajímavý fakt, že byl při tom ušetřen na Starém městě kostel a klášter u sv. Ducha proto, poněvadž sloužil bohoslužebným úkonům husitů **německého***) jazyka, kdežto nedaleký **český** katolický chrám sv. Jakuba museli staroměstští řezníci se svými sekerami mocně brániti proti rozkáceným fanatikům.

Nejhanebněji však počínali si fanatikové, kteří 10. srpna přepadli slavný klášter Zbraslavský. Zap o tom vypravuje: »Kdo jim přišel do cesty, živ neodešel. Majíce všecko umění a nádheru ve skvostech za dílo ancikristovo, roztloukli všecko. Ale nedosti na tom. Vyzdvihše pákami těžké kameny, vedrali se do hrobky královské, cokoli mělo cenu uloupili a kosti rozházeli. Tělo krále Václava IV., ještě nesetlelé, obravše, položili na oltář, rouhavou rukou korunu ze sena mu udělali a pívem je napájeli, pravíce: Všek, když's živ byl, rád jsi s námi popíjel.« — Konečně všecko vydrancovavše, zapálili nádherný klášter a rudé plameny svítily jim na cestu, když podnapilí s výskáním vraceli se zpět ku Praze. Tomek o tom návratu praví: »Byla to ohavná směsice lidu, větším

*) Při rokování v Basileji bylo husitům vytýkáno, proč káží v německém jazyku; nechť káží v jazyku svém českém, to že jim nikdo zakazovati nebude. Leč Husité odporovali poukazem, že mezi svým lidem mají hojně Němců, kteří česky neumějí... (Palacký, Dějiny, III. díl, str. 483.)

Příklady daly by se rozmnožiti, že Husitům byl milejší Němec-husita, nežli Čech-katolík. Ostatně i dnes za změněných poměrů historie se opakuje . . . Pozn. pis.

dílení spitého, někteří odění v kápě mnišské a nesouce sobě trosky roztlučených obrazů a desek oltářních, jako na chlubené znamení svého činu.«

Doufejme, že naši Orebité, kteří toho času v ležení pražském se nalézali, se tohoto hanebného skutku s nimi nedopustili. —

U prostřed měsíce září sevřen Vyšehrad dokola, aby posádka, když ne zbraní, alespoň hlady byla umořena. Mimo to zvláštními posly povoláni na pomoc náčelníci bratrstva orebského Hynek Krušina a Viktor Boček z Poděbrad i obec Tábořská, poněvadž po dlouhém a bezvýsledném obléhání značná část venkovských bojovníků odebrala se zatím do svých domovů. —

Někdy kolem sv. Václava skutečně přivedl náčelník Orebitů p. Hynek Krušina na 7000 bramého lidu Praze na pomoc a opět zvolen za vůdce veškerého vojska proti Vyšehradu. Stanovisko Orebským vykázáno tentokráte v údolí Nuselském směrem k Pankráci. Opět místo důležité, neboť právě tam se chystal útok se strany Sigmundovy. Na Vyšehradě statečné posádce velel chrabrý pán Jan Šembera na Brandýse nad Orlicí, který četnými a smělymi výpady, při nichž — jak se praví — až do set nepřátel pobil, husitům velikých škod činil. Pan Šembera zvláštními posly nejednou doléhal na krále o pomoc, hlavně však prosil o dodání spíže, Palacký trefně však praví, že Sigmund byl štedrým na sliby, ale ve skutcích opoždilým. Když meškal v Litoměřicích, opět ho došla snažná prosba, že posádka hradní hrozně trpí hladem a živí se pouze koňským masem. Král poslal tentokráte lodi s potravinami po Vltavě k Vyšehradu, leč husité to postřehli, řeku uzavřeli řetězy a tak Vyšehradským opět nepomoženo. —

Zoufalství zmocňovalo se obránců a tu v největší tísní pan Šembera vešel s Husity v úmluvu, že nedostane-li od krále do večera 31. října pomoci, že příštího dne na počátku hodiny patnácté pod ztrátou cti a víry postoupí Vyšehrad vůdci Orebitů p. Hynku Krušinovi se všemi puškami, prachem a střelbou, kromě ručnic vlastních. A tak se také stalo. Sigmund smluvený čas lehkomyšlně zmeškal a teprve po stanovené lhůtě se dostavil s vojskem, čítajícím 20.000 mužů. S výšiny Pankrácké mečem v záři slunečným se lesknoucím, horlivě dával Vyšehradským znamení k výpadu. Leč šlechtický pan Šembera čestně dodržel slovo nepřátelům. Zemský

hejtman moravský Jan Jindřich Kravař z Plumlova bystře rozpoznal situaci a radil Sigmundovi, aby bitvu nezačínal, ale král ho pohaněl a vyčítal mu zbabělost. Kravař s jinými pány ssedavše s koní řekli: »Aj, teď jsme, kde kážeš, a budeme, kde ty nebudeš. I vykázal jim Sigmund nejnebezpečnější místa při močidlech a rybnících. I strhnul se strašný boj, který skončil porážkou královských. Sigmund uprchl. Na bojišti zůstal — jak praví Palacký — květ šlechty české a moravské. Nejvíce želen zmíněný pán z Plumlova, který si jel do Čech pro nevěstu. Očitý svědek o bitvě poznamenal: »Kdo by leč pohana litější byl, jda po polích a po vinicích přesilná těla viděl by a nezelel? Který nemoudré mysli Čech tak vybrané, udatné muže bojovné tak mladé, kadeřavé, krásné viděti mohl bez velkého lkání svého?«

A zvláště že z rozkazu husitských fanatických kněží museli tak ležeti nepochováni, aby byli psům, vlkům a ptákům za pokrm a vidoucím ku strachu.«

Hned nato pražská chátra vtrhla do hradu a zničila vše do základu. Nikdo nepostavil se proti řádění těchto podivných »božích bojovníků« a tak přenádherný hrad, kolébka a pýcha naší slávy v pravém slova smyslu vyvrácen do kořene.

Náboženské shromáždění. — Zkáza Svatopolského kláštera.

Lepším živilům se stýskalo a lekali se té neukázněnosti a divokosti; cítilo se, že jest třeba nápravy, neboť pomalu každý písmák chtěl proraziti a uplatniti svou náboženskou blouznivou soustavu. Aby se zjednal jakýs takýs pořádek svoláno na 10. prosince 1420 shromáždění všech čelnějších náboženských i politických vůdců. Zástupcům Táborů bylo ostatními Husity bez okolku vytýkáno, že hlásají množství bludů. Mši sv. že slouží bez bohoslužebných rouch, v šatě denním, že usilují, aby oltář, chrám i kaple, které jsou zasvěceny na počest některému svatému, jako modloslužebné byly zkaženy a vypáleny. Mše aby se sloužila toliko jednou denně a proto aby se odstranily ostatní chrámové oltáře jakož i obrazy a ostatky tvatých atd. Nezkrocený radikál p Roháč z Dubé, kterému »Tábor« byl opravdově a nikoliv jen v theorii programem, prudce odporoval, řka, že v Kostnici bylo jim katolickou stranou vytknuto pouze 40 bludů a dnes vlastní lidé že jim vypočítávají bludů 70! A rozhněván sněm opustil.

Povstaly zase obvyklé křiky a hádky*) a výsledek byl ten, že téměř ničeho nedocíleno. Jedině usneseno, aby sporné články byly písemně — až na další — sepsány a odevzdány k rukám staroměstského — purkmistra!

Táboři a Orebité po dosažení cíle hlučně se navraceli do svých domovů a načichli vůní krve a vraždění všude zanášeli hrůzu a děs.

Ještě před sedmi měsíci ostýchali se Orebité doma vrhnouti se na nedaleký slavný klášter Svatopolský, ale po krvavém svém návratu z Prahy odložili veškeré své ohledy.

Pátráme-li po historii tohoto kláštera, nevíme, kým a kdy byl tento cisterciácký klášter založen, ale do té doby plných 270 let a snad více plnil své blahodárné poslání, až ruka zločinná i jej — jako nedávno Vyšehrad — zničila nadobro. Dle různých známek založen byl alespoň r. 1157.*)

Dr. Šimák se mylí, když praví na 12. str. svého slavnostního spisu »Husitství a Oreb«, že to byl klášter nevelký. Naopak dle dochovaných památek byl to klášter veliký. Mohutné rozvaliny klášterních budov po celá století trčely do výše. Při roce 1558 nalézám poznámku, že Jindřich ze Sendražic byl zavražděn na silnici mezi tvrzí Srubem nad Ledci a pustým klášterem »před krčmou«. Ba ještě kolem roku 1750 zříceniny chrámové trčely do takové výše, Poznamenal Bienenberk, že na nich čápi stavěli svá hnízda. K svému úžasu se dovídáme, že klášterní zdejší obec čítala kolem 500 členů. Vychovával se tu dorost pro klášterní potřebu Čech, Moravy, Slezska a Lužice.

Jaké zboží tehdy k tomuto klášteru patřilo, dnes tuším nedá se již zjistiti, ale z register panství Opočenského z r. 1598 shledáváme, že ještě toho času ke klášteru kompaktně patřilo:

1. Svaté Pole se dvorem ve hradbách téhož kláštera v rozvalinách, čtyry rodiny, rolí 5 lánů a 6½ prutů.

*) Jak to tehdy v životě vnitřním v rodinách vypadalo, do toho ostré světlo vrhají slova mistra Jana Husa: »A to se nyní v Praze děje otec proti synu a zase, a dcera proti otci i mateři stojí; jedni rádi slovo božie slyšie a druzí kaceřují a klnú, jakož to jest očitě povědomo.« (Erben I.: Výklad desatera, str. 235.)

*) Opatové, jichž jména se nám zachovala: R. 1358 Verner, 1367 Vít, od r. 1394—1402 Benedikt, od r. 1413 Jan.

2. Mlýn Břekejský (dosud stojí, pozn. pis.) u rybníka téhož jména s jedním lánem rolí.

3. Městec, nyní ves, roku 1598 ještě městečko.

4. Očelice ves.

5. Újezd Vysoký, ves s kostelem založení sv. Jakuba, ke kterémuž nemálo jest luk a rolí i lesův. (Ves nynější Podolí ve stráni pod kostelem teprve v 17. století pod tím jménem oddělena; dříve slula prostě Újezd.)

6. K těmž klášteru jsou velicí lesové, kteří běží od Bědovic silnicí až k polím Křivickým, a zase s druhé strany vedle rolí Lhoteckých a Bolehoštských vedle rybníkův až ke hrázi rybníka nového, po kteréž jdou k Ledcům a odtud zase běží vedle lesa cestou, který slove Mitrov a lesa Mitrova až ke kříži, v kterýchžto lesích jest dřeva s dostatek i zvířc.*)

Proti těmto lesům jsou dva ochozy a mlata přes cestu vedle mezi pana Oppstorffa na Častolovicích a polí Křivických.

Původní majetek byl jistě značnější. Tomek ve svém místopisu Hradce Králové na př. uvádí, že klášter Svatopolský vlastnil při Hradci k Labi velikou zahradu a dole měl nějakou majetnost za Labem vedle cesty směrem k Opatovicům. Odjinud se dovídám, že v Očelicích byl klášterní dvůr, jehož správu v r. 1390 vedl páter Martin.

Než vrátíme se k vypravování! Kronikář Zap praví, že přepadení kláštera stalo se někdy v první polovici měsíce prosince r. 1420. Tomek a Pačák zase dobu zničení kláštera kladou na konec listopadu. Solař píše: »Brzy dala se luza hradeckých husitů s třebechovickými Orebity do vůkolních klášterů.«

Nejprve obořili se na sklonku listopadu r. 1420 na Svaté Pole, klášter cisterciácký. Dobyvše ho, pobrali z něho, co se jim líbilo a zapálivše jej, řeholníky, které schytali, do ohně za živa uvrhli.

Z toho snad by vysvítalo, že mnichové asi kladli nějaký branný odpor, což jest pravděpodobno, neboť dle řádových regulí při těchto klášterech kromě mnichů bylo dosti i bratří laiků. U každého kláštera měly se zakládati dvory, jež toliko měly býti řízeny od bratří laiků.

) V oblasti těchto lesův bylo tehdy množství medvědů, vlků a jiné dravé zvěře. Známoť, že ještě v r. 186 zastřelen tu byl v revíru Ledeckém poslední vlk v Čechách na svobodě se potulující.

Mimo to u každého kláštera byli »familiares«, t. j. lidé zcela svobodní*), kteří klášteru za plat sloužili, ale členy řádu nikdy nebyli, kteří na zboží klášterním neb pod klášterem ve zvláštních obydlích byli usazeni. Vydržování kláštera dělo se pouze z polního a dobytčího hospodářství. Zásada tato byla velmi důležitá jednak pro kolonisační krajiny, vzdělání půdy a hospodářství s dobytčářstvím vůbec, jednak pro sociální život, ježto byla pružinou nesmírného dosahu, která řádu vtiskla ráz zvláštní, jímž dosud založené řády se neoznačovaly a byla příčinou, že panovníci všech zemí za všeobecné lásky lidu v zájmu svém a svých národů volali tento řád k osazení a kolonisační pustých krajín.

V. O. Hložina, z něhož tuto zprávu jsem čerpal, dále uvádí, že cisterciáci k zakládání svých klášterů vyhledávali údolí a krajiny půvabné. Tou snahou jistě byl veden i zakladatel našeho kláštera někdy v polovici dvanáctého století. Kostely tohoto řádu stavěly se vesměs veliké a vždy ku počtě Panny Marie se zasvěcovaly. Vedle kostelů stavívaly se kryté ambity či chodby do čtverhranu, které uzavíraly dvůr anebo hřbitov a studnici s čistou vodou. Dle toho dovedeme si představit, jakou měl podobu náš klášter Svatopolský. Oblíbené výletní místo Vysoký Újezd u Třebechovic honosí se prastarým románským kostelíkem sv. Jakuba, který byl svědkem zkázy Svatopolského kláštera a který již téměř osm století vlídně zírání do krajiny. Odtud otvírá se překrásný pohled po širé krajině. Pohlédneme-li směrem k nynější vesnici Klášteru, která stojí na obvodu bývalého kláštera a které dominuje protestantský kostel, objevuje se zrakům našim krásné panorama. Táže se: Jaký to pohled musel se jevit před 500 lety,

*) Spisovatel p. Jahoda před časem přednášel o založení vesnice Polánek. Mezi jiným uvažoval, kterak asi došlo k přepadení kláštera. Prý nejspíš němečtí (!) klášterníci pracující lid v Jeníkovících a Ledcích a okolí sužovali velikou robotou a proto nejspíše (!) lid tento nemohá jho dále snášeti, zpravil o tom sousední Orebity, kteří proto klášter zničili. — Nehledě k nemotornosti výkladu p. Jahoda by mohl věděti, že tehdy lid byl svobodný, že poddanství lidu a robotu byla u nás zavedena až po válkách husitských, jako jejich důsledek. V každém dějepise se o tom může poučiti. — Pozn. spis.

kdy velebný klášter Svatopolský v celé své kráse a mohutnosti vévodil celému okolí? A o tu kamennou pohádku připravili nás naši nešťastní předkové!

J. F. Devoty se táže: Kde jest klášter Cisterciácký Svaté Pole nazvaný, v kraji královéhradeckém r. 1157 založený? Kvetl a vzámahal se skrze 300 let. Potom na to svaté pole vešla divoká zběh Orebitská, svou zlostí svatost řeholnickou vyplenila, dělníky duchovní umořila, ohradu neb příbytky jejich rozbořila, bohatství a statky sem i tam roztrhala, rozebrala, pohltila. — Sartorius, řádový historik, zaznamenal: »R. 1420 ve Svatém Poli blíže Hradce naši svěřenci od Orebitů, kteří nejprve klášter vyloupili a potom zapálili, jsou za živa upáleni.«

Souhlasně vypravuje Jongelín v knize vydané r. 1640: »Klášter Svatopolský byl vyvrácen r. 1420 Orebity, po zavraždění bohoslovců cisterciáckých.c.h.«

V popise okresu Opočenského praví A. Flešar na str. 259 takto: »Za opata Jana husité r. 1420 koncem listopadu vtrhše k sv. Poli, klášter dobyli, vyplenili, zapálili a zbořili, mnichy do ohně vmetavše. Kde klášter stál, jsou nyní živnosti č. 1, 2, 3, 4, 5, 6 a 21. Klášterní chrám stál uprostřed nynějšího sadu Součkova, jak vysvitlo nedávno z pozůstalých zdí, v minulém století se zemí srovnaných.

Nejstrašnější při tomto husitském řádění v klášteřích cisterciáckých jest fakt, že husité nešetřili ani noviců a bohoslovců — tedy mladých jinochů, kteří přece na domnělém mravním rozvratu v Čechách a na Moravě, jež vojska husitská za záminku boje proti klášterům si vzala, neměli ani nejmenší viny.

Karel Rojek o zničení kláštera napsal: »Klášter Svaté Pole ležel »in vinicia Reginaehradecensi« asi půldruhé míle od Hradce a Orebitům Třebechovským skoro před očima, kteříž při hrozném zmatku léta 1420 kořisti blízké vzdorovati nemohli, nýbrž tu, jak jimde se dalo, kláštera dobyli, jej vydrancovali, zapálili, žádného neživíce obyvatele v plamen vmetali a místo někdy posvátné v zříceninách ostavili, by více nepovstalo z rumu, ano i jméno jeho v nepaměť kleslo.«

V tradici lidu dlouho udržovala se zvěst o nádherné výzdobě Marianského chrámu Svatopolského, jehož poslední opat Jan někde v Bavorsku v r. 1413 — asi v mateřském klášteře Voldsaském — sháněl nějaké obrazy. Nic bližšího

však dnes nevíme.*) Ale jak tehdy vypadal katolický chrám, pěkně nám nastínil náš přední kulturní historik Z. Winter: »Katolický a pravých pod obojích chrám, s Římem spojených, lišil se od chrámů jinověrců na první mžik oka. Všude po stěnách, na oltářích i po stropě sloužilo účelům církevním umění výtvarné. Všude obrazy, kříže, sochy. Obrazy ze starých dob zachované měly velikou cenu uměleckou, již tehdy dobře počítanou. V mense oltářní nikdy nescházel kámen v dřevo vsazený, na němž kalich stával; bez toho kamene oltář neplaten. Na oltářích byly na krouzcích kortény a koltry malované, vyšívané, antipendia hedvábná, aksamitová, krumplovaná, kožená se zlatými a stříbrnými květy, i sítková anti-

*) Starý písmák dědeček Fryntů dovedl o tom dosti podrobně vypravovati, »byl tam obraz na obraze«, říkal, ale já tehdy považoval jsem jeho vývody za pouhé bajky. Ale k svému pozdějšímu překvapení jsem shledal, že jeho tradiční zvěsti mají v sobě mnohé pravdivé jádro. Na př. vypravoval, jak za krále Vladislava měl o třebechovickém jarmarku za bílého dne uprostřed »rynku« pitku a potom bitku rytíř Šárovec s rytířem Strakou. I probodl Straka Šárovice skrz naskrz kordem, že mu celá špice skrz břicho zadem »vyčuhovala«. Třebechovický felčar s babou kořenářkou ale v krátkém čase Šárovice vyhojili, že společně celou tu událost (i se Strakou) v radničním šenku hodokvasem oslavovali. — Pokud měl písmák dědeček Fryntů pravdu, nejlépe srovnati s vylíčením události prof. Sedláčka v »Hradech« (Královéhradecko): Heřman Straka z Nedabílic pobídnul r. 1600 dne 8. dubna v Třebechovicích Jana Václava ze Šárova a v Jeníkovcích k bitvě a dobyl kordu. Když na sebe sekati počali, vypadla Šárovi zbraň z rukou a nemaje ničeho, napomínal Straku, je-li dobrý, poctivý a vida, že ničeho v ruce nemá, aby stál, ale Straka na to nedbaje, přece jej kordem ve břicho uhodil a naskrze probodnul. Šárovec měl výbornou konstrukci tělesnou, neb vyhojil se z té rány a ještě r. 1604 se Strakou se o ní smluvil. — Zrovna tak opodstatnělé bylo vypravování o tom nápise v kapličce na cestě třebechovicko-jeníkovické, o němž se na konci tohoto pojednání zmiňuji a snad o zaběhnutí nějakého tureckého oddílu k Třebechovicům (Turecký kopec) atd. atd. — Dnes lituji, že jsem »naivnímu« vypravování dědečka písmáka literáta Frynty nevěnoval pečlivější pozornost. — Pozn. pisatele.

pendia, drahými látkami podšitá. Ubrusy prolamované, rouškové, s krajky všelijakými i zlatými i s nadpisy. Na oltářích bývalo kvítí ve džbáncích cínových. Na oltářích stávaly svícny, ne dva, ale hromada větších i menších pěkného díla kovového, obyčejně cínového neb mosazného. Také před oltářní stupně stavěny dva obromné svícny čili postavničky, na nichž hořely tlusté svíce. I svíce bývaly ozdobné. O slavnostech všecky pulpity, kazatelnice i zdi bývaly látkami, sukny, blýskavými i tištěnými plátky, damašky a ubrousky pokrývány, monstrance tykytovými aneb dražšími hedvábnými šlojíři zdobena, takže všecko snešeno na to, aby zevnějšími oslňujícími dojmy vzbuzena byla vnitřní nálada.«

Encáš Sylvius, téměř současník, co v Čechách viděl, zaznamenal do svých pamětí. I popisuje český katolický chrám takto: »Domnívám se, za našeho věku žádné království v celé Evropě nehonosí se tak četnými a velebnými chrámy jako království české. Chrámy vztýčeny do nebes, ku podivu dlouhé a rozsáhlé; byly pokryty klenutím kamenným, oltáře postaveny vysoko, bohatě vyzdobeny zlatem a stříbrem, pod kterým ukrývány ostatky svatých; kněžská roucha pošívána perlami, úprava všecka bohatá a velice drahocenné nářadí; okna vysoká a velice rozsáhlá propouštěla světlo průzračným, podivuhodně zpracovaným sklem. Bylo možno diviti se těm věcem netoliko v městečkách a městech, ale i na vesnicích.«

Ieč to bylo fanatickým radikálům husitským ohavným modlářstvím, a proto všecko ničili a přiváděli v trosky.

I sám pokrokář p. Hilbert, když o těchto věcech uvažoval, takto usoudil a do časopisu pokrokového studentstva napsal: »S husitismem nastupuje doba pustoty, nenávisť ke kráse, obrazoborectví dušemi i ohněm, poušť na celý národ a odvrácení se od krásy na celé půltisíciletí. Co také máme, máme jen zradou na Husovu ideálu.«

»Až zase pod Římem«, odpovídá nám ozvěna, voláme-li do těch smutných věkův po kráse . . .

Porážka Orebitův u Opatovic. Válečné pustošení a krutosti ve východních Čechách.

Po krvavém díle ve Svatém Poli vytáhli Orebští ve spolku s Hradeckými v čele s panem Hynkem Vřeštovským, aby se zmocnili dobře opevněného kláštera Opatovického. Jenže

se jim tentokráte hůře vedlo, nežli při Svatém Poli. Vyrážela na ně posádka vedením katolického pána Hynka z Červené Hory a způsobila jim krvavou porážku. Druhý útok, který byl lépe připraven, byl na zmíněný klášter podniknut dne 15. března 1421 za vedení hradeckého hejtmana Lukáše. Leč klášterní posádka vykořistila vhodného okamžiku, sama přepadla Orebské, nejen je porazila a zabila Lukáše, nýbrž i na 300 zajatců odvedeno do kláštera. Do Krčína, tehdejší sídla orebského, učinil výpad pan Hynek Červenohorský, který nejen hojně lidu pobil, ale dopustil se hrubého činu, že dal napojiti svého koně z kalicha řka, že i ten je podobojí. Tyto nezdrary skoro nutily Orebské, aby dožadovali se pomoci přátel pražských, ba i bratří tábořských.

Také prosbám vyhověno. Podniknuto ono velké husitské tažení do východních Čech. Vrchní velení převzal dle jedněch p. Diviš Bořek, dle Palackého p. Krušina. Účastenství v tom měl a to vynikající měrou pověstný kněz Jan, zběhlý mnich Želivský, vedle kněze Ambrože. Této přesile ovšem nemohla čeliti jednotlivá města a proto se vzdávala, jako: Český Brod, Čáslav, Chrudim, Mýto, Litomyšl, Polička, Kutná Hora atd.

Jak to v městech porobených vypadalo, můžeme si pomysli. Na př. obrázek z biskupské Litomyšle kreslí nám kronikář Mikuláš Čech, který praví: »Litomyšl stala se peleší lotrů a vrahů; kde dříve stával stánek Hospodinův, tam nyní chov koní a prasat . . . Biskup litomyšlský nuzně živořil a trávil dny své ve vyhnanství na Moravě, kdežto uchvatitel zprvu p. Diviš a zvláště potom hejtman Jeník z Mečkova, v paláci biskupském pohodlně se zařídil a provozoval práva jako dříve biskup. Dokonce měl k ruce jakéhosi Petra maršálka a Jíru purkrabího.

Trpký los vyhnanství byl nyní údělem na všech místech věrných katolickým kněžím od obyčejného oltářníka až do universitního mistra a biskupa. A ještě bylo po našich vlastech hojně takových »kněží Prokopů«, o jakém se zmiňuje loňská »Hlídka« na str. 287, který v roce 1429 již po sedm let tajně katolickým spoluvěrcům svátostmi posluhoval.

Tamže mluví o 480 moravských věrných kněžích, vyhnancích. V Čechách bylo ještě hůře. Z Prahy vyhnaní katoličtí mistři rozprchli se do všech úhlů světa. V dochovaných jejich některých dopisech čteme jejich bídu a žalný stesk po vlasti. Na př. mistr Prokop píše z Lipska jinému vyhnanci:

Trpíme pro Ježíše Krista a víru katolickou. V mladosti měl jsem bídu, později dosti potřeb k živobytí; nyní, když se kloním ke stáří, opět mám bídu . . . Jak dlouho se protahuje vyhnanství naše, a to pro hříchy naše, ale útěcha naše je v Bohu!« — O těchto šlechetných prvních vyhnancích a emigrantech*) nikdo nemluví a nepíše romány! Že v těch hrozných časích bylo mnoho kněží šlechetných, dotvrzuje sám mistr Jan Hus slovy: »Znám mnoho farářů, jimž nejsem hoden obuv sníti a jichž nohy chtěl.

*) Téměř po 200 letech podobné divadlo se v Čechách buď provádělo aneb na katolíky chystalo. Po vyhnání Jesuitů a některých nepohodlných osob sestaven dokonce 31. července 1619 protikatolický zákon, který sestával ze 100 t. zv. artikulů. Ku př. 6. artikul nařizuje, aby katol. řeholní statky byly přiřknuty kostelům protestantským. Artikul 87 až 90 praví, aby mimo poplatku pivního — na prach, na zbraň, na lunty atd. duchovní a kostelní statky byly pobrány. Katolíkové(!) nemají za stavy býti uznáni atd. 90. artikul hlásá, že protivníci učiněné jednoty mají se trestati. 97. artikul prohlašuje, že katoličtí vyhnanci mají býti na věčnost ze země vyhnáni a jejich statky skonfiskovány. Konečně artikul 98 rozkazuje, že všichni neposlušní musí býti ze země vyhnáni. Poněmčovací tehdejší systém světlem přímo elektrickým osvětluje artikul 31., který zní: Při kanceláři české cizozemci v jich spravedlnostech(!) zdržování a týrání býti nemají . . . Cizinci se tedy sem hrnuli ze všech stran, zem propadla germanisaci. Ottův slovník naučný VI. praví: V době 1540—1600, kdy přece trvalo nadvládi jazyka českého a do které doby se klade zlatá doba jazyka českého, nejvíce mu území ubylo. Dokonce i králem zvolen germanisátorsketa Fridrich Falcký a za vůdce vojska zvoleni i notoričtí zrádcové, kteří se na Bílé hoře dobře uplatnili . . . Obratem bělohorským protikatolické běsnění ovšem nebylo provedeno, ale jasně ukazuje, kde vlastně hledati dlužno první násilníky a usurpátory. Spisovatel »Temna« zde by se mohl dobře a nad to pravdivě uplatniti! — Že dějiny nejsou každému učitelkou, dokazuje se, na dr. Bartoškoví a spol., neboť dnes tedy po více jak 300 letech kují na nás podobné »artikule«. Snad se přece jednou konečně dočkáme, že vlastním marasmem zhynou ony hloupé a tendenční povídačky o těch emigrantech! —

bych velmi rád pro jejich svatý život polibiti.« (Dr. Sedlák: M. J. Hus, str. 82.)

Než vraťme se k našemu vypravování. V Jaroměři bránil se pan Hynek Červenohorský z Náchoda, ale musel se vzdáti a poslán do Prahy do vězení. Obyvatelstvo z části povražděno a 21 zde útočité hledajícím katolickým kněžím slíbena milost pod tou podmínkou, aby veřejným prohlášením vzdali se své víry a přistoupili k víře husitské. Pouze tři podlehli strachu, ale 18 pevně vytrvalo, za což jsou všichni za živa upáleni s proboštem Štěpánem*) v čele.

Když královská posádka opustila Opatovice, zničen a vyvrácen klášter na dobro. O statky tohoto kláštera podělila se husitská šlechta a vůdce Orebitů pan Diviš při tom dobře pochodil. — Nato 29. dubna 1421 přepaden a zbořen klášter pardubický a potom i podlažický. V tom čase také zničen ženský cisterciátský klášter v Sezemicích. Kterým jeptiškám nepodařilo se zavčas uprchnouti, byly utopeny. Na památném sjezdu Časlavském, konaném v červnu, vidíme, že se tam sjelo panstvo bez rozdílu stran, aby vymezilo svůj poměr k Zikmundovi. Orebité se svým vůdcem p. Hynkem Krušinou jsou zde dobře representováni. Když Slezáci v počtu 20.000 mužů vpadli do Čech, tu na rozkaz tohoto sněmu vytáhla proti nim hotovost v síle 30.000 mužů až k Broumovu. Poněvadž nepřítel ve svém výboji polevil — a snad ještě z jiných příčin — vůdcové Orebitů nechtěli dále táhnouti. Ambrož však měl plán podrobiti celé Slezsko a proto vzniklo mezi ním a těmito mnoho kyselostí a hádek — ba považoval je od té chvíle za málo pravověrné, ba zrádné. Praví se, že Ambrož své cepníky tolik proti zmíněným pánům rozeštvál, že ani nebyli svými životy jisti. A snad měl Ambrož se svého stanoviska pravdu, neboť za nedlouho opět vtrhli Slezané do Čech a obsadili Broumov s okolím. Oddíl Orebských svedl s nimi bitvu, ale nešťastně; ztratili asi 250 bojovníků. To se stalo někde u Hronova 19. září. Oslabené posílil moravský kněžský dobrodruh Bedřich ze Strážnice, který má na svědomí zničení slavného Velehradu. Leč ne dlouho zůstal mezi Orebskými. Svým divokým radikalismem tíhnul spíše k Táborům, kde se lépe na ten čas uplatnil, nežli v rotách orebských. —

Dnešní jaroměřský kněz-odpadlík Kuřsk není dědicem mučedníka Štěpána.

Jak bylo málo náboženské svobody i mezi husitskými inteligenty, je dobře viděti z následujícího obrázku. Husitský kněz Martin Houska prchá z Tábora, boje se přisnosti bratra Žižky, který jinak velí věřiti nežli učí tento kněz. Na útěku byl však zadržen od vůdce Orebských pana Diviše z Miletínka a podroben zkoušce pravověří. Poněvadž ale jeho vývody se neshodovaly s náhledy pana Diviše (přece laika! pozn. pis.), počal jej pán pěstmi tlouci a ihned ho chtěl dáti upáliti; přítomný kněz Ambrož však tomu zabránil a vyprosil ho k sobě na Hradec, že prý ho napraví.

Plných 14 dní Ambrož po dobrém i zlém Housku a tovaryše jeho Prokopa jednookého zpracovával, ale bezúspěšně. A když ani žalář nepomáhal, dal oba spoutané ubožáky dopraviti do Roudnice k husitskému arcibiskupu Konrádovi, který poručil po osmínedělním trápení oba do vysmoleného sudu zabezniti a na hranici veřejně upáliti.*)

Zlořády v Hradci pod sektářskou správou. Spojení Orebitů s Žižkou. Kompromis jejich s katolickou církví.

Ambrož staral se o boje a náboženské hádky horlivě. Ale nedočítáme se, že by bývala prospívala hradecká obec Orebská, spravovaná Ambrožem a jeho hejtmany. Naopak současné správy souhlasně vypravují, jaký nesoulad a nepořádek bujel v tehdejším Hradci. Dokonce musel sem přijíti sám zemský správce kníže Korybut, který zasedl k soudu a výsledek byl, že poručil zjímati městské konšely a poslati do vězení ve věžích třebechovské tvrze. Ba dokonce i svrhnuv dosavadní hejtmany města, ustanovil tu Diviše Bořka z Miletínka za purkrabího. Tážeme-li se, jaká vina se dávala provinilcům, tož »Staré letopisy« nám to poněkud napovídají: že jsou se při soudu nepořádně zachovali a peníze obecní mezi sebe dělili . . .**)

*) »Buď z toho Pánu Bohu chvála!« volá k tomu husitský kronikář Vavřinec z Březové.

***)V únoru 1921 konala se v Třebechovicích schůze soc. dem. levice, na které učitel poslanec Haken prohlásil (dle obdobného Masarykova hesla »Tábor naším programem«), že komunistické obce orebské a tábořské jsou ideálem českých komunistů. Konstatují, že historická věda nezanechala nám

Když Bořek odejel na Moravu a svým zástupcem učinil bratra Jetřicha, hradečtí oposičníci vyslali k Žižkovi posly na hrad Kalich, aby přijda uvázal se v město. Žižka tak učinil za pomoci vnitřní revoluce, při čemž zbořeno sídlo českých královen a vydrancovány zbylé kláštery. Jetřich musel hledati spásu v útěku. Na tu zprávu přispěchal se svým lidem z Moravy p. Diviš, ale věc nedala se odčiniti. Od té chvíle přilnul p. Diviš se svými přáteli k straně protihusitské, královské. Potom se stal hradeckým hejtmanem kněz Matěj Lupáč, který když s vojenskou hotovostí spěchal ohroženému bratru Žižkovi na pomoc, přepaden byl královskými, poražen a zabit se 300 spolubojovníky. Od těchto dob datuje se zvláštní spojenectví Žižky s Orebity čili bratry z »Menšího Tábora«, jak je nazývá v dopise svém, zaslaném svým milcům bratřím Valečovským. Práví se, že Žižkovi se zprotivila nevázaná společnost na Táboře a že se obrátil k mírnějším žvlům, k bratřím Orebským. Leč tvrzení toto nutno kriticky oceňovati, neboť v novém řádu, který Žižka pro toto bratrstvo sestavil, na př. se nařizuje, že mají: všech neřádů trestati a bítí, trestáním honiti, mrskati, bítí i zabítí, věšeti, topiti, páliť i všemi pomstami mstítí*) — kteréžto pomsty za zlé skutky vedle zákona božího(!) nižádných osob nevyjímaje ze všech stavů mužského i ženského pohlaví. Když takto se postupovalo u mírnějších bratří orebských, můžeme si domyslití, jak to asi vypadalo u radikálnějších bojovníků Tábořských! —

Vedlo by nás daleko vypisovati zevrubně další události. Rok 1424 naznačen jest — praví Palacký — v dějinách českých co rok Žižkuv poslední, ale spolu nejkrvavější. Staří letopiscové neumějí při něm vypravovati leda o ranách, které drsný vůdce nepřestával zasazovati lidem vlastní krve.

Když pak Žižka 11. října 1424 zemřel, tu Orebité pro památku nazvali sebe sirotky a mrtvolu »svého otce« odvezli do Králové Hradce. Potom pohřben jest v Čáslavi.

ani nejmenších zvěstí o komunistických obcích orebských, až na vyličený případ hradecký. Vždyť největší zisk z převratu měli šlechtici. Na Táboře bylo ještě hůře.

*) Tento Žižkuv příkaz často se zamlčuje. Často se zpívá husitská píseň »Kdo jste Boží bojovníci«, ale vždy se vynechává věta: »Bijte zabijte, žádného neživte!« Proč pak? —

Tím také končí vypravování o bratrstvu Orebském. Rozpadlo se. Dějepisec Žižkův V. Tomek praví: »Zvláštní bratrstvo, které byl Žižka zřídil, odštěpiv se od Táborů a sdruživ se s menším někdejším bratrstvem Orebským, zachovalo se i po jeho smrti a nabylo jako i bratrstvo Táborské vítěztvími nad pány a Pražany ještě většího rozšíření než za jeho života. V zármutku za svého vůdce nazývali se bratřími Sirotky. Byla to strana v náboženství mnohem mírnější nežli Táboři, následujíc v tom právě Žižku, držela střed mezi Táborů a stranou podobojí a umožnila později velmi podstatně uzavření smluv mezi Čechy a koncilem Basilejským.«

Tímto vrcholným smířlivým aktem můžeme skončiti. — Naši Orebité po dlouhém a bouřlivém tápání a bloudění konečně stanuli v pevném přístavu, smířivše se s církví mateřskou, původní, katolickou.

Tedy my katoličtí Čechové vůbec a Třebechováci a Hradečáci zvláště, spíš než kdo jiný, máme historické i přirozené právo*) a příčinu s láskou a pietou vzpomínati a prožívati jubilejní dny 500letého výročí památky založení bratrstva Orebského. Svému drahému národu želáme, aby z těchto pohnutých historických událostí se učil a k čemu naši předkové teprve po krutých bédách dospěli, my tím snáze dospěti můžeme. —

Povaha a osudy Ambrožovy.

Nejfanatičtějším a důsledným radikálem však zůstal kněz Ambrož. Nejjasněji jeho fanatismus vyniká při dobytí Radkova. Obležení vyjednávali s útočícími o vzdání. Podmínky zněly, že všem bude darován život, jenom ne kněžím. I vyvedeni jsou místní farář a jeden staříčkový kněz před Ambrože, který k nim takto promluvil: »Faráři, odvoláš-li, cos dosud kázal a přistoupíš-li ku pravdě učení našeho, zachováš ži-

*) Americký kazatel p. Křenek, který nám toto právo upírá, a který svého vystoupení na jubilejní Orebské slavnosti zneužil k proslovení čistě agitační řeči, nechť raději uvažuje o slovech J. Tomička: Květ husitství měl na svých kořenech cizopasníka, kterým bylo německé protestantství, které působilo jako žrávina na český organismus a vedlo ducha k rozkladu, který se musil dostaviti a také se dostavil. Bílá hora je jeho pouze zevnějším znamením. (Úvod k dějinám Litomyšlska.)

vot; neučiníš-li to, půjdeš do ohně.« Farář Magerlein však takto odpověděl: »Toho Bůh nedej, abych já pro krátké muky zradil pravdu svaté víry! Já učil a kázal pravdu v Praze, ve Zhořelci a v Hradci, a na té pravdě raději chci zemřítí!«

I přinesli otepi slámy, jimiž obložili a obvázáli jeho tělo vůkol, že ho ani viděti nebylo, zapálili slámu a nechali ho běhati a potáceti se v mukách a ohni prostřed vojenského tábora, až se zadusil a potom i onoho starého kněze, takže oba umučeni jsou. —

Ani Hus za tak hrozných okolností nezemřel jako tito a tisíce jiných katolických, českých mučedníků husity za živa upálených a umučených. Ale naši nešlechtní odpůrci pro jediného Husa stále štvou proti nám — i po pěti stech letech nemyslíci ulici a dějepisně negramotný dav. —

Dr. Šimák praví na 8. stránce brožury »Husitství a Oreb«, že prý Ambrož slynul učeností, výmluvnými slovy a hotovostí k činu. Ano, ale přijde na to, jak to kdo vezme. My Ambrože, jednoho z předních representantů »božích bojovníků«, nemůžeme velebiti, ale myslíme, že i náš trochu čestný odpůrce neubrání se obdivu nad mužným jednáním i skonem Radkovských mučedníků . . .

Ostatně fanatic Ambrož netrápil jenom kněze naše; známoť, že dával za živa upalovati i husitské kněze (Tupce, Prokopa, Housku a j.), poněvadž trochu jinak věřili nežli on . . . V tom čase můžeme Orebity-Sirotky stopovati na válečných výpravách na Moravě a v Kladsku. V Čechách opanovali hrad Lanšperk, Vysoké Mýto a j. Po dlouhém dobývání zmocnili se též hradu opočenského, jež obořili.

Vymyká se účelu tohoto pojednání provázeti Sirotky-Orebity na jejich dalších válečných výpravách ve Slezsku, Rakousku, Bavorsku, Míšni a jinde. Stručně stůjž zde jen toto: Ambrož pomalu v Hradci zprotivil se i svým vlastním lidem, který by se rád zbavil jeho diktatury. Jenže Ambrož to postřehl a za pomoci rytíře Zdislava Mnicha z Roudnice je zdolal a kázal z Hradce vyhnati. Na popud císaře Sigmunda bývalý hejtman bratří Orebských p. Diviš Bořek z Miletínka Hradec vojensky sevřel, ale Ambrož se zdarem odporoval. I poslán jest radikální kněz Bedřich ze Strážnice, aby s Ambrožem vyjednával. Ten však při druhém vyjednávání kázal tohoto bývalého svého přítele uvrci do temnice Mýtské věže. To se stalo 30. listopadu 1435. Dne 12. února smluvil se dosavadní Ambrožův přítel Zdislav Mnich s nepřitelem, vzbouřil

Hradec proti Ambrožovi, který uchoпив se svátosti oltářní, svolával věrné na odpor, ale při útěku spadl se zdi městské, zlomil ruku a nohu, byl chycen a zavezen do žaláře Nového města pražského.

Leč dramatice tím ještě neučiněno konec. 16. října 1437 pokusili se opět stoupci Ambrožovi vyvolati vzpouru, ale byli přemoženi a 22 z nich utopeno u Opatovic v Labi a Ambrož více se do města nedostal. — Obyčejně se nám líčí »boží bojovníci« jako kompaktně svorně stmelový lid. Ale kdyby někdo chtěl trochu poodhrnouti clonu vzájemného poměru Ambrože — Mnicha — Bořka — Bedřicha ze Strážnice — jaký obraz by se nám zjevil! Co tu rozličných zjištěných, nezákladných zájmů a rozporů! — Na konec svého života používal Ambrož pohostinství u téhož Bedřicha ze Strážnice (!) v Kolíně, kdež po tolik bouřlivém životě o sv. Havle roku 1439 zemřel.

Osudy jiných předáků tehdejších v národě.

Diviš Bořek z Miletínka, přední a vynikající orebský hejtmán a proslavený válečník. Později přistoupil k mírnější straně a příkře vystupoval proti Táborům. Jako vrchní velitel porazil a zničil moc táborskou v bitvě u Lipan r. 1434. Málo známo, že jemu po boku pomáhal roty táborské ubíjeti mladý bojovník, pozdější to slavný český král Jiří z Poděbrad.*)

Jan Hertvík z Rousinova, jeden z účastníků tábora na Orebě r. 1420. Jako jiní i on smiřuje se s králem, načež držel se stranou Poděbradskou. Zemřel r. 1454.

Beneš z Mokrovous a z Hustiřan. Často měnil své přesvědčení. V bitvě u Lipan bojoval ve straně protitáborské. Zemřel kolem r. 1454.

Jan Želivský, zběhlý mnich a původce mnohých bouří. Leč i on tragicky končí život svůj. Zrádně vlákán do Staroměstské radnice a tam stát od sobě rovných fanatiků husitských 9. března 1422, z čehož povstala veliká bouře. Souvěká zpráva hlásá, že ten den stala se jest v Praze větší škoda, než když jest král Sigmund ležel okolo Prahy, maje lidu více nežli stotisíc.

*) Tomu Tábor asi nebyl programem . . .
Diviš zemřel r. 1437.

Hynek Krušina z Lichtenburku, jeden z tvůrců bratrstva orebského. Již r. 1429 smiřuje se s císařem Sigmundem. Na tomto pánu se chválí, že v oné bouřlivé době, ač mohl, nikterak se nahradenými klášterními statky neobohacoval. Zemřel r. 1452.

Jakub z Vřesovic také nezůstal radikalismu věren. Šel za svým prospěchem a silně se obohacoval*) přivlastňováním statků církevních, po té stránce byl praktickým diplomatem. Zemřel r. 1456.

Jakub Kroměšín z Březovic po smrti Žižkově stal se hejmanem Sirotků. Syn tohoto, panoš Přebík Kroměšín z Březovic, stal se později pánem v Třebechovicích. Po jeho smrti zboží toto dědila dcera Johanka, která se provdala za Mikoláše Trčku z Lípy. Jakub zemřel r. 1430.

Čeněk z Wartenberka, nepřítel radikalismu. Často měnil politické přesvědčení, jak jeho prospěch kázal.

Hynek Červenohorský, rozhodný katolík. Zemřel někdy po roce 1440.

Václav z Dubé a na Leštně. Doprovází J. Husa před církevní soud do Kostnice a jako pravověrný syn církve prokazuje jemu mnoho rytířských služeb, což se na něm všeobecně chválí. Že Hus ho velice miloval a jemu věřil, dokazuje i poslední dopis Husův z Kostnice do Čech poslaný, v kterém Hus vzkazuje Čechům, aby věřili, co pan Jan z Chlumu a Václav z Dubé budou praviti . . . Václav z Dubé však zůstal katolíkem a se zdarem, jak známo, bojoval proti Žižkovi jako vrchní velitel královské strany před Plzní a chrabře obhájoval Pražský hrad proti husitům. Ve všem působil na Sigmunda, aby jednal mírně. Kdy zemřel, bohužel nevíme.

Bedřich ze Strážnice, kněz Moravan, muž bouřlivého života a osobní přítel Ambrože Hradeckého. Založil na Moravě »nové bratrstvo« a mimo jiné smutně proslul tím, že jeho přičiněním byl zničen proslavený Velehrad s drahocennou knihovnou. Když přišel do Čech, dle okolností dobrodružil buď při bratrstvu orebském anebo v rotách táborských. Peníze mi-

*) Sem dobře přiléhají slova Husova: »A ktož chce právě prozřieti, spatří, že světští jsou velmě kněžským neřádem vinni, taktéž se jim i vede ani mnějíc, by skrže úřad kněžský, jenž slove neřád, z bohatíli, ani ovšem hynú a psejí.« — (Mistra J. Husa Sebr. spisy u Erbena. Díl I. str. 134.)

loval a také dovedl si jich získati. Nejen, že smířil se s císařem Sigmundem, ale pilně i navazoval styky s Římem, ano dokonce obtěžoval papeže Pia II. prosbou, aby mu dovolil legitimovati děti — byl dvakráte ženat.

Jakub Vlk, radikální kněz rázu Jana Želivského. Ke konci svého života nalézá útulku u dobře situovaného přítele Bedřicha ze Strážnice v Kolíně, kdež umírá r. 1439.

Jak rozmanité povahy a osudy se nám jeví na těchto mužích, kteří před 500 lety byli jaksi pákou husitského hnutí v naší krajině!

Doslov.

Málokteré město zakusilo tolik živelních neštěstí*) a hrůz válečných jako Třebechovice. Následky velikých ohňů roku 1515, 1567 (shořelo 49 domů, kostel, fara, škola, radní dům a s ním městská privilegia), 1572, 1578, 1600 (rok před tím řádil zde hrozný mor), ještě nebyly občiněny a již zase přikvačily následky vzpoury českých stavů. Přímou neuvěřitelnou zdá se býti faktum, že od bitvy bělohorské do Velikonoc r. 1624 tábořilo a drancovalo zde domácí a cizí vojsko **osmatřicetkráté!** Rádi věříme souvěké zprávě, že následkem toho město naše bylo úplně vyssáto.

V sobotu po památce Rozeslání apoštolů r. 1624 úředně prohlašuje purkmistr a konšelé města Třebechovic, **»přijímajíce to na svou víru a duši, že ztrátu šacují nejméně na 32.331 kop a 4 groše míšeňské.** A ten hrozný čas trval až do r. 1648. I Švédové a Sasové zde řádili, ani chrámův božích neušetřivše.« — R. 1633 v dubnu muselo na př. město stravovati setni-

*) Vedle toho jiná ještě metla Třebechovské sužovala. V okolních, k městu přiléhajících znamenitých lesích zdržují se celé banky zbojníků a žhářů, »kteří lid v našich lesích mordují kolem Třebechovic«, píše pan Vilém z Pernštejna r. 1520 Hradeckým. — Lidé jenom ve velkých shlucích a dobře ozbrojení odvažují se na jarmarky, nebo do sousedních vesnic.

Robota, poroba lidu, právní nejistota, pojmy za Karla IV. v Čechách téměř neznámé, nyní se stupňují — jako neblahé důsledky husitských válek a převratů. R. 1597 v úterý po Božím Těle prosí a žádá listem v Třebechovicích datovaným pan Václav z Hustiřan Hradecké, aby zjímání zločinci dobrou vazbou byli opatřeni, dokud pan Trčka nepřiide.

nu kyrysníků Václava Běšina z Běšin a tudíž poskytnouti: 2835 liber chleba, 2360 liber masa, 2087 pint piva a 126 korců ovsa atd.

Uprostřed těchto hrozných běd dali Třebechovičtí do kamene vytesati a do kapličky, která stála při cestě z Třebechovic do Jeníkovic (na tom místě nyní stojí kamený kříž) umístiti prostosrdečnou, neuměle složenou modlitbičku. Verše, které nyní vyluzují cynický úsměv na tváři člověka, který nepoznal jejich příčinu, jsou svou upřímnou naivností úpěnlivým výkřikem k nebesům:

My ubozí Orebčané*)
voláme k Tobě, ó Pane!
Svatý Václave, český vůdce,
my spínáme k Tobě své ruce,
máti naše svatá Ludmilo,
vypros, by se Bohu líbilo.
A ty svatý Šebestiáne a Rochu
oroduj za nás taky trochu!

Josefinista rytíř Jeník z Bratřic, který zdejší krajinou cestoval a modlitbu tuto pojal do svých zápisků (písmák Frynta souhlasně měl ji zaznamenánu od svého dědečka), posmívá se jaksi těmto prostým, neumělým, zato z duše vřele vytryskujícím veršům — prý kacířským —, jako se nedávno vysmíval dr. Herben podobnému nápisu, umístěnému na jisté staré soše sv. Jana Nepomuckého. Neprávem. Tak sobě prostě ulehčila prostomyslná, bezelstná, katolická duše česká v dobách zlých, sílená náboženskou útěchou, v níž nalézala potřebnou vzpruhu a osvěžení — nikoliv zlomené páteře, aniž tápala v nějakém »Temnu«.

*) Svého času napsal »Národní Obzor«, že u Třebechovic stávala vesnice Orebčany, ve které byla kaple a v ní citovaná modlitba do kamene vtesaná. To je omyl. Nikdy zde nestávalo dotyčné vesnice. Slova »My ubozí Orebčané« vztahují se jedině na obyvatele Třebechovic. Tento ryze katolický obsah modlitby také ukazuje, jak starý katolický duch byl mocně v lidu vkořeněn. Fakt, že po vydání Tolerančního patentu od 5. března do 30. srpna 1782 v Třebechovicích z katolictví toliko sedm lidí vystoupilo, tvrzení naše jenom podporuje. — Pozn. spisovatele.

Ba právě této generaci spíše ~~plní~~ náš povinný dík, že přes zlobu časů, ve žhavé touze a skálopevné naději převáděla nás z generace do generace až do prostředí, kdy se nám konečně politicky, národně i sociálně lépe dýchalo.

A v této nepřetržité dějinné kontinuitě, v tomto spojení jdeme ze století do století*) a v náboženském posvěcení jsme pevně přesvědčeni, že jsme tou nejspolehlivější složkou a oporou svého milého národa.

A co mám říci o těch nadšených sjezdech rodáků-vlastenců, konaných v červenci (16.—18.) roku 1816 a roku 1821 od 10. do 12. července pod památným kaštanem v zahradě rodného domku Pitrova! Zde plným proudem tryská vlastenecké nadšení, německý nátěr ustupuje; skládají se vlastenecké hymny, opěvá se vlast a drahá otčina, zakládají se studentská nadání k udělování premia o prázdninách a pro místní školu řídí se 12 stříbrných peněz, aby je nejpilnější žáci po celý rok směli nositi, kdežto zasloužilý učitel Václav Čížek obdarován je zlatým záslužným penízem.

Josefem II. zrušené literácké bratrstvo takřka samočinně se obnovuje, písmáci mají plné ruce práce nejen k opisování, ael i k samostatnému tvoření, jak dosud četně zachované rodné dokumenty hlásají. Záhy sem donesená Škroupova hymna »Kde domov můj?« až naivně vlastenecky je přizpůsobována domácímu citění a starý Oreb jest opěván nejen prostým tkalcovským mistrem a řemeslnickým chasníkem, ale i rodákem gymn. prof. Rafaelem Jílovským a j. Staré ochotnické divadlo přes svou prostičkou výpravu plně vyhovuje a je zahrnováno přízní vděčného vlasteneckého publika. Pompésně

*) Doba probuzenecko-vlastenecká právě u nás vydala vzácné ovoce. Vzpomeňme jenom našeho rodáka, českého dějepisce Bonaventury Pitry, opata v Rajhradě, nebo na významnou postavu Jiráskova F. L. Věka, J. Theobalda Helda, rektora university, který s láskou a ochotou první skládá peněžitý fond k znovuzbudování kostela Božího Těla a tvoří překrásné nápěvy a hudební doprovody ke mši sv. atd. Rodáci Samuel Hein Šmíderský, děkan v Dobrušce, Václav Držmišek, dvorní kaplan a almužník císaře Františka ve vlasteneckém nadšení zakládají studentské nadace. A mohl bych uvést dlouhou řadu kněží i laiků, kteří tu s láskou a vytrvalostí pracovali na národa roli dědičné v prostředí katolickém.

slavená pout Božího Těla daleko široko nemá svého soupeře a jest kýženým dostaveníčkem rodáků z blízka i daleka.

Spolky živnostenské ve slavnostech silně vlastenecky za-
barvených světlí své prapory. S nadšením zakládán pěvecký
spolek Oreb, Sokol, Občanská záložna za mocného podnětu
duchovenstva, najmě kněze rodáka P, Kašpara, kaplana Fle-
sara . . . Tak bylo až do let 1880. Zde však končí starovlaste-
necká idyla! Poslední záblesk se ještě objevil v r. 1885 při ju-
bilejní slavnosti kostela Božího Těla a spolu odhalení pamětní
desky na rodném domu J. Theobalda Helda, ale potom již na-
stává éra, která vydala jiné květy a posléze ovoce, kterým
se sytí dnešní generace . . .

Jestliže již Jungmann prohlásil, že jazyk český*) vším prá-
vem může se nazývati jazykem katolickým, rovným právem
se chlubíme, že i ostatní kulturní složky a národní hodnoty
jsou výslednicí katolické kultury.

To je naše slavné Credo, prohlášené u příležitosti 500letého
jubilea památky založení bratrstva orebského.

Spisy, jichž použito: **Časopis Musea Kr. Č.:** Různé svazky.
— **Devoty J. Fr.:** Popsání a založení řehole Cistercienské. —
Ehrenberger J.: Osudy města Solnice. — **Erben J.:** Sebrané
spisy mistra J. Husi. — **Flesar J.:** Poznámky o faře třebecho-
vické. — **Flajšhans V.:** Přednáška o J. Husovi 1901. — **Hlo-
šina V.:** Husité a Cisterciáci. — **Neuman A.:** Církevní jmění
za doby husitské. — **Palacký Fr.:** Dějiny národu českého. —
Rojek J.: Příspěvky k dějepisu země české. — **Sedláček A.:**
Hrady a zámky (Hradecko). — **Sedlák J.:** Mistr Jan Hus. —
Sahula J.: Doba předhusitská a husitská. — **Solař J.:** Dějepis
Hradce Králové. — **Tomek W. W.:** Místopisné paměti Hradce
Králové. — **Tadra F.:** Kulturní styky Čech s cizinou. — **Win-
ter Z.:** Kulturní obraz č. měst XV. a XVI. století. — **Zap K.:**
Českomoravská kronika, a j. v.

*) Ze sta možných dokladů uvádím jediný důležitý fakt:
První česká knihtiskárna nevznikla v husitském Táboře, ale
v ryze katolické Plzni! Kdyby se to stalo opačně, jak by toho
bylo agitačně vykořistěno!

LIDOVÉ JEVIŠTĚ.

ŘÍDÍ PROF. VL. HORNOF.

NAKLADATELSTVÍ TISKOVÉHO DRUŽSTVA V HRADCI KR.

Dosud vyšly:

Sv. 1. A. St. Novák: *Potrestaný záletník*. Hra o 1 jedn. (2 ženy 1 muž). Ku provozování nutno odebrati 4 výtisky. Kč 1'30. — Sv. 2. A. St. Novák: *Vyléčený manžel*. Fraška o 1 jedn. (3 ž., 2 m.). Ku provozování nutno odebrati 6 výtisků. Kč 1'90. — Sv. 3. A. St. Novák: *Slavnost ve Vystřčilově*. Fraška o 1 jedn. (1 ž., 6 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výt. Kč 1'90. — Sv. 4. Fredl ml.: *Tři doktoři*. Fraška o 2 jedn. (5 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 2'70. — Sv. 5. A. St. Novák: *Oběť chudé matky*. Obraz ze života o 1 jednání (6 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1'30 — Sv. 6. J. Hrochovský: *Selské námluvy*. Žert o 1 jedn. (5 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 7 výtisků. Kč 1'30. — Sv. 7. J. Hrochovský: *Přivítání*. Žert o 1 jedn. (2 m., 6 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1'60. — Sv. 8. A. St. Novák: *Chytří studenti*. Dramatický žert o několika výstupech (7 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výtisků. Kč 1'70 — Sv. 9. A. St. Novák: *Malířův nápad*. Dram. žert o 1 jedn. se 2 proměnami (11 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 13 výt. Kč 2'30. — Sv. 10. Fr. Soukal: *Röntgenovy paprsky*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 6 výt. Kč 1'90. — Sv. 11. A. St. Novák: *Žofinčiny námluvy*. Veselohra o 3 jedn. a 1 proměně (7 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výtisků. Kč 5'70. — Sv. 12. Jos. Jiří Stankovský: *Sklenice čaje*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výt. Kč 1'90. — Sv. 13. V. Hradský: *Dort na cestách*. Žert o dvou jednáních (5 ž.) Ku provozování nutno odebrati 6 výtisků. Kč 1'90. — Sv. 14. J. J. Kolár: *Faraonové*. Fraška ve dvou dějstvích (6 m., 2 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč. 2.—. — Sv. 15. J. Hrochovský: *Karbansk*. Obraz ze života o pěti jednáních a proměně (9 m., 4 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výtisků. Kč 4'70. — Sv. 16. V. Hradecký: *V doupěti*. Veselohra o jednom jednání. Kč 1'90.

Všechny tyto hry hodí se k provozování na malém jevišti a při malé režii.

Objednávky vyřizuje každé knihkupectví, hlavně:
Družstevní knihkupectví v Hradci Králové.

SPIRITISMUS

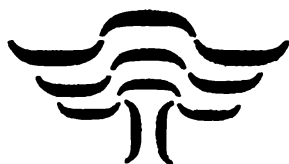

PŮVOD SPIRITISMU, ZJEVY A UČENÍ.

Napsal

Dr. JOSEF NOVOTNÝ,
profesor bohosloví v Hradci Král.

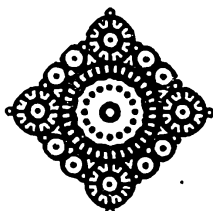
1921.

Tiskem Biskupské knihtiskárny v Hradci Král.
Nákladem Tiskového družstva.

SPIRITISMUS

PŮVOD SPIRITISMU,
ZJEVY A UČENÍ.

Napsal
Dr. JOSEF NOVOTNÝ,
profesor bohosloví v Hradci Král.

1 9 2 1.

Tiskem Biskupské knihtiskárny v Hradci Králové.
Nákladem Tiskového družstva.

Spiritismus má jméno své od duchů (spiritus, slovo latinské, znamená duch), kteří se prý spiritistům zjevují, o rozličných věcech je poučují a to hlavně za tím účelem, aby nové, dokonalejší náboženství lidstvu zjevili, mravně je zušlechtili a sociální poměry společnosti lidské opravili.

»Proto přicházejí duchové«, píše nejvyšší hlava spiritistů Kardec, »aby lidi poučili, na cestě k dobrému chránili, v lásce k Bohu a ve vykonávání dobrého je sjednotili.«¹⁾ Snahou spiritismu je pýchu a sobectví, zášť a lakotu, nemravnost a nevěru zničit, pravé bratrství a rovnost na této zemi zavést.«²⁾

Novodobý spiritismus vznikl v severní Americe. První jeho stupeň jsou tak zvané točící stoly. V jedné osadě Spojených Států severoamerických na počátku minulého století položili chlapci při hře ruce na stůl a pocítili, že se stůl pohybuje, ač na něm byly rozličné předměty dosti těžké. Pokusy takové opakovaly se častěji, a stoly nebo desky se pohybovaly.

Brzy se však objevily stoly, které úderem do země odpovídaly na otázky kladené.

Zavládl také obyčej připevňovati na jednu nohu stolu pisátko, tak zv. psychograf, který na podloženém papíře psal, odpovídaje na otázky.

Všecky tyto pokusy rozšířily se z Ameriky do Evropy, kde se velmi často opakovaly a dosud opakují.

R. 1848 objevil se spiritismus v Americe ve formě nové. V osadě Hydeswille nedaleko Nového Yorku žila rodina Foxova; sestávala ze čtyř členů: otce, matky a dvou dospělých dcer, Ley a Kateřiny. V únoru udaného roku jednou večer slyšely dcery zvláštní klepání na zeď. Klepání opakovalo se každý den; zvuky vycházely též ze skříní, pohovek i jiných předmětů.

Jednoho večera, když klepání opět začalo, dodaly si dcery zmužilosti a vyzvaly neznámou příčinu těchto zjevů, aby bylo zaklepáno v určitém počtu. Ihned začalo to klepání, a dcery sly-

¹⁾ Al. Kardec: Das Buch der Medien, str. 436.

²⁾ Viz: Reförmierende Blätter zur Bildung reiner Ethik 1878, str. 115.

šely zřetelně žádaný počet úderů. Přiběhla matka a žádala, aby klepáním bylo udáno stáří dcer; i toto přání bylo rychle a správně vyplněno. Nyní dotazovaly se dcery i matka na rozmanité věci, a tajemná síla ochotně odpovídala.

K snažšímu dorozumění umluveno s klepající silou, že jeden úder bude značiti »ne«, dva »snad«, tři »ano«. Užito též abecedy, a dle toho, když při jednotlivých písmenách ozvalo se údery »ano« nebo »ne«, podržela se písmena, nebo se přešla. Tak bylo lze tvořiti slova i věty. Pomocí této konversace podařilo se zvědět, kdo je příčinou podivného klepání; je prý to duch člověka, který před pěti roky v domě tom byl zavražděn, a tělo jeho pohřbeno ve sklepě. Kopalo se na udaném místě, a v hloupce asi šesti stop nalezeny zbytky lidské mrtvoly.

Zavražděný byl podomním obchodníkem, jménem Karel Rosna.

Samo sebou se rozumí, že tato věc způsobila veliký rozruch; Vše se hrnulo do domu Foxových, aby byli svědky podivných zjevů. Všeobecný byl názor, že příčinou zjevu toho je buď podvod, nebo že rodina Foxova je ve spojení s duchem zlým.

Když klepání nepřestávalo, úřady jaly se vyšetřovati. Tři vyšetřující komise prohlásily, že zvuky ty nemohou pocházeti od rodiny Foxovy; kdo by však byl původcem jich, udati nedovedly.

V dubnu téhož roku odstěhovali se Foxovi do Rochestru v naději, že zbaví se zjevů těch; ale zjevy nepřestávaly, naopak projevovaly se silou ještě větší; ke klepání přidružilo se ještě pohybování a vznášení se různých předmětů a jiné zjevy, s nimiž se ve spiritismu setkáváme. I zde zkoumány zjevy ty zvláštní komisí, která též prohlásila, že podvod nějaký je vyloučen.

Pastor methodistů, ku kteréž sektě Foxovi náleželi, se nabídl, že zaklínáním zapudí zlé duchy, ale bez výsledku. Lid jitril se proti Foxovým a chtěl zbořiti dům, kde bydlěli. Methodisté z církve své je vyloučili.

Neviditelná klepající síla žádá, aby zjevy ty veřejně byly prozkoumány; měl býti najat veliký sál, tak zv. Korintský, dcery Foxovy měly se posaditi na tribuně, a komitét z obecnstva zvolený měl zkoumati zjevy ty; slíbeno, že klepáno bude tak silně, že to bude slyšeti po celém sále.

Ze strachu před jitřícím se lidem nikdo se neodvážil veřejně vystoupiti; konány schůze soukromé četně navštívené, a klepání rozléhalo se jasně, jak předem slíbeno. Teprve 14. listopadu 1849 konána veřejná schůze v Korintském sále v Rochestru, a neviditelná síla klepáním odpovídala na otázky kladené. I následující schůze byly přeplněny, každý chtěl býti svědkem sdělení s opoho světa. Hnutí spiritistické začalo.¹⁾

Se všech stran přicházela Foxovým pozvání, aby tam pořádali sezení. Pozvání těch bylo takové množství, že nebylo možno vyhověti; proto konali přemnozí pokusy, zda by se jim též ne-

) Viz: Axakov, Animonismus a spiritismus str. 379 a násl.

zdařilo »citování duchů«. A skutečně za krátký čas objevil se v Americe velký počet lidí, v jejichž přítomnosti podobné ba i podivnější zjevy se daly než u Foxových. V r. 1850, tedy po dvou letech, co spiritismus v nové formě se objevil, čítalo se v Severních státech amerických na třicet tisíc medií; v jediném městě Cincinnati bylo jich v r. 1853 1200.

Z Ameriky přešel spiritismus i v této formě do Evropy a velmi se zde rozšířil a to nejen u lidí nevzdělaných, nýbrž i ve vyšších třídách.

Členové rodiny Foxovy byli první spiritická media.

Co jest medium ?

Spiritisté slovem »medium« vyrozumívají osobu, jejíž přítomností zjevení a činnost duchů je podmíněna. »Medium je bytost která duchům slouží za spojovací pouto, aby se lidem — vtěle, ným to duchům — lehce zjevovati mohli; bez media není žádného vnitřního, písemného, fysického neb jakéhokoliv sdělení« — tak Kardec definuje pojem media.¹⁾

Medijní síla spočívá v organismu člověka. Dle učení spiritistů skládá se člověk ze tří částí: ze vtěleného ducha, z hmotného těla a z jemného, polohmotného obalu, který je pojátkem mezi duchem a hrubým tělem; tento polohmotný obal ducha nazývá se perisprit nebo nervoaura. »Vnitřní podstaty perispritu neznáme«, píše Kardec; »představujeme si ho však jako prchavé, páře podobné tělo, z elektrické nebo jiné jemné látky utvořené . . . Perisprit je sprostředkovatelem všech pocitů a také prostředkem, jímž duch vůli svou zevně projevuje a na orgány působí.«²⁾

U některých lidí je spojení perispritu s tělem volnější; perisprit jakoby vytékal z jejich organismu. — a to vlastně činí člověka medium. Čím více nervoaury medium vyzařuje, a čím lehčeji se oddělití dá, tím lepším je medium. Zjevující se duch používá vytékajícího perispritu media, se svým ho spojuje, a pomocí něho na orgány media nebo jiné předměty působí.

V jistém smyslu je každý člověk více nebo méně medijně nadán, jelikož v každém člověku je perisprit a z něho vyzařuje; u přemnohých však těžko se odděluje, a duchové ho použití nemohou.

»Medijní vlastnost«, píše Edmons, »je spíše výsledkem fysické než duševní nebo mravní dispozice . . . Mediumita zdá se býti, podobně jako schopnost čísti, psáti a počítati, částí naší přirozenosti, a cvikem dá se vypěstiti.«³⁾

¹⁾ Al. Kardec v cit. sp. str. 313.

²⁾ Kardec v cit. sp. str. 139, 65 a 91.

³⁾ Edmons, der amerikanische Spiritualismus. str. 118.

Dr. Langsdorf o mediumitě praví: »Mediumita jest talent, od přírody udělené nadání, dar božství, jako talent básnický, řečnický, pěvecký.«¹⁾

Dle stupně medijské síly a dle zjevů, které se u přítomnosti jejich dějí, rozeznávají se různé druhy medií. Kardec rozděluje media na dvě hlavní třídy: na media pro zjevy fyzické, a pro zjevy intelektuelní; některá media mohou mít více medijských vlastností.

Mezi mediemi pro zjevy fyzické shledáváme media pro klepání, zvědání, pohybování, přenášení předmětů, media pro zjevy akustické, optické atd.

Mezi mediemi pro zjevy intelektuelní jsou media píšící, mluvící, hudební, kreslící, náměsíční, věštící atd.

Dle druhu sdělení rozeznávají se media vědecká, náboženská, filosofická, morální, poetická, léčící, media pro zjevení sprostá, nemravná.

Nejvyšší stupeň medijské síly mají tak zvaná media materialisační, v jejich přítomnosti duchové se materialisují, viditelnými stávají.

Zjevy spirítistické.

Nejčastější zjev v sezeních spirítických je klepání, pohybování se stolů nebo jiných předmětů. Zvláštní klepání slyšeti je na stropě, na stěnách, na dveřích nebo nábytku pokoje. Údery jsou někdy slabé, někdy velmi silné. Axakov ve spise »Animismus a spiritismus« (str. 384 a násl.) popisuje obšírně zjevy, které se daly na osamělém statku nedaleko Ileckého městečka v urálské oblasti r. 1870 a uvádí je na základě vlastního vypravování majitele statku Vasila Andrejeviče Ščapova. Zjevy se daly u přítomnosti jeho manželky Jeleny. Tajemné klepání pronásledovalo ji všude; když seděla při čaji, zvuky ozvaly se na okraji pohovky, chvílemi v záhybech šatů; přecházely s ní do skříně, kam stavěla nádobí, provázely ji do komory atd. Různé předměty, jako nože, lžíce samy od sebe litaly se stolu, ze skříní.

Zvláštní úřední komise zkoumala zjevy ty. Akutin, jeden z členů oné komise, seděl jednou vedle spícího media a tu slyšel chvílemi neurčitý šelest, jakoby někdo na pohovce škrábl nehtem. Škrábl sám nehtem na pokrývce, a týž zvuk na téměř místě sám sebou se opakoval; škrábl dvakrát po podušce, a ihned týž zvuk se ozval; škrábl dvakrát silněji a jednou slaběji, a zvuky opakovaly se s překvapující přesností.

Akutin u přítomnosti ostatních členů vyšetřující komise začal se vyptávati na různé události politické, na př. na průběh teh-

¹⁾ Dr. Langsdorf, Wie kann ich ein Medium werden? str. 14.

dejší francouzsko-německé války, a odpovědi ve zvucích byly tak přesné, že jen ten, kdo stále pilně četl noviny, mohl dávat takové odpovědi. Dotazoval se i v cizích jazycích, francouzském, německém, a odpovědi byly zase zcela správné.

Ráno při čaji zaveden zúmyslně hovor o politice, obrátili se k mediu se zcela obyčejnými otázkami o průběhu války, a tu vyšlo na jevo, že neví ničeho o podrobnostech zvukovými odpovědmi dříve sdělených.

Komise konstatovala, že podvod zde vyloučen, že to nejsou zjevy elektriny a magnetismu; ale co by bylo příčinou zjevů těch, neudala, sílu zde působící nazvala »jelenismem« podle jména media Jeleny.

Všeobecně známým zjevem v sezeních spiritistických je pomýkání stolu. Několik osob postaví se kolem stolu, položí naň ruce tak, aby malíčky rukou se dotýkaly — tím utvoří se tak zvaný »řetěz« a stůl za kratší nebo delší dobu začne se pohybovati. Někdy i bez doteku lidského se pohybuje. Čleňové dialektické společnosti v Londýně, kteří po několik let zkoumali zjevy spiritistické, přesvědčili se o tom několikráte. Postavili stoličky asi devět palců od stolu s lenochy ke stolu obrácenými, klekli na židle, ruce položili na lenochy, a stůl za krátkou chvíli, aniž by se ho byl kdo dotkl, počal se pohybovati na jednu a druhou stranu. Pak postavili stoličky ještě dále od stolu, klekli na ně a ruce sepíali na zádech, a stůl začal se pohybovati různými směry i dle přání přítomných.¹⁾

Prof. Zöllner v Lipsku byl několikráte svědkem, jak u přítomnosti media Dr. Sladeho různé předměty samy ve vzduchu se vznášely. V sezení dne 15. listopadu 1877 posadili se prof. Brauner, Fechner, Dr. Slade a Zöllner u stolu a utvořili »řetěz«. Zöllnerův zavřený nožík položen na tabulku. Slade podstrčil tabulku poněkud pod okraj stolu, ihned vymrštěn nůž do výše a dopadl na stůl ku podivu všech — otevřený. Pokus ten opakován několikráte s týmž výsledkem.

V seanci dne 5. května 1878 položil Slade na tabulku vázanou knihu oktávového formátu; tabulku přidržel pod okrajem stolní desky; za krátko tabulku vytáhl, knihy na ní nebylo. Stůl pilně prohlédnut, není-li v něm kniha uschována, podobně i celý pokoj, knihy nikde nebylo.

Zasedli ke stolu, aby zkoumali další zjevy; v tom spadla kniha se stropu na stůl. Slade seděl klidně u stolu a obě ruce měl na stole.

V sezení následujícího dne o 1/2 12. hod. při úplném světle slunečním pozorovali, jak malý kulatý stůl sám sebou se pohyboval až pod stůl, při němž seděli. Zöllner pohlédl pod stůl, aby polohu stolku lépe prohlédl, ale prostor pod stolem byl prázdný, stolku v celé světnici nebylo. Když zasedli opět ke stolu, Slade

¹⁾ Viz: Dr. Dippel, Der neuere Spiritismus, München 1897, str. 113.

za krátký čas praví, že vidí světelné zjevy ve vzduchu; sledující zrak Sladeho spatřili, jak zmizelý stolek nohama nahoru obrácenýma od stropu na stůl se vznáší.¹⁾

Prof. Crookes byl častokráte svědkem, jak medium Home nad zemí se vznášel u přítomnosti přemnohých osob.²⁾

Lindsay vypravuje, jak Home jedním oknem vyletěl z pokoje a druhým přilétěl zpět; vznášel se 85 stop nad zemí.³⁾ Také o mediu Florenci Cookové se vypravuje, že vznášela se nad hlavami přítomných. Prof. Zöllner v časopise »Wissenschaftl. Abh.« III. 277 popisuje, jak Slade v sezení v květnu r. 1878 u továrníka Schmita v Annathalu v Čechách vznesl se do výše a nad hlavami přítomných nohama vzhůru se obrátil.

Mezi zjevy spiritistické patří také tak zvaný »p ř í n o s«. Různé předměty přineseny neznámou silou do uzavřené místnosti i z míst někdy značně vzdálených. Prof. Barret vypravuje o přenosu fotografie z Londýna do Devestoftu na vzdálenost 175 km. Důvěrný jeho přítel, jenž byl svědkem tohoto zjevu mu o tom napsal: »R. 1868 měl jsem několik seancí ve svém domě, s některými přáteli, při nichž docilovali jsme obvyklých výsledků: pohybování a zvědání se stolu, klepání atd. Abych zjevy spiritické náležitě mohl prozkoumati, uspořádal jsem celou řadu seancí s profesionálními mediemi. Dály se v různých místnostech a za různých podmínek. Byl jsem přesvědčen, že zjevy se dějí beze všeho účastenství se strany media. Nebyl jsem však přesvědčen o nadpřirozeném charakteru těchto zjevů. Poznal jsem, že konečného přesvědčení mohu docílití jen ve vlastním kroužku bez profesionálního media za podmínek, jež vylučují naprosto všelikou možnost podvodu. Příznivý k tomu okamžik naskytl se mi r. 1876. Byl jsem na břehu mořském v Devestoftu se svou manželkou, mladou jednou dámou a jistým pánem, důvěrným mým přítelem. Nevěřili jsme v nadpřirozenost zjevů spiritistických, ale rozhodli jsme se pořádati seance, při nichž dály se různé zjevy fyzické, jako: pohybování předmětů, objevení se světel, přínos květin. Tento poslední zjev byl příčinou, že napadlo nás žádati, aby donesen byl některý známý, doma zanechaný předmět. přítel můj žádá, aby mu bylo přineseno něco z jeho domu. Pojednou začíná se křečovitě svíjeti, upadá v trans (hluboký spánek) a na stole před ním objevuje se fotografie. Když nabyl vědomí poznává fotografii dívky, se kterou byl zasnouben. Měl ji doma v albu v kufru zavřeném na dva zámky. Schoval ji do kapsy a řekl: »Za nic na světě bych něco takového již nechtěl.« Když jsme se vrátili do Londýna, podobizny v albu nebylo. Bylo nám řečeno,

¹⁾ Zöllner, Wissenschaftl. Abh. II, 961.

²⁾ Viz: Der Spiritualismus und die Wissenschaft, deutsch von Dr. Wittig, Leipzig 1872, 96.

³⁾ Dr. Perthy, Der jetzige Spiritualismus und verwandte Erfahrungen der Vergangenheit und Gegenwart, Leipzig 1877 wir.

že v tu dobu rozlehl se hrozný třeskot, všichni v domě se sběhli, co se to děje.¹⁾

Axakov uvádí ze spir. časopisu »Light« z r. 1881 jiný podobný případ. Plukovník Olcott na procházce oranžerií nakreslil na list draceny kabalistickou značku — do sebe splývající trojhrany. Večer zúčastnil se seance spiritistické a žádal, aby tento list byl přinesen do sezení. Ruce media pevně držel; pojednou ucítil, jak cosi studeného padlo mu na ruku. Byl to onen list. Šel do oranžie, a skutečně list onen byl utržen.²⁾

Přínos květin dál se nejčastěji v seancích s mediem Guppy (mis Nichol). Všech možných opatření použito, aby se předešlo podvodu, šaty media důkladně prohlédnuty, ruce media drženy, — a spousty květin sypaly se na přítomné.³⁾

Spiritisté tvrdí, že duchové mají moc nad hmotou, pomocí perispritu mohou je dematerialisovati, v molekuly rozložit, že jiná, rovněž tak dematerialisovaná hmota, může ní proniknouti. Prof. Zöllner v časopise »Wissenschaftl. Abh.« N., 925 popisuje zjevy pronikání hmoty, jichž sám byl svědkem v sezeních s Dr. Sladem. V sezení dne 3. května 1878 položil Zöllner dvě lastury na sebe do prostřed stolu, u něhož konali seanci. Lastura větší úplně kryla lasturu menší. Dr. Slade podržel tabulku pod stolem; aby dostal písmo duchů. Tu zarachotilo cosi na tabulce. Tabulka ihned vytažena a na ní ležela menší lastura. Zöllner ji vzal do ruky, aby se přesvědčil, nestala-li se s ní nějaká změna, a málem by ji byl pustil, byla jako žhavá.

Jiný případ stal se v sezení dne 5. května 1878. Zöllner připravil dvě škatulky, vložil do nich bez vědomí media peníze, škatulky proužky papíru zalepil a položil do prostřed stolu. Slade držel tabulku pod stolem; pojednou zadíval se upřeně do rohu pokoje a vyslovoval pomalu slova: »Vidím 5 a 1876. V tom bylo slyšeti, jak na tabulku spadl nějaký předmět. Tabulka byla vytažena a na ní ležela pětimarka s letopočtem 1876. Zöllner sáhl po škatulce, aby se přesvědčil, zmizel-li z ní peníz, a škatulka byla skutečně prázdná.

Zjevy světelné. Profesor Crookes, jenž v domě svém po léta konal pokusy se slečnou Foxovou, Homem a jinými mediemi, napsal o zjevech světelných v časopise »Psychische Studien« z r. 1874 toto: »Viděl jsem svítící jiskry lítati a na hlavy rozličných osob se usazovati; otázky byly mi zodpovídány okamžitým vzplanutím světla, kdykoli jsem si toho přál. Za nejpřísnějších opatřeních viděl jsem několikrát, jak svítící těleso vloženo neznámou rukou do mé ruky. Při světle jsem viděl, jak světelný obraz vznášel se nad květinou na vedlejším stole, ulomil z ní ratolest a jedné dámě ji přinesl.«

¹⁾ Viz : Axakov v cit. sp. str. 578 a násl.

²⁾ Axakov v cit. sp. str. 585.

³⁾ Perthý v cit. sp. str. 77.

Též v seancích s mediem Williamsem objevovala se světla. Jednou spojilo se několik světel v jedno světlo, jež stále se zveličovalo a vytvořovalo poprsí a postavu muže s dlouhým, černým vousem, s turbanem na hlavě. Světlo i postava několikrát zmizely a zase jasně se objevily. Jedno světlo dáno do ruky jednomu účastníku seance, a měl pocit, jako by držel pevné, teplé těleso. Ku konci klepáním oznámeno: »Síla je vypočtena. Bůh Vám žehnej!«¹⁾

Owen dotvrzuje, že u přítomnosti dcer Foxových zjevy světelné často se objevovaly. V sezení s Leou Underhillovou (roz. Foxovou) dne 21. října 1860 objevilo se na podlaze svítící těleso, vzneslo se do výše a vznášelo se po pokoji, při čemž bylo slyšeti jako šustot hedvábného šatu. Pan Underhill řekl: »Nemůžeš jíti k Mr. Owenovi? Zkus to!« A ihned sneslo se zářící těleso, podobu obličeje vytváříc, před obličej Owenův. Zjev nabýval obrysů ženské postavy; Owen rozeznával i pohyby rukou postavy vytvořené. V pravé ruce držela jako čtyřhrannou skříňku světlem naplněnou. Několikrát zvedla i nad hlavu, jakoby chtěla obličej ozářiti. Postava sklonila se k levému rameni Owenově, a pocítil jakoby polibek byl vtisknut na rámě jeho. Pak šla postava k oknu, otevřela okenici, matné světlo svítlen padalo dovnitř. Do té doby postava stávala se stále světlejší a pohybovala se plných pět minut po pokoji. Když otevřena okenice, znenáhla mizela a nebylo možno obrysy její více rozeznati.²⁾

Zjevy akustické a hudební. V seancích je slyšeti různé zvuky, tóny rozličných nástrojů, celé akordy a nápěvy; hudební nástroje bez doteku lidského ve vzduchu se vznášejí a melodie hrají.

V sezeních s Dr. Sladem pozorovány tyto zjevy. Prof. Zöllner byl svědkem, jak Slade vzal do ruky tahací harmoniku, držel ji za konec, kde nejsou klapky, harmonika začala hráti a zvonek na podlaze sám od sebe zvoniti. Totéž stalo se u media Homa. Právnick Cox držel v rukou akkordion, a ten sám od sebe hrál. Potom vzal Home akkordion do levé ruky a pravou hrál na piano, a akkordion doprovázel správně hru na piano.

Profesor Crookes vypravuje, že hudební nástroj, uzavřený v drátěné skříni, hrál, kdykoliv do ní Home ruku vložil, nástroje však se nedotekl, a nástroj při tom v kleci sám od sebe se vznášel.³⁾

Axakov (v cit. sp. str. 473 a násl.) uvádí případ, jak třináctiletá dívka, která neznala ani jedné noty a nikdy nezahrála ani jediné melodie, v transu načrtla pět notových čar a napsala na nich noty. Potom odhodila tužku a začala na stole bouchati tak, jakoby tloukla na klávesy. Vyzvali ji, aby se posadila k pianu;

¹⁾ Viz: Perthy v cit. sp. str. 111 a násl.

²⁾ Owen, streitige Land, I., 234.

³⁾ Viz: Dr. Perthy v cit. sp. str. 103 a 107.

poněkud váhala, uposlechla přec a posadila se k pianu s klidem a sebevědomím zkušeného koncertisty. Směle udeřila do klávesů a zahrála Beethovenův valčík s takovou vervou, která by dělala čest i dobrému hudebníku.

Písmo duchů. — Slyšeli jsme, že konverzáce s duchy dala se nejprve klepáním v ustanoveném počtu. Nejčastěji užíváno stolu, který úderem do země na otázky odpovídal. Později připevněno písátko na nohu stolu, které samo na podloženém papíře psalo.

Vynalezeny různé přístroje, tak zvané psychografy, jimiž »duchové« sdělení svá píší. Nejčastěji se užívá v kroužcích spiristických tak zvané planšetky. Je to prkénko asi 6 palců dlouhé, které má na zadním, širším konci dvě malá, na obě strany lehce se pohybující kolečka. U špičky má otvor pro písátko. Vloží-li médium ruce na planšetku, píše tužka na podloženém papíře.

Později rozmluva s duchy ještě více se zjednodušila; dána do ruky media tužka, a přivolaný duch používal ruky media, a psal rychle odpovědi na otázky kladené.

Také přímé písmo duchové dostáváno. Baron Güldenstube dostal přes 2000 přímých písemných sdělení ve dvaceti různých jazycích. Pokusy konány u přítomnosti mnohých svědků. Čistý papír s tužkou položen do skříňky, ta zamčena. Klíč odevzdán někomu z přítomných, a papír popsán ne na té straně, kde byla tužka, nýbrž opačně.

Též Dr. Slade dostával přímé písmo duchové na břidlicových tabulkách. Profesor Zöllner popisuje několik takových pokusů. Sám tabulky koupil, očistil, kamének mezi ně vložil a pevně zavázal. Tabulky položeny na stůl nebo je držel Dr. Slade zpola pod okrajem stolu, a po nějakém čase bylo slyšeti, jak kamének píše; tabulky otevřeny a na nich nalezeno písmo, někdy i v různých jazycích. V sezení dne 9. května 1878 vzal Slade dvě tabulky, podal je Zöllnerovi s vyzváním, abych jednu tabulku k hořejší ploše stolu, druhou pak k dolní ploše stolní desky přitiskl. Pod hořejší tabulku položen úlomek kaménku. Slade položil ruce své doprostřed stolu. Sotva tak učinil, bylo slyšeti psáti. Když trojím úderem oznáměno, že psaní skončeno, vzal Zöllner tabulky a každý myslil, že tabulka hořejší bude popsána; kamének ležel na hoře na témž místě, kam před chvilkou byl položen. Jaké bylo překvapení, když byla popsána takulka dolejší na straně ke stolu obrácené, jakoby kamének psal skrze dubovou stolní desku.¹⁾

Axakov (str. 447) uvádí z časopisu »Banner of Light« z r. 1876 pozoruhodný případ přímého písma prostřednictvím dvouletého dítěte.

Ve »Spiritualismu« z r. 1873 str. 425 dočítáme se o medijské síle a psaní dětí. Yenken, manžel Kateřiny Foxovy, píše o medijské

¹⁾ Wissenschaftl. Abh. III., 259.

síle svého syna, u něhož příznaky medijské síly se objevily, když mu byly dva měsíce, mezi jiným takto: »Po návratu svém s manželkou z cesty do Blackhessu vypravovala kojná, jejíž péči dítě naše svěřeno, že v době naší nepřítomnosti daly se v domě podivné věci; šeptající hlasy bylo slyšeti nad lůžkem dítěte a po pokoji podivné kroky. Polekaná kojná zavolala druhou služku, a obě slyšely hlasy a šustění šatů. Ráno v den příjezdu, když jsem držel dítě na ruku, začalo se rozléhati klepání, což bylo zřejmým důkazem mediumity tohoto dítěte.

Vývoj medijské síly u dítěte dále pokračoval. Když mu bylo pět a půl měsíce začalo psáti. V časopisu »Medium and Day-bréach« ze dne 8. května 1874 na první stránce pod titulem »Podivuhodná schopnost dítěte« je fotografované faksimile tohoto obsahu: »Mám rád toto dítě. Kéž mu Bůh požehná. Radím jeho otci, aby v pondělí ráno najisto se vrátil do Londýna. Zuzana.« Pod tímto podpisem stojí: »Slova ta napsána jsou dne 6. března 1874 v Brightonu rukou maličkého syna p. Jenkena, když mu bylo 5 měsíců a 15 dní. Stalo se to v naší přítomnosti. Tužka byla vložena do ruky dítěte neviditelnou silou, která vedla též jeho ruku.« Následují podpisy osob, zjevu tomu přítomných.¹⁾

Kresba duchů. Medium, které mnohdy ani kresliti se neučilo, maluje v transu květiny z Marsu, nebo podoby slavných osob, jak vypadaly za živa a jak vypadají nyní v říši duchů. Spiritisté pořádají někdy výstavy takových medijských kreseb.

Duchové mluví skrze media. Zjevy fyzickými dávají duchové na jevo, že jsou přítomni; zjevy tyto mají tedy význam více podružný. Hlavní význam spočívá v tom, že duchové poučují lidi, což se děje hlavně tím, že duchové mluví skrze media. Edmos ve spise »Spiritualismus« z r. 1885 popisuje vývoj medijské síly své dcery Laury, a mezi jinými zjevy, jež v její přítomnosti se daly, připomíná, že, ač neznala kromě angličtiny a francouzštiny, žádné jiné řeči, mluvila v devíti různých jazycích někdy celé hodiny zcela lehce a plyně, jako v řeči mateřské.

Axakov vydal r. 1873 brožuru: »Americký spiritismus. Výzkumy soudce Edmonse«, tam podrobně popsáno na padesát případů medijské řeči v jazycích mediu neznámých.

V časopise »Light« z r. 1885 je řada stať pod titulem: »Improvisované vědecké odpovědi, prostřednictvím media, dámy, vzdělání zcela obyčejného.« Líčena tam řada seancí, při nichž žena, která neměla nikdy záliby ve vědeckých otázkách a nikdy neměla přístupu k vědeckým knihám, píše rychle automaticky odpovědi, zcela správné na otázky týkající se hudby, vlnění vzduchu, anatomie oka, fyziologie rostlin, alektřiny, magnetismu atd.

Jasnovidnost je podivuhodný stav, v němž medium poznává, co se děje na místech vzdálených a popisuje vše tak, jakoby se

¹⁾ Axakov v cit. sp. str. 471 a násl.

to před ním nyní dálo; čte listy zavřené nebo cituje místa nahodile udaná z knih i v řeči mu neznámé napsaných; poznává nemoc, příčiny její, udává prostředky proti ní; poznává věci skryté, budoucí atd.¹⁾

Nejpodivnějším zjevem ve spiritismu je materialisace duchů. Zjevující se duch běře na sebe hmotné tělo, materialisuje se.

Spiritisté rozeznávají dva druhy materialisace: neviditelnou a viditelnou normálnímu lidskému zraku. V prvním případě vidí materialisovaného ducha jen jasnovidec, který o přítomnosti ducha zprávu podává. Také fotografická deska zachycuje obraz takto materialisovaného ducha. Obraz tento nazývá Axakov transcendentální fotografií.

Při materialisaci viditelné materialisovaného ducha možno spatřiti obyčejným zrakem. Nejčastěji zjevují se duchové v neurčité, průzračné, páře podobné podobě; to jsou tak zv. postavy přízračné. Někdy přízračná postava zhmotňuje se před očima přítomných, nabývá určitých tvarů, takže někdy i nejmenší rysy tváře rozeznati lze.

Někdy materialisovaný duch má zcela podobu lidského těla; materialisovaná postava se pohybuje a mluví jako úplně živý člověk.

Někdy objeví se jen některý úd těla materialisovaný, hlava, ruka, nebo noha; často je viděti jen beztvárnou páru.

Na otázku, proč tímto způsobem duchové se zjevují, odpovídá Kardec: »Zlí duchové chtějí zjevením svým zastrašiti nebo se mstíti. Dobří duchové chtějí potěšiti ty, kteří pláčí a zarmoucení jsou nad úmrtím jich. Chtějí jim viditelným tímto způsobem dokázati, že žijí dále, že v blízkosti jich dlí, je chrániti a rady jim uděleti mohou. Zjevení takové má býti nejpádnějším důkazem, že s tělem vše neumírá, že duše po oddělení od těla podržuje svou individualitu a žije dále.²⁾

Některé příklady materialisace. Často se dočítáme ve spiritistických spisech, že se zjevily materialisované údy těla, ruce, nohy a zanechaly otisky na mouce nebo začazeném papíře. V časopise »Psych. Studien« 1874, str. 159 vypravuje profesor Crookes, jak u přítomnosti media sl. Foxovy spustila se od stropu hořící ruka, vzala tužku, rychle cosi napsala na papíře, odhodila ho, vznesla se do výše a zmizela. Též v seanci s mediem Homem byl Crookes svědkem, jak malá ruka vynořila se z pod stolu, podala mu květinu a zmizela.

Prof. Zöllner byl svědkem podobného zjevu u Sladeho; ruka se zjevila a ramenou nebo nohou jeho se dotýkala. Aby si opatřil trvalou formu materialisované ruky, postavil pod stůl porcelánovou nádobu, až po okraj moukou naplněnou. Když duchové oznámili,

¹⁾ Četné případy jasnozření viz u Axakova v cit sp. str. 489 až 560.

²⁾ Kardec, Das Buch der Medien, str. 124.

že jsou přítomni, žádal, aby dříve, než se budou přítomných dotýkati, strčili ruce do mouky. Chtěl se také přesvědčiti, nepůsobí-li přece přes všecku opatrnost zjevy ty Slade sám; zbytky mouky na rukou usvědčily by ho z podvodu.

Při seanci pocítil pojednou Zöllner, jak ruka jakás uchopila ho pod stolem za koleno a silně stiskla. Na kalhotách měl otisk velké ruky, a na povrchu mouky vytlačen palec a čtyry prsty. Ruce Sladeho prohlédnuty a nenalezeno ani nejmenší stopy po mouce; ruce jeho byly také mnohem menší, než otisk ruky na mouce.

V sezení dne 11. prosince 1877 objevil se na začazeném papíře otisk bosé nohy. Slade požádan, aby zul boty; ochotně tak učinil, ale nenalezeno ani nejmenší stopy sazí. Dne 17. prosince téhož roku vzal Zöllner dvě tabulky, vnitřní strany tabulek polepil začazeným papírem, položil je na sebe a pevně uzavřené držel na klíně. Po chvíli pocítil, jakoby někdo na tabulky dvakrát přitlačil. Tabulky rozevřeny, a na jedné shledán otisk levé a na druhé pravé nohy téže formy, jakou dostali v sezení dřívějším.¹⁾

Také odlitky materialistických údů se zhotovují. Připraví se dvě nádoby, jedna se studenou, druhá s horkou vodou; do této hodí se kus parafinu, ten se rozpustí a pluje po povrchu. Duch je žádán, aby materialisovaný úd ponořil do rozpustěného parafinu a pak ihned do studené vody. Tím se utvoří obal na zhmotnělém údu; ten, když pak dismaterialisací zmizí, zůstává v nádobě přesná forma materialisovaného údu. Parafinová forma vy-leje se jemnou sádrrou, ponoří se do horké vody, parafinový obal se rozpustí, a zůstane odlitek materialisovaného údu.

Nejslavnějším materialisačním mediem byla sl. Flor. Cooková, provdaná Cornerová. Již jako patnáctileté děvče vynikalá neobyčejnou medijní silou. Prof. Croones celé měsíce v domě svém konal s ní seance a zkoumal zjevy, jež u přítomnosti její se dály. Duch, který se při ní zjevoval a materialisoval, nazýval se »Kitty Kingová.«

S počátku objevovala se jen materialisovaná hlava, ruce, poprsí; ostatní tělo bylo jako světelný mrak. Ponenáhlu zdokonalovala se postava, až se zjevila úplně materialisovaná postava dívčí, bílým šatem oblečená. Podávala účastníkům seance ruku a bavila se s nimi někdy celé hodiny.

V sezení dne 28. listopadu 1873 tázal se jí Dr. Gully: »Můžete nám vysvětliti, jakými silami postava vaše se materialisuje a zase zmizí? — Je to elektrina nebo něco podobného?« — »Nikoliv, vše je nesmysl, co se o elektrině mluví.« — »Nemáte tedy pro to žádného výrazu?« — »Je to spíše síla vůle, než co jiného; ano vůle je základem moci mnou vykonávané.« — »Když se rozplýváte, kam se to děje?« — »Do media, jemuž sílu odňatou vracím. Kdybych mnoho síly od něho přijala a někdo

¹⁾ Viz: Wissenschaftl. Abh. II., 347 a III., str. 228.

z vás by ji uchopil, chtěje ji sem přivésti, usmrtil by ji okamžitě: zadusila by se . . . Mnohdy se mluví o dvojníku; je to nesmysl; já jsem to a nikoli dvojník media.«

Hned na počátku, když se začala Kitty Kingová zjevovati, oznámila, že se bude moci zjevovati jen po tři roky. Naposled se zjevila dne 21. května 1874. Vystoupila v plné postavě před záclonu, oblečená v bílý šat, s dlouhým, bílým závojem. Dlouhý, kaštanový vlas splýval skora do půl těla. Po celou dobu, co materialisovaná postava byla uprostřed kroužku, bylo viděti spící medium, sl. Cookovou, v kabinetě.

Kitty mluvila o svém odchodu. Prof. Crokes podal jí kytici. Sedla si na zemi a z kytice dělala malé kytičky, svazovala je modrou stužkou a dala každému účastníku seance. Pak vzala prof. Crokesa za ruku, šla s ním po pokoji a stiskla každému ruku. Potom se opět posadila, ustříhla část svého šatu a závoje a dala každému na památku. Zdála se býti unavenou; pravila, že proti své vůli odejítí musí a rozloučila se s každým srdečně. Ještě jednou na všechny naposled pohlédla a zmizela v kabinetě. Prof. Crookesa pozvala do kabinetu a dovolila mu zůstatí tam až do konce. Potom spustila záclonu a více ji nebylo viděti. Pak šla k sl. Cookové, která dosud ležela na pohovce v bezvědomí. Sklonila se k ní a pravila: »Probud' se; musím tě nyní opustiti.« Sl. Cooková se probudila a prosila, aby déle zůstala. Kitty odpověděla: »Nemohu, má drahá; dílo mé je dokonáno. Bůh tě opatruj!« Na rozloučenou dala jí polibek a řekla: »Více nebudu se moci zjeviti; tyto tři roky byly pro mě těžkou dobou pokání; nyní postoupím do vyšší sféry duchové.« Pláč sl. Cookové zabránil dalšímu hovoru. Na pokyn Kittin přiskočil Crookes, aby zadržel medium, které s hysterickým vzlykotem kleslo k zemi. Pak se ohlédl a bílé postavy Kittiny nebylo více.¹⁾

~~Celá řada svědků~~ Celá řada svědků dotvrzuje, že při těchto zjevech podvod je vyloučen. Všech možných opatření použito, aby podvodu se zabránilo. Kabinet i medium bedlivě prohlédnuty, nemá-li při sobě něčeho, co by sloužiti mohlo k »materialisaci ducha«. Medium svázáno provazy, ruce v zápěstí spoutány, uzly zapečetěny; pouta držena účastníky seance; několikrát i pletence vlasů upevněny. Materialisovaná postava bedlivě pozorována a srovnávána s postavou media, i puls obou zkoumán . . . A přes všechnu opatrnost stali snad se obětí podvodu, jelikož slavné toto medium usvědčeno později z nepoctivosti a podvodu . . .

Tím jsme asi popsali hlavní zjevy moderního spiritismu.

Neshledáváme se se zjevy podobnými již v dobách dřívějších? U spiritismu moderního je jen jméno nové; věc, která se slovem tímto naznačuje, je prastará. Hlavní podstata spiritismu spočívá v možnosti obcovati s dušemi zemřelých. Po této stránce není spiritismus ničím novým. Od nejstarších dob shledáváme u ná-

¹⁾ Viz: Dr. Perthy v cit. sp. str. 149—156.

rodů víru, že duše zemřelých obcují s lidmi na zemi žijícími a že po smrti chovají zájem pro místa, kde dříve byly, a pro osoby, se kterými se stýkaly. Duše zemřelých považovány za prostředníky mezi člověkem a božstvím; v různých potřebách za přimluvu a ochranu vzývány. Odtud se vysvětlí úcta starých národů k zemřelým předkům.

Ale nejen duším zemřelých přátel připisován vliv na osudy člověka, nýbrž i nesčíslným duchům, kteří naplňují vesmír, a blahodárně nebo škodlivě v život člověka zasahují. I kult těchto duchů shledáváme v dávném starověku.

Z této víry v obcování duchů s lidmi vyvinula se záhy tak zvaná nekromantie a magie.

Nekromantii a magii shledáváme v dějinách všech národů a všech časů, a to nejen u nevzdělaných národů pohanských, nýbrž i u národů kulturních. Náboženství mnohých národů, jejich kněžství a bohoslužba pohybuje se kolem těchto věcí. Přinášejí se oběti, zemřelí se vyvolávají, aby jejich pomocí člověk odhalil tajemnou roušku, která zahaluje budoucnost a věci neznámé (= nekromantie), nebo aby pomocí vyšších sil podivné věci vykonati mohl (magie = kouzla, čáry).

O Peršanech vypravuje Plinius, že vyvolávali duše z podsvětí, rozmlouvali s nimi a kouzla a čáry provozovali. (Hist. nat. XXX, 5.) Kněží egyptští nebyli ničím jiným, než kouzelníky. Také u Řeků a Římanů shledáváme zaklínání a dotazování se mrtvých, nekromantii a magii. U Řeků zprávy o umění vyvolávati duchy sahají až do časů Homerových.¹⁾ Odysseus čarovným způsobem vyvolává a poznává zemřelé reky: Agamemnona, Antilocha, Ajanta, Patrokla, Achilla a jiné. Naposled spatřuje i zemřelou matku svou Antikleiu.

Krásné je líčení, jak pěvec Orfeus dojemnými zpěvy samého boha podsvětí pohne, že mu vydá manželku jeho Euridiku.

Jsou to sice pověsti, ale dosvědčují, že v nejstarších dobách byla víra, že možno obcovati s dušemi zemřelých a je vyvolávati. Než máme též historické doklady, že Řekové skutečně mrtvé vyvolávali. V Řecku bylo několik chrámů, tak zv. psychopompejí, kde zemřelí vyvolávání a dotazování. V Theoprotii na př. — jak vypravuje Herodot (5, 92) — zvláštními tajemnými prostředky nutili duši zemřelého, aby se zjevila a odpovědi dávala. Podobně na březích Acherontu, v Arkadii, v Heraklei a jinde mrtví vyvolávání; nejen prostý lid, nýbrž i učenci hověli nekromantii; Periander na př. dává se ptáti choti své, kterou zahubil.

Též u Římanů shledáváme doklady vyvolávání duší zemřelých. Cicero praví Vatiniovi do očí: »Ty duchy zemřelých vyvoláváš a bohům v podsvětí vnitřnosti chlapců obětuješ;«²⁾ — a o pří-

¹⁾ Odyssea, XI, 30.

²⁾ In Vatin. c. 6.

teli svém Appiovi vypravuje, že zaklínáním duchů se zabýval a s mrtvými se radil. (Tuscul. I, 16.)

Sami císařové byli oddáni nekromantii a magii. Tiberius dal popraviti Livia Drusa, že ho vyrušil při vyvolávání duchů. Nero prostřednictvím Tiridata dal si vyvolati matku svou, kterou zavraždil; podobně císař Caracalla dotazuje se ducha svého otce a bratra.

Také u Římanů shledáváme veřejné věštírny, v nichž vyvolávali mrtvé. V Itálii byla známá věštírna toho druhu u Misena při jezeře Avernském.

I u Israelitů byla rozšířena víra, že možno duše zemřelých zaklínati a kouzlem je přiměti, aby odpovídaly k otázkám lidí živých, o věcech neznámých je poučovaly a podivné věci konaly. Patrně to z četných míst Písma sv., kde nekromantie a magie přísně zapovězena. Lid israelský od proroků a vyslanců božích častokrátě varován před hádačstvím, kouzly a dotazování se mrtvých. »Neuchylujte se k čarodějníkům«, praví Hospodin, »aniž se ptejte nač hadačů, abyste se neposkvrnili skrze ně.« (III. Mojž. 19, 21.) A v páté knize Mojžíšově (18, 9. a násl.) psáno: »Když vejdeš do země, kterouž Hospodin Bůh tvůj dá tobě, vystříhej se, abys nenásledoval ohavností těch národů; aniž buď nalezen u tebe . . ., který by se tázal hadačů a šetřil snů a štěbetání ptactva; aniž buď u tebe kouzelník, ani zaklínač, ani jenž by se s věstci nebo hadači radil neb od mrtvých vyptával se na radu. Nebo všechny tyto věci v ohavnosti má Hospodin a pro takové hříchy zahladí je u vjití tvém.«

Než přes všechny tyto zákazy vloudila se nekromantie a magie v lid israelský. Ve čtvrté knize královské (17, 18.) čteme: »A posvěcovali syny své a dcery skrze oheň a obírali se hádáním a věštbou . . . I rozhněval se Bůh na Israele a zavrhl jej od obličeje svého.« Podobně hřešil a k hříchům těmto svedl i lid svůj král Manasses; čteme o něm v téže knize: »A provázel syna svého skrze oheň; s hadačstvím zacházel a šetřil ptacího štěbetání a zřídil věstce a hadače rozmnožil a tak činil zlé před Hospodinem a popouzel ho. Proto, že činil Manasses, král judský, ohavnosti tyto horší nade všecko, co činili Amorhejští před ním a přivedl i Judu k hřešení . . . Tedy toto praví Hospodin Bůh israelský: Aj, já uvedu zlé věci na Jerúsalem a na Judu, aby když by o tom uslyšel, znělo v obou uších jeho.« (21, 6. a 11. a násl.)

I sám král Saul, když viděl, že pro nepravosti své od Boha jest opuštěn, k pověrám těmto se utíká a čarodějnici endorskou žádá, aby mu přivolala ducha proroka Samuele (1 Král. 28, 5—20).

Dr. Math. Schmid ve spise: »Der neuere Spiritismus philosophisch geprüft« (1880, str. 146—158) dokazuje, že spiritismus je totožný s nekromantií a magií.

Zjevy spiritistické dějí se u přítomnosti osob zvláštní medií silou obdařených; podobně nekromantie a magie byla výsadou určitých lidí, o nichž se věřilo, že mají zvláštní schopnost ve spojení s duchy vstoupiti a pomocí nich podivné věci konati.

Media při zjevech spiritistických upadají v uměle vzbuzený spánek nebo v extasi; podobně i pohanští věštcí ve spánku nebo v extasi věštby pronášeli; Pythia na př. křečovitě se svíjela a přicházela do stavu magnetickému spánku podobného.

Media ničeho nevědí o tom, co v transu konala nebo mluvila; podobně i media starověká, nepamatují se na nic, co se dělo ve stavu, v němž »bůh« skrze ně prorokoval.

U spiritistů nynějších malý stolek je nejčastějším věštídem; podobně u kouzelníků starověkých; zvláštními obřady duchům býval zasvěcen a za odříkávání čarovných formulí do pohybu uváděn. Tertullian vypráví, že věštění stolky bylo něco obyčejného. Ammianus Marcellinus (Reg. gost. libri XXXI, l. 29. e. 1) zmiňuje se o takovém věštícím stolku; použili ho Patricius a Ilarius, aby zvěděli nástupce císaře Valentia. Před soudem doznali, že pomocí stolku, který se pohyboval, věc onu zvěděli.

Zjevy magie antické rovnají se ve mnohém zjevům nynějšího spiritismu. Antická media v transu oznamují, co se právě na vzdálených místech děje, zjevují skryté a budoucí věci a pod. O Home-ovi jsme slyšeli, že vznášel se ve vzduchu; i tento zjev shledáváme u kouzelníků starých. Písmo sv. vypravuje o Šimonu magovi, že pomocí zlého ducha do vzduchu se vznesl. Ani materialisace duchů, jak z příkladu o Saulovi je známo, nebyla jim neznámá.

Spiritisté ve Francii dostávali nejčastěji přímé písmo duchů na hřbitovech, v kostelích, museích; i v tom je viděti podobnost s magií a nekromantií antickou. Prorok Isaiáš oznamuje hněv Boží proto, že Židé dávali si věštiti na hrobech a tam ve spánek upadali. (65, 3.—4.)

I obsah věštek starověkých je podobný zjevením medií novověkých: jsou malicherné, dvojsmyslné, fantastické, mnohdy i frivolní.

Zajímavá jest, že spiritismus shledáváme též u nynějších pohanských národů. Skoro u všech národů shledáváme nekromantii a magii. Zaklínání duchů i u nich je výsadou jistých lidí, tvořících mezi sebou zvláštní kastu; členem může se státi jen ten, kdo po dlouhé přípravě slavným svěcením v kouzelné umění je zasvěcen. Příprava spočívá v odloučenosti od lidí, v asketických cvičeních, v tuhých postech, aby tělo zesláblo, a duch halucinacím stal se přístupným. Posvěcení končí přidělením ducha, který novému kouzelníkovi stále je k službám.

Provádí-li kouzelník kouzelnické své kousky, je ve zvláštním extatickém stavu, který různými dráždidly, opiem a pod. bývá přiveden. Když »trans« začíná, na celém těle se chvěje, očima

divoce koulí, ve zhubeněm obličejí střídá se bledost a horečná horkost, celé tělo se svíjí, prsa těžce oddychují, někdy jako cizí mocí sem tam je smykán; — duch ovládl své medium. Vše co v tomto abnormálním stavu v přerývaných zvucích pronáší, považuje se za zjevení ducha.¹⁾

Zajímavé jsou zjevy, jež popisuje Jacolliot (*Le spiritisme dans le monde*, Paris 1876), pozorované u fakirů indických. Mnohé z nich podobají se zcela zjevům, jež u přítomnosti našich medií se dějí: předměty se pohybují bez doteku lidského, je slyšeti zvláštní zvuky, i optické zjevy se přiházejí, zvláštní psychografy odpovídají k otázkám kladeným atd. Fakir Convidassamy vzal velkou bronzovou vásu, naplnil ji vodou a postavil před sebe, vztáhl k ní ruce — a vása posunovala se k němu; při tom bylo slyšeti zvuky, jakoby někdo hůlkou do nádoby tūkal. Pak položil prsty na okraj vásy, ta začala se mocně kolísati, ale voda v ní se ani nepohnula; pak zvedla se sama třikráte do výše.

Jindy zase držel ruce nad vásou, a voda začala se vlniti, jakoby do varů přicházela, vytryskovala až dvě stopy vysoko. Vzdaloval-li fakir ruce od nádoby, uklidňovala se voda. Pak položil tužku na vodu, a tužka se pohybovala dle pohybů rukou nad nádobou, jako magnetická jehla dle magnetu.

Položil ruce na měděnou desku, ihned začaly poletovati po desce plaménky, a zvláštní zvuky z ní zaznívaly. Také harmonika hrála, ač se dotekl jen poutka, na němž visela.

Jednou posypal jemným pískem zemi a položil na ni hůlku. Jacolliot seděl naproti u stolku a kreslil na papíře různé figury. Fakir vztáhl ruce a říkal svá zaříkání. Pojednou se hůlka zvedla a kreslila věrně na písku figury, které Jacolliot kreslil na papíře. Jacolliot změnil pak své místo, takže fakir nakreslených obrazců naprosto viděti nemohl, a hůlka opět věrně napodobila obrazy nakreslené. Také toho byl svědkem, jak se fakir vznesl do výše a přes dvacet minut ve vzduchu se vznášel.

Ani materialisace duchů není fakirům věcí neznámou. Convidassamy postavil jednou večer žhavým uhlím naplněnou pánev a vedle ní na desce voňavý prášek. Nepohnutě stál vedle toho a stále zaříkání svá se modlil. Pojednou ze slabého mráčku vycházely na všechny strany ruce lidské, s počátku páře podobné, pak určitějších tvarů; jedna z nich stiskla Jacolliotovi ruku, jiná podala mu růžové poupě, jiné ruce ho hladily, některé rozhazovaly květiny nebo psaly ohnivým písmem ve vzduchu sankritské průpovědi.

Když ruce zmizely, utvořil se nový oblak a nabýval znenáhla podoby klečícího brahmana; podal Jaccolliotovi ruku, a ten ji stiskl a pravil: »Jsi dřívějším obyvatelem této země?« ihned objevilo

¹⁾ Viz: Dr. Wieh. Schneider, *Der neuere Geistesglaube*, Paderborn 1885, 23—50.

se na prsou materialisované postavy jako fosforovým světlem napsané slovo »am« (= ano) a rychle zmizelo.

Když se fakir po produkci probral z extase, byl velice vysílen. Jacolliot se ho tázal, co je příčinou zjevů uvedených, nevyvinuje-li se v něm nějaká síla, nepozoruje-li v mozku nebo v nervech zvláštní nějaký pocit, když zjevy se dějí. »Žádná přirozená síla zde nepůsobí«, odpověděl fakir; »vzývám duše předků, ti zde projevují svoji moc; já jsem jen jejich nástrojem.«¹⁾

Zajímavé je vypravování cestovatele Matjuškina, jenž doprovázel Wrangla na výpravě k severní točně, co zažil v jedné tunguské chatrči. Přišel právě, když šaman připravoval se k produkci; líčí co konal kouzelník, aby se dostal do »transu«. Když byl od »duchů« ovládnut, oznámilo, že je možno se ho dotazovati. »Přiblížil jsem se k němu«, píše Matjuškin, »stál nepohyblivě, zdálo se býti v úplném bezvědomí; mimo slabé třesení na těle žádné známky života nebylo na něm pozorovati. Tázal jsem se ho na průběh a výsledek naší výpravy, o které nikdo z přítomných neměl ani tušení, a šaman zodpovídal každou mou otázku s takovou jistotou, jakoby byl úplně zasvěcen do celé výpravy: »Jak dlouho bude trvati naše cesta?« — »Přes tři roky.« — »Vyřídíme něco.« — »Více, než od vás očekávají.« — »Zůstaneme všichni zdraví?« — »Všichni mimo tebe, ale nemocen nebudeš.« To se také splnilo. Matjuškin utrpěl ránu na palci, která častým nastuzením stále se horšila.

Tázel jsem se ho, jak se vede jednomu z našich spolucestovatelů, jenž již delší dobu byl vzdálen. »Je tři dny cesty vzdálen od Balne; přestál strašnou bouří na Léně a jen s velikou námahou se zachránil.« Vše to se vyplnilo.

Když všem otázky zodpověděl, klesl k zemi a křečovitě se svíjeje, zůstal asi čtvrt hodiny na zemi ležeti. Potom vstal a rozhlížel se jako člověk, jenž procitl z hlubokého spánku a v neznámé společnosti se objeví. Matjuškin ho žádal, aby mu vysvětlil některé odpovědi nejasné. Udiveně na něho pohledl, na nic se nepamatoval.²⁾

Jak veliká podobnost mezi zjevy antických kouzelníků a kouzelníků nynějších pohanských národů a zjevy nynějších medií spiritistických! V našich kroužcích spiritistických kouzelníci pohanští cítili by se brzo jako doma; jen zevnější forma je poněkud jiná, podstata však je táž jak co se týče medií, tak i jejich produkcí.

Co je příčinou zjevů spiritistických?

Odpůrci spiritismu pokládají zjevy spiritistické po většině za podvod a klam; media prohlašují za podvodníky.

¹⁾ Viz: Dr. Perthy v cit. sp. str. 226—272.

²⁾ Dr. Wich. Schneider v cit. sp. str. 41. a násl.

Že mnoho pravdy ve tvrzení tomto obsaženo, nedá se upříti. Sami spiritisté přiznávají, že mnohá media jsou nepoctivá a klamou; a právě nejslavnější media byla usvědčena z podvodu.

Veliký rozruch způsobil svého času případ s mediem Bastianem, kterého korunní princ Rudolf a arcivévoda Jan přistihli při podvodu. Arcivévoda Jan napsal spis »Einblicke in den Spiritismus« (Linz, 1884), kde popisuje sezení s Bastianem a podrobuje kritice zjevy spiritistické. První sezení konáno dne 27. ledna 1884 o půl deváté večer. Bastian přinesl si do seance »spiritistické náčiní« — zvonek, hrací hodiny, kytaru, fosforující tabulku a pod. Přítomní usedli v polokruhu. Bastian posadil se na židli uprostřed a k zjevům potřebné předměty položil blízko sebe. Po chvíli cítiti studený vzduch na rukou a tvářích; tím »duchové« oznamují svoji přítomnost. Z hracích hodin zavznívají nápěvy, kytara vydává některé akordy. Ruce studené dotýkají se rukou arcivévodových i ostatních. Kytara se zvedá, vznáší se nad přítomnými a padá pojednou k nohám arcivévodovým; i těžké hrací hodiny vznášejí se ve vzduchu.

Tyto zjevy přítomných mnoho nezajímaly; chtěli hlavně viděti materialisaci celých postav. Konány přípravy pro druhý díl seance. Bastian vstoupil do knihovny, která mu sloužila za kabinet.

Účastníci seance posadili se v polokruhu v pracovně arcivévodově asi čtyry kroky před oponou, kterou vchod do »kabinetu« byl zastřen; utvořili magnetický řetěz, a přísně jim uloženo, aby nikdo se nedotýkal materialisovaných postav, zdraví media by se prý tím ublížilo.

Zraky všech upřeny na temnou oponu. Dlouho se nic nedálo. Arcivévoda již se počal obávat, že pro nevěru přítomných »duchové« se snad nezjeví. Po chvíli slyšeti praskot, na oponě pozorovati záhyby, záclona se zvedá, a první postava se objevuje — Bastian sám v salonním úboru.

Záclona padá; zase nový zjev: plný, bezvousý obličej se objevuje. Po delší přestávce vystupuje před záclonu ženská postava v bílém obleku, pak malá dívka bíle oblečená, pak velká bílá postava; naposled šedá, matná postava ukazuje se jednou v pravo a jednou v levo od opony.

Když zmizela poslední postava, vstal korunní princ, zvedl záclonu, a na židli seděl »ve spánek« pohřížený Bastian. Když se probudil, sáhl si na čelo, potácel se do pracovny a klesl do lenošky. Když se zotavil, tázal se na zjevy materialisovaných postav.

Účastníci seance dotazují se jeden druhého, co o tom soudí; každý krčí rameny, ale nechce pronésti úsudek, který si již utvořil. Korunní princ táže se arcivévody, a ten mu zcela otevřeně praví: »Je to podvod.« — »Totéž i já myslím«, řekl korunní princ, »ale evidentně se to musí dokázati, jelikož mnozí tomu věří.«

Sestaven plán, jak Bastiana lapiti a z podvodu usvědčiti. »Duchu« měla býti zatarasena cesta, až se materialisovaný objeví

před záclonou. Seance konána dne 11 února; zjevy opakovaly se skoro tytéž jako v prvním sezení; když se zjevila bílá postava před záclonou, zatáhl arcivévoda za sňůru, dvěře prudce a pevně se zavírají za »duchem«. Materialisovaná postava snaží se za oponou násilím otevřítí dvěře. Arcivévoda kvapí k oponě, sahá po »duchu« a v ruku svých má — Bastiána! Byl bos, jen v ponožkách, frak a rozepiatá vesta vysely s ramene dolů; z kapsy u kalhot visela bílá, jemná látka. V kabinetu před křeslem, na němž měl býti Bastian v »transu«, ležely jeho střevíce. Byl bledý, celý zdrcen. To dojalo korunního prince, že řekl: »Nebojte se, nic se vám nestane.« Slova ta vzpružila Bastiana, upravil si toaletu, sebral »medijní náradí« a zmizel.

Zdrcujícím dojmem působilo na spiritisty odhalení podvodu při paní Florencii Cornerové, rozené Cookové, slavném druhdy mediu, s nímž prof. Crookes po tři léta konal pokusy. Crookes rozhodně odmítá domněnku, že by mohl býti při oněch pokusech klamán, že by patnáctileté děvče bylo s to, tak ohromný podvod vymysleti a s výsledkem při všech možných opatřeních prováděti.

A nebyl snad prof. Crookes i se svými kolegy Varleyem a Wallaceem přes všecku opatrnost přece klamán? Jakási pravděpodobnost nedá se zajisté této domněnce upřítí, přihlédneme-li k následující události. R. 1877 vrátila se pí Cornerová z Číny do Anglie a jako proslulé medium dávala seance v nejčelnějších aristokratických rodinách. Místo Kitty Kingové jiný duch v podobě dvanáctileté, bíle oblečené dívky, jménem Marie prostřednictvím její »mediumity« se zjevoval.

Dne 9. ledna 1880 dávala seanci v britickém spiritistickém spolku v Londýně. Účastníkům seance nařizeno, aby zachovali magnetický řetěz. Světla zhašena, jen jedna svítilna vydávala matné světlo ve velkém sále. Po několika minutách slyšeti v kabinetu, jakoby se někdo svlékal, a po malé chvílce objevuje se před záclonou »duch« Marie v bílém řasnatém rouchu a kráčí kolem účastníků. Jeden z »účastníků« Jiří Sittewell přerušil pojednou řetěz a uchoпил pevně »materialisovanou« postavu; druh jeho kvapí k zácloně, odhaluje ji, v kabinetě židle prázdná, šaty a boty ukazuje vítězoslavně divákům. Rozžata ihned světla, a před shromážděním stojí z podvodu usvědčená pí. Cornerová.¹⁾

Medium Englington konal medijskou produkci v Mnichově. Hned při první seanci objevil se materialisovaný duch podoby Turka; nešťastnou náhodou měl oči zcela podobné mediu. To přesvědčilo mnohé, že mají co činiti s podvodníkem. Chtěli míti určitější důkaz. Při produkci nenápadným způsobem zvětšili světlo, a tu viděli, co je příčinou vznášení se předmětů a jiných fysických zjevů. Englington dovedně vyprostil pravou ruku svou z magnetického řetězu a tou kousky ony prováděl. Při seanci hrála též

¹⁾ Viz: Dr. Rud. Nagel, Der moderne Geisterglaube: genannt Spiritismus, Leipzig 1880, 62—64.

sama od sebe harmonika. Po produkci prohlédli ruce media, a co shledali? Byly začerněny. Englington nevěděl, co by bylo toho příčinou. Ukázali mu rukověť harmoniky, kterou zúmyslně před sezením načernili.

»Augsburger Postzeitung« ze dne 23. června 1890 přinesl zprávu o odhalení podvodu při mediu paní Cadwellové z Brooklynu. V seanci objevil se ochranný duch media, jenž sprostředkoval spojení s ostatními duchy. Duch vysokým hlasem označoval jména duchů, kteří se chtěli zjevit. Objevila se materialisovaná indiánka, která prý již 14.000 let dlí v říši duchů; pak se zjevila před několika lety zemřelá herečka. V tom přiskočil jeden z účastníků ke dveřím, odkud duchové odcházeli a zatarasil duchu cestu; jiný uchopil pevně »ducha.« Učiněno světlo a místo »ducha«, chyceno medium.¹⁾

Sám Home vyznává: »Pochybuji, máme-li pět materialisačních medií, která by nebyla chycena, že se maskovala za duchy.«

Slyšeli jsme, že do seancí spiritických přinášeny neviditelnou silou květiny a rozdávány účastníkům. Hlavně medium Anna Rothová z Kamenice v Sasku vynikala touto medií silou. Procestovala Francii, Anglii, Švýcarsko i v Rakousku produkce konala a dobře si dávala platiti. Dne 1. března 1902 dávala seanci v Berlíně. Duchové se dostavili a jako obyčejně rozhazovali květiny s onoho světa mezi účastníky seance. Jakmile květiny počaly padat, přiskočil přítomný policejní komisař k mediu a pevně uchopil jeho ruce. Druhý úředník zavolal v pohotovosti stojící strážníky. Déšť květin ihned přestal. Medium prohlédnuto, a ve spodních šatech media objeveny veliké kapsy a v nich ještě značná zásoba čerstvých květin. Rothová zatčena, postavena před soud a odsouzena pro podvod na půldruhého roku do žaláře.

I s fotografiemi duchů podvody se tropí. Prof. Vogel, odborník ve fotochemii, ve spise »Aus der neuen Hexenküche« (str. 44. a násl.) udává několik způsobů, jak podobu osoby, která se má na obraze zjevit jako duch, možno lehce zhotoviti uměle. Na stříbrné jodové desce, kde již obraz zachycen, lze jiný obraz zhotoviti tím, že se v temné komoře pomocí světla svítilny dle průsvitného obrazu okopíruje. Tak lze na př. okopírovati obraz dítěte, že se zdá, že sedí na klíně fotografované paní. Nebo, je-li fotografována jedna osoba a druhá za fotografování vstoupí do dohledu fotografického přístroje a ihned se vzdálí, objeví se jako průhledná, duchová za osobou první.

Oficiálním fotografem duchů byl Bouguet. Sam Kardec prohlásil ho za nejspolehlivějšího fotografa bytostí záhrobních. Odporučením nejvyšší hlavy spiritistů zjednálo mu takový počet zákazníků, že měl celou továrnu na fotografie duchů a výnosný s nimi vedl obchod.

¹⁾ Viz: Dr. Dippel, Der renere Spiritismus, München 1897, 101.

A i tento sloup spiritismu byl sprostým podvodníkem. Neočekávaně učiněna v atelieru Bouguetově policejní prohlídka, a nalezeno přes tři sta uměle provedených hlav z vosku a papíroviny, dle nichž fotografie duchů zhotovoval.

Před soudem nezapíral, že podvodně fotografie opatřoval; ještě se vysmál těm, které podvedl.¹⁾

Také »pošt mistr« z říše duchů Mansfield z Bostonu byl podvodníkem; zprostředkoval nejen odpovědi v zapečetěných dopisech na duchy adresované, nýbrž i obrazy osob zemřelých, jež měly býti v říši duchů malovány; dokázáno, že původcem jich byl zcela pozemský malíř, a rovněž odhalen podvod, který s dopisy na duchy adresovanými tropí. Za jeden vyměněný dopis z říše duchů žádal jeden dolar a takových dopisů dostal na tisíce.

Arcivévoda Jan v uvedeném spise (str. 62) napsal: »Celý seznam dokázaných odhalení dal by se sestaviti. Ragazoni byl polapen Schiffem, Slade Wendtem, Bread Dr. Brownem, bratří Dawenpertové při podvodu chyceni. Lucila, nepohodnuvši se se svým magnetiserem Donatem, prozradila »svatou věc«. Thomson činí vyznání... Parker, když vydělal hodně peněz, pověsil spiritismus na hřebík a nazval ho »bláznovstvím nynějšího věku.«

V podvodné manipulace spiritistických medií dává nám nahlédnutí zajímavý spis »Confession of a Medium« (Vyznání media), kde průvodce a pomocník media Thomsona — Parker, odhaluje podvodné kousky svého mistra.

Do spiritistického sezení bere Thomson nebo jeho pomočník: kapesní nůž, jehlu, nitě, klíč, zápalky, fosforový olej, jemnou bílou látku k obleku »duchů«, masky, umělé vousy, brejle atd. K čemu to? Aby ulehčil »duchu« provádění různých zjevů mechanických, světelných, materialisačních, nebo aby mohl uvolniti »perisprit« media, kdyby snad nedůřivými diváky provazy příliš byl upoután.

Předměty ty ukrývá nepozorovaně před produkcí v kabinetě za obrazem, pohovkou atd., nebo pomocník media má je u sebe a v potřebný čas mediu opatrně je doručuje. Nemůže-li mu je dodati, pak pro nepříznivé podmínky »duch« se nezjeví.

Na začátku seance důtklivě na srdce kladeno účastníkům, aby šetřili všech podmínek, jež jim medium uvádí, závisí na nich zdar produkce. Zvláště ať se nikdo neodváží v době, kdy je medium v »transu«, náhle ho uchopiti nebo vzbuditi, mohlo by to přivoditi okamžitou smrt nebo značné poškození zdraví media. Z téhož důvodu ať se nikdo nedotýká materialisovaných postav, jeť tělo jejich utvořeno z perispritu media.

Kdo pak se odváží nešetřiti těchto podmínek a vezme si na svědomí život media?

Účastníci seance zasednou za stůl, na němž je kytara, zvonek a jiné předměty, jichž duchové používají; utvoří řetěz tím, že položí ruce tak, aby se dotýkaly. I Thomson zasedne za stůl a

¹⁾ Viz: Dr. Schneider v cit. sp. str. 370.

utvoří řetěz s ostatními. Světla se zhasnou; zpěv nebo melodie hudebního nějakého nástroje přivádí nutnou harmonii myslí.

Všichni napiatě očekávají zjevení se duchů. Po chvíli pozorovati, že medium sebou škube; »perisprit« začíná se oddělovati. Duchové dávají na jevo svoji přítomnost: zvonek zvoní, hrací nástroje vznášejí se ve vzduchu a vydávají melodie; židle, pohovka, skříně se zvedají; milým sobě osobám rozdávají květiny, pochybující k víře v přítomnost »duchů« údery do hlavy, do zad nebo jiným hrubým způsobem přivést se snaží.

Všecky tyto zjevy působí medium pravou rukou svou, již dovedně z řetězu vymaní. Na počátku seance, když učiněna tma a přítomní ještě jednou vyzváni, aby nerušili magnetického řetězu, přitáhne medium pojednou ruce své blíže k sobě; pravá ruka sousedova, chtěc zachovati řetěz, posune se k levé, a levá ruka druhého souseda ku pravé straně; v tom okamžiku vytáhne medium pravou svou ruku, a místo malíčku pravé ruky nastrčí sousedovi na pravé straně ukazováček levé ruky, a pravá ruka media je volná; tou pak, někdy i nohama uvedené kousky provádí.

Někdy utvoří účastníci seance polokruh, a medium sedí uprostřed, tu ovšem má již předem ruce volny; medijská síla ne sahá však dále, než sahají ruce nebo nohy media.

I tak zvaný »přínos« zprostředkoval Thomson medijskou silou svou, ale jen takových předmětů, jež mohl před tím u sebe ukrýti.

Materialisované postavy tvořil Thomson takto: svítící jemnou látkou přioděl se v kabinetě a pomocí škrabošek představoval tu neb onu podobu. Postava zdála se mizeti, svinoval-li látku, a zdála se vznášeti se, vstoupil-li na židli a svítící šat dolů spouštěl.

Podobně vysvětluje Parker i jiné zjevy svého mistra; medijské jeho produkce nejsou ničím jiným, než eskamoterstvím.

Totéž možno říci o zjevech přemnohých jiných medií.

Arcivévoda Jan charakterisuje media slovy: »Jsou to kejklíři, jelikož kejklíři, eskamotéři všecky jejich zjevy napodobiti dovedou.« A praví, že v Londýně, v hlavním to sídle evropského spiritismu, je divadlo, kde se dávají spiritistická představení; ke konci ukazuje se obecenstvu, že chytrost lidská působí ony zjevy, a žádný duch.«

Jsou tam též sklady, v nichž si možno opatřiti všecky předměty pro spiritistické produkce, jako tabulky, hrací hodiny, potřeby pro zjevy světelné a materialisační, paruky, škrabošky, závoje, fosforující látky atd.¹⁾

Prof. Dr. Wundt v Lipsku o pokusech Dr. Sladeho praví: »Co se týče pokusů, jichž sám jsem byl svědkem, myslím, že na každého nepředpojatého diváka, který viděl někdy dovedného eskamotéra, činí dojem, že jsou to dobře provedené eskamoterské kousky.«

¹⁾ V cit. sp. str. 89.

Spočívají všechny zjevy spiritistické na podvodu a klamu?

Všichni, kdo studiem spiritismu důkladněji se zabývali, uznávají, že všechny zjevy spiritistické jako podvod a klam zavrhnouti nelze. Jsou zde svědectví, která všem kritickým požadavkům vyhovují, a ta dosvědčují skutečnost zjevů spiritistických, všeliký podvod u nich vylučující. A svědectví ta nepocházejí snad od mužů lehkověrných, nýbrž od mužů, kteří s posměchem na spiritismus pohlíželi, a jen za tím účelem zjevy spiritistickými se zabývali, aby ukázali, že podvod je příčinou celého spiritismu. Jsou to mužové, kteří ve vědeckém světě slavného požívají jména, autority z oboru přírodních věd, lékařství, práv, fyziky, lučby atd. jako Laplace, Hufeland, Arago, Laverter, Crookes, Huggins, Morgan, Warley, Sexton, Burns, Dexter, Challis, Cox, Wallace, Edmons, Dr. Rob. Harre, Dr. Bloede, Bigelow, prof. Zöllner, Ulrici, Fichte, Huber a jiní. A nepřišli k úsudku tomu snad jen povrchním zkoumáním, nýbrž po dlouhém a bedlivém zkoumání uznali skutečnost zjevů těch.

Nejen jednotliví učenci, nýbrž i učené společnosti na př. »Dialektická společnost« v Londýně zkoumaly zjevy. Kdyby spiritismus byl dílem podvodu, zajisté by se bylo podařilo těmto mužům vědy, kteří celou duší byli proti němu, podvod ten odhaliti. Dali si všemožnou práci, aby odkryli podvod, ale nepodařilo se to; z odpůrců spiritismu stali se mnozí zastanci jeho, posměch a potupy mnohých proto snášejíce.

»Ač rád by chtěl člověk stůj co stůj celý spiritismus odstraniti, přece cena pravdy je příliš veliká«, praví o sobě Fechner;¹⁾ a totéž platí o mnohých jiných učencích, kteří na základě vlastního důkladného bádání neodvážili se skutečnost zjevů spiritistických upírati. Prof. Vogel v Berlíně, kterého nelze podezřívati z nějaké sympatie ke spiritismu, napsal: »Já sám neostýchám se vyznati, že nelze šmahem skutečnost zjevů spiritistických upírati. Mnohé zjevy jsou od hodnověrných svědků tolikrát dosvědčeny, že o pravosti jich nelze více pochybovati.«²⁾

Prof. Karel Richet v čas. »Revue philosophique« (září 1895) napsal: »Nedá se mysliti, aby lidé vybraní, zaujímající důležité vědecké nebo sociální postavení, mravně intaktní, po celém světě se sjednotili k líčení zjevů nepravdivých . . . Nechceme-li zaujmouti stanovisko upřílišněné, nemůžeme tvrditi, že spiritismus je pouhý podvod a klam.«

Ovšem nechceme tvrditi, že by všechno, co od mužů vědy ze seancí se vypravuje, skutečně beze všeho podvodu státi se musilo; o mnohém snad platí, co čteme ve »Vyznání media« (str. 170). »Vaši mužové vědy byli pěkně napáleni. Dejte mi jen muže vědy

¹⁾ G. Th. Fechner. Tagesansicht gegenüber der Nachtansicht, Leipzig 1879, 272.

²⁾ Aus der neuen Hexenküche, 61.

pro má sezení; s nimi můžete hrát jako se slepými; s nimi jste jisti jako s gentlemeny. I kdyby některý byl skeptikem, dal-li slovo, že podmínek bude šetřit, nezruší ho.«

Připouštíme, ano právem tvrdíme, že převálná většina zjevů spiritistických spočívá na podvodu; ale ty zjevy, které od učenců, jež byli odpůrci všeho nadpřirozeného a všech možných opatření proti podvodu při zkoumání zjevů spiritistických užili, za fakty skutečné uznány, ty zjevy všechny prohlásiti za podvod a klam, to zajisté nelze.

Co je tedy příčinou zjevů spiritistických?

Litre, Maury, Dr. Panýrek a jiní pokládají zjevy spiritistické za chorobné zjevy duše, vysvětlují je hallucinací. Hallucinace je klam smyslů, choroba mozku, porucha duševní, v níž člověk pokládá objektivně za skutečné, co existuje pouze subjektivně v podrážděném jeho mozku; domnívá se na př., že slyší hlasy, ač nikdo nemluví; vidí osoby, za skutečné je pokládá, dává se s nimi do hovoru, ač nikdo není přítomen; myslí, že stoly se pohybují atd., ač tomu tak není; vše se odehrává pouze v chorobném jeho mozku.

Zjevy spiritistické nemají dle této theorie reality objektivní, odehrávají se pouze v chorobném mozku media a diváků, ale ne ve skutečnosti; vše je pouhou představou, chorobou duševní způsobenou.

Uznáváme, že při seancích spiritistických rozbouřená fantazie má otevřené pole; připouštíme, že některé zjevy dají se vysvětliti hallucinací, na př. postavy přeludné, zjevy, o nichž někteří z účastníků seance tvrdí, že se dějí, jiní však ničeho nepozorují, pak některé zjevy intuitivních medií. — Ale jak vysvětliti hallucinací přímé písmo duchové, které i po seanci trvá? Jak skutečný přenos vzdálených předmětů, transcendentální fotografii duchů, otisky materialisovaných údů. Jak jasnozření, rozumné odpovědi v řeči mediu neznámé atd., A pak nelze připustiti, že by všichni ti svědkové zjevů spiritistických propadli také hallucinací při zkoumání zjevů těch, ač v jiném ohledu za lidí smyslů úplně zdravých se považují. Lékařská věda učí, že abnormální duševní ony stavy nedějí se najednou, že nejsou časté, a příčinu jich zcela lehce lze stanoviti. Učenci, kteří zkoumali zjevy spiritistické s chladnou rozvahou, bez rozčilení zabývali se zjevy těmi, rozčilenou obrazotvorností, hallucinací nedají se vysvětliti.

Dr. Mandesley, Dr. Rud. Heidenheim, Puysegur, Rostan, Gasparin, Tomasi, Fugnier a jiní vysvětlují zjevy spiritistické hypnosou, sugescí a autosugescí.

Hypnosa jest uměle způsobený spánek; čím se vlastně hypnotický stav přivádí není ještě určitě rozluštěno. Mesmer tvrdil, že jako existuje magnetické fluidum v říši kovů, tak že existuje též v těle živočišném, že ho možno vzbuzovati a z jednoho těla do druhého převáděti. Dle Mesmera přechází z magnetiséra na

magnetisovaného neznámé ono fluidum a na jeho tělo, jmenovitě nervstvo, zvláštním působí účinkem, který přivádí magnetický spánek. Neupadá do něho každý, nýbrž jen citlivé osoby.

Vzbuzovali a převáděli magnetické ono fluidum buď nástrojem, nebo tahy, nebo pohledem. Magnetiser Hansen z Vratislavi uspával tím, že dal osobě, kterou uspati chtěl, dívati se upřeně na skleněný hranolek, pak vedl několik tahů přes obličej, lehce přitlačil oči — a byla uspána.

Nyní všeobecně se uznává, že magnetické ono fluidum nepůsobí magnetický spánek; hypnosa dá se přivoditi beze všeho spolupůsobení magnetiséra; pouhým upřeným díváním se na lesklý nějaký předmět upadá sensitivní osoba do spánku.

Fugnier vykládá hypnotický spánek tím, že upřeným se díváním po delší dobu na nějaký nehybný, lesklý předmět. Mozek citlivého člověka se napíná, to unavuje mozek člověka konečně tak, že upadá do hypnotického onoho spánku. Zvláštní sebranost ducha a nervová jakási dispoice jsou nutnými podmínkami magnetického spánku.

Hypnotisovaný, ač není při vědomí, přece slyší, mluví, odpovídá na otázky magnetisérovy. chodí, jak magnetiser chce, je zkrátka jeho nástrojem, vůli jeho zcela se poddává.

Maudsley tvrdí, že oněmi prostředky, jimiž hypnotický stav je přiváděn, nervstvo v jistém směru silně je napiato, obyčejné jeho funkce přerušeny, člověk upadá do stavu vytržení, v němž na slovo poslouchá svého magnetiséra. Doklady abnormálního tohoto stavu nalézáme v obyčejném životě. V bitevní vřavě na př. raněný voják nepocituje ihned bolesti a mnohdy není si ani vědom, že je raněn; teprve když napětí přechází, pocituje bolest. Nebo člověk v hluboké přemýšlení pohřížený neví nic, co se kolem něho děje. Nepřekvapí tudíž, vidíme-li mimořádné zjevy v takovémto stavu uměle vyvolaném.

Mnohý z čtenářů byl svědkem různých hypnotických produkcí, které v prvních dobách státního převratu u nás se prováděly. Různým způsobem volili si hypnotiséři z publika vhodné osoby ku svým pokusům. Swengalli-Losmann na př. řekl, aby účastníci sepiati ruce a dívali se upřeně na něho; pak hlasem silnějším a silnějším sugeroval, jak síla jakás proudí v rukách, ruce se svírají víc a více, až jsou tak sepiaty, že je nelze rozevřítí. Pohledem i pohyby přímo fascinoval; a na osobách, které nemohly skutečně ruce rozevřítí, bylo patrné, že jsou jako ve vytržení, byly úplně jeho nástroji, dělaly, co a jak jim přikázal. Udělal na př. křídou čáru a řekl, že nikdo z nich jí nepřekročí, a skutečně: k čáře šly dobře, a pak jakoby nohy zdřevěněly, nemohly udělati kroku; nebo položil na židli doutník a označil, že rukou sáhnou až k němu, ale do rukou že ho nevezmou, nebo že ho dají k ústům, ale ne od úst, a vše se tak dalo; řekl že

nebudou moci povstati ze židle, nebo hnouti nohou, a vše se tak stalo.

Pak pohledem ještě více je fascinoval a sugeroval jim, že musí v pěti minutách usnouti, a odešel ven; a skutečně jeden po druhém upadal do spánku. Pak teprv dělali, co si přál. Sugerovat jim, že jsou v krásné zahradě, jak tam růže voní, a na tvářích jejich bylo viděti radost a čichali s potěšením k papíru, který jim vydával za růže. Pravil jim, že v zahradě je rybník, že jsou na lodičkách, v ruce mají vesla, aby se plavili po vodě, a všichni veslovali, jako by byli na skutečných lodičkách.

Sugeroval dvěma, že jsou staří, a skutečně si počínali jako dědeček a babička; řekl jim, že zemřel jejich syn, že jsou u jeho hrobu — a dali se do pláče, jako nad skutečnou ztrátou syna. Pak jim pravil, že to mýlka, že syn nezemřel, že je zde — a s radostí objímali domnělého svého syna.

Sugeroval jim, že jsou malými dětmi, chtějí-li si hráti, a dal jim dle přání jejich různé hračky, a hráli si s míčem, bubínkem, koníčkem, panenkou, jako skutečné děti.

Namluvil jim, že jsou hudebníky, rozdal jim nástroje, jednoho ustanovil kapelníkem, a ve spánku hráli. Tázał se jich, chtějí-li se občerstviti, jakého nápoje si přejí — a každý si pochutnával na nápoji, kterého si přál, točil si pivo, nebo pil víno, limonádu atd., a vše to byla sugesce. A mnoho jiných podobných kousků prováděl.

Tázał se jednotlivých, čím se nejraději zabývají; jeden mu řekl hospodářstvím; pravil mu: nyní vás probudím, půjdete na své místo, na dané znamení přijdete sem a budete si počínati, jako byste byl ve svém statku. A skutečně odešel s podia, na dané znamení přišel zpátky, upadl ve spánek a dával rozkazy ústně i písemně, jakoby řídil hospodářství. Jedna slečna řekla, že ráda hraje divadlo, jiná že mluví francouzsky, zpívá atd. Nařídil jim, co mají dělati, probudil je — ale jak bylo na nich patrné, nebyly při úplném vědomí; — na dané znamení přišly zpět, a ve spánku jedna hrála s takovou vervou, jako nejlepší herečka, druhá mluvila francouzsky; vše, jak jim nařídil.

Při produkci v Chrudimi řekl jednomu hypnotisovanému: zítra v 11 hodin dopoledne půjdete do krámu, kde jste si koupil lístek na toto představení; lístek vrátíte s podotknutím, že představení za nic nestálo, budete žádati peníze zpět, a když je obdržíte, půjdete naproti do cukrářského krámu a koupíte si za ně cukroví. V ustanovenou dobu celý zástup lidí čekal, zda rozkaz onen vyplní. A skutečně přišel, v hypnose vše vykonal, jak mu bylo ustanoveno. Klepali s ním, aby ho probudili; probudil se sám, až vše vykonal.

Jednu osebu uspal tak, že upadla do kataleptického spánku, do stavu úplného ztrnutí a bezcitnosti; jehlicemi ji píchali, a nejevila ani nejmenší známky bolesti.

Když byli z umělého spánku vyrušeni, nevěděli ničeho, co v tom stavu dělali, nač byli tázáni, co odpovídali.

Dají se zjevy spiritistické vysvětliti hypnosou? Mnohé, co medium v »transu«, hypnotickému spánku podobném stavu, mluví, přemýšlí, není ničím jiným, než ozvěnou toho, co kdysi četlo, slyšelo, nebo co sugescí v rozbouřené fantasmii se mu vybavilo. Všecka sdělení, pokud nepřevyšují úroveň vzdělání media nebo ředitele spiritistického kroužku, dají se vysvětliti hypnosou a sugescí.

Všecky zjevy spiritistické hypnosou a sugescí vysvětliti se nedají. Je dokázáno, že v seancích stávají se často věci, kterých medium si nepřálo, na které ani nemyslí, ba ani vědět nemohlo. Jak vysvětliti hypnosou a sugescí pohyb a zmizení předmětů, jak přínos, změnu váhy těles, materialisaci a jiné zjevy? Kdo viděl zjevy spiritistické a zjevy hypnotické na první pohled poznává, že se nemohou ztotožňovati.

Faraday, Foucault, Carpenter, Chevreul a jiní snaží se vysvětliti zjevy spiritistické mechanickou silou media neb účastníků seance; tak jmenovitě pohyb a pomykání stolů vysvětlují mechanickou silou svalů a chvěním nervů osob, které na něm tvoří řetěz.

Připouštíme, že možno desku nebo lehčí stolek tímto způsobem v pohyb uvést. Než proč tato energie svalová nevytvoruje se stále stejně? Někdy pohyb je nepatrný, někdy stolek se zmítá, někdy nelze ho vůbec v pohyb uvést. Je také dokázáno, že stůl v pohyb uveden, ač nikdo na něj ruce nepoložil; předměty od medií vzdálené se pohybovaly a ve vzduchu se vznášely; působí snad činnost svalů na dálku?

Jak vysvětliti činností svalovou zjevy optické, hudební, zjevy rozumnost předpokládající? Je známo, že stolek údery nebo psychografem dává rozumné, určité odpovědi na otázky kladené; je to možné pouhou mechanickou činností nervů?

Dr. Richel myslí, že odpovědi ty jsou poznatky media dříve nabyté, pod prahem vědomí existující, ty pohybem stolu mimovolně se vybavují a pomocí nervů a svalů údery nebo písmem stolu se projevují. Že existuje v mysli člověka veliké množství poznatků, které za jistých okolností přicházejí na práh vědomí, o tom nelze pochybovati. Ale jak vysvětliti odpovědi, které daleko převyšují vzdělání media? Když na př. vědecky správná odpověď dává se mediem nevzdělaným; neznámé nebo vzdálené věci se zjevují, kterých medium ani předvídati, ani znáti nemohlo. Je také záhadou, proč právě u media při pohybu stolu takové poznatky se vybavují a nikoli u ostatních účastníků seance, u nichž táž síla svalů působí?

Théorie síly svalové stačí k vysvětlení pohybu stolků, ale ostatní zjevy spiritistické ponechává nevysvětlitelný.

Někteří učenci snaží se vysvětliti zjevy spiritistické silou elektrickou.

Věhlasní fyziologové učí, že uvnitř těla, zvláště ve svalech a nervech existují síly elektrické. Galvani vysvětluje pohyb svalů silou elektrickou.

Dle této theorie je medium jakousi elektrickou batterií; síla elektrická, v těle media existující, se uvolňuje a zjevy spiritistické působí.

Pohyb předmětů, zjevy tepelné a světelné daly by se vysvětliti silou elektrickou.

Dr. Schneider přikloňuje se k této theorii, a praví, že v pohybech stolů, židlí, zvonků možno spatřovati působení dynamoelektrické síly; usuzuje dále: Existuje-li v člověku taková síla, a může-li působiti mimo media, i pronikání pevných těles, zmiizení a opětné objevení předmětů dalo by se v největší nouzi vysvětliti tímto způsobem. Elektřina má vliv na síly molekulární, dovede atomy rozlučovati a slučovati, mohly by tudíž předměty dismaterialisované vespolek se prostupovati, a zmizeti hmotný předmět zraku lidskému, rozložen-li v atomy, a opět se zjevití. spojí-li se atomy opět v celek. Při zjevech tohoto druhu pocíťováno vždy značné oteplení předmětu dismaterialisovaného, i zjevy světelné při tom pozorovány. Tak při pokusech prof. Zöllnera s Dr. Sladem.¹⁾

Jen část zjevů spiritistických, mechanických, fysických dala by se touto theorií vysvětliti; ostatní zjevy, zvláště ty, na něž spiritisté hlavní kladou váhu, zůstávají silou elektrickou neosvětleny. Nebo jak vysvětliti silou elektrickou přímé písmo, sdělení neznámých, vzdálených nebo budoucích věcí; jak rozumné odpovědi v řeči mediu neznámé, jak přenos předmětů často velice vzdálených?

J. Leeser v Lipsku vysvětluje zjevy spiritistické pomocí »odu«. Od je zvláštní fluidum, jež objevil svobodný pán z Reichenbachu (1788—1896), je to síla podobná magnetismu, ale jinými zákony se řídí, než síla magnetická a elektrická. Osoby ve značném stupni sensitivní mají nejvíce odické síly. Dle Reichenbacha »od« přechází z rukou media a účastníků seance do stolu, uvádí tento v pohyb. Magnetický spánek, vidění do dálky, jasnozření, pohyb a vznášení se různých předmětů jsou dle mínění Reichenbachova účinky »odu« v sensitivních lidech.

Leeser spatřuje rovněž příčinu zjevů spiritistických ve zvláštní síle »odu«. Prof. Grookes byl svědkem, jak tahací harmonika, v drátěné kleci uzavřená, u přítomnosti media Home se pohybovala a hrála, ač se jí nikdo nedotekl. Leeser vysvětluje zjev ten takto: Home pomocí své odické síly nejprve harmoniku stlačil, tato pak, jakmile síla odická přestala působiti, opět se na-

¹⁾ Dr. Wilh. Schneider v cit. str. 107.

táhla. Působil-li pak Home přitažlivě nebo odpudivě pomocí své odické síly na klapky, vznikla melodie.

Je možno připustiti, aby medium v bezvědomém stavu mohlo působiti odickou svou silou na dálku a tam uvedeným způsobem vyvoditi dle pravidel umění složenou píseň? A kdo řídí »odickou« sílu, když medium píše noty a dovedně hraje umělecké skladby, ač not vůbec nezná a hře na klavír nikdy se neučilo?

Jak vysvětlí Leeser touto teorií mediální písmo nemluvnat, jak přímé písmo duchů?

Otisky rukou a nohou na tabulkách nebo na mouce povstávají prý »odickým« působením rukou a nohou media na částečky sazí a mouky. Tu by se očekávalo, že otisky ty budou podobny rukám a nohám media; dokázalo se však, že otisky lišily se od rukou a noh media.

I theorie »odu« vysvětluje jen část zjevů fyzických; pro ostatní zjevy psychické nedostačuje. A způsob, jakým pomocí »odu« vysvětluje Leeser zjevy spiritistické, je tak slabý, že mu těžko lze přisvědčiti. Pak není také dokázáno, zda skutečně »odické« fluidum existuje; Justus z Liebigů a jiní upírají existenci »odické« síly.¹⁾

Rudolf Wagner v Göttingách a prof. Nees van Esenbeck ve Vratislavi vysvětlují zjevy spiritistické »životní silou« v organismu media existující. Animální, životní tato síla přechází prý na hmotné předměty — stoly, židle atd., naplňuje je životem, takže se pohybují a řídí vůlí media.

Velmi spřízněna s touto teorií je tak zv. theorie »síly psychické«; prof. Crookes a Cox v Londýně pokládají ji za příčinu zjevů spiritistických. V čem spočívá tato síla, zastanci této theorie se neshodují. Někteří ji stotožňují s vitální elektřinou, s magnetismem animálním, nebo odem; jiní ji nazývají nervovým étherem, nervovou silou přenosnou, která může za jistých okolností z těla lidského vycházeti a na předměty mimo člověka existující působiti. Pramen svůj má v duši člověka, táž síla, která řídí organismus uvnitř, řídí také z organismu vycházející fluidum za hranicemi těla. Cox v čas.: »Psych. Stud.« z r. 1883, seš. 8., str. 368 popisuje charakteristické vlastnosti této síly, ale doznává sám, že síla tato není naprosto dokázána, a podstata »síly psychické« že je zcela neznáma.

Všecky tyto theorie předpokládají v mediu nebo v účastnících seance »něco«, co za jistých okolností z těla lidského vycházeti a zjevy spiritistické působiti může; co to vlastně je, nikdo neví, a zda-li to »něco« skutečně existuje, není též dokázáno; vše je jen domněnka.

I kdyby se připustilo, že existují nervová, magnetická, animální, elektrodynamická, psychická, nebo jak se jmenují různá

¹⁾ Viz: Herr Prof. Wundt und der Spiritismus von J. Leeser, Letpzig 1879.

ta fluida, i kdyby pravdivá byla domněnka, že fluida tato mohou z těla vycházeti a na jiná tělesa přecházeti, nevysvětleným dosud zůstává, jak mimo těla vůli člověka podřízena a řízena býti mohou.

I kdyby mohlo medium touto silou jak uvnitř tak i mimo těla vládnouti, přece i tu zůstávají záhady přemnohé. Jak povstávají zjevy, které bez vědomí a proti vůli media se dějí a rozumnost předpokládají? Jak vysvětliti fluidickou nebo psychickou silou zjevy, o jejichž obsahu a významu medium nemá ani tušení, které daleko převyšují jeho inteligenci? Může snad býti psychická síla media příčinou rozumné odpovědi dané v řeči nebo písmu mediu naprosto neznámém?

Jak vysvětliti silou »psychickou« materialisaci, představující osobu naprosto neznámou, hroznou, že účastníci seance i medium samo se jí děsí?

Ani theorie různých fluid, ani síly »psychické« nepodávají nám dostatečného vysvětlení všech zjevů spiritistických.

Jelikož žádnými dosud známými silami přírodními nejpodivnější zjevy spiritistické uspokojivě vysvětliti se nedají, předpokládají někteří učenci na př. Fichte, Hoffmann, Du Prel, Perth, Delense v člověku neznámé, čarovné jakési síly duše, síly magické. Duše vedle obyčejných schopností má ještě zvláštní tajemné síly vyššího řádu; tyto síly duše jsou prý příčinou dosud nevysvětlitelných nápadných zjevů spiritistických, jako jasnozření, přenášení myšlenek atd. V každém člověku jsou prý tyto síly, ale jen u některých a jen za jistých okolností působí.

Zase se prostě stanoví, že existuje nějaká tajemná síla v člověku, existuje-li skutečně, jaká je to síla, dle jakých zákonů působí, o to se zastanci této theorie nestarají; je vymyšlena pouze za tím účelem, aby se vyhnuli světu nadpřirozenému; podivné zjevy skutečně zde jsou, způsobem nadpřirozeným vysvětliti se nesmí, síla taková existovati musí, jinak zjevy ony vysvětliti se nedají.

I kdybychom připustili, že existují nějaké tajemné síly v člověku, co tu opět záhad nerozluštěných. Síly ty prý jsou u všech lidí; proč se tedy neprojeví u všech? Proč ohromná většina lidí podivné oné síly není si ani vědoma? Proč u téhož člověka nevybaví se vždy stejně? Jak vysvětliti zjevy rozumnost předpokládající, které se dějí bez vědomí media? Jak přímé písmo duchů atd.

Prof. Zöllner v Lipsku snaží se vysvětliti jasnozření, zmišení a objevení se předmětů, hypotesou »čtvrté dimense.« Vedle třech dosud známých rozměrů prostoru: délky, výšky a šířky, existuje prý ještě čtvrtý rozměr. Co je ten čtvrtý rozměr vykládá Zöllner v čas. »Wissensch. Abh.« II., 347 a násl. a III., 231. Obsah celého výkladu jest asi tento: Nám, bytostem třírozměrovým, názor o čtyřech rozměrech chybí; pouze analogicky můžeme si o něm učiniti pojem na prostoru nejbližší nižším.

Mysleme si na rovné ploše se všech stran čarou uzavřený prostor, a na něm pohyblivý předmět. Pokud by se tento předmět pohyboval pouze na této rovné ploše, nemohl by se z onoho uzavřeného dvourozměrového prostoru jinak dostat pryč, leč otevřením čar jej uzavírajících. S pohyblivým předmětem může však býti učiněn pohyb do třetí dimense, třeba jej pouze nad plochu pozvednouti a na jiném místě opět na ni postaviti. Dvourozměrovým bytostem bude se zdáti, že předmět zmizel, když byl do výše pozvednut, a objeví se opět, jakmile se na plochu položí. Zjev ten budou považovati za zázrak, jelikož jen pohyby dvou rozměrů jim jsou známy.

»Kdyby existovaly bytosti s názorem pouze o dvou rozměrech, mohli bychom těmto bytostem učiniti předměty neviditelnými tím, že bychom je z druhého rozměru přenesli do třetího, t. j. z plochy do výše. Co by nám bylo možno vzhledem k bytostem dvou rozměrů, to mohou vzhledem k nám učiniti bytosti čtyř rozměrů tím, že předměty z třetího rozměru povznášejí do dimense čtvrté.

Zöllner, ač byl s počátku naprostým materialistou, zjevy spiritistickými byl přiveden k přesvědčení, že existuje svět duchový, vyšší, neviditelné bytosti, dokonalejší nežli my lidé o třech dimensích, bydlí v jiných světech, odkud zasahují do našeho trojrozměrného prostoru a zjevy ony působí.

Je otázka, existuje-li skutečně čtvrtá dimense? Prof. Hoffmann praví: »Spíše by se dalo připustiti, že hmotný předmět z uzavřeného prostoru zmizí dismaterialisací atomů, než zmizením v nepochopitelné čtvrté dimensi.«¹⁾

Lotze, Erdmann, Stumpf, Guälicker, Ulrici zavrhují naprosto čtvrtou dimensi; tím také padá vysvětlení zjevů spiritistických na základě této theorie.

To jsou asi hlavní pokusy, jimiž učenci zjevy spiritistické vysvětliti se snaží. Některé z nich mají svou oprávněnost a za příčinu některých sporů uznány býti mohou. Přes to však některé zjevy zůstávají nevysvětleny. Staly-li se zjevy tyto, — a o některých nelze pochybovati —, předpokládají nutně příčinu rozumnou, mimo media existující, vyšší, neviditelnou.

Spiritisté tvrdí, že při zjevech spiritistických působí — duchové. I mnozí učenci, kteří byli dříve úplnými materialisty, kteří nevěřili ani v nesmrtelnost duše, tím méně v nějaké bytosti duchové, stojí na straně spiritistů a prohlašují, že spiritismem podány nezvratné důkazy existence duchových bytostí, a ty jsou prý příčinou podivných oněch zjevů.

Především musíme si zodpověděti otázku, mohou-li se duše zemřelých zjeviti. Prof. Dr. Kaulen píše: »Ve všeobecné víře národů, že zemřelí žijícím někdy se zjevují, není ničeho, co by

¹⁾ Viz: Zeitschrift für Philosophische Kritik (sv. 76, str. 175).

zjevení Božímu a rozumu odporovalo, a není žádného církevního rozhodnutí, které by víru tuto zavrhlo.«¹⁾ Písmo svaté samo do-
tvrzuje nejen možnost, nýbrž i skutečnost zjevení se mrtvých. Samuel zjevuje se Saulovi (I. Král. 28, 14.), při proměnění Krista Pána na hoře Tábor zjevují se Mojžíš a Eliáš (Mat. 17, 3.), při smrti Kristově »mnohá těla svatých, kteří byli zemřeli, vstala. A vyšedše z hrobu přišli do svatého města a ukázali se mnohým.« (Mat. 28, 52 a násl.)

Že zjevení se zemřelých je možné, lze z toho dovoditi, že víra ta jest tak stará, jako víra v nesmrtelnost duše; ve všech dobách a u všech národů ji shledáváme. Cela řada zjevení se zemřelých je tak osvědčena, že historické pravdy upříti jim nelze. V životopisech svatých často se dočítáme, že zjevili se přátelům svým a oznámili jim své úmrtí nebo vstup do slávy věčné; na př. sv. František z Assisi bl. Kvidonovi z Kortony, sv. Alois, sv. Teresie, sv. Klára a jiní. Kolikrát se zjevila »Královna všech svatých« Panna Maria!

Duše zemřelých z dopuštění Božího zjeviti se mohou.

Ale zjevení ta nedějí se často a směřují vždy k oslavě Boží a k posvěcení a spáse lidí. Zjevení Rodičky Boží a svatých směřují k tomuto cíli, jsou plna vážnosti, vznešenosti, svrchované svatosti, pobádají ke ctnostem a svatosti.

I zjevení se duší z očiště, které se zajisté bez svolení Božího státi nemůže, jest očištěc pro ně jakýmsi vězením, jež bez vůle Boží opustiti nesmějí, stane-li se, k témuž směřuje cíli. Napomenutí žijících, prosba o pomoc, nabádání k náhradě, za kterou v očištěci trpí, bývají příčiny, proč duše v očištěci trpící se zjevily, a moudrosti a dobrotivosti Boží zajisté odpovídají. I při těchto zjeveních není ničeho, co by nebylo vážné, svaté, co by člověka nepobádalo mocně k životu řádnému, svatému. Zjevení se zemřelých je možné. ale děje se jen zřídka a děje se vždy za vznešeným nějakým účelem. Již z těchto slov možno souditi, že duše zemřelých, které požívají blaženosti nebeské u Boha, nebo trpí časné tresty v očištěci, spiritistům se nezjevují. Co shledáváme v seancích spiritistických? Denně a skoro pravidelně dle přání media zjevují se duchové, a jak si počínají? — z přítomných blázny si tropí, je děsí, podvádějí, provádějí věci dětinské, směšné, učením hříšným lidi o víru a pokoj duše připravují. — Jakže, až umru, mám na pokyn nebo přání medií zjevovati se v kroužcích spiritistických. abych zvěděl židle, přenášel zvonky, abych bavil přítomné odpovědmi na otázky ze zvědavosti nebo i z jiných příčin kladené, abych byl hříčkou jistých lidí a sloužil jejich zájmům přečasto sobeckým a nízkým? To že by mělo býti cílem života záhrobního? To je nemožné, aby tajemství smrti zvrhlo se v takovéto komedianství.

¹⁾ Viz: Freib. Kirchen-Lex. IV. 850.

Tím vyvrácen také názor oněch spiritistů, kteří tvrdí, že zjevující se duchové jsou duchové dobří, andělé od Boha posláni k náboženskému obrození lidstva. Uvidíme, jakou zhoubu způsobil a působí dosud spiritismus v ohledu náboženském, mravním a sociálním. Zhoubné toto dílo, podryvající základy křesťanství, mravnosti a společenského řádu, nemůže pocházeti od Boha, ani od duchů dobrých, nýbrž toliko od duchů zlých.

Mají duchové zlí takovou moc, aby mohli vykonati známé zjevy spiritistické? Moc takovou mají. Ze zjevení Božího víme, že duchové zlí před pádem byli anděly, bytostmi daleko dokonalejšími nežli člověk; po pádu přirozenost andělská nebyla jim odňata, aniž přirozené jejich dary. Jejich inteligence, jejich mohutnost poznávací je daleko větší a dokonalejší než člověka. Člověk nepoznává věci dle jejich podstaty, nýbrž jen dle zjevů smyslům přístupných; sil přírodních nepoznává v jejich podstatě, toliko dle zevnějších účinků. Způsob poznávací pouhého ducha není pouze abstraktní ze smyslného, nýbrž bezprostřední, intuitivní; proto i rozsah poznání u něho je větší. Nepoznává pouze, co smyslům je přístupno; nejen zevnější vlastnosti, nýbrž i podstatu věcí, příčiny jich a zákony. Příčiny rozličných zjevů daleko dokonaleji a hlouběji vystihuje, než jak rozumu lidskému možno. Proto mohou duchové zlí uhodnouti věci budoucí, které z přirozených příčin nutně vyplývají, a tak předpověděti mnohé děje, jež člověku jsou tajnými, jelikož tak dokonale a jistě nepoznává příčin těch věcí jako pouhý duch. Vědí také o věcech skrytých, o kterých lidé nevědí, a mohou je vyjeviti; mohou také to, co se na vzdálených místech děje, s velikou rychlostí oznámiti a jako přítomné líčiti.

Duchové, ač tajností srdce lidského a úmyslů člověka znáti nemohou, to zná pouze Bůh, mohou přece ze zevnějších znamení mnohé úmysly a tajemství srdce vypátrati. Je známo, že vnitřní úkony člověka prozrazují se často zevnějším hnutím, posuňkem atd., a lidé sami z těchto znamení uhodnou často myšlení jiných lidí; tím spíše může pouhý duch jednak pro dokonalejší způsob poznávací, jednak i pro bohatou zkušenost ze zevnějších znamení uhodnouti mnohé myšlenky a tajnosti srdce lidského a dohadem předpověděti věci budoucí.

Pouzí duchové mohou, také mnohé věci vykonati, kterých člověk přirozenými silami vykonati nemůže. Duchové mají moc nad hmotou, mohou působiti na hmotná tělesa a jimi pohybovati. Pro lepší poznávání přírodních sil mnohem dovedněji dovedou jich použití a tak různé zjevy vykonati, kterých člověk nedovede.

Pohybovati stoly, klepati v ustanoveném počtu, zjevy akustické, tepelné, přímé písmo, přínos atd. snadno lze duchu zlému vykonati.

I na člověka mohou veliký vliv vykonávati. Mohou působiti na smysly lidské, buď že uvnitř, na př. nepravdělným oběhem krve dotýčný orgán tak přizpůsobí, že člověk vidí věci jinak, než jak ve skutečnosti jsou, nebo předvádějí různé předměty uměle vytvořené.

Mohou též nervovou soustavu rozrušiti, smyslné žádosti a vášně roznítiti, ve fantasmii všelike obrazy vytvořiti.

Duch zlý může se též těla lidského zmocniti, jako nástroje ho užívati po delší nebo kratší dobu. Mohou tedy ovládnutím skrze media psáti, mluvíti, neznámé věci zjevovati, křečovitý stav, do něhož medium často upadá, způsobiti.

Jak lehce se dá touto mocí ducha zlého opět veliká část zjevů spiritistických vysvětliti. I ty nejpodivnější zjevy, zjevy intelektuelní převyšující daleko úroveň vědění medií i účastníků seance, jsou touto teorií jasně osvětleny.

Duchové mohou nejen na hmotu tak působiti, aby na sebe přijala různou podobu, nýbrž mohou též sami rozličné podoby na se vzíti, i tělo přijmouti a v těle lidském se zjeviti.

I materialisace duchů touto teorií vysvětlena. Může-li duch přijmouti na sebe podobu jakoukoliv, může se také zjeviti v podobě zemřelého člověka účastníkům seance známého.

Všecky zjevy, se kterými ve spiritismu se setkáváme, působením zlého ducha bez obtíže vysvětleny býti mohou.

Jsou tedy zlí duchové původci všech zjevů spiritistických?

Rozhodně odmítáme mínění těch, kteří tvrdí, že všecky zjevy spiritistické dějí se působením duchů zlých. Přesvědčením naším jest, že ve spiritismu děje se mnoho podvodů, a že podvod a lehkověrnost lidí je hlavní příčinou největší části zjevů spiritistických. Dále stojíme na stanovisku, že mnohé zjevy dají se vysvětliti způsobem přirozeným, silami fyziologickými a psychologickými, a že ve všech případech pochybných třeba dáti přednost vysvětlení přirozenému. Proto vylučujeme z působení demonického všecky zjevy, pro které vynalezla věda hypotézu jen poněkud uspokojující. Věda stále pokračuje; možná, že mnohé zjevy spiritistické, které způsobem přirozeným zcela jasně dosud vysvětliti nedovedeme, později zcela určitě se nám zjeví jako účinky sil přirozených. Zvláště telepatie není dosud vědecky dosti prozkoumána.

Že při zjevech spiritistických možno připustiti působení sil přirozených, z toho lze odvoditi, že zjevy ty zpravidla dějí se u přítomnosti media; mediumitou jeho zdají se býti podmíněny. Při zjevech spiritistických organismus media přichází do zvláštního stavu, dech stává se těžším, tělo sebou křečovitě svíjí, znáhla se dostavuje strnutí, po seanci následuje tělesné i duševní vysílení, z toho lze uzavírati, že pomocí sil v mediu existujících dějí se zjevy, které nevyžadují rozumné příčiny vyšší.

Přes to však neostýcháme se tvrditi, že některé zjevy spiritistické silou přirozenou vykonány býti nemohou; vyžadují nutně za příčinu sílu vyšší, rozumnou, mimo medium existující, a příčinou tou není ani anděl dobrý, ani duše zemřelých, nýbrž duch zlý.

Že možno připustiti vliv ducha zlého ve spiritismu, patrně hlavně z učení, které duchové zjevují.

Hlavní zásady učení spiritistického.

Moderní spiritismus hned na počátku vystoupil v rouchu náboženském. Duchové hlásají nové učení, které má býti jediným náboženstvím budoucnosti. Spiritistické kroužky mají svůj katechismus, modlitby a písně.

Spiritismus má očistiti a zdokonaliti náboženství křesťanské.

Většina spiritistů věří sice v existenci Boží, ale bůh spiritistický není Bohem křesťanským, bytostí trojjedinou, která stvořila, řídí a spravuje tento svět, ale od něho podstatně se liší; Bůh dle nich je sice Stvořitelem světa, ale o svět více se nestará, vše se v něm děje přirozeným vývojem, nezměnitelnými zákony přírody.

Spiritisté čeští o Bohu učí: »V kolika osobách jest Bůh?« Odp.: »Bůh jest v jedné osobě nerozdílný.« Avšak ta stránka Boha, kteráž celý vesmír vede ku předu, zove se Bohem Otcem, která lidstvo řídí, Bohem synem, a která přírodu řídí, Duchem svatým.«¹⁾

Dle Allana Kardeca, který na základě zjevení různých medií celé učení spiritistické v jistý systém uvedl, jsou tři bytosti: Bůh, duch a hmota; bytosti ty podstatně se od sebe liší. Bůh je stvořitelem duchů i hmotného světa.

Duchové nejsou však pouzí duchové; mají zvláštní tělo, ne tak hmotné jako tělo naše, nýbrž jemné étherické, vzdušné.

Bůh stvořil nesčetné množství duchů. Nevyšli z ruky jeho úplně dokonalí; dokonalosti rozumu i vůle mají si sami vydobýti a zasloužiti vlastní činností. Proto musí se vtělit, t. j. musí přijmouti tělo lidské, podstoupiti zkoušky, které Bůh jim ukládá, a reinkarnací v různých životech mají nabýti vědomostí a mravní dokonalosti, kterých se jim nedostává.

Duchové, kteří se vtělili na této zemi, slují lidé. Duše lidská není tedy ničím jiným než vtěleným duchem, který ovládá tělo a jako nástroje ho používá ku práci na dráze svého pokroku na této zemi.

Všichni duchové dospějí znenáhla k nejvyššímu stupni dokonalosti; na nižším stupni žádný duch věčně nezůstane. Pokračují rychleji nebo pomaleji dle svého přičinění a dle odevzdanosti

¹⁾ Český spiritistický katechismus od Karla Sezemského. str. 4.

do vůle Boží. »Byli stvořeni duchové dobří a duchové zlí?« — Odp.: »Bůh stvořil všechny duchy prosté a nevědomé. Ponechal jim svobodnou vůli, by volili si dobro nebo zlo a všichni pokračují na dráze pokroku, někteří rychleji, jiní zase volněji.«

»Dosáhnou všichni duchové dokonalosti?« — Odp.: »Čistí, nejvyšší duchové byli jedenkráté také nízkými, ale postupem času až k této výši se vyšinuli.«

»Jsou také bytosti, které se jmenují andělé a ďáblové?« — Odp.: »Nikoliv. Bůh je i v tomto ohledu spravedliv, nestvořil bytosti, jimž by bylo souzeno, aby věčně zlými zůstali.«¹⁾

Dle toho, jak ve své dokonalosti pokročili, rozeznávají se ve světě duchů rozličné stupně nebo hierarchie.

Duchové, aby podstoupili zkoušku mezi dobrem a zlem a aby na dráze pokroku postoupili, vtělují se v tělo lidské, buď na této zemi, nebo v jiných světech naší zemi podobných; je prý více obydlených světů, rozdělených na několik tříd podle mravního stavu duchů na nich vtělených.²⁾

To je v hlavních rysech spiritistická nauka duchů, spiritistická angelologie.

Spiritistická anthropologie nebo učení o člověku dá se krátce takto naznačiti: Člověk sestává ze tří částí: z organického těla, z duše, vtěleného to ducha, a z perispritu, t. j. z polohmotné látky, která je pojítkem mezi duchem a hmotou a zároveň prostředkem, kterým duch tělo ovládá. Spojení ducha s perispritem je nerozlučitelné, proto nelze si duši lidskou mysliti jako bytost čistě duchovou.

Jemnost perispritu je v přímém poměru s mravní výší ducha. Nižší duchové mají hrubší, obyčejné hmotě podobný perisprit, proto nemohou se vyprostiti ze smýšlení a žádostí pozemského života. Při smrti osvobozuje se duch od hrubého těla, podrží však perisprit.

Oddělení ducha, vlastně perispritu od hmotného těla při smrti neděje se najednou; dle zjevů duchů trvá přes 2½ hodiny, někdy i déle, zvláště při člověku, který smyslný vedl život.

Při normální smrti je prý duch v bezvědomí, a po smrti se mu zdá, jakoby ze sna procitl, teprve po delší době si uvědomí, že zemřel. Někdy po delší dobu zůstává duch ve stavu jakési pomatenosti, není si vědom, že zemřel, jde za svým dřívějším zaměstnáním a zábavou, navštěvuje kostely, divadla, hostince, plesy atd. . . . Proto modlí se spiritisté za ducha zemřelého, aby brzo ze stavu pomatenosti byl vysvobozen.³⁾

Po smrti tělo hmotné se rozpadává a prvky jeho slouží k utvoření těl nových. Smrt značí jen konec organického těla; je vlastně osvobozením ducha. Duch považuje tělo ze šat, který

¹⁾ Tamtéž str. 11.

²⁾ Tamtéž str. 7.

³⁾ Viz: Spiritistické modlitby a písně od Karla Sezemského str. 15.

ho tíží a šťastným se cítí, když ho odloží. Duch vysvobozen z vězení těla pozemského vchází s perispritem svým do říše duchů, v pravou svou oblast.

Říše duchů rozprostírá se mezi nebem a zemí, a je rozdělena na rozličné kraje nebo sféry. »Svět duchů je podoben světům hmotným«, učí český spiritický katechismus (str. 16). Každá sféra duchového světa jest obdobou světa našeho, jenže ideálnější krásy. Duchové mají svá obydlí. Každý duch dle svého vkusu může si obydlí zvoliti.

Dle zjevení duchů život záhrobní je pokračováním života pozemského.

Vyučovati a učití se zdá se býti hlavním zaměstnáním duchů na onom světě. Duchové vyšší, vyučují nižší; vyučují se ve školách, které se podobají školám našim. Ku přijetí do vyšších škol vyžaduje se určitá fysická i vědecká zralost. Vyučuje se přírodovědě, fysice, zeměpisu, náboženství.

I dospělí musí choditi do školy.

Učitelé jsou definitivně ustanoveni. A jaký mají plat? Jedinou odměnou je jim vědomí, že přispívají ku pokroku a zušlechtění jiných.

Manželství na tomto světě uzavřená trvají i v životě záhrobním; nejsou však nerozlučitelná; duchové mají volnost v nový svazek manželský vstoupiti; sňatky uzavírají se též na onom světě.

Děti ponechávají se rodičům jen v tom případě, jsou-li rodiče schopni dítky své vychovávatí a vyučovati, jinak jsou jim odnímány a společně vychovávány.

Emancipace žen je na onom světě; jak duchové vypravují, ženy řeční na schůzích podobně jako v našich pokrokových dobách. Co se týče náboženského života na onom světě, jen v nižších sférách shledáváme jakousi bohoslužbu; duchové nižší nevybavili se dosud z předsudků svých pozemských, lpí na staré své víře, dokud nevzejde jim světlo lepší, dokud nepoznají, že Bůh nepotřebuje býti prošen nebo ctěn nějakým zevnějším obřadnictvím. Celé náboženství na onom světě obmezuje se na jediné dogma: »Bůh je milujícím otcem svých dítek«, jiných dogmat není, není tam také žádných církví, žádných chrámů, žádného kultu, žádných kněží.

Duch po oddělení od těla zůstává delší nebo kratší dobu na zemi, pak odchází do říše duchů, do sféry, která odpovídá mravní jeho výši. Tam je šťastným nebo nešťastným dle toho, jak prožil život svůj pozemský. Mnohdy je velmi nešťastným; vidí před sebou celý život bez užitku prožitý, vidí množství poklesků, vědomí viny nedá mu pokoje, žene ubohého z místa na místo, až přichází k poznání, že jedině Bůh může mu pomoci, pocítí potřebu, aby napravil, co zavinil a promeškal, činí předsevzetí a úmysly pro nový život.

Dříve nebo později přijímá duch opět tělo, aby další krok na cestě pokroku a dokonalosti učinil. Opětnému vtělení podrobuje se duch přirozenou nutností tak dlouho, dokud není dokonale očištěn. »Vtěluje se duch jen jedenkrát?« — Odp.: »Vtěluje se na této zemi nebo na jiných světech tolikrát, kolikrát mu toho třeba.«¹⁾

Duch reinkarnovaný ztrácí úplně upamatování se na předešlé své životy a na to, co zažil v době od smrti do nového vtělení, jakoby vše nějaký závoj zastřel.

»Proč vtělený duch si nepamatuje spáchané viny?« — Odp.: »Milosrdný Bůh ve své nekonečné dobrotě zakryl člověku jeho minulost, aby vzpomínka na spáchané viny nebo dosažené zásluhy nepřekážela člověku v jeho přítomné práci na jeho sebezdokonalení.«²⁾

Neobstál-li duch v novém vtělení, znova vtěliti se musí; obstál-li, postupuje do vyšší sféry duchů. Vstupování do vyšších sfér děje se velmi pomalu; dle zjevení duchů je v druhé sféře duchů ještě mnoho prastarých duchů, též několik faraonů.

Čím více se duch přibližuje nejvyššímu duchu, tím jemnější je též jeho perispit. Žádný duch nezůstane na věky v nižších sférách; jednou k dokonalosti dospěti musí. Bůh ve své dobrotě žádného hříšníka věčně trestati nemůže; sebepoznání a polepšení otevírá i největšímu hříšníku přístup k blaženosti.

»Dosáhnou všichni duchové dokonalosti?« — Odp.: »Všichni bez výjimky. Čistí nejvyšší duchové byli jedenkrát také nízkými, ale postupem času až k této výši se vyšinuli.«³⁾

»Jsou tresty věčné?« — Odp.: »Nikoliv. Věčné tresty by neodpovídaly božské dobrotě a spravedlnosti.«

»Jak jsou trestání duchové, páchající zlo?« — Odp.: »Ti musí se znovuzrodití a znovuzrozením napravití křivdy spáchané.«⁴⁾

Reinkarnační theorie Allana Kardeca přidržují se spiritisté v Americe, ve Francii, v Itálii; němečtí, ruští a uherští ji neuznávají; učí, že nedokonalé duše po smrti v říši duchů očišťující proces prodělávají, až konečně k nejvyššímu duchu se vznesou.

Čeští spiritisté přiznávají se k reinkarnační theorii Kardecově; jasně to vyjádřeno v českém spiritistickém katechismu (str. 19.): »Rci v krátkosti, co jsme my, odkud přicházíme, proč žijeme na této zemi a kam se odtud ubíráme?« — Odp.: »Jsme nesmrtelné bytosti; přicházíme se světa duchů, pravé to naší vlasti; žijeme na zemi, abychom odpykali minulé své viny a očistili se utrpením a prací, načež navrátíme se do světa duchů. Zroditi se, zemřítí, znova se zroditi a pokračovati bez ustání — toť zákon.«

¹⁾ Český spiritistický katechismus str. 13.

²⁾ Tamtéž str. 15.

³⁾ Tamtéž str. 11.

⁴⁾ Tamtéž str. 14 a 15.

Duchové cítí sympatii k lidem mravní výši sobě zpřízněným a neustále na ně působiti se snaží.

»Zajímají se duchové o člověčenstvo?« — Odp.: »Duchové zajímají se o práci lidstva a napomáhají mu svým vnuknutím ve vědách, uměních atd.«

»Mohou duchové obcovati s lidmi?« — Odp.: »Bůh stále dovoluje duchům, aby obcovali s lidmi, a tito aby uvěřili, že nesmrtelná je duše lidská.«

»Jakým způsobem obcují duchové s lidmi?« — Odp.: »Způsobem různým; někdy stávají se nám viditelnými, jindy zase projevují se skrze media a poučují nás o naukách duchových a o mravouce.«¹⁾

To jsou hlavní zásady učení spiritistického.

Vyznání víry českých spiritistů zní: »Věřím v Tebe, všemohoucí a věčný Bože, stvořiteli všeho, co jest nyní a co kdy bude. Věřím ve Tvoji nekonečnou dobrotu a neuprosnou spravedlnost, jež dává každému dle skutků jeho a bere účet z každého činu, jež vykoná tvor. Věřím ve svou nesmrtelnou duši, uvězněnou na chvílku v mém smrtelném těle, aby odpykala chyby, jež spáchala v dřívějších životech. Věřím, že dobří duchové pomáhají mi stále, a prosím je, aby mne podporovali, kdy je o to požádám. Věřím, že dojdou blaženějšího života, nežli si zasloužím, jednaje podle zákona lásky a víry.«²⁾

Srovnejte naše vyznání víry s vyznáním víry spiritistů, a ihned poznáte, zda-li je spiritismus zdokonalením křesťanství.

Jelikož spiritisté stále tvrdí, že jsou lepšími křesťany než my, a že spiritismus z nesmírné lásky Boha k lidem na zemi se objevil, aby pravé učení hlásal a původní pravé křesťanství zavedl, zkoumejme určitěji domněly jeho křesťanský charakter.

Každý pravý křesťan věří, že Ježíš Kristus je Syn Boží, pravý Bůh, jenž z lásky k nám stal se člověkem, zrodil se z Marie Panny, aby lidstvo nejen slovem a příkladem poučil, čemu věřiti a jak žíti mají, aby spásy došli, nýbrž také, aby smrtí svou od hříchů je vykoupil a milostí svou je posvěcoval.

Založil na zemi viditelnou společnost — církev; představené její opatřil toutéž mocí, kterou sám měl od Boha, jim rozkázal, aby hlásali jeho učení a milosti jeho rozdávali. Ustanovil svaté svátosti, jimiž věřící milosti Boží účastni se stávají. Všem, kdož s ním vírou a láskou spojeni zůstanou, přislíbil za odměnu účastenství v jeho slávě v království nebeském.

Jaké stanovisko zaujímají spiritisté k základu křesťanství, t. j. k osobě Ježíše Krista?

¹⁾ Tamtéž str. 16 a 17.

²⁾ Karel Sezemský, Spiritistické modlitby a písně, str. 47.

Dle spiritistů Ježíš Kristus není Synem Božím, pravým Bohem. Nemohou ho uznati za Boha, jelikož upírají tajemství Nejsvětější Trojice.

V učení o Kristu nejsou spiritisté svorní. Někteří nazývají ho »prvencem počátku« v tom smyslu, že byl z duchů první od Boha stvořen, vyvyšují ho nade všechny tvory, mají ho za ducha zvláštního druhu, jehož tělo jakýmsi fluidicko-etherickým »procesem« povstalo.¹⁾

Dle těchto »zjevení duchů«, nebyl Kristus Bohem, ale nebyl také pravým člověkem, jelikož neměl obyčejného lidského těla; byl jen na oko, zdánlivě člověk; tělo jeho bylo jemnější a vyšším zákonům podřízeno, než pravé tělo lidské.

Proto Panna Maria dle učení spiritistů není Bohorodičkou, ba ani pravou matkou Kristovou; patří prý k nejlepším na zemi vtěleným duchům. Kristus v ní miloval sesterského ducha, nikoliv však tělesnou matku svou.²⁾

Většina spiritistů pokládá Krista za člověka obdařeného výborným medijským nadáním, kterého si zasloužil věrným plněním vůle boží v dřívějších svých životech.

»Spiritista uznává mravní dokonalost misionáře z Nazareta jak daleko lidské pojmy sahají; ale každý duch povolán jest dosáhnouti téhož stupně dokonalosti«, tak definuje učení o Kristu R a p p a r d.³⁾

Dle tohoto názoru byl Kristus obyčejným člověkem, byť i nejvyšším dokonalým; svého času byl velikým mediem; v tom spočívá hlavní jeho význam.

Jiní ještě více snižují Krista. Prof. L u c. P u s c h ve spise: *Katechismus des reinen Spiritualismus* (Lipsko 1899, str. 165 č. 303) píše: »Po Ježíšovi, jak sám tušil, následovali větší. Ježíš, jak na zemi žil, je překonané stanovisko.« — »Bible — židovský epos — zidealisovala Krista« (str. 73.).

A sam Kardec, který praví, že spiritismus nemá se nikterak nepřátelsky ke křesťanství, naopak křesťanství prý vysvětluje a doplňuje, o Kristu prohlašuje, že nezjevil tak mnohých čistých pravd, jako to nyní duchové činí.⁴⁾

Kristus je tedy bytostí, jakých je a bylo více, ba na nižším stupni stojí než media nynější. A toto rouhavé snížení Krista, Syna Božího, odvažují spiritisté nazvati zdokonalením křesťanství!

Český spiritistický katechismus učí o Kristu: »Duch Kristův byl svrchovaně čistý duch, na zemi vyslaný posel, aby lidstvo učil lásce.« (str. 11.).

Není-li Kristus Bohem, nemůže ovšem býti ve spiritismu řeči o vykupitelském jeho díle ve smyslu křesťanském. Spiritisté ne-

¹⁾ Viz: Reform. Blätter, str. 103. a násl.

²⁾ Tamtéž str. 169.

³⁾ Viz: J. Wieser S. J.: Der Spiritismus und das Christentum, Innsbruck 1887, 63.

⁴⁾ Viz: Das Buch der Geister, str. 265. ●

uznávají zástupného zadostučinění, neuznávají smírné oběti na kříži, kterou Kristus za hříchy naše božské spravedlnosti zadostučinil.

Prof. Pusch v uvedeném spise (č. 175) klade otázku: »Může Bůh hříchy lidí nase vzíti?« Odp.: »Nikoliv; neboť z jeho věčné bytosti vychází princip, že jen dobro, kterého člověk sám si vydobyl, člověka blaží. A Bůh, náš největší dobrodinec, nebude zajisté chtít brániti našemu štěstí.« A dále píše: »Může člověk hříchy bližního na se vzíti? — Nikoliv; každý odpovídá za sebe; čestný člověk by toho nesnesl, aby někdo jiný dal se za něho ukřižovati.« — »Je vykoupení z hříchů? Ano; spiritisté jsou vykupiteli z hříchů lidí tím, že jim na nepříjemné následky hříchů ukazují a je tím ke konání dobrého nutí.«

Vykoupení je vlastním dílem každého ducha. Každý člověk je strůjcem svého štěstí; mravní dokonalosti musí si sám vydobýti.

Kristova vykupitelská činnost spočívala v tom, že byl světlem a příkladem lidem, jak by žítí měli. »Ti, kteří odpuštění a očištění se domáhají, musí řídit se tím, co Kristus kázal. Kázal pomoc, lásku k bližnímu, nezištnost, obětavost, spravedlnost; zakazoval každé násilí, pomluvu, neposlušnost...! To budiž i vaším zákonem.«¹⁾

»Není žádného zástupného dostiučinění, žádného vykoupení cizím pokáním, žádné zásluhy cizí smrti. Každý člověk musí sama sebe vykoupiti, osvoboditi se od hmotného světa vírou ve spásné slovo a vykupující silou křesťanské lásky.«²⁾

Smrtí Kristovou nedosahují lidé ospravedlnění; smrt podstoupil Kristus jen proto, aby lidi poučil, jak mají umírat; milosti nějaké nevydobył. »Jsem Busiris«, mluví duch z media Thomsona, »přicházím vám vypravět o slávě, která věřící očekává. Stál jsem na Golgotě, když umíral ten, ježž theologové nazývají Bohem. Byl jsem svědkem jeho smrtelného zápasu a obdivoval jsem se jeho trpělivosti. Neumřel za lidi, nýbrž za princip, neumřel za nikoho, ale žil pro každého.«³⁾

Nepřivádí lidi ku spáse »nadpřirozená milost, zásluha oběti Kristovy, nýbrž postup životů, jež duchům z milosti boží k jejich zdokonalování jsou stanoveny.«⁴⁾

Nevydobył-li Kristus smrtí svou žádné milosti, nemůže býti v učení spiritistickém řeči o prostředcích milosti — o svátostech a oběti. Kdo zná spiritistický katechismus, ví, že o svátostech a oběti není v něm ani zminky. Ani křtu neuznávají; křest je prý dnes věcí zvyku, není ničím jiným, než zevnějším znamením přijetí učení Kristova. Na mnohých místech nedávají

¹⁾ Ref. Blätter, str. 123.

²⁾ Tamtéž str. 331.

³⁾ Vyznání media str. 23.

⁴⁾ Ref. Blätter, str. 244.

spiritisté děti po křestansku křtí. Rovněž svátost pokání ve smyslu našem zavrhuje. »Učí náboženství spiritistické vyznávat hříchy?« táže se Luc. Pusch (v cit. sp. str. 124 ot. 179). — »Ano, před člověkem, kterého jsme urazili neb oklamali. Vyznání ulehčí svědomí; a máme-li odvahu vyznati hříchy, již jsme na cestě polepšení; nejtěžší vítězství nad námi je vydobyto. Proto demaskují t. j. vyznávají se tak mnozí duchové v našich seancích.«

A dále se táže: »Učí náboženství kněžím se zpovídati? — Byli-li jako lidé oklamáni, ano. Soukromá zpověď je bezúčelná, poněvadž je tajná; hříšný čin musí býti veřejně vyznán, jak to duchové se svými hříchy činí. Jinak zpověď není ničím jiným, než pokryteckým tajemnustkářstvím, využitkováným od chlebařských kněží ku zvýšení jejich moci.«

A na otázku: »Učí náboženství Bohu se zpovídati?«, odpovídá: »Bůh nemůže býti uražen neb obelstěn, proto zpovídati se mu je bezúčelné.«

S božskou důstojností Kristovou padá též učení o Eucharistii. Spiritisté proměny chleba a vína v tělo a krev Kristovou neuznávají. »Vino a chléb nejsou nic jiného než upomínka; nemohou tudíž ani prospěti ani škoditi. Mělo-li by přijímání prospěti, musilo by se to státi zázračnou mocí, tím že by Kristus »Bůh« tento svatý úkon zázračnou mocí opatřil. Spiritismus neuznává zázraků a učí, že Ježíš byl člověkem a mediem jako tisíce jiných, kteří nyní větší zázraky konají, než on konal a jeho učedníci«, tak Luc. Pusch (v cit. sp. str. 206 č. 424.). Spiritisté jsou velikými odpůrci mše sv. a Nejsv. Svátosti oltářní.

Když Kristus smrtí svou žádné milosti nevydobył, a hlásají-li duchové pravé učení sami, netřeba v náboženství spiritistickém kněží, kteří by pravdu boží hlásali a sv. svátosti udělovali. »Má náboženství duchovní?« táže se Luc. Pusch. »Všichni poctiví a čestní lidé jsou duchovními; a jelikož všichni lidé jednou budou čestní, budou jednou všichni lidé duchovními.« (V cit. sp. č. 185.)

V úředním dopise farního úřadu ve Mříčné ze dne 29. června 1892. poznamenáno: »Snoubenec spiritista řekl mi do očí: »My nepotřebujeme ani církve, ani vás kněží. Žádný kněz, poněvadž sám je hříšník, nemá žádné moci jiným hříchy odpouštět. My nevěříme, že Kristus v Nejsv. Svátosti skutečně je přítomen, poněvadž žádný Kristus v těle lidském na zemi nebyl.«¹⁾

Spiritisté jsou naplněni záští proti církvi, představeným církve a kněžím katolickým. »Pryč s przniteli stolce Petrova, kteří z vládychtivé ctižádosti božskou moc si usurpují, aby ubohé lidstvo tyranisovali. Pryč s privilegovanou, pyšnou kastou kněžskou, která Bohu podobnou moc si osobuje. Běda oklamanému lidu, jenž spoléhá na samospasitelnou církev a věří, že nabízenými prostředky milosti, svátostmi, mší sv., odpustky nebe koupiti se může.«²⁾

¹⁾ Konsist. archiv královéhradecký, 1892, č. 5484.

²⁾ Reform. Blätter, str. 122.

V čem liší se toto zjevení »andělů božích« od útoků Volné Myšlenky a jiných lidí od Boha odpadlých proti církvi a jejímu kněžstvu ?

Sv. Jan (v I. ep. kap. 4, 1.—3.) napsal: »Nejmilejší, ne každému duchu věřte, ale zkoušejte duchy, jsou-li z Boha; nebo mnozí falešní proroci vyšli na svět. Po tom poznán bývá duch Boží: Všeliký duch, který vyznává, že Ježíš Kristus přišel v těle, z Boha jest, a všeliký duch, který dělí Ježíše, není z Boha, a ten je antikrist, o kterémž jste slyšeli, že má přijíti.

Kdo zná Boha, poslouchá nás, kdo není z Boha neposlouchá nás. Potom poznáváme ducha pravdy a ducha bludu.«

Dle těchto slov sv. Jana každý, kdo zná učení spiritistické, musí přijíti k přesvědčení, že spiritismus není dílem duchů dobrých, nýbrž zlých. Spiritistické učení upírá jak božství, tak pravé člověčenství Ježíšovo, zavrhuje církev, která božství a člověčenství Kristovo hájí a za základ učení křesťanského staví; není tedy ve spiritismu duch pravdy, ale lži.

Spiritisté zavrhují všechny zevnější obřady, jsou prý to neúčinné formy lenost ducha podporující, zavrhují také úctu svatých a obrazů. Prof. Luc. Pusch píše: »Kult obrazů a soch shledává se u všech málo vyvinutých lidí, kteří nejsou s to, samostatně mysliti. Slabomyslný nedovede obraz od zobrazeného oddělití, a filistinské kněžstvo, které shání jen pokoj, kariéru a peníze, ani za mák se nestará, aby k myšlení povzbudilo. Pro zachování autority stačí lid »dáblem« strašiti a tak k plnění forem nutiti.« (V cit. sp. str. 80.) A dále na str. 82. č. 124 píše: »Tak zvané obrazy svatých a kříže jsou jen fotografie. Jakou cenu mají pro nás, kteří máme co činiti s originály? . . . Živého ducha lidstvu vzali a dali mu za to mrtvé obrazy.«

Povšechný názor spiritistů o učení Kristově vysvítá z výroku prof. Pusche o bibli: »Bible není nic jiného, než sbírka mediálních projevů z oněch naivních časů barbarství a neznalosti lidského a duchového světa. Od té doby uplynulo dva tisíce let. Duchové za tu dobu nesmírně pokročili, mnohem moudřejšími se stali. Staré ony projevy mají jen historickou cenu, abychom status quo kultury duchů před dvěma tisíci léty mohli poznati; jiné ceny nemají. Je v nich jen částečka pravdy, která naším nynějším duchovým světem mnohem krásněji se zjevuje.«

Zázraky, jimiž Kristus božské své poslání a učení dokazoval, spiritisté uznávají, ale nepokládají je za zjevy nadpřirozené, nýbrž za zjevy stejného druhu, jaké ve spiritismu se dějí. Kristus dle zjevení duchů byl obdařen neobyčejnou magnetickou silou a touto fluidicko-magnetickou silou konal zázraky: léčil nemoci, křísil z d a n l i v ě mrtvé atd., jak to i nynější media činí.

Kdo zná zjevy spiritistické, vidí, jak veliký je rozdíl mezi zázraky Kristovými a produkcemi medií. Při Kristu, když koná zázrak, neshledáváme ničeho, co pozorujeme u medií; nedává

dělati kruh, nepotřebuje příprav, aby se dostal do abnormálního stavu, nevolá ducha na pomoc, není v bezvědomí, nesvíjí se křečovitě při vykonávání podivných skutků svých, jak to vše u medií spatřujeme.

A jak malicherné, jednotvárné jsou zjevy spiritistické oproti neobyčejným divům Kristovým; zázraky ty mají na sobě patrnou pečeť božství. Žádná nemoc, žádná organická vada, ani skutečná smrt neodolá všemohoucí moci jeho; příroda ho poslouchá, i svět duchů podrobuje se rozkazům jeho. Srdce člověka, budoucnost prohlédá; věci budoucí předpovídá, a předpovědi ty do slova se plní. Takové věci může konati jen ten, který je pánem nebes i země, života i smrti — pravý Bůh.

Zázračná ruka Kristova nekoná podivných divů, aby se lid bavil, nedává si platiti, jak to u medií bývá. K jinému neužívá všemohoucí moci své, než aby jiným pomáhal, a koná to vždy za vznešeným cílem, aby oslavoval Otce, víru v něho a v sebe jako Syna Božího utvrdil, a touto vírou aby posvětil a spasil duše. Se zjevem fysickým kráčí vždy zázrak morální, v čemž se zračí božská vznešenost a dobrota divotvůrce.¹⁾

Je to věru profanace zázraků Kristových, staví-li se na roveň produkcím spiritistickým.

Všimněme si ještě, jak učí spiritisté o věčnosti. Očistce ve smyslu našem katolickém spiritisté neuznávají. Očistným místem pro ducha je především tato země; ale přestane jednou býti místem pokání, promění se v ráj, kde nové pokolení bude bydleti, a jen pokročilí duchové budou se vtělovati.

Večného zavržení dle učení spiritistů není; žádný láskou boží stvořený duch nemůže zahynouti; všichni dojdou spasení . . .

»Učení o ďáblu a věčném zavržení byly dvě hlavní chyby učení Ježíšova, z nichž se již dávno emancipoval«, praví prof. Luc. Pusch (v cit. sp. str. 81. č. 123). »Mythologie, které učí dogmatu o ďáblu, jsou nejškodlivější. Víra v ďábla byla lidem z panovačnosti mythologických korporací vnucena. Jí má co děkovati křesťanská mythologie, že byla uznána u vlád, které brzo poznaly, jaký užitek z víry té jim plyne.« A na str. 190. píše: »Dábel není; věčné zavržení rušilo by blaženost boží; věčné zavržení bylo by dílo tyрана a ne Boha.

Je dábel — a to jsou duše zemřelých jesuitů a filištinských (odpůrců spiritismu), kteří však přece jednou, byť i to u mnohých tvrdých hlav dosti dlouho trvalo, anděly se stanou.« — »Soudce je v našich prsou; jiného není na věčnosti, je rozumný a moudrý, nesoudí dle forem, dogmat a ustanovení lidských. Bůh je spravedlivý, a žádný nezahyne, kdo poctivě po dobru touží.« (Str. 184. č. 374.)

Peklo v Písmě sv. je prý jen obrazný výraz a naznačuje bolest, výčitky svědomí za hříchy spáchané.

¹⁾ Dr. Schneider v cit. sp. str. 265.

»Duch »sv. Augustin« o věčných trestech takto poučuje: »Ptejte se svého zdravého rozumu a sudte, zda by nebylo věčné zatracení pro hříchy za několik okamžiků spáchané zapřením dobrotivosti boží? Co je skutečné trvání života, i kdyby sto let trval, v poměru k věčnosti? Chápete dobře to slovo: Trápení, muky bez konce, bez naděje za několik hříchů? Nevzpírá se rozum váš takovéto myšlence? Že viděli předkové v Pánu všehomíra hrozného, žárlivého, mstivého Boha, to se pochopí; ve své nevědomosti připisovali Bohu lidské náruživosti. Ale to není Bůh křesťanů, který lásku, milosrdenství a odpuštění klade mezi nejprvnější ctnosti; mohl by sám postrádati těch vlastností, ze kterých činí povinnost? Není v tom odpor, připisovati mu nekonečnou dobrotivost a nekonečnou pomstu? Vy pravíte, že je především spravedlivý a člověk nepochopuje jeho spravedlnosti; ale spravedlnost nevyklučuje dobrotivosti; a nebyl by dobrotivým, kdyby největší díl svých tvorů uvrhnouti chtěl do strašných muk věčných.«¹⁾

»Kde se nalézá ráj a peklo?« táže se český spiritistický katechismus. Odp.: »Ve svědomí a nikde jinde. Ráj — toť klidné a čisté svědomí. Duchové páchající zlo jsou tím trestáni, že se musí znovu zroditi a znovuzrozením křivdy spáchané napravit.« (Str. 14—15.) Často slýcháme, že nemůže existovati věčné peklo; tak hrozný výrok nedá prý se srovnati s nekonečnou dobrotou a milosrdenstvím božím. Jak by mohl Bůh, nejlaskavější otec, s ubohým tvorem, jehož slabosti dobře zná, tak krutě nakládati? Vždyť by se ani člověk sebekrutší k rozsudku tak hroznému neodvážil; jak by toho mohl býti schopen Bůh, nejvyšší milosrdný a dobrotivý?

O věčném zavržení člověka mluví se zde tak, jakoby se dalo libovolným rozhodnutím božím. Vlastní příčinou věčného zavržení není Bůh, nýbrž člověk sám svou vlastní vinou vrhá se do věčné záhuby.

Jen ten může dojíti věčné blaženosti, kdo láskou s Bohem spojen umírá. Láska je podstatným a naprosto nutným podkladem věčné blaženosti. Věčná blaženost spočívá v láskyplném spojení celé naší bytosti s Bohem. Spojení toho nedojde, kdo hrubou neposlušností od Boha úplně se odvrátil. Dobrovolným těžkým hříchem ničí hříšník své duši nutný podklad věčné blaženosti, dobrovolně z lásky boží se vylučuje.

Zůstává-li zatvrzele v tomto stavu odporu proti Bohu, odsuzuje se sám ke ztrátě věčné blaženosti. Jeho vůle, jeho myšlení není v souladu s vůlí boží, jsou v odporu k Bohu. Člověk takový vlastním svým duševním stavem vylučuje se z láskyplného spojení s Bohem a tím z věčné blaženosti. Tedy nikoliv Bůh, nýbrž člověk sám se zavrhuje.

¹⁾ Spiritistická filosofie Allana Kardeca; přel. Fr. Pavliček, str. 269.

Bůh jako bytost nejdokonalejší může milovati jen to, co je lásky hodno. Kdo Boha milovati nechce, a takový je nekající, v odporu proti Bohu žijící hříšník, toho také Bůh milovati nemůže.

Věčný trest odporuje prý též spravedlnosti boží; jak by mohl Bůh, nejvyšš spravedlivý, konečný hřích, trestem nekonečným, věčným stíhati? Je nějaký poměr mezi hříchem krátkou dobu trvajícím a trestem věčným?

Možno připustiti zásadu, aby čas trestu řídil se podle trvání hříšného činu? Pak by zločin v jedné minutě vykonaný trestem jedné minuty musil býti potrestán. Řídí se touto zásadou soudy světské? Neodsuzují k dlouholetému, ba doživotnímu žaláři za zločin v několika minutách vykonaný? Nikoliv dle času, nýbrž dle kvality činu trest se vyměřuje. A přihlédněte ke hříchu. Každý těžký hřích, jakožto úplné pohrdání Bohem a odvrácení se člověka od Boha, byť i za sebe kratší dobu byl spáchán, jest urážkou Boha nekonečného, je vinou nekonečnou, a proto nekonečného trestu zasluhuje.

Při hříchu třeba také přihlížeti nejen k hříšnému činu, nýbrž i ke stavu duše hříchem způsobenému. Hřích jako úkon je sice něco pomíjejícího, ale stav duše hříchem způsobený, její vnitřní zkažení, její nepřátelský poměr proti Bohu trvá stále, dokud obrácení člověka a smíření se s Bohem neustane.

Zůstává-li hříšník po těžké urážce Boha lhostejným, skutku svého nelituje, po smíření s Bohem netouží a neužívá prostředků, aby v přátelství s Bohem opět vešel, trvá ve stálém nepřátelství proti Bohu. Zastihne-li člověka v tomto stavu odporu proti Bohu smrt, po celou věčnost tento stav duše jeho se nezmění; jaký byl když duši vypustil, tak zůstane na věky. Čas, kdy mohl se smířiti s Bohem a tvrdošíjně tomu odpíral, pominul, po smrti není více možné obrácení, zemře-li v nepřátelství proti Bohu, věčně v něm zůstane. V tomto smyslu může hřích jako stav duše považován býti za něco nekonečného, a proto i nekončící, věčný trest za tento hřích není nepřiměřený.

Pro hříšníky nepolepšitelné, nekající je peklo, věčné peklo; to je přesvědčení téměř veškerého lidstva; cit spravedlnosti žádá odplatu věčnou, dobrým a zlým rozdílnou.

Kolik lidí skutečně ve stavu nepřátelství proti Bohu umírá, kdo skutečně je v pekle, toho nemůže posouditi člověk, Bohu jedinému přináleží soud.

Kdyby však byl jen jediný člověk, který by tvrdošíjně Bohu odpíral poslušnost, musí býti peklo, věčné peklo, jinak by v hrozném tomto boji člověka s Bohem na konci vítězem by zůstal člověk a ne Bůh.

Kdo upírá peklo, musí důsledně zavrhnouti podstatu křesťanství, vždyť Kristus zřejmě pravdu tuto hlásá, a celé učení křesťanské o vtělení a vykoupení Boha-člověka nemá významu, není-li věčného pekla.

Tím jsme asi nastínili základní věty učení spiritistického a jeho poměr ke křesťanství. Spiritismus má býti očistou, zdokonalením křesťanství, je však úplným jeho zvrácením. Základní dogmata křesťanská: o Nejsv. Trojici, o božství Ježíše Krista, o Duchu sv., o vykoupení, o svátostech, o věčných trestech a mnohá jiná zavrhována, za výmysl lidský prohlašována.

Náboženství spiritistů je v jádru svém internacionální indiferentismus, náboženský nihilismus.

»Princip spiritismu je tolerance; nechati každého dojítí spasení vlastní svou cestou«, prohlašuje prof. Luc. Pusch (v cit. sp. str. 206. č. 442.).

»Spiritismus má osvoboditi lidi ode všech dogmat a vši víry, má je postaviti na stupeň samostatně soudících bytostí, které na nikom více nezávisí a všecku autoritativní víru zavrhují. U koho tomu tak není, kdo se necítí dosti silným, aby sám na sebe mohl se spolehnouti, a pro svou bezpečnost autoritativní víry potřebuje, nuže, ať zůstane při mythologii, ať vezme víru místo vědění, ale nežádej, abychom tě následovali. Víra je nebezpečna; jen vlastní silou, vlastním uvažováním nabyté vědění přináší užitek.« (Tamtéž č. 381.)

»Nechte padnouti ohrady a předsudky, jež jednu církev od druhé oddělují; strhejte ustanovení lidská, která čisté křesťanství zatemňují, a spějte ku předu v duchu svobody a bratrství.«

»Kristus neřekl nikomu, dle jaké formy měl by dojítí spasení. Je nekonečné množství cest, které k velikému cíli vedou; a kdyby, jen málo lidí nejkratší z nich zvolili, aby palmy dříve dosáhli, přece nemůžeme věděti, zdali dlouhá cesta, kterou ten neb onen duch nastupuje, není pro něho velikým užtkem. Chraňte se doktrinářské, nutící theorie; každý duch musí si svůj názor víry dle své potřeby vypracovati. Neodsuzujte, smýšlí-li jiný jinak než vy a dle svého způsobu spasen býti chce.«¹⁾

Jeden z největších spiritistů Dr. Blöde praví: »Spiritistická církev obsahuje v sobě každou víru i nevěru, každý náboženský a filosofický systém, spojuje atheisty, pantheisty, materialisty, evolucionisty, budhisty, mahomedány, fetišisty a křesťany všech vyznání, nezná rozdílu národnosti a rasy.«²⁾

Tyto výroky jasně dokazují, že náboženství spiritistické je čirý rationalismus, náboženský indiferentismus, náboženství moderní nevěrecké osvěty.

¹⁾ Reform. Blätter, 1878, str. 205, 180.

²⁾ Viz: Glaubenbekenntnis eines Spiritualisten. In der Wochenschrift »Gegenwart«, 1878 č. 26.

Možno od spiritismu očekávati mravní zušlechtění lidstva?

Kde je největším nepřítelem náboženství?«, táže se Kardec; »Zajisté materialismus. Spiritismus jest však opakem, negací materialismu, který spiritismem ztrácí veškeru oprávněnost existenční. Spiritistovi se neříká na základě slepé víry: »Nekončí vše s tělem«, nýbrž duchové ve skutečnosti sami ujímají se slova a běrou na se demonstratio ad oculos. Je to malá služba, kterou takto prokazuje náboženství? To však není všecko. Jistota budoucího života, živé líčení, za které máme děkovati našim zesnulým přátelům, ukazují nám, že je třeba dobře činiti, abychom ušli nezbytným následkům hříchů.«¹⁾

Spiritismus na základě nezvratných důkazů dokazuje nesmrtelnost duše, existenci posmrtného života, a v tom prý spočívá jeho mravní síla.

Osvětme na prvním místě toto stanovisko, z něhož mravní obrození lidstva vyjítí má.

Nedá se upříti, že pevná víra v nesmrtelnost duše a v posmrtný život je mocnou mravní pobídkou pro člověka. Písmo sv. praví: »Při všelikém počínání pamatuj na konec a nezhřešíš na věky.« (Sirach, 7, 40.) Myšlenka na smrt, vzpomínka na věčnost zachvěje zajisté člověkem, spasitelnou bázní naplní duši jeho, nabádá vážně k životu ctnostnému.

Shledáváme v učení spiritistickém o posmrtném životu nějaký umravňující vliv?

Nenastupuje-li smrtí definitivní rozhodnutí o osudu člověka, vstupuje-li duch do nového těla, aby začal nový život; není-li pekla a věčných trestů, nemůže-li »žádný božskou láskou stvořený duch« býti zavržen; — je veta takovýmto učením po všeliké snaze po mravní dokonalosti.

K čemu se přemáhati, když ze skutků svých žádného účtu na onom světě klásti, žádného věčného trestu báti se nemusím. K čemu si znepríjemňovati tento život odříkáním, na pokání a polepšení je dosti času v životech jiných; a budu-li nucen za trest opět na tuto zemi se vrátiti a podobný život vésti, jaká to pokuta pro mne, vždyť lepšího si ani nepřeji.

Víra v nesmrtelnost, není-li spojena s vírou ve věčnou odplatu nebo věčný trest, není dostatečnou ochranou proti hříchu, ani mravní pobídkou ke ctnosti; poslední věci člověka, jak spiritisté jim učí, spíše podřívají než podporují všelikou snahu po ctnosti.

Reinkarnace, vzpomínka na opětná, snad dlouho trvající vtělování, nejen budí k dobrému a nevyváží ani zdaleka onoho vlivu, který na mravní život člověka vykonává křesťanské učení o soudu a věčnosti.

¹⁾ Al. Kardec, Co je spiritismus?; česky od J. K. str. 37.

Učení o reinkarnaci je pouhá hypothesis, která ani Písmem sv. ani rozumem dokázati se nedá. Ani jediného místa nelze uvést z Písma sv., z něhož by bylo patrné, že duše poskvřivší se hříchem, podrobiti se musí očišťovacímu procesu reinkarnací, aby pochybenou dráhu životní znova začaly a mravní dokonalosti dosáhly. Naopak je mnoho míst v Písmě sv., jež zřejmě svědčí proti reinkarnaci. Sv. Pavel v epištole k Židům napsal: »Uloženò je člověku j e d n o u umřítí, potom ale soud.« (9, 27.) Neumírá tudíž člověk častěji, neopětuje život v novém nějakém těle, jednou smrtí dráha života přerušena, po smrti následuje soud spravedlivého Soudce, jehož výrok rozhoduje pro celou věčnost.

»Jáť musím dělati dílo toho, který mne poslal, dokavadž je den; přicházíť noc, kdy žádný nemůže dělati.« (Jan 9, 4.) Z těchto slov Kristových patrné, že po smrti nelze více shromažďovati zásluh, smrtí všeliké činnosti lidské je konec; podle skutků v jednom životě bude mu odplaceno; o napravení poklesků v novém životě reinkarnací v Písmě sv. není ani stopy.

I rozum mluví proti reinkarnaci jako očišťovacímu prostředku. Dle učení spiritistů — jak jsme svrchu uvedli — zapomíná duch při novém vtělení na vše, co zažil v dřívějších životech i v říši duchů od smrti do nového vtělení. Mělo-li býti opětné vtělení pokutou nebo očištěním ducha, musil by si vtělený duch býti úplně vědom svého dřívějšího života, svých vin, za které má pykati a ze kterých se má v novém životě očistiti. Toho však žádný člověk si není vědom. Jak může tedy napravit své chyby, kterých nezná?

Kdyby učení o reinkarnaci jako očišťujícím prostředku bylo správné, k jaké výši tento očišťující proces za tak dlouhou dobu, co existuje lidstvo, dospěti by musil. Ale co vidíme? Spiritisté sami nařikají na poklesnutí mravnosti, místo zdokonalení v ohledu mravním spíše zhoršení shledáváme. Jak se to dá také srovnati s učením: »Může zůstatí duch na svém stupni, ale nazpět nejde?«¹⁾ Reinkarnační theorii nelze ani Písmem sv., ani rozumem, ani zkušeností dokázati, a tím padají také důsledky, které pro mravní zušlechtění z ní se odvozují.

V předmluvě »Vyznání media« čtáme: »Pozorování má nutí mne věřiti, že símě největší zkázy v spiritismu jest obsaženo. Nejdivočejšímu učení, možno-li to vůbec učením nazvati, a ve mnohých případech nejvolnější morálce od mnohých jeho přívrženců se učí a též provádí. Skutky nejsprostší nemravnosti od adeptů otevřeně se vypravují; požadavky nejhnusnější beze studu činěny... Je nejvyšší čas, aby znalec bez bázně pravdu řekl a oči mnohým otevřel.«

Totéž dosvědčuje Kirchner: »Je dokázáno, že od mnohých spiritistů nejvolnější morálce se učí a skutkem provádí.«²⁾

¹⁾ Al. Kardec, Kniha duchů, str. 32.

²⁾ Viz: Dr. Kirchner, Der Spiritismus, die Narrheit unseres Zeitalters, str. 93.

A zdaž přispívají k mravnosti schůze spiritistické na odlehlých místech, často v lesích, za temna nočního konaných?

Názor, že mravnost spiritismem škodu trpí, je zcela odůvodněný. »Umravnujícím« ovocem spiritismu jsou také případy sebevraždy a šílenství, které mezi spiritisty často se přiházejí. Že omrzlost života a myšlenky sebevražedné z názoru spiritistů na věčnost často povstávají, je zcela přirozené. Je-li život posmrtný jen pokračováním života pozemského, líčí-li se onen svět od duchů tak růžovými barvami, nač se trápiti zde na světě; postavení svého nezhorším, vezmu-li si život, možná že zlepším. Proto pryč s tělem, které mne tíží, zpět v pravou naši vlast!

V denních listech možno se také často dočísti o šilencích jakožto obětech spiritismu. Nedávno byla v novinách zpráva, že v Olomouci při veřejné schůzi spiritistické tři osoby sešilely a musely býti odvezeny do blázince. Totéž dotvrzují odborní lékaři. Ředitel zemského blázince v Praze Dr. Schlager, byv požádán o dobrozdání, mají-li se povolití spolky spiritistické, odpověděl: »Spiritismus, jak dokázáno, má na ducha svých přívrženců škodlivý vliv, a v pražském blázinci jsou oběti tohoto poblouzení.«⁵⁾

Nedá se upříti, že častým nepřirozeným rozčilováním zdraví se podryvá a duch se zeslabuje, a tak spiritismus příčinou duševní poruchy se stává.

»Spásonosný« účinek spiritismu nejlépe možno sledovati v kolébce moderního spiritismu v Americe. Je dokázáno, že šířením se spiritismu přibývalo mimořádně sebevražd, šílenství a cizoložství.

R. 1853 podán kongresu pamětní spis, v němž dokazováno, že spiritismem nejen náboženství a mravnost, nýbrž i společenské blaho jest ohroženo.

Jaký je sociální program spiritistů?

Extremní socialismus jest ideálem spiritistů. Dr. Schneid spatřuje v sociálně politickém programu spiritistů, ve snaze po všeobecném sbratření a obšťastnění lidstva jednu z hlavních příčin, proč spiritismus tak značně se rozšířil.

Prof. Pusch líčí budoucí spiritistický stát takto: »Viděl jsem (ve stavu jasnozření) budoucí spiritistický stát na zemi, bez knížat, bez šlechty, bez rozdílu stavu, republiku s úplnou osobní svobodou, svobodou tisku, slova, shromažďování, s volbou soudců, zodpovědností ministrů, oddělení církve od státu, obmezení summy dědictví, odhadnutí práce dělníky, odstranění tížících daní, stálého vojska, svobodu vyznání.« (V cit. sp. str. 173.)

Kuhn ve spise »Französische Zustände der Gegenwart« (str. 26.) píše: »Při mnohých zločinech a sebevraždách hraje spiritis-

⁵⁾ Viz: Dr. Schneider v cit. sp. str. 315.

mus roli; mnozí z nejhorších komunardů byli jeho přívrženci. Poněvadž ve všech kruzích velmi čteně se šíří, je spiritismus nebezpečím, jehož světské i duchovní úřady velmi málo si všímají.«

Abychom ještě určitěji poznali »božské poslání spiritismu« zkoumejme mravní charakter duchů, kteří lidem nové učení zjevují.

»Posílá-li Bůh lidem ve svém milosrdenství tuto útěchu a pomoc, aby je spasil z nevěry«, píše Kardec, »pak je to rouhání odstrkovati tuto ruku pomocnou.«¹⁾ A sám toho rouhání se dopouští, když píše: »Nesmí se na slepo všemu věriti, co s námi obyvatelé duchového světa sdělují.«²⁾

A proč se nemá všem hlasatelům nového evangelia věriti? — »Pozorujeme s nemalým překvapením,« praví spiritista Anatole Burde, »že duchové s katolíky katolíky, s protestanty protestanty jsou; jsou židy se židy, ba i materialisty. Zdá se to býti paradoxní, a přece se nám to při přemnohých našich pokusech přihodilo. Nemůžeme proto přestat upozorňovati, aby ti, kteří s duchy obcovati chtějí, měli se na pozoru. Neboť někdy mají z toho radost, mohou-li nás v našich bludech utvrditi nebø na špatnou svěsti cestu. Jednejme proto s velikou moudrostí a přijímejme tato nadzemská zjevení se vši rezervou. Nesmíme zapomenouti, že se dáváme pod přímý vliv neznámých bytostí, mezi nimiž je mnoho tak zlomyslných, že jim nemůžeme ani dosti nedůvěřovati. Proto nesmíme nikdy k tomu, co nám zjevují, nezvratnou přikládati víru.«³⁾ Pěkní to poslové boží, podvádějí a lhou!

A aby svým zjevením větší dodali váhy, dávají si veliká a svatá jména, i přísahou často se dokládají, aby se jim věřilo. Před těmi především třeba se míti na pozoru.

Kardec píše: »Poněvadž tito duchové znají kouzlo velkých jmen, nedělají si z toho žádného svědomí, zdobí-li se těmi, jimž lidé se koří, ba nehrozí se ani rouhání, nazývati se Ježíšem, Pannou Marií nebo jiným svatým.«

»Viděli jsme takové, kteří drze přijali jméno Krista, a, aby mohli klamati, napodobili sloh evangelia a házeli na pravo i na levo známými slovy: Zajisté, zajisté pravím vám.«⁴⁾

Spiritisté co nejvíce doporučují na počátku seance modlitby za duchy dobré.⁵⁾

Dle čeho má se poznati, že zjevující se duch je dobrý a neklame?

»Vyšší duchové nemají jiného znamení, dle něhož by se mohli dáti poznati, než vznešenost jejich myšlenek a řeči.«⁶⁾

¹⁾ Kniha duchů, str. 81.

²⁾ Co je spiritismus, str. 54.

³⁾ Viz: Dr. Schneider v cit. sp. str. 292.

⁴⁾ Das Buch der Medien, str. 238, 346.

⁵⁾ Viz: Karel Sezemský, Spiritistické modlitby a písně str. 43, 132, 134.

⁶⁾ Das Buch der Medien, str. 363.

»Jelikož duchové jsou jen lidé,« píše prof. Pusch, »nesmíme výpovědem jich přikládati úplnou víru. Sdělení ta udávají jen status quo jejich vědění, seznamují nás se svými názory; podávají nám srovnáváním jich s našimi názory lepší kritérium pro pravdu; ale nejvyšším rozhodčím, který úsudek pronéstí má, musí býti náš rozum.« (V cit. sp. str. 381.)

Vznešenost myšlenek a řečí je jediné kritérium, dle něhož spiritisté dobrého ducha od zlého rozeznati mají. Ale kdo může s jistotou dokázati, že několik vznešených myšlenek skutečně od vyššího, dobrého ducha pochází a nikoli od zlého; vždyť jsme slyšeli, že zlí duchové i řeč Krista Pána napodobují.

Ani v jediném případě nemohou míti spiritisté jistoty, s jakým duchem obcují.

I obsah zjevení nasvědčuje, jakého druhu jsou jeho původci. Uvedeme dva případy z literatury spiritistické, které naznačují, že zjevující se duchové nejsou duchové dobří. Uvádí je P o d m o r e v časopise »Light« ze dne 20. května 1882. Pastor baptistů, žijící v Ahshay nedaleko Oxfordu, dostával písemná sdělení jménem své zemřelé manželky. Po nějakou dobu byl přesvědčen, že je ve spojení s duchem své ženy. Pojednou však bez všeliké příčiny ráz zjevení se změnil, biblické texty a slova útěchy zaměněna rouháním a necudnostmi; nešťastný muž shledal, že se stal obětí zlomyslné vyšší moci.

Druhý případ je podobný. Pomocí psychografu dostával muž různá sdělení jménem své manželky; mnohé narážky na události známé pouze jemu a ženě a na rozmluvy jen mezi sebou konané nasvědčovaly, že zjevující se duch je skutečně duch jeho ženy. Když chtěl ještě určitějších důkazů, začal se vyptávati projevující neviditelné moci na různé události z dřívějšího života. Tu vyšlo na jevo, že vědomosti projevující se síly nesahaly dále, než po šest neděl před smrtí jeho manželky; vše, co se před tím stalo, bylo neznámo. Když začal projevující se síle vytýkati omyl, zděsil se proklínání a hnusných nadávek, jež mu metány ve tvář.

A jiný dopisovatel »Lightu« připomíná: »Je pozoruhodno, že při psaní pomocí planšetky velmi často se stává, že charakter sdělení je v přímém odporu s charakterem media. Tak na př. jsem viděl, jak nejhroznější proklínání vylévalo se pod rukama lidí, kteří by raději zemřeli, než by se dopustili podobných řečí.« (Light 1883, str. 124.)

»Vůbec pak dostávání sdělení hrubě neslušných prostřednictvím medií úplně čistých a nevinných, jež někdy ani nedovedou pochopiti smysl toho, co napsala, je jedním z nejobyčejnějších, ale zároveň nejvyšších překvapujících zjevů; potvrzují to všichni, kteří jsou dobře obeznámeni s medianismem.« Tak píše hlavní sloup spiritismu Axakov.¹⁾

¹⁾ Animismus a spiritismus, str. 415-416.

A ve svém vyznání víry přiznává Axakov, že nemá naprosto jistoty, jsou-li zjevující se duchové dušemi zemřelých, a zdá se býti nakloněn mysliti na vliv démonický.¹⁾

A jiný veliký spiritista H. Fichte napsal: »Je známo, že již v dřívějších předspiristických dílech, na př. u Hoznunga, Daumera a jiných, uvádějí se případy, že se zjevovaly duše zemřelých, zvláště duchové znamenitých osob, a dokázalo se, že to byl klam . . . Že docela i něco démonického, zúmyslně podvádějícího při zjeveních duchů se přihází, již od starých často připomenuto, když před dvojsmyslnými výroky věšteckými varovali. A spiritistická přítomnost dobře učiní, podrží-li na zřeteli toto stanovisko se všemi povážlivými důsledky, které se z něho dají odvoditi.«²⁾

Spiritisté ovšem nemohou souhlasiti s názorem naším, že spiritismus je zhoubný a démonický vliv v něm upříti se nedá; různými námitkami přesvědčení toto vyvrátiti se snaží. Poukávají na dětinské, malicherné věci, které v seancích se dějí, na přemnohé, nejasné, neurčité odpovědi, na odpory ve zjeveních atd.; to prý dokazuje, že duchové zlí nejsou původci těchto zjevů, ti by si zcela jinak počínali; daleko rozumnější je prý uznati, že duše zemřelých působí zjevy ty. Denně umírá mnoho lidí hloupých, zlomyslných, posměvačných, podvodných a tuto svou povahu, všecky své chyby a náklonnosti běrou sebou na oneň svět. Duše tyto v seancích počínají si po smrti zrovna tak, jako v životě pozemském.

Tato námitka spíše utvrzuje, než vyvrací názor náš. Malicherné titěrné zjevy úplně se shodují s povahou ďábla: zúmyslně provádí zlý duch podobné zjevy, aby co možno nejvíce duší pro spiritismus získal. Ťukání a pohybování se stolu, vznášení se různých předmětů a jiné podobné zjevy, zdály se přemnohým věcí docela nevinnou; ničeho v tom neviděli, proč by se nemohli zúčastňovati seancí spiritistických. Byly to zjevy na pohled nevinné a spolu mimořádné, nápadné, zvědavost přemnohých byla tím více napiata; ve velikém počtu ze zvědavosti navštěvovali seance spiritistické, aby byli svědky zjevů, které se podobaly spíše eskamotérství, než působení nějaké bytosti záhrobní, tím méně působení zlého ducha. Teprve když přemnozí pro spiritismus byli již získáni, následovaly zjevy mimořádnější, pomocí medií hlásáno učení protikřesťanské, nevěrecké. Kdyby zlý duch vystoupil ihned se zjevy, které by křesťan za démonické lehce poznati musil, tak rychle a tak velice spiritismus nikdy by se nerozšířil.

I odpory v odpovědích duchů jsou dokladem, že ďábel, otec lži, je původcem jich; jemu nejde o pravdu, nýbrž aby co možná nejvíce lidí oklamal a svedl. Proto se přizpůsobuje názorům

¹⁾ Viz: Psych. Studien 1878, str. 7. a násl.

²⁾ H. Fichte, Der renere Spiritismus, str. 90.

účastníkům seance, aby se jim zalichotil a přístupu k nim našel; před dobrými tváří se dobrým, před zlými zlým, před učenými mluví v otázkách vědeckých, před atheisty mluví proti Kristu a církvi.

Nesmí nás nikterak mýlit, nabádá-li duch ke ctnosti, nábožnosti, konání dobrých skutků. Spiritisté tvrdí, že není možno, aby tak vznešené a umravňující učení pocházelo z úst nepřitele všeho dobra, ďábla. Kardec píše: Zjevuje-li se démon, proč nám odporučuje všechny zásady křesťanské a vše to konati, čeho třeba, aby říše jeho se rozpadla? Démon-li to, který takovéto rady dává, musíme přiznati, že, jakkoliv je zchytralý, je přece velmi nešikovný; podáváje zbraň proti sobě.«¹⁾

Je-li učení spiritistické skutečně vznešené a umravňující, svrchu jsme ukázali, není v něm ničeho, co by člověka z moci ďábla vyprostilo, k Bohu přivést a svatým učiniti mohlo.

Sv. Pavel napsal: »I satan se proměňuje v anděla světla.« (II. Kor. 11, 14.) A u sv. Marka (1, 23. a nasl.) čteme: »I byl ve škole jejich člověk, maje ducha nečistého; a zvolal řka: Co je tobě do nás, Ježíši nazaretský? Přišel jsi nás zkazit? Vím, kdo jsi: svatý Boží. Ježíš pohrozil mu a přikázal mlčeti a vyjít z člověka. I polomcovav jím duch nečistý a křiče hlasem velikým vyšel z něho.« A ve verši 34. psáno: I uzdravoval mnohé, kteří byli trápeni rozličnými neduhy, a mnohé zlé duchy vymítal a nedopouštěl jim mluvit nebo znati ho«; — poněvadž, jak Tertulian dí, satanova chvála není žádná chvála.

A o oné děvečce, která měla ducha věstícího, psáno ve Skutcích apoštolských (14, 17.): Ta, jdouc za Pavlem a za námi, volala řkouc: Tito lidé jsou služebníci Boha nejvyššího, kteří zvěstují vám cestu spasení.« Sv. Pavel těžce to nesa, vymítl z ní ducha zlého.

Z chytré taktiky, aby více víry si zjednal a uchvátil, vydává se duch zlý, za »anděla světla«; odporučuje s počátku věci dobré, na př. lásku k Bohu a bližnímu, odpouštění nepřítelům, pomáhati trpícím, modlitbu, vystříhati se světských zábav, opojných nápojů atd. A přemnozí dají se tím chytiti, věří všemu, co jim zjevuje duch, vydávající se za bratra, sestru, za přítele zemřelého, jenž je má vésti cestou dobra.

A když rozum a srdce jsou nalákány, podává jim učení, které lahodí člověku, že není pekla, věčných trestů, nikdo nemůže býti zavržen, každý očistováním dojde k patření a spojení s nejčistějším duchem.

Pak přichází učení odporující přímo učení církve; člověk s počátku pochybuje, ale sveden několika svůdnými průpovědmi, více věří učení spiritistickému, jde dál a dál, až ztratí pravou víru úplně; spiritismus je mu evangeliem, od kterého nikdy neupustí.

Dobře praví Dr. Schneid: »Zlému duchu je jedno, jakým způsobem přivede člověka ku pádu; je mu jedno, žije-li člověk po nějaký čas zbožně, jen když ho na konec přece do své moci do-

¹⁾ Das Buch der Medien, str. 50.

stane. Satan zůstává duchem zlým i tehdy, když se skrývá pod pláštěm cnosti.«

Často slyšíme slova: Spiritismus má do sebe přece něco dobrého: dokazuje existenci duchů a posmrtný život; tím zasažena smrtelná rána materialismu.

Byť i tento fakt zasluhoval povšimnutí, přece cena spiritismu není tak veliká, jak by se na první pohled zdálo. Spiritismus staví se na odpor nejen materialismu, nýbrž též celému křesťanství, na místo bludu materialistického klade blud jiný, zhoubnější než prvý, blud, který podrývá úplně základy veškerého křesťanství.

A kdo se oddal spiritismu, mnohem tížeji se vrací ke křesťanství, než hrubý materialista; dle sdělení kněží, kteří mezi spiritisty působí, každému dobrému slovu a napomenutí jsou nepřístupni a církvi ztraceni. Farní úřad v Úpici oznamuje bisk. konsistoři v Hradci Králové: »Při zkoušce z náboženství shledáno, že nevěsta jakož i ženich jsou spiritisté. Všecko poučování, vysvětlování, přesvědčování, aby pověry své se zřekli, zůstalo marným. Dali za odpověď: Nečiníme nic zlého, jen se modlíme a když přijde duše z očistce do našeho shromáždění a prosí nás, tu se za ni modlíme. To opakují neustále na všechny důvody . . . ; svého poblouznění ani uznati ani od něho ustoupiti nechtějí.«²⁾

»Ještě žádný duchař se nevrátil a nevrátí«, píše duchovní správa ve Mříčné ze dne 29. června 1892, »raději umře nekajicně v bludu, jako se zde děje. Kdyby neměli hrozné přísahy mezi sebou, šlo by to snáze. Že přísahu mají, dokázali duchaři na zdejší farním úřadě, kde jeden syn před dvěma svědky chtěl učiniti vyznání víry, ale přítomný otec na syna se obořiv, pěstí mu hrozil řka: Pamatuj, cos přísahal, že spolek nikdy neopustíš, a na trest, který jako křivopřísežníka tě stihne!«¹⁾

Nechceme tvrditi, že celý spiritismus je dílem ducha zlého: ale některé zjevy, staly-li se skutečně, vyžadují nutně za příčinu sílu vyšší, rozumnou, mimo medium existující; a příčinou tou není ani anděl dobrý, ani duše lidí zemřelých, nýbrž duch zlý.

Zvláště učení spiritistické, celá jeho tendence a působení na smýšlení přívrženců, dává tušiti, jaký vliv ve spiritismu působí. Celý směr spiritismu je protikřesťanský, odkřesťaniti společnost lidskou, zavéstí staré pohanství, humanitou přioděné, je jeho cílem. Od spiritismu nelze očekávati nábožensko mravní a sociální regenerace lidstva; učením svým vede důsledně k poklesnutí nábožensko-mravního života; nestaví hráz, nýbrž otevírá dokořán dveře modernímu nevěrecko-revolučnímu duchu času.

Uvážíme-li zla, která ze spiritismu plynou pro vlna, mravnost a zdraví člověka; uvážíme-li, jak zhoubný vliv má bludné učení spiritistické na smýšlení a jednání lidí. jest nám uznati, že spiritismus je zhoubný, hříšný, nedovolený, a každý rozumný člověk se ho vystříhá.

²⁾ Kons. archiv Král. hrad. 1890, č. 664.

¹⁾ Kons. arch. Král. hrad. č. 1892, č. 5484.

LIDOVÉ JEVIŠTĚ.

ŘÍDÍ PROF. VL. HORNOF.

NAKLADATELSTVÍ TISKOVÉHO DRUŽSTVA V HRADCI KR.

Dosud vyšly:

Sv. 1. A. St. Novák: *Potrestaný záletník*. Hra o 1 jedn. (2 ženy 1 muž). Ku provozování nutno odebrati 4 výtisky. Kč 1·30. — Sv. 2. A. St. Novák: *Vyléčený manžel*. Fraška o 1 jedn. (3 ž., 2 m.). Ku provozování nutno odebrati 6 výtisků. Kč 1·90. — Sv. 3. A. St. Novák: *Slavnost ve Vystrčilově*. Fraška o 1 jedn. (1 ž., 6 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výt. Kč 1·90. — Sv. 4. Fredl ml.: *Tři doktoři*. Fraška o 2 jedn. (5 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 2·70. — Sv. 5. A. St. Novák: *Oběť chudé matky*. Obraz ze života o 1 jednání (6 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1·30. — Sv. 6. J. Hrochovský: *Selské námluvy*. Žert o 1 jedn. (5 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 7 výtisků. Kč 1·30. — Sv. 7. J. Hrochovský: *Přivltání*. Žert o 1 jedn. (2 m., 6 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1·60. — Sv. 8. A. St. Novák: *Chytří studenti*. Dramatický žert o několika výstupech (7 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výtisků. Kč 1·70. — Sv. 9. A. St. Novák: *Malířův nápad*. Dram. žert o 1 jedn. se 2 proměnami (11 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 13 výt. Kč 2·30. — Sv. 10. Fr. Soukal: *Röntgenovy paprsky*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 6 výt. Kč 1·90. — Sv. 11. A. St. Novák: *Žofinčiny námluvy*. Veselohra o 3 jedn. a 1 proměně (7 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výtisků. Kč 5·70. — Sv. 12. Jos. Jiří Stankovský: *Sklenice čaje*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výt. Kč 1·90. — Sv. 13. V. Hradský: *Dort na cestách*. Žert o dvou jednáních (5 ž.) Ku provozování nutno odebrati 6 výtisků. Kč 1·90. — Sv. 14. J. J. Kolár: *Faraonově*. Fraška ve dvou dějstvích (6 m., 2 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč. 2.—. — Sv. 15. J. Hrochovský: *Karbaník*. Obraz ze života o pěti jednáních a proměně (9 m., 4 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výtisků. Kč 4·70. — Sv. 16. V. Hradecký: *V doupěti*. Veselohra o jednom jednání. Kč 1·90.

Všechny tyto hry hodí se k provozování na malém jevišti a při malé režii.

Objednávky vyřizuje každé knihkupectví, hlavně:
Družstevní knihkupectví v Hradci Králové.

Biskupská knihtiskárna

v Hradci Králové

(majitel: Tiskové družstvo)

zhotoví Vám vkusné a levné tiskopisy
spolkové, obchodní i soukromé!

Nepodporujte závody, v nichž tisknou
se protikatolické tiskoviny!

A. B. Seidlová:

Kuchařka „Jitřenky“

díl I. Sbíрка kuchařských předpisů pro malé domácnosti.
Cena : neváz. Kč 22.—, vázaná Kč 30·80.

Dr. Jos. Novotný :

Náboženství a mravnost.

Cenná obrazná příručka.

Cena Kč 34.—.

Blankety pro návrat do církve.

Objednávky vyřídí

Družstevní knihkupectví v Hradci Králové.

„KNIHOVNA OBNOVY“.

Sv. 1.-I. Bohumil Zahradník: *Přátelé lidu*. 100 str. Kč — 80.—
 Sv. 1.-II. Eduard Brynych: *Štít víry*. 108 str. Kč 1.— sniž.
 — Sv. 1.-III. Dr. Fr. Šulc: *Zpráva o diecézním sjezdu katolíků r. 1897*. 240 str. Kč — 60.— Sv. 1.-IV. Fr. Mimra: *Obrázky ze smíšené osady*. Řada I. 168 stran. Kč 1.10.—
 Sv. 1.-V. Fr. Mimra: *Obrázky ze smíšené osady*. Řada II. 460 stran. Kč 3.— — Sv. 2. Dr. Václav Řezníček: *Zpráva o visitaci far kraje čáslavského 1783*. 112 str. Kč — 80.—
 Sv. 3. Eduard Brynych: *Duch katolické obnovy*. 728 str. Kč 5.— Sv. 4. Eduard Brynych: *Kříže a kalichy*. 440 str. Kč 3.— Sv. 5. Dr. Václav Řezníček: *Zpráva o visitaci far kraje chrudimského*. 9 tran. Kč — 80.— Sv. 6. Dr. Václav Řezníček: *Královéhradecké vzpomínky*. 200 str. Kč 2.— — Sv. 10. Pozorovatel: *Zrcadlo pokrokového tisku*. 328 str. Kč 2.10.— Sv. 11. Jiří Sahula: *Rozmarné příhody*. Díl II. 320 str. Kč 1.80. (Rozebr.). — Sv. 14. Dr. Fr. Reyl: *Zpráva o pátém všeobecném sjezdu katolíků československých 1909*. 552 str. sniž. cena Kč 3.—. (vzácné referáty pro řečníky). — Sv. 15. Dr. Josef Novotný: *Index a věda*. 216 stran. K 3.—. — Sv. 16. Fr. Kohout: *České drahokamy v koruně Královny nebeské*. 260 str. Kč 3.50.— Sv. 17. Jiří Sahula: *Rozmarné příhody*. Díl III. 384 str. Kč 3.—. — Sv. 18. Jiří Sahula: *Veselé chvíle*. 272 str. Kč 2.80.— Sv. 19. Dr. Josef Novotný: *Člověk bez svobodné vůle?* 216 stran. Kč 3.—. — Sv. 20. B. Pečínková: *Ženy*. 164 strany. Kč 3.—. — Sv. 23.-24. Jiří Sahula: *Doba předhusitská a husitská*. 428 str. Kč 2.—. — Sv. 25. Antonín Kaška: *Pravdou ke ctnosti*. Řada I. 328 str. Kč 6.—. — Sv. 26. Antonín Kaška: *Hvězda pokoje*. 112 str. Kč 3.—. — Sv. 27. Alois Dostál: *Požáry vzplály*. 120 stran. Kč 1.—. — Sv. 28. Em. Žák: *Žena v křesťanství*. 84 stran. Kč 3.50.— Sv. 29. Em. Žák: *Volná myšlenka*. 34 str. Kč 1.60.— Sv. 30. Al. St. Novák: *Lidová cvičení duchovní*. 50 stran. Kč 3.20.— Sv. 31. J. Rohleder: *Tajemství kříže*. 40 str. Kč 3.—. Dr. J. Novotný: *Mravnost a náboženství*. 408 str. Kč 34.—.

A. B. Seidlová: *Kuchařka „Jitřenky“* IV. vyd. brožované Kč 22.—, váz. Kč 30.80.— A. B. Seidlová: *Malá Domácnost* Kč 1.20.

Lze objednat i

V „Družst. knihkupectví“ v Hradci Král. (Adalbertům),

jakož i v každém jiném knihkupectví.

V komisi »Družstevního knihkupectví« v Hradci Králové jsou spisy: Dr. František X. Novák: *Kněžské problémy*. 390 str. Kč 6.—. — Dr. Fr. Novák X.: *Pohledy do života bohoslovců*. 421 str. Kč 4.—. — Dr. Eug. Kadeřávek: *Soustava filosofie křesťanské* díl I. 500 str. Kč 32.—, díl II. 700 str. Kč 45.—, díl III. 460 str. Kč 35.—.

„ČASOVÝCH ÚVAH“
SVAZEK 275.

K. B. OLMR:

Jak povstal život na zemi?

Stran 36.

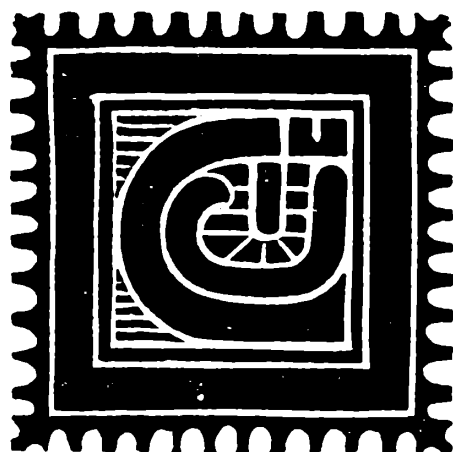
SIMON

ÁVÁ „TISKOVÉ DRUŽSTVO“
V HRADCI KRÁLOVÉ (ADALBER-
TINUM). == CENA Kč 1 50.

„ČASOVÝCH ÚVAH“ SVAZEK 275

K. B. OLMR:

JAK POVSTAL
ŽIVOT NA ZEMI?

1921.

NAKLADATEL: »TISKOVÉ DRUŽSTVO« V HRADCI
KRÁLOVÉ (ADALBERTINUM).

TISKEM BISKUPSKÉ KNIHTISKÁRNY V HRADCI
KRÁLOVÉ.

ČASOVÉ ÚVAHY.

Řídí dr. Jan Konečný.

Z publikací »Časových Úvah« jsou dosud na skladě brožury :

I. APOLOGETIKA:

	Stran	Cena hal.
<i>Jiří Sahula</i> : Víra jako víra	32	32
<i>Dr. Fr. Reyl</i> : Manželství přirozené a svátostné .	32	32
<i>V. H. Hradecký</i> : Volná Myšlenka	56	56
<i>Aug. Egger—Fr. Navrátil</i> : Vlastenectví	40	40
<i>Jan Bělina</i> : O duši lidské	36	36
<i>Fr. Blaták</i> : Sv. missie	40	40
<i>Fr. Jirásko</i> : O křesťanské charitě	32	32
<i>Jan Bělina</i> : Úpadek vědy	40	40
<i>Dr. Jos. Samsour</i> : Mimo Církev není spásy . . .	40	40
<i>Dr. Jos. Novotný</i> : Bůh Stvoř. a Pánem světa	32	32
<i>Dr. Otakar Tauber</i> : Škola a náboženství . . .	32	40
<i>Josef Rohleder</i> : V zápase o Řím	48	180
<i>Dr. Jan Konečný</i> : Cesty, jimiž se ubírá moderní lidstvo k Bohu	32	40
<i>Dr. Josef Beran</i> : Suggesce a zázraky Kristovy	36	50
<i>V. Skála</i> : Katolíci za války	48	70
<i>De la Brière-Elitzer</i> : Převaha protestantů nad katol.	40	40
<i>Fil. Šubrt</i> : Umění a náboženství	48	48
<i>Dr. Jan Konečný</i> : Ježíš Kristus v dějinných do- kladech své doby	40	86
<i>Dr. Otakar Tauber</i> : Mravní výchova a škola . .	34	80
<i>V. Skála</i> : Církev československá	32	70
<i>Dr. Josef Novotný</i> : Laická morálka	72	160
<i>Dr. Josef Novotný</i> : Věda a víra o původu světa	76	80
<i>Dr. Šulc</i> : Církev českosl. a její zakladatelé . .	16	50
<i>Dr. Jan Konečný</i> : V boji o nové náboženství . .	86	570

II. DĚJINY.

<i>Dr. Jos. Samsour</i> : Inkvisice církevní	88	88
<i>Jiří Sahula</i> : Církevní snahy Husovy	48	100
<i>Dr. Otakar Tauber</i> : Časové záhady výchovy . .	88	150
<i>Bílá Hora</i>	16	50
<i>Prof. Véroda</i> : Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	260
<i>Jiří Sahula</i> : Krutosti habsburské	64	250

	strana	Cena hal.
<i>Vilém Koleč</i> : Bratři Orebšti	49	200
<i>Jiří Sahula</i> : Karel IV., Otec vlasti	112	112
<i>Jiří Sahula</i> : Arnošt z Pardubic	64	64
<i>Jiří Sahula</i> : Sociální postavení kněžstva v době husitské	32	32
<i>Jiří Sahula</i> : Vzdělání kněžstva v době před- husitské a husitské	96	96
<i>Jiří Sahula</i> : Husitské ženy	64	64
<i>Jiří Sahula</i> : Jan ze Želiva	64	64
<i>Jiří Sahula</i> : Český obchod v době předhusitské a husitské	80	80
<i>Jiří Sahula</i> : Vzájemný poměr českých konfesi	80	80
Dr. <i>Fr. Šulc</i> : Jazyková otázka v Čechách	976	950
Dr. <i>Fr. Šulc</i> : Bludné učení M. Jana Husa	144	140
„ <i>Jiří Sahula</i> “ : Byl Hus odsouzen jen pro 30 čl.	172	160
<i>Jiří Sahula</i> : Církevní snahy Husovy	32	100
<i>Jiří Sahula</i> : Svatý Vojtěch a jeho doba	48	170
<i>Josef Hronek</i> : Kněži buditelé národa českoslo- vanského	40	170

III. SOCIOLOGIE, NÁRODOHOSPODÁŘSTVÍ A JINÉ :

Dr. <i>Fr. Reyl</i> : Veliký biskup	32	32
Dr. <i>Fr. Reyl</i> : Braňme se tiskem	32	32
<i>M. Voňavka</i> : Katolickým jinochům — spolky katolické	56	56
<i>Fr. Blaták</i> : Z porýnských missií	64	64
<i>M. J. Voňavka</i> : Alkohol nepřítel	48	48
<i>Pozorovatel</i> : Pozérství	80	80
<i>J. P. Hradecký</i> : Z dom. soc. dem. I.—III.	236	200
Dr. <i>Fr. Reyl</i> : Návštěvou u Slovanů	32	32
<i>M. Hettinger—Navrátil</i> : Slovo v čas o právu volebním	40	40
Dr. <i>Fr. Šulc</i> : Katolíci — organisujme	24	24
Dr. <i>Fr. Skalický</i> : Volby do českého sněmu	32	32
<i>P. Jan Urban—Fr. Šubrt</i> : O ruském pravoslaví	40	40
Dr. <i>Aug. Štancl</i> : Křesťanství a rolnická otázka	66	180
<i>J. M. Zavoral</i> : Chraňte dítek svých	49	200

Při větších objednávkách sleva.

Objednávky vyřídí

administrace »Časových Úvah« v Hradci Král.

Předmluva redakce.

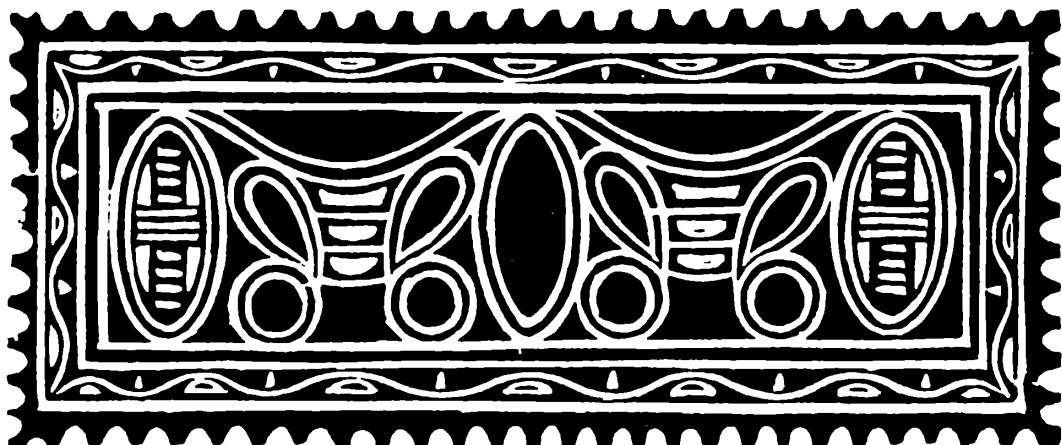
Není tomu ještě tak dávno, co vynikající český učenec, universitní profesor Mareš varoval v „Přehledu“ českou inteligenci před bezmyšlenkovitým přijímáním „německé vědy“, jejímiž představiteli jsou Ostwald a Haeckel. Ostwald nazval svůj monismus praktickým idealismem, avšak před tímto chladným, život ubíjejícím idealismem německým varuje profesor Mareš: „Nám Čechům třeba dáti dobrý pozor na tento praktický idealism německý. Prožili jsme již mnohé fase německého idealismu. Prožili jsme již před Němci a proti nim první těžký úkol náboženského obrodu, s něžž naše síly nebyly; přijali jsme potom jejich náboženskou reformaci a podnikli první zápas o náboženskou svobodu, v němž nás nechali podlehnouti . . . Ale mějme se na pozoru před praktickým idealismem německým.“ (Věda a náboženství, Praha 1913. Leschingr str. 5 n.). Praktický idealism německý není ničím jiným než zvláštní formou materialismu. Jest zajímavo, jak právě stoupenci Volné Myšlenky v době naší národní samostatnosti hledí uposlechnouti rady slovnutného českého fyziologa a profesora a jak snaží se vnést do širokých vrstev našeho lidu materialistický názor světový německý, hlásaný lidmi pochybné vědecké autority. V lidové osvětové knihovně vydává volnomyšlenkář Rudolf Máša překlady bro-

žurek Dra Jiřího Kramera, o němž se v učeném světě ani nemluví a dovoluje si fantasie německého materialismu vydávati za výsledek vědeckého badání.

Jako odpověď na překlad Mášův Kramerovy brožurky o původu života „Jak povstal život na zemi?“ podáváme dnes z péra odborníka odpověď stejnojmennou, v níž hlásí se k slovu vážní myslitelé a přírodovědci čeští a cizí zavrhuující materialistický názor o původu života z hmoty neživé a poukazující jménem vědy na zdroj života mimo hmotu — na Tvůrce.

V příštích brožurkách podáme vyvrácení ještě jiných brožur Mášových, aby naší inteligenci podán byl dosavadní výsledek nepředpojatého vědeckého badání o původu života na zemi počínaje buňkou — nejjednodušším útvarem životním až ku člověku.

Dr. Konečný.

Žijeme v zápase různých světových názorů. Myšlenka potírá myšlenku a odpor k přesvědčení druhého stává se nenávistí k osobě. Mluví se ve jménu vědy — té vědy, jejíž odpověď na otázky životní je pouze „ignoramus et ignorabimus“. Nemyslicí lid kloní se vždy k názoru jemu pohodlnějšímu, při němž může méně přemýšlet, který mu snad lichotí. A když je potřeba, odloží ho jako starý kabát a horuje pro zásady snad i protivné prvním. Není už jednotného nazírání na svět pod zorným úhlem Absolutna. „Kolik hlav, tolik různých přesvědčení“, možno dnes právem říci. Zdá se býti nemožným dosíci v tomto chaosu jistoty, dozvědět se čiré pravdy. Věda na základní otázky životní krčí rameny a nezabývá se ani na prvním místě luštěním problémů jako: co je život, odkud je, co jsme, kam spějeme atp. Přechází přes ně rovněž filosofie, jakoby už dávno byly rozluštěny, spekuluje o věcech, které ani z daleka nejsou tak důležité.

Biologie a fyziologie není schopna dosud luštit tyto hádanky — a dojíti k správné odpovědi dedukcí z nějakého zákona výpočty mathematickými tak složitých dějů životních je vyloučeno, protože není takového principu. Přáli by si tak mechanisté — a věří, že se jim to podaří. Ostatně mají pole volné.

Odkud je život? O této záhadě bylo proneseno nesčetné množství názorů, ale žádný ducha lidského neuspokojil. Boj započatý před 300 lety pokračuje ještě dnes — v naději, že bude problém ten rozluštěn, že nám konečně zasvitne pravda jako zářící hvězda. Ale možno tu zvolati s Dantem: *Lasciate ogni speranza!* — vzdejte se vši naděje! Věda, jak je dnes chápána a jak je jí rozuměno, nezodpoví ani za tisíce let otázku: odkud je život. Ale přes to lze pozorovati ve vědě i filosofii jisté změny a až pronikavé odchylky od materialistického nazírání na svět a život. Výsledky badání vedou nás jiným směrem, než si přejí materialisté a to je přivádí skoro k šílenství. Musí proto za každou cenu něco lidstvu dát, když stále na ně doléhá a žádá odpověď aspoň poněkud uspokojivou. Učitelé obecných škol „neuznávají“ universitních profesorů za autority ve vědě, vědcům, kteří mluví o Absolutnu s úctou, nadává lid klerikálů, tmářů a jich běsnění se větší, když vidí, že je tu někdo, jenž se dívá na jejich marný zápas s útrpným úsměvem na rtech.

Odkud je život? Jak vznikl?

Především pro doplnění celku několik slov úvodem.

Dle theorie Laplaceovy nalézal se vesmír pů-

vodně ve stavu mlžinném. Prostorový ether rozptýlený v nekonečnu tvořil jakési shluky, kupy, jichž jádra působila vzájemně na sebe a způsobila tak velké přeskupování těchto mlžinných mass atomových, nastalo splývání jedné s druhou, až pro nesmírnou vzdálenost nemohla již účinkovati. Nárazem vzniklým splýváním těchto mlhovin nastal pohyb — rotace. Intensivnějším tlakem atomů pohyb se zvětšoval, mlhovina nabývala tvaru kulovitého — dalším zrychlováním se na pólech zplošťovala — vznikaly pak v končinách rovníkových prstence následkem obrovské síly centrifugální, které se odtrhovaly, znovu sbalovaly a utvořily tak nové koule, světy — pohybující se jednak kolem své osy — jednak směrem mateřské mlhoviny. Obrovským třením částic o sebe vznikalo teplo, které stále stupňováno přivedlo mlhovinu do stadia žhavého. Tak vznikly dle theorie Kant—Laplaceovy všechny světy — tedy i naše země. Je to nauka sice na značně vysokém stupni pravděpodobnosti (orion s mlhovinou, mléčná dráha, Neptunův pás a u jiných planet až 3 prstence, pohyb světů kol společného středu — slunce, tytéž prvky, které jsou na naší zemi, nalezeny i na ostatních planetách pomocí spektrální analyzy atd.), ale nezodpovídá nám jednu z nejdůležitějších otázek: odkud je hmota a odkud první pohyb částic, když přece tu je zákon o bezvládnosti hmoty. Dále odkud ona přitažlivá síla jader? Co to vlastně bylo? Věda krčí rameny, ale to nikterak nevádí určitým lidem, aby svými „důkazy“ neoháněli se proti věřícím. Konstatováno na mnohých místech (uvádět nebudu — o této věci speciálně bylo již psáno) a

z úst vážných učenců a ne „klerikálů“, že bez zasáhnutí vyšší, sebe vědomé síly první pohyb ne- vysvětlíme. Marná námaha ducha lidského.

Zastavili jsme se u bodu, kdy naše země byla ve stavu žhavém. Byly to roztopené kovy, v něž mísily se páry, plyny a celek tvořil svítící kouli asi jako dnes je slunce, ovšem v rozměrech milionkrát menších. Pozorovatel na některé planetě by ji viděl jako modrým světlem svítící hvězdu — důkaz, že teprve nedávno hoří (poměrně ovšem). V tuto dobu odděluje se od naší planety měsíc. Vysoko nad žhoucím povrchem země dějí se srážky par vlivem chladného prostředí, voda v obrovských massách padá na roztavenou hmotu, mění se tu v páry, aby znovu opakovala totéž ještě nesčíslněkrát. Země víc a více vychládá a voda zalívá povrch v podobě jediného nesmírného moře. Obrovskou činností eruptivní zvrásnila se kůra zemská — povstaly hory, nížiny a propasti, které byly vyplněny vodou a tak dostával povrch poznenáhlu tvar, jaký vidíme dnes. Převertaty v kůře zemské omezovaly se stále více na nitro; jen občas vyrážely páry a svítící láva na chladnou koru, činnost sopečná ochabovala, až země dospěla k stavu dnešnímu, kdy dle názoru jedněch je již úplně vyhaslou*) — dle jiných jsou pod povrchem

*) Na otázku, odkud pocházejí sopečné výbuchy, se praví, že obrovskými posuny vrstev, třením jich o sebe, vzniká takové teplo, že roztápí své okolí a plyny tím vzniklé vyrážejí na povrch, strhující sebou kamení a lávu. Odtud prý každý výbuch je provázen zemětřesením (posuny). Je to názor pochybný. Nevysvětluje, jak je možno, aby se posuny děly stále na témž místě. (Vesuv, Krakatoa, Etna atd.).

zemským ještě jakési žhavé pecky, které občas zabouří v podobě výbuchů nebo zemětřesení. Jádro zemské se skládá, jak praví, z nejtěžších kovů. Teplo, které pociťujeme při sjíždění do šachet, se vysvětluje obrovským tlakem vrstev hořejších na spodní.

A nyní k věci: Odkud se vzal život na zemi, když víme, že tato se nalézala ve stadiu žhavém a že tedy za tak vysoké teploty byl určitě a dosud je každý život vyloučen? Samozřejmě, že jednou musil vzniknouti první ústrojenec, ale jak, kdy, proč a jakou měl podobu?

Pozorujeme-li geologické vrstvy, seznáme, že čím staršího jsou původu, tím méně obsahují v sobě zkamenělých organických těl. V prahorách se nenalezlo dosud zkamenělin — nebylo tu tedy pravděpodobně ústrojenců — aspoň ne vyšších. První zprávy jsou z prvohor — z útvaru praekambriického, kde se již nacházely řasy, láčkovci a asi prvoci. Čím mladšího jsou původu geologické vrstvy, tím jsou také bohatší na zkameněliny, až v diluviu nalézáme člověka. Tyto nálezy vedly přirozeně k myšlence, že prvním živokem na zemi byla nějaká jednobuněčná bytost — buňka.

A odkud tato buňka?

Na tuto otázku odpovídají 3 theorie: 1. panspermická, 2. abiogenetická a t. zv. creatismus. Panspermie hlásá, že mnoho organismů — zárodků mikroskopických ovšem — nachází se nad vzduchovým obalem naší země a ve vesmíru vůbec. Jakého jsou původu tyto zárodky — nepraví. Tlakem slunečních paprsků dostaly se až na naši zemi, kde za příznivých podmínek daly vznik první živé

bytosti. Je to názor dnes úplně vyvrácený a nikým nezastávaný. Pomlčím tedy o něm.

Názor druhý — abiogenetický — hlásá, že za daných podmínek, kdy na naší zemi přestal veškerý žár (připouští však i vysokou teplotu) a země byla ve stadiu nejbouřlivějším, vznikla prabuňka — lépe buňky — sloučením se jistých prvků — *n á h o d o u* (generatio spontanea, aequivoca).

A třetí názor — creatismus — praví, že tu působila na hmotu vyšší síla, inteligentní — Bůh.

Zabýváti se budeme pouze druhou teorií — abiogenetickou. Jsou-li materialisté — největší zastánci této nauky — tak přesvědčení o pravdivosti její — jak si vše představují a jak došli k takovému závěru?

Chemikové zkoumajíce tělo organické našli v němž tytéž prvky nerostné, jež se nacházejí volně v přírodě (z nich nejdůležitější je kyslík, dusík, vodík a uhlík — dále železo, síra, fosfor) a rovněž tytéž energie byly tu shledány. I usuzují z toho, že v organických tělech se neděje nic více a nic méně než jinde v přírodě, že se tu odehrávají tytéž processy a tytéž změny a činí tedy z toho závěr, že organismy vznikly v určité době z látky neživé, kdy byly dány k tomu příznivé podmínky. Praví, že spojily se již řečené elementy a utvořily jakýsi beztvary sliz, který reagoval na své okolí, který žil. Existují prý dosud podobné podmínky v nitru zemském a je dosti pravděpodobné, že tu organické bytosti vznikají z anorganické látky. Dle Haeckla vysvětlí se snadno život sloučeninami uhličnatými: nejdůležitějším z prvků tvořících bílkovinu — hlavní to součást protoplasmy buněčné

— je uhlík (C = chem. značka). Všecky sloučeniny organické jsou sloučeninami uhličnatými — t. j. sloučeninami uhlíku s jinými látkami. A je zajímavé, že právě atomy uhlíku proti jiným se rády spojují s velkým množstvím atomů látek jiných a tím že povstávají molekuly složené z atomů různorodých. Je poukazováno na sloučeniny cyanu a jejich velkou podobnost se sloučeninami plazmatickými.

Cyan je velmi jedovatý plyn. S vodíkem (H) dává cyanovodík, jehož sůl je cyankali čili cyanid draselnatý: CNK. Z formule vidno, že v této soli je jedna molekula uhlíku (C), jedna dusíku (N) a rovněž cyanu. Jsou tu tedy již dvě hlavní součástky plasmatu. Kyselina cyanová pak má všechny čtyři již uvedené základní látky plasmu buněčnou. A podobnost protoplasmu k této kyselině je prý tak veliká (dle Pflügera), že by neváhal označiti molekulu kyseliny cyanové za položivou. Praví, že má dokonce vlastnost polymerie t. j. schopnost pojímati do sebe součástky látek různorodých, a protože uhlík a dusík slučují se jen za vysoké teploty, je pravděpodobné — ba jisté, že původ života nutno klásti až do oněch dob, kdy těleso zemské bylo ve stadiu obrovských převratů a kdy tu byla ještě značně vyšší temperatura než dnes.

Materialisté dále tvrdí, že se již podařilo sestrojiti látku jevící tytéž vlastnosti jako plasma buněčná, látku, která se také pohybuje, přijímá potravu a pod. Jiným důkazem abiogenetickým mají býti i tekuté krystaly. Praví, že se kopulují — dělí a regenerují určité části (na př. rozříznut doplní zbývající část). Tvrdí, že není a nebylo

slepé náhody. Všecko mělo svoji příčinu a v tom že spočívá zákonitost všeho dění v přírodě, která nepotřebuje žádného božského zákonodárce. Proč by nebylo možno, aby z prachu, ve který se organismus po své smrti rozpadne, nemohla vzniknouti za určitých okolností a podmínek nová živoucí bytost?

A prof. Verworn ve svém díle „Die Erforschung des Lebens“ píše: „Když se dostavily na tělese zemském podmínky k sloučení nutné, musil tu vzniknouti život a že dotyčné události životní dráhy mechanického dění nepřekračují, neznáme žádnou skutečnost v celém rozsahu života, která by nás nutila, abychom mechanického porozumění se zříkali a jsme proto rozhodně oprávněni, abychom to, co nám chybí v podstatných rysech i v mechanickém smyslu a byť třeba prozatím jen hypoteticky, doplnili. Ale mechanickým je vše, co se děje bez vůle a vědomí myslící bytosti, tedy „samo o sobě.“ — Zákony tedy nejsou od Boha — ale spočívají ve vlastnostech látek samých.“ O člověku pak praví, že jen přitažlivé a odpudivé síly působí v něm život a je prý prvou úlohou fyziologie tyto pohyby vypátrati a tak umožněno je vypočítati mathematicky. Tak je prý zároveň rozluštěn problém života.

Dříve než promluvíme o těchto názorech, dále o buňce a životních procesech v ní se odehrávajících, přihlédněme blíže k tomuto nejmenšímu a nejdůležitějšímu útvaru organickému.

Podíváte-li se do silně zvětšujícího drobnohledu na malý útržek listu, uvidíte slabě zelená políčka ohraničená tmavšími liniemi — buňky. Z takových

a podobných buníček sestává každé tělo organické, ať je to rostlina nebo živočich. (Přirozeně, že u živočichů budou buňky jinak utvářeny než u rostlin, ale celkový charakter je u obou stejný.) Byla neznáma až do r. 1667, kdy ji objevil angl. fysik Hooke v korku a r. 1675 jeden z žáků Leewenhockeových v mužském semeni. Názory o ní (a vůbec o životě) byly podivné: pokládali ji za zakleté zvířátko, tvrdili, že každý prášek je buňkou atp. Buffon mluvil o ní jako o živé molekule*), z níž vzniká tělo živočišné a ústrojné vůbec podobně jako krystaly. Po něm Oken hlásal zákon abiogenetický: veškeren život povstal z množství slizu, jenž vzal na sebe podobu buněk. (O těchto dohadách zmíním se ještě na některé z dalších stránek). V 18. stol. Wolf (epigenetická theorie) poznal, že celé tělo živočišné se skládá z takovýchto drobných mikroskopických buněk. Dal se při tom do spekulace, která ho zavedla — právě jak se děje dnes. Pro zajímavost uvedu o tom několik slov prof. Rádla: „Byl to nový objev, ale místo, aby se mu prostou myslí odevzdal, aby uvěřil, že se dívá na neznámý prvek živého těla, Wolf myslil, že buňky odvodí ze starých teorií: že pěnovitá stavba vzniká rozpínavostí šťav atd. Zvláštní to věc a pořád se opakuje: jen a jen po tom toužíme najít něco nového, ale postaví-li nám šťastná náhoda nový zjev před oči, první, co učiníme, bude, že zavřeme oči, aby nás pozorování

*) Molekula je nejmenší částka hmoty, ke které bychom dospěli mechanickým jejím dělením. Je to pouze šťastná hypotéza.

nových věcí nerušilo ve fantasiích.“ Z řady starších o výzkumy v tomto směru zasloužilých učenců sluší uvésti Cuviera, Bichata, Schleidena a j.

Zdokonalením přístrojů nabyla i věda větší jistoty v této věci a dnes možno říci, že názor na buňku (mimo životní pochody v ní se odehrávající a chemické složení v určitém směru) je již ucelen. Je to živá plasma mající rozměry desetinu, setinu i tisícinu milimetru — a zase tak veliká, že činí dojem vícebuněčné rostliny, jak tomu je u řasy rodu *Valonia*, *Caulerpa* a pod. U těchto rostlin vytváří jediná buňka „listy“ a „kořínky“ ve velikosti některých jevnosubných. (Z morfologického stanoviska ovšem nemůže tu býti ani řeči o listech a kořenech). Reinke přirovnává buňku hlemýždi se svojí ulitou. Ulita by znamenala buněčnou stěnu, již je buňka na venek obdána a vlastní plasma by odpovídala hlemýždi ve schránce schovanému.*) Ovšem to, co my nazýváme obalem buněčným, není nějaká zvláštní látka sama pro sebe. Je to tatáž plasma — pouze o větším molekulárním napjetí a poměrně neobyčejné vzdornosti vůči vlivům vnějším. Uprostřed buňky, jak se nám pod mikroskopem jeví, vidíme jádro (*nucleus*) — důležitou to součást této. Bez jádra není možné přijímání potravy ani množení ani pohyb. Pokusy v tomto

*) Na mysli máme prvou buňku, kterou porovná-
váme s ostatními. Mluvíme o ní jako o organické
jednotce — a zase o individuu (zvířeti či rostlině) jako
jednotce říše. Prvý ústrojenec byla buňka a — žila
právě jako žije každý jiný živočich. Teprve postupem
času rozrůžňovaly se buňky — vlastně již kolonie buněk
na živočichy a rostliny.

směru konané ukázaly, že plasma od jádra odříznutá hyne — rovněž tak jádro bez plasmy, která mu přivádí potravu. Kromě těchto útvarů nachází se v buňce ještě mnoho jiných (nucleoli, chlorofyll a pod.), avšak ty již nezasluhují zmínky v našich úvahách. Buňka jeví tedy tytéž vlastnosti, které má každé jiné tělo organické: je dráždivou, pohybuje se, množí se, přijímá potravu atd. I u ní je tedy patrný pud sebezachování. Je jednotkou žijící pro sebe. Dráždivost její se nejeví pouze vůči síle elektrické, jak se tvrdívá — nýbrž i vůči kyselinám a také — což zajímavě — vůči potravě. Nečeká, až co jí proud vodní k plasmě přinese — ale sama hledá.

Položíme-li blíže některého prvoka (= jednobuněčný živočich) — na př. amoeby (= měňavka), kousek organické látky, pozorujeme, jak po krátké době vysílá směrem potravy pseudopodie (panožky), kterými ji pojme do těla a ztráví. (Pseudopodie jsou jazykovité, až nitkovité útvary, jimiž živočichové se pohybují a hledají potravu). Zbylé části odstraňují buď t. zv. pulsující vakuolou (= bublinka periodicky vznikající), která praskne, jakmile se dotkne povrchu a tím se i exkrementy vyprazdňují (u živočichů amoeboidních — dále t. zv. centropýge (= říť buněčná) nebo cytostomatem (= ústa buněčná), jak tomu u „bičíkovců“ (flagellata). Plasma pod mikroskopem se jeví jako látka v neustálém pohybu se nalézající. Tak možno pozorovat na chlorofyllu — zeleném barvivu rostlin — neustálou cirkulaci a rotaci.

Množení děje se u nejjednodušších nepohlavně dělením — ač i tu lze pozorovati obdoby kopulace

vyšších organismů. Tak na př. u nálevníků (Infusoria) děje se tento způsob množení až k jistým mezím. Po určitém počtu dělení spojují se dvě a dvě individua různých „rodin“ — vymění si polovičku jader (resp. jádra) a po několika dnech se odloučí. Tak jsou zase osvěženy jejich síly k dalšímu novému dělení.

Z toho patrno, že ani ta nejmenší buňka není pouhým slizem chovajícím se k svému okolí jen jako chemická sloučenina, nýbrž že to je již poměrně vysoko organisovaný útvar, mající svůj cíl jako každý jiný živočich.

Nižšího živočicha než je jednobuněčný neznáme, ale jsou prý přechody, jak bylo již řečeno, mezi organismy a mrtvou hmotou. Jsou útvary, které prý jeví tytéž vlastnosti jako organismy. Dokonce i sestrojiti je se podařilo. Jako příklad se uvádějí t. zv. „tekuté krystaly.“ Většina organických látek vytváří totiž tělesa omezená přesnými a dokonalými plochami. Každý nerost krystaluje v určité „své“ soustavě, jichž počítáme šest: krychlová (regulární), čtverečná (tetragonální), kosočtverečná (rhombická), jednoklonná (monoklinická), trojklonná (triklinická) a šesterečná (hexagonální). Krystaly vznikají v nasyceném roztoku „apposicí“ — t. j. jednotlivé částky — molekuly — mající pravděpodobně stejný tvar s krystalem, přikládají se ve vrstvičkách na sebe, takže tento roste z vnějšku — proti organismům rostoucím intususcepí t. j. z nitra. A nedávno byly poznány řečené tekuté krystaly, které prý rostou intususcepí jako ústrojenci. Soudí se z toho, že při růstu nabývají forem křivých, na jedné straně vydutých, protože mezi molekuly vstupují nové a

odtud krystal jednostranně vyvinutý. Některé připomínají dokonce i buňku, v níž jádro je krystalem a plasma t. zv. „výživným dvůrkem“ (= zhuštěný roztok kolem krystalu). I amoeboidní pohyby jsou patrný. Vyvozují tedy z toho, že neživá hmota je schopna podobných pohybů jako živá.

Avšak cílem tekutých krystalů, jako všech neživých látek, je stabilní rovnováha molekulí proti labilní rovnováze u organismů. Rozdíl mezi intususcepí a apposicí je ten, že při první látce organické dle určitého daného zákona pronikají organismus celý a dr. Kadeřávek praví, že pravým nitrem, do něhož ústrojenec potravu přijímá (intususcipuje), není prostorné nitro jeho tělesa, nýbrž plán jeho organisace. Zde pracuje jedna část organismu pro druhou — žádná pouze pro sebe — je tu závislost jedné části na druhé. U nerostných látek nepozorujeme vývoje. Krystaly vzniklé před 1000 lety shodují se jak v osách tak v úhlech a plochách s krystaly dnes se tvořícími. Jich růst se děje apposicí, jak bylo již zmíněno — což působí síly naprosto rozdílné od sil životních. Síla uspořádávající molekuly na krystalu je mrtvou — nejeví nejmenší známky životnosti. Srovnávati síly v neživém těle a organismu a mluvit o nich jako o totožných je to samé, jako srovnávati stroj s životem. Ve stroji působí tytéž síly co jinde v přírodě a přece neřekneme, že stroj a živé tělo se od sebe ničím neliší. (A mimochodem — o stroji mluvíme jako o účelném zařízení někým zhotoveném, ale o organismu — nejdokonalejším stroji — pokud ho tak můžeme nazvati, se praví, že vznikl náhodou). Amoeboidní pohyby těchto

rosolovitých krystalů jsou působeny chemicko-fyzikální měnou stavu a jen fantasmie může mluvit o nich jako o přechodných útvarech. Bude někdo tvrdit, že mrazem vzniklé květy na oknech jsou skutečnými nebo aspoň přechodem mezi živým a neživým? Totéž možno říci o automatu představujícím člověka: jeví tytéž pohyby, snad i řeč — ale kdo o něm řekne, že je přechodem? Jsou-li tedy tekuté krystaly podobny velké buňce — jeví-li z dá n l i v é vlastnosti života — neznamená to ještě, že jsou přechodem. Je tu jen podoba — ale mnohem větší jsou rozdíly, které ukazují, že nerostná a životní síla má se k sobě jako minus a plus. Už to, že pro život mají mechanisté „zvláštní útvárnou sílu“, svědčí v neprospěch abiogenese — (při tom však je jim tato síla neznámou věcí). Nikde jinde se neprojevuje než v živých tělech majících svůj cíl a řídících se dle určitých zákonů. Musila by tedy řídit pochody chemické, býti nad zákony přírodními — byla by to síla inteligentní — Bůh.

Když se podařilo na počátku 19. stol. sestrojiti látku organickou (močovinu, alkohol, hroznový cukr, látky škrobovitě a j.), jásali materialisté a byli přesvědčeni, že vítězství je jejich. Prof. Verworn tehdy volal, že „není již daleko doba, kdy podaří se sestrojiti látku, která je nositelkou života — bílkovinu.“ A dnes — přes všecky ty úspěchy a důkazy stojí tu před záhadami a daleko většími problémy než dříve. Gorup—Besanez píše: »Od té doby, co podařilo se uměle sestrojiti močovinu, již mnoho jiných ústrojných látek v těle zvířecím se objevujících uměle je utvořeno; a ještě hojnější

jsou rostlinné sloučeniny, jež chemik dovede sestrojiti . . . , ale nepodařilo se lučbě uměle vytvořiti látky skutečně ústrojné nebo aspoň ústrojnosti schopné, aniž z posavadního vývoje chemie čerpáme důvodů, jež by nás oprávněnou kojily nadějí, že se někdy podaří lučebnými prostředky uměle vytvořiti buňku rostlinnou, sval, nerv nebo jiný útvar v pravdě ústrojný.“ A Hanstein praví: »Kdo za našich dob se pokoušel o účelné vytvoření bytostí ústrojných, jejich specifický tvar určitý a se opakující, jejich vývoj jedincový vysvětliti pouze působením sil molekulárních, ten k cíli žádoucímu nedospěl.«

O zmíněné již „sestrojené živé plasmě“ bylo mnoho psáno a debatováno. Když byla poznána alveolární struktura*) skutečné, živé plasmy, konány byly pokusy sestrojiti podobný útvar. V Německu pak objevili velezajímavou věc: jejich plasma v laboratoři zhotovená přijímá již potravu — ona vlastně žije. Leč radost dlouho netrvala. Seznáno, že podobné vlastnosti a ještě dokonalejší má zpěněný olej. A podobných případů bylo by lze uvéstí více. Až obdivuhodně se chovají některé látky, ale nemožno o nich říci, že by žily.

Přeměna neživého v živé není — aspoň dle dnešního stavu a zkušenosti vědy — v rukou lidských. Bezmocnost lidského ducha je v tomto směru stále zřejmější; není možno člověku užítí hmoty, již vládnu pouze zákony mathematické, k sestrojení těla nepodléhajícího těmto zákonům (v určitých směrech). Organismus je umělecké dílo stále se

*) alveolární struktura plasmatu == pěnovitá povaha plasmy.

přizpůsobující a od anorganické látky už tím se lišící, že jeho jednotlivé části se neopotřebují — nýbrž sílí, utuží se, vzdorují vnějším vlivům, kdežto nerostná hmota častým užíváním ubývá, až mizí.

Mareš praví: „Živé tělo pracuje s materiálem takové jakosti, jaké technik nemůže napodobiti. Neboť tělesné tkáně rostou a mohutní na místech silně upotřebovaných, ztenčují se a mizí na místech neupotřebovaných“ a Roux píše, že „kdyby inženýři měli ke stavbě strojů takový materiál, bylo by radost býti inženýrem, ale toho nikdo nedosáhne.“

Uvádím to proto, aby čtenář poznal ony velké rozdíly podstaty nerostu a života. Život se prokazuje jinak než pouhými vnějšími znaky. Život je cosi vnitřního, je to „svézákonný tvůrčí duch“, jak Mareš praví a zajisté že se stanoviska náboženského mnoho nechybuje. Materialisté jsou si vědomi faktu, že život jednou povstal, a jeho velkého vlivu na vědu a filosofii. Jsou v bludišti se svým tvrzením, neboť i věda empirická stojí proti jejich mechanickým výkladům známou větou: *Omne vivum ex ovo* — vše živé ze živého — a při tom je zase skutečností, že první život povstal z látek anorganických — ze země.

Když v laboratořích dlouho marně se namáhali sestrojiti živou plasmu, připadli na myšlenku, že snad příroda dosud tvoří živé bytosti a tedy zde že naleznou nějaký podobný útvar. Prof. Huxleyovi se poštěstilo r. 1868 nalézt „přechod“ z říše nerostné k organické, jemuž dal jméno *Bathybius*. Byl to rosolovitý hlen, o němž tvrdil, „že by mohl býti zcela dobře samovolným výkladem protoplasmy.

jakož i prvotnou a povšechnou podstatou všechněch organismů živoucích“ (Duilhé). Mnoho bylo debatováno a na konec prohlášeno, že je to pouhý sliz, jakých na dně mořském v obrovském množství je vyloučeno houbami a některými zoofyty. John Murray, svědek těchto výzkumů, praví o tom: „Znal jsem vynikajícího přírodovědce, jenž, procezuje bahno prsty, pravil, že bahno to je oživeno protoplasmou v něm se nalézající a že je to Bathybius, jenž je příčinou toho, že bahno to jest na omak lepkavé a mastné . . . a setkal jsem se s mnohými jinými vědci, kterým hněvem vřela krev, když jsem jim řekl, že stalo se nedopatření v této věci a že Huxley, Haeckl a jiní uvedeni byli v omyl některými okolnostmi.“ (Duilhé). Máte tu obrázek, s jakými „možnostmi“ pracuje věda materialistů. A zajímavá — názor abiogenetický nezamítají zastánci metafysiky — nýbrž přírodovědci sami. Mimo „Bathybia“ prohlašován „Eozoon canadense“, nalezený v laurentinu v Kanadě, za první ústrojnou látku přírodou vytvořenou, ale zase shledáno k nemalé žalosti zastánců „prvoplození“, že je to pouhá směs hadce a vápence.

Mimo nerostné látky nebylo přece na světě ničeho, co by dalo život prvnímu organismu. Nikdo až dosud nebyl svědkem prvoplození; je to pouhý dohad neopírající se o žádnou zkušenost ani v laboratoři. Tyndal praví, že „experimentální vědění nemá výsledku lépe zajištěného, než je ten, že chemicko-fysickými pokusy nelze oživiti hmotu neživou.“

Mechanista nesmí připustiti vyšší zásáhnutí v přírodě. Dle něho vznikla živá hmota působením

fysických sil na nerostné látky — náhodou — a dosud se tak děje. Hlásají tento „fakt“ i po důkazech vyvracejících jejich tvrzení. Poukazují stále na chemické laboratoře, kde se jistě podaří ústrojnou látku v pravém slova smyslu a nějakého ústrojence sestrojiti. Avšak toto neustálé odkazování neobhájí abiogenesi — nýbrž vyvrací. Problem života nespočívá v chemickém složení těla. Právě jako chemik v laboratoři připravoval potřebné látky a uváděl je v pořádek — činil totéž, co činí naše a organické tělo vůbec. Neděje a nedělo se to tedy samo od sebe, nýbrž podle určitých směrnic vytknutých „Neznámým.“

Naše tělo ukazuje na takovou rozumně řízenou laboratoř, kde chemikem je také intelligentní duch. Bez Boha nepochopíme vznik prvního ústrojence, jako nevysvětlíme pohyb bez příčiny. Secchi praví: „Měla-li vůbec povstati nějaká ústrojná bytost, bylo k tomu nezbytně třeba vědomé činnosti věčného tvůrce — Boha.“

Jaké stanovisko zaujmeme my? Na otázku, zda dosud vznikají ústrojenci bez rodičů, nemožno přesně odpovědět. Snad ano — snad ne, ale kladná odpověď nevylučuje ještě nikterak ideu Boha, ideu první příčiny. (Duilhé). Nemáme dosud tak přesných přístrojů a tak dokonalých, abychom mohli tento děj sledovat. Výtrusy některých rostlin jsou tak malé, že i při největším zvětšení jeví se jako nepatrný bod a kolik je jich, kterých ani pod drobnohledem nevidíme? A přece i ty pouhé tečky žijí, chovají v sobě zá-

rodky budoucí rostliny – ať je to již houba, lišejník nebo mech. Nevíme tedy, kde život přestává. Tolik však je jisto, že žádná živá hmota nepovstala dosud samovolně z neživé, že žádnou silou nepřinutíme živou hmotu, na př. bílkovinu, aby žila, neboť látky nerostné tuto skládající jsou samy sebou netečné k bytí či nebytí. Po čase se rozpadávají. (Ale zajímavě, že tytéž látky v těle směřují k tomu, aby život byl zachován. Činí samy podmínky k jeho zachování.)

U starověkých filosofů přírodních setkáváme se s tvrzením, že někteří živočichové vznikají „prvoplozením“. Tak tvrdí Aristoteles o úhořích a žabách, že se líhnou z bahna. (Ostatně ještě dnes říká se někde na venku, že různý hmyz, na př. mouchy, se líhne z nečistoty.) Tento názor se dosti dlouho držel i v samé vědě. Tvrdilo se na př. o háďátku octovém (*Anquilulla aceti*), že povstává z octa. Totéž o nálevnicích (*Infusoria*), kteří se objeví ve sklenici, v nálevu senném. Možno tu pozorovati i láčkovce-nezmara (*Hydra viridis*), aniž jsme do nádoby dali násady. Až Pasteur v minulém století dokázal neoprávněnost a nesprávnost toho názoru: odlil vodu s živočichy a důkladně ji svařil. Nádobu pak dobře uzavřel (sterilisace), aby vodu chránil před novými zárodky ve vzduchu se nacházejícími a nechal ji nějaký čas stranou. Když pak šel pozorovat kapku oné tekutiny, byl přesvědčen, že tu již nebude života, neboť varem všechny zárodky byly zničeny. Shledal však, že se jich v kapičce jen hémží. Některé zárodky mají totiž tak tuhý život, že je zmaří pouze oheň. Vroucí voda nedostačí.

Učinil tedy druhý pokus. Svařenou vodu pozvolna zahříval, aby zárodky vypučely a tak jejich tělesná resistance byla snížena. Pak přivedl prudce kapalinu do bodu varu, který již definitivně všechny mikroorganismy zničil. A teď mohl nechat kapalinu třeba celý rok stranou (přirozeně dobře sterilisovanou) — neobjevil se žádný živočich. Byl to velký důkaz a odůvodnění zákona: vše živé z živého. Odpůrci biogenese snažili se všemožně dokázat Pasteurovi opak — než marně. Konečně francouzská Akademie prohlásila: „Fakta pozorovaná Pasteurem a popíraná Pouchetem, Jolyem a Mussetem jsou úplně správná.“ (Slova Balarda — zpravodaje komise jmenované Akademií. F. Duilhé). Už před Pasteurem konal podobné pokusy Schwann. Ten hnal přes nálev horký vzduch a konstatoval totéž, co Pasteur. Jenže Schwann myslel na abiogenesi a hledal nějaký princip ve vzduchu, podle něhož se děje tvoření organismů. (Horkým vzduchem činil totéž, co Pasteur neprodyšným uzavřením nádoby — sterilisací kapaliny). Domníval se, že proudem rozpáleného vzduchu znemožňuje oné sfe působení.

Mechanisté však přes všechny ty důkazy neuvěřili. Pro ně jsou mechanické děje jen původu mechanického. Tak o pokusu Pasteurově praví, že „není důkazem biogenetickým. Příroda tu prý dala na jevo, že za takových okolností, jaké Pasteur vyvodil, není ochotna organismy tvořiti.“ O ochotě či neochotě nemůže tu býti ani řeči. Příroda prostě nemůže. Hlásají-li, že z ničeho nemůže býti zase — nic, tedy z hmoty neživé — ničeho — nemůže vzniknouti něco — život. A Naegeli píše: »Kdo

popírá abiogenesi, hlásá zázrak.“ Z této věty vidno, kam až ve snaze své názory prosaditi došli: „nemožností“ zázraku odůvodňují abiogenesi. Snad si nebyl Naegeli ani vědom, že tím dokazuje opak. Weisman — jako všichni materialisté chlubí se exaktností své vědy, ale při tom mu nikterak nevadí, když píše: „Volné plození je stále logickým postulátem přirozeného výkladu života přes neúspěšnost jeho průkazu.“ (Mareš). Až sem tedy došel materialismus se svými „důkazy“ proti Bohu. Hlásají něco, o čem sami tvrdí, že dokázat nemohou. Buňky tvoří enzymy a tito se hned domnívají, že každá buňka je směs enzymů. Každý chromosom v rozmnožovacích buňkách při zrání je zvláštním způsobem dělen a proto tyto chromosomy jsou nositeli vlastností rodových. Nic nevysvětlí, jen řeknou — je to přirozenou vlastností hmoty — molekuly — atomu, jenž je hlavním činitelem v živém těle; buňky povstaly z roztoků sražením. Jak nebo proč, je jim vedlejší věcí.

Prof. Mareš uvádí ve svém díle „Idealismus a realismus v přírodní vědě“: „Pohyb krve je od času Harveyova a Halesova uveden na zákony obecné hydrauliky; vyměšování a vstřebávání dějí se dle zákonů diffuse, osnovy, filtrace a pod. Avšak ukázalo se, že tyto první slibné počátky mechanického výkladu zjevů životních zůstávají mechanicky záhadný zbytek; oběh krve předpokládá činnost srdečního svalu, jehož mechanika je zcela záhadná; činnost svalu „zakládá se na molekulárním mechanismu, neznámém sice, ale zcela jistém“ (tvrzení materialistů). Podobně záhadná „nervosvalová činnost“ řídí proud krve k jedno-

tlivým ústrojům dle stavu jejich činnosti a klidu. Mechanista upokojí se naposled tím, že uvede proudění krve na činnost svalovou, ale nové mechanické záhady povstávají: jakým popudem plní se srdce krví ze žil? Plno popudů se uvádí, ssací síla, srdeční systoly, tlak ze zadu, ssací popud pohybů dýchacích atd. — avšak srdce se plní krví ze žil, i když jsou takovéto popudy vyloučeny. I tu stojí v pozadí nějaká činnost.

Je možno, aby povstal život samovolně z neživé hmoty? Přihlédněme blíže k chemismu buňky. Jak bylo již řečeno, skládá se každý živočich i rostlina z velkého počtu buněk (u člověka se jich čítá na 15 bilionů) a každý vznikl z jediné buňky zárodečné (vajíčko, semeno). Tato buňka (a každá jiná) obsahuje zmíněné již prvky: vodík, kyslík, dusík, síru, železo, chlor atd. jakožto nejdůležitější své součástky. Sestává z obrovského množství složených molekulí, z nichž každá obsahuje 5—6000 atomů. V jakém poměru atomy jsou k sobě spjaty — nevíme. Tento počet nás bezděky zaráží — a tážeme se, je-li možno, aby tak složená molekula vznikla náhodou, když jinak tvoří příroda sloučeniny v daleko menším počtu částic. Babák o tom píše: „Pakli živá buňka někdy povstala z neživých chemických sloučenin, musily vzniknouti nějaké bílkoviny na povrchu naší země, neboť tyto jsou nejpodstatnější součástí mrtvých těl ústrojenců. Ale je si těžko mysliti, že by nahodile z látek jednoduchých povstala na naší planetě bílkovina. Neboť nestačí přítomnost jistých látek k vzniku tak složitých sloučenin, nýbrž musí býti i v jistém poměru mnohostném, musí býti zjednány jisté pod-

mínky fyzikální a konečně musí býti řízen jistý počet chemických dějů v jistých směrech.“ Uvádí dále zajímavé výpočty Krönigovy (po příkladě Reinkeově): „Pravděpodobnost hoditi jednou kostkou jedno oko je 5; dvěma kostkami dvě oka je 35, osmi kostkami osm ok je 1.5 milionu, třiceti kostkami třicet ok je 200 trilionů — takže kdyby po jeden milion let ročně jeden milion lidí se ro-dilo a každý dožil 10.000 let a v každé minutě hodil dvacetkrát třicet kostek, nebylo by hozeno třicet ok za tu celou dobu ani jedenkrát. Avšak pravděpodobnost z tisíci atomů sestrojiti molekulu bílkoviny je ještě daleko a daleko menší, neboť je tu třeba také celé řady harmonických podmínek fyzikálních a pod.“ Tedy pravděpodobnost uměle sestrojiti molekulu bílkoviny rovná se téměř nule — a materialisté mluví při tom o náhodě jako o samozřejmé věci.

Výpočty Krönigovy mluví jen o látce — o bílkovině. — Kdyby se stalo to, co tvrdí materialisté o vzniku bílkoviny a buňky — kde je život? Máme tu sice bílkovinu, ale ta je mrtva. A dále, protoplasma se neskládá pouze z jediné bílkoviny. Je tu velké množství látek nám dosud neznámých a jež nalézti pokládají chemikové za svůj první úkol.

Podarí se sestrojení této lálky? Snad. Jemné přístroje a přesná analyza bílkoviny umožní konečné její sestrojení. Ale to vše ještě nic neznamena. Chemik může podrobiti analyse bílkovinu m r t v o u, život sám o sobě přirozeně nevidí ani jinými smysly nepozná. Dosud však nemůže býti o zhotovení plasmy nebo bílkoviny ani řeči. Není známa dokonale stavba buňky, není jisto, zda je to směs nebo-

sloučenina, nezná se, v jakém poměru jsou k sobě látky tuto skládající, a jsou ještě jiné nedostatky. Musíme se tedy diviti mechanistovi, s jakou jistotou o všem mluví. Reinke proslovil známou větou, že právě tak je nemožno, aby vznikla živá hmota z mrtvé směsi náhodou, jako z rozhozených písmen velké básně Danteovy.

Abiogenese je dnes už odbytou teorií.

Život není pouze soulad molekulí a atomů, chemických processů. Život předpokládá zvláštní moc pronikající tyto pochody, pronikající každým i tím nejmenším tělesem. Praví se, že je to „metabolní síla buňky“, avšak podobnou sílu v přírodě volně nenalzáme a materialisté opírají přece svá tvrzení o energie jinde v přírodě existující. Život není hmota se svými chemicko-mechanickými vlastnostmi — jak stejně bychom mohli tvrditi, že hmota znamená život — což odporuje zkušenosti. Aby byla živou, musí v sobě míti něco naprosto od hmoty rozdílného, čím by se lišila od ní. Rozdíl musí býti podstatný, nejevící se pouze vnějšími známkami (pohybem a pod.) Mrtvá hmota přijde do pohybu jen silou vnější — mimo ni existující, oproti živé, která jí vlastní silou se pohybuje. Chtíce však míti aspoň poslední slovo v této věci, když již nevědí, co by namítali, praví, že prý tehdy měla hmota sílu tvořivou, kterou později ztratila.

Proč dnes, kdy v laboratořích mohou chemikové přivoditi podmínky, které za dnešních poměrů nejsou a býti nemohou — proč nevzbudí takovou věří přece ve všemohoucnost vědy.

Materialisté vědí, že popřením abiogenese padá

zároveň celý mechanismus. Je to jeho Achilova pata. Buď se děje vše samo od sebe, nebo vše je dílem Božím. Nic třetího neexistuje. Protože druhé nechtějí a nesmí připustiti (aby byli nevěrci), jediná možnost je první. Konejší sami sebe, snaží se druhé přesvědčiti nějakou frází nebo „důkazem“ začínajícím: „kdyby . . .“ nebo „dejme tomu, že...“ Přes to však musíme jim přiznat velkou sběhlost a také rafinovanost v těchto věcech. Dovedou lákat a vykládat způsobem jen jim vlastním. Tak Flammarion píše: „Myslitel, jenž usiluje vniknouti v tajemství přírodní, není nikterak naplněn větším podivem, vidí-li, kterak kombinace uhlíkové zplozují tělíška rosolovitá, než když vidí, kterak krystaly vznikají z rostoku solného. To jsou bytosti prvotné. Organické vzniká z neorganického. Životní síla zrodila se ze síly fysicko-chemické . . . Prorok, jemuž by bylo dopřáno patřiti na zemi v době prvopočátečné, nebyl by zajisté bez mocného vzrušení sledoval tuto kypící genesis, jež dávala vznik světu novému. Pod ohromným sluncem prvních věků nebylo nic než voda, všude jen voda a voda . . . a z jejího lůna rodí se život.“

A všimněme si dalších věcí. Jaký je základní rozdíl mezi živým a neživým? Kdežto neústrojné prvky nepodléhají zkáze, tělo živé se rozpadá — hyne nadobro. Jeho „já“ se více nevrátí. Ústrojenec má v sobě něco naprosto odlišného, něco s vlastnostmi těles neživých — jako s tíží, přitažlivostí atd. nesrovnatelného a z nich také nevyplývajícího. Co to však je, nemožno materialistům určit. Jistě že to byla zvláštní „vyšší energie“, která tuto, řeknu „vlastnost“, organismům vložila; neiaohlo

se to státi přirozeně — náhodou, neboť už přirozenost těl živých, jich snaha po zachování druhu a rodu, už tento velký účel zaráží při mechanickém výkladu života. Podle kterého zákona na př. první buňka se rozmnožovala, uvážíme-li nesmírně složitý a dosud neobjasněný pochod chemický, který se v ní při tom odehrával? Ci to bylo už v její přirozenosti? Neměla v sobě přirozenosti — vždyť vznikla náhodou. Tu by musila náhoda něco předpokládat, to však odporuje tvrzení nauky materialistické a lidskému rozumu vůbec. Proč nezanikla první živá hmota? Povstala náhodným sloučením prvků, beze všeho účelu, odkud tedy její snaha se množiti, když postrádala schopností k tomu? Nebo i to se dělo náhodou? Jaká je to však věda, mluvící jen a jen o náhodách a při tom tvrdící, že stojí na exaktně vědeckém stanovisku? Buď tedy vědomě lže, nebo neví, co hlásá.

Abiogenese je pouze pro nemyslíci, vlastně pro „příliš myslící“. Opravdový, hluboký vědec se jí už nezabývá. Věda nejedná o náhodách — ostatně byla-li to „náhoda“, jež první život učinila, nemohla býti jiná než intelligentní, rozumná — právě jako chemik, jenž snad jednou — náhodou (přirozeno) sestrojí živou buňku. V druhém případě však „celá povaha tohoto výkonu, založeného na ustavičném projevování inteligence, svědčí proti možnosti, že se mohl někdy tento výkon udáti slepou náhodou. Strojová stavba rostliny, která vyrábí bílkoviny, je stejně podivuhodným projevem inteligence, jako je počínání chemika, jenž jednou v budoucnosti sestrojí bílkovinu. Chemik je živá bytost jako každý jiný živočich.“ (Babák). A Mareš píše: „Umělá

živá hmota sestrojená chemikem dotvrdila by jen, co měla vyvrátit: že živé vzniká jen zasáhnutím života . . . Jest překvapující slyšeti přírodozpytce, kteří přece prohlašují jedině smyslovou zkušenost za základ vší vědy a zavrhnou každé rozumování přes meze možné zkušenosti, vynášejíce proti ní rozumové možnosti a nutnosti. Život musí být produkt nerostných látek a sil: to se stalo jaksi vědeckou vírou. A to tím, že předpoklady mechaniky staly se dogmaty v biologii.“ Život není energie, ale život potřebuje tuto, aby ji přetvořil dle potřeby.

Přírodní věda ostatně není povolána luštití záhady o původu života. Byl a dosud je vkládán na ni tento úkol. Přírodní věda však má jen omezený kruh své působnosti, její badání má své meze. Dále — přírodovědec jakožto takový může být ve svém oboru výtečníkem, ale při tom jako filosof — omezenec. Přírodní věda je především a na prvním místě vědou popisnou. Filosofování patří jinam. Nemůžeme se ani diviti výsledku. Totožné nebo si podobné pohyby v plasmatu jsou jim důkazem, že život je zplodinou auorganických látek a energií, že je produktem chemických a fyzických pochodů. — K pozorování máme jen jedny oči, které vidí pouze vnější známky života, jak již několikrát bylo řečeno. Konstatujeme pohyb právě tak u vodopádu Niagarského jako pohyb chlorofyllu nebo plasmatu v buňce. Avšak cítíme, že je tu něco naprosto od sebe rozdílného. Pravím vidíme a cítíme. Kdyby mohl pozorovati naše tělo některý živočich tak, jak my pozorujeme jej, zjistil by o něm a jeho činnosti totéž, co my o buňce. A víme

přece, cítíme to, že máme v sobě mimo pohyb a přeměny ještě něco jiného, duchového, že jsme něčím především sami sobě, něčím docela jiným, než by se tento snad domníval. A můžeme stopovat a sledovat mikroskopem tu nejmenší buňku, stále u ní pozorujeme tytéž životní děje. Mozek lidský neliší se mnoho (na pohled) od mozku jiného živočicha vyššího (opice a pod.). Jsou v něm buňky téhož složení, krev probíhá dle týchž zákonů, veškeré chemické pochody mají tutéž příčinu a přece na konec nikdo neřekne, že inteligence opice se rovná inteligenci člověka. V čem tedy spočívá onen základní rozdíl?

A jak vysvětlí mechanisté na př. dědičnost? Podle kterého mechanického principu se děje přenášení schopností u zvířete na př. ze samečka na mládě? A což u člověka — jeho vrozené vlohy atd.? Jak vysvětlí, že larva termitů hned při svém vylíhnutí jeví určité známky, ke které kastě bude náležeti imago (dokonalý hmyz)? Nemožno tu mluvit — a v žádném případě — o vlivu potravy, kterou je krmena — neboť hned po svém vylíhnutí, jak bylo již zmíněno, jeví již charakter své příslušnosti.

Jak vzniká pocit? Jak vyloží krásu, lásku, dobro, zlo, barvy, tóny atp.? Co je to sna ha lidská po dobrém a lepším? Odkazuje se ve většině případů na struktura buněčnou, na její vnitřní zařízení dosud sice neznámé, a o čemž naši potomci se „určitě“ dovědí více. Co se organického vývoje týče — mluví o bioforech, které jsou jim zároveň působiteli dědičnosti. A zeptejte se jich na něco bližšího o tom, začnou větou: „Má

se za to, že . . .“ To je ta věda nevěrců. A nač potom budou poukazováti?

Jsou známy přece většinou chemické proměny ubírající se tím či oním směrem. Mluvíme-li tu o příčině, musíme znáti podnět (a ten nevěrci neznají). Hmota je podnětem? Sama ho potřebuje. Síla je podnětem? Přišla tedy ze vně, jako každá síla může přijíti jen ze vně. Hmota jí nemůže vydati, protože jí nemá. Odkud tedy přišla? Je to řetěz otázek, jež klásti a poslouchati „vědecké odpovědi“ je zbytečným mrháním času. Je věru až zarážející, nač na vše materialisté nepřijdou. A když padne jedna věc, hned jsou tu s jiným důkazem, o němž tvrdí, právě jako o předešlém, že je to poslední a jediná možnost, jinak že býti nemůže, než jak právě tvrdí. A dovedou odíti tu svoji mrtvolu a okrášliti, že je k herozeznání od prosté, jednoduché, živoucí popelky — pravdy.

Materialismus je bez vědeckých ideálů. Jeho snahou je obhájeti svůj názor — a sice za každou cenu. Odtud ta vynalézavost různých možností (resp. nemožností).

A konečně — jak se dívají mechanisté na myšlení? Je působeno také hmotou? Jak? Podle kterých mathematických rovnic se tak děje? Je výsledkem vzájemného působení mozkových částic? Ale jak může nehmotnou myšlenku zploditi hmota? A trvají-li mechanisté na svém, jak vysvětlí svobodnou vůli? Jsou věru body, k nimž nemají materialisté jediné odpovědi. Odkud má už malé dítě základní pojmy dobra a zla? Přistíženo při špatném skutku je si vědomo své viny, prosí atp. Je tu cosi mimo hmotu existu-

jícího a dědičností nevysvětlitelného co nepodléhá žádnému zákonu přírodnímu. Je tu „neznámá síla“, kterou jen z bezprostředního prožívání pozorujeme a kterou smysly nepostřehneme.

Už způsob postupu při badání je nesprávný. Namáhají se věcmi neznámými — a sebe „nejznámějšího tvora“ nechávají až na konec. Jejich postup je nelogický. Chtěli se zbaviti církevních dogmat a upadli v jiné, daleko větší.

Co je život? Mareš při své instalaci na rektora r. 1913 pravil, že, život je tvůrčí síla upotřebující nerostných hmot a energií podle jich zákonnosti ke svému tvoření. Důkaz, praví, podává fyzika a chemie, ne svými objevy pouze, nýbrž i svými vynálezy, tvořícími nové, co se v nerostné přírodě sobě samé ponechané nikdy nevyskytlo“. Je to už docela jiná řeč než mechanistova a než nevěrcova před 50 lety. Život je činnost, je to neustálé tvoření. Schopnost života nevyplývá ani z chemie ani z fyziky. V každém těle je jakási idea Tvůrce naprosto rozdílná od všeho ostatního. Vidíme tu zřejmě, jak přírodní věda vrací se pomalu tam, odkud původně vyšla — k Bohu.

Lidové jeviště.

Sv. 1. A. St. Novák: *Potrestaný záletník*. Hra o 1 jedn. (2 ženy 1 muž. Ku provozování nutno odebrati 4 výtisky. Kč 1'30. — Sv. 2. A. St. Novák: *Vyléčený manžel*. Fraška o 1 jedn. (3 ž., 2 m.). Ku provozování nutno odebrati 6 výtisků. Kč 1'90. — Sv. 3. A. St. Novák: *Slavnost ve Vystrčilově*. Fraška o 1 jedn. (1 ž., 6 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výt. Kč 1'90. — Sv. 4. Fredl ml.: *Tři doktoři*. Fraška o 2 jedn. (5 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 2'70. — Sv. 5. A. St. Novák: *Oběť chudé matky*. Obraz ze života o 1 jednání (6 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1'30 — Sv. 6. J. Hrochovský: *Selské námluvy*. Žert o 1 jedn. (5 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 7 výtisků. Kč 1'30. — Sv. 7. J. Hrochovský: *Privítání*. Žert o 1 jedn. (2 m., 6 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1'60. — Sv. 8. A. St. Novák: *Chytří studenti*. Dramatický žert o několika výstupech (7 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výtisků. Kč 1'70 — Sv. 9. A. St. Novák: *Malířův nápad*. Dram. žert o 1 jedn. se 2 proměnami (11 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 13 výt. Kč 2'30. — Sv. 10. Fr. Soukal: *Röntgenovy paprsky*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 6 výt. Kč 1'90. — Sv. 11. A. St. Novák: *Zofinčiny námluvy*. Veselohra o 3 jedn. a 1 proměně (7 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výtisků. Kč 5'70. — Sv. 12. Jos. Jiří Stankovský: *Sklenice čaje*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výt. Kč 1'90. — Sv. 13. V. Hradský: *Dort na cestách*. Žert o dvou jednáních (5 ž.) Ku provozování nutno odebrati 6 výtisků. Kč 1'90. — Sv. 14. J. J. Kolář: *Faraonové*. Fraška ve dvou dějstvích (6 m., 2 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč. 2'—. — Sv. 15. J. Hrochovský: *Karbaník*. Obraz ze života o pěti jednáních a proměně (9 m., 4 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výtisků. Kč 4'70. — Sv. 16. V. Hradecký: *Veselohra o jednom jednání*. Kč 1'90. — Sv. 17. V. Hradecký: *Čarovný zvonek*. Báchorka o třech jedn. (9 ž., 1 m.). Kč 3'20. — Sv. 18. V. Roubal: *Pytlák*. Drama o jednom jednání (3 muži, 2 ženy). — *Rychlovák*. Obraz o jednom jednání (4 muži, 1 žena). Kč 3'50.

Všechny tyto hry hodí se k provozování na malém jevišti a při malé režii.

Objednávky vyřizuje každé knihkupectví, hlavně:

Družstevní knihkupectví v Hradci Králové.

„ČASOVÝCH ÚVAH“
SVAZEK 276.

JIŘÍ SAHULA:

**Sváry českých
sektářů.**

Stran 64.

TIMON

1921.

VYDÁVÁ „TISKOVÉ DRUŽSTVO“
V HRADCI KRÁLOVÉ (ADALBER-
TINUM). — CENA Kč 2.20.

ČASOVÉ ÚVAHY.

Řídí dr. Jan Konečný.

Z publikací »Časových Úvah« jsou dosud na skladě brožury:

I. APOLOGETIKA:

	Stran	Cen hal
<i>Jiří Sahula</i> : Víra jako víra	32	32
<i>Dr. Fr. Reyl</i> : Manželství přirozené a svátostné	32	32
<i>V. H. Hradecký</i> : Volná Myšlenka	56	56
<i>Aug. Egger—Fr. Navrátil</i> : Vlastenectví	40	40
<i>Jan Bělina</i> : O duši lidské	36	36
<i>Fr. Blaták</i> : Sv. missie	40	40
<i>Fr. Jirásko</i> : O křesťanské charitě	32	32
<i>Jan Bělina</i> : Úpadek vědy	40	40
<i>Dr. Jos. Samsour</i> : Mimo Církev není spásy	40	40
<i>Dr. Jos. Novotný</i> : Bůh Stvoř. a Pánem světa	32	32
<i>Dr. Otakar Tauber</i> : Škola a náboženství	32	40
<i>Josef Rohleder</i> : V zápase o Řím	48	180
<i>Dr. Jan Konečný</i> : Cesty, jimiž se ubírá moderní lidstvo k Bohu	32	40
<i>Dr. Josef Beran</i> : Suggesce a zázraky Kristovy	36	50
<i>V. Skála</i> : Katolíci za války	48	70
<i>De la Brière-Elitzer</i> : Převaha protestantů nad katol.	40	40
<i>Fil. Šubrt</i> : Umění a náboženství	48	48
<i>Dr. Jan Konečný</i> : Ježíš Kristus v dějinných dokladech své doby	40	86
<i>Dr. Otakar Tauber</i> : Mravní výchova a škola	34	80
<i>V. Skála</i> : Církev československá	32	76
<i>Dr. Josef Novotný</i> : Laická morálka	72	160
<i>Dr. Josef Novotný</i> : Věda a víra o původu světa	76	80
<i>Dr. Šulc</i> : Církev českosl. a její zakladatelé	16	50
<i>Dr. Jan Konečný</i> : V boji o nové náboženství	86	570
<i>K. B. Olmr</i> : Jak povstal život na zemi?	36	190

DĚJINY.

<i>Dr. Jos. Samsour</i> : Inkvisice církevní	83	88
<i>Jiří Sahula</i> : Církevní snahy Husovy	48	100
<i>Dr. Otakar Tauber</i> : Časové záhady výchovy	88	150
» » » Bílá Hora	16	50
<i>Prof. Vévoda</i> : Základy výchovy: Náboženství a mravnost	92	260
<i>Jiří Sahula</i> : Krutosti habsburské	64	250

	Cena
	strana hal.
<i>Věm Koleč</i> : Bratři Orebští	49 200
<i>Jiří Sahula</i> : Karel IV., Otec vlasti	112 112
<i>Jiří Sahula</i> : Arnošt z Pardubic	64 64
<i>Jiří Sahula</i> : Sociální postavení kněžstva v době husitské	32 32
<i>Jiří Sahula</i> : Vzdělání kněžstva v době předhusitské a husitské	96 96
<i>Jiří Sahula</i> : Husitské ženy	64 64
<i>Jiří Sahula</i> : Jan ze Želiva	64 64
<i>Jiří Sahula</i> : Český obchod v době předhusitské a husitské	80 80
<i>Jiří Sahula</i> : Vzájemný poměr českých konfesí	80 80
Dr. Fr. Šulc : Jazyková otázka v Čechách	976 950
Dr. Fr. Šulc : Bludné učení M. Jana Husa	144 140
„ Jiří Sahula „ : Byl Hus odsouzen jen pro 30 čl.	172 160
<i>Jiří Sahula</i> : Církevní snahy Husovy	32 100
<i>Jiří Sahula</i> : Svatý Vojtěch a jeho doba	48 170
<i>Josef Hronek</i> : Kněží buditelé národa československého	40 170

III. SOCIOLOGIE, NÁRODOHOSPODÁŘSTVÍ A JINÉ :

Dr. Fr. Reyl : Veliký biskup	32 32
Dr. Fr. Reyl : Braňme se tiskem	32 32
M. Voňavka : Katolickým jinochům — spolky katolické	56 56
Fr. Blaták : Z porýnských missií	64 64
M. J. Voňavka : Alkohol nepřítel	48 48
Pozorovatel : Pozérství	80 80
J. P. Hradecký : Z dom. soc. dem. I.—III.	236 200
Dr. Fr. Reyl : Návštěvou u Slovanů	32 32
M. Hettinger—Navrátil : Slovo v čas o právu volebním	40 40
Dr. Fr. Šulc : Katolíci — organisujme	24 24
Dr. Fr. Skalický : Volby do českého sněmu	32 32
P. Jan Urban—Fr. Šubrt : O ruském pravoslaví	40 40
Dr. Aug. Štancl : Křesťanství a rolnická otázka	66 180
J. M. Zavoral : Chraňte dítek svých	49 200

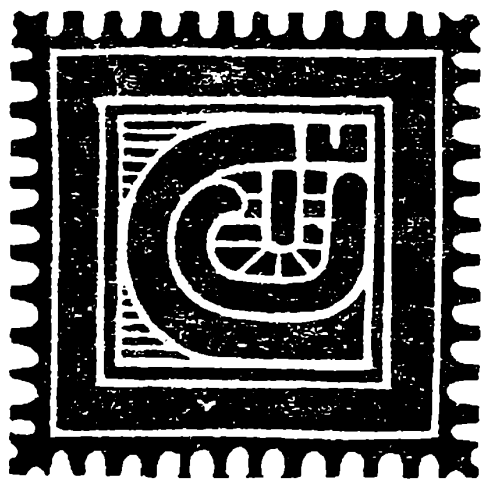
Při větších objednávkách sleva.

Objednávky vyřídí

administrace »Časových Úvah« v Hradci Král.

„ČASOVÝCH ÚVAH“ SVAZEK 276.

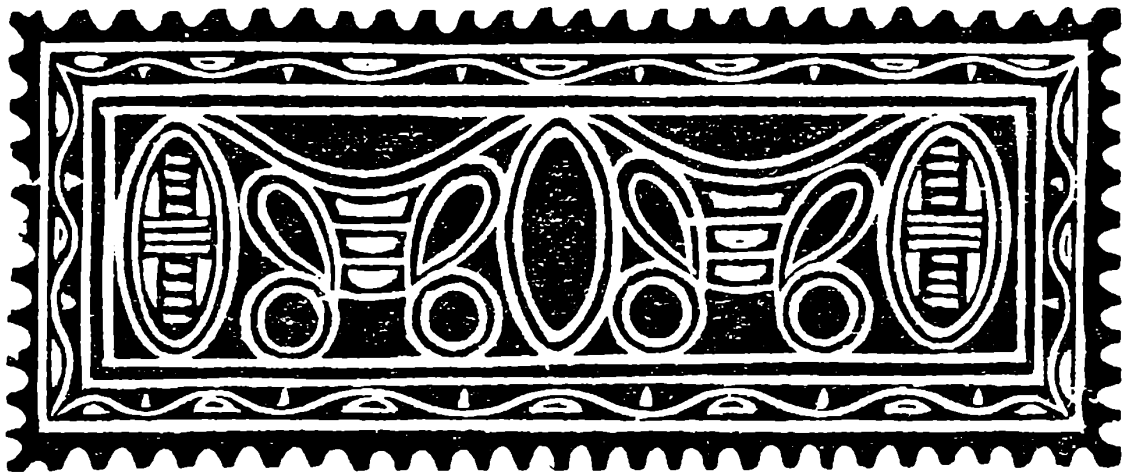
JIŘÍ SAHULA:
SVÁRY ČESKÝCH
SEKTÁŘŮ.

1921.

NAKLADATEL: TISKOVÉ DRUŽSTVO v HRADCI
KRÁLOVÉ (ADALBERTINUM).

TISKEM BISKUPSKÉ KNIHTISKÁRNY V HRADCI
KRÁLOVÉ.

Rozervanost nekatolíků před Bílou Horou.

Někteří spisovatelé se domnívají, že by bývalo vítězství protestantských stavů českých nad Ferdinandem II. utišilo bouřlivé vlny náboženských svárů v zemi. Namlouvají si, že by úplná porážka katolicismu církevní scenerii byla velice zjednodušila a přispěla ke klidnému rozvoji vítězných sektářů, k zmohutnění proudů fakticky reformačních. Ale k naději toho druhu by bylo potřebí vážných, přesvědčujících předpokladů. Čeští sektáři svářili se navzájem urputně i v okamžicích nejkritičtějších, kdy byli silně ohroženi mocí katolickou, tak že jim katastrofa visela nad hlavou. Tím méně by byli dospěli ke klidnému soužití po porážce nejpružnějšího nepřítele společného.

Veliké rozdíly ve věrouce a církevních rádech nedaly se překlenouti rychle nějakou smírnou for-

mulí, zevnější smlouvou, pokud žily duše v ovzduší různém.

Dále pokusy o smír narážely na pozemské zájmy privilegovaných stavů, jichž vliv na věci církevní byl mocnější vlivu sektářského duchovenstva. Ve sporech hrály značnou roli i čistě osobní záměry mocných laiků.

A duchovenstvo? Podávalo svým chováním křiklavé doklady, že jest potřebí rozeznávati statečnost přesvědčení od zarputilého justamentu a osobního sklonu k hašteřivosti. Nynější kritikové dějů dávno minulých musí se konečně vymaniti ze začarovaného kruhu; jest nejvyšší čas, aby prohlédli, že ne každá náboženská revoluce znamenala snahu ideální a opravdový zápal reformační. Vždyť i celá řada domácích sporů v lůně samých sekt byla dílem zpupné zarytosti, jak potvrzují výsledky nepokojů. Tím méně se sluší prohlašovati za křišťálovou ctnost každou vzpouru proti církvi obecné, každou protikatolickou revoluci, která vedla k hroznému krveprolití a místo reformace k zdivočení a zmatku. Nelze na př. nazývati bojem za svobodu a pokrok to hnutí, jež končilo ujařmením a podlomením zdravého kulturního vývoje.

Střízlivá rozvaha českého lidu jest uspávána demagogickou frází, že čeští sektáři „bojovali za pravdu.“ Takový zevšeobecňující výrok nevede k světlu, ale naopak do temného bludiště. Demagog nedopoví upřímně, že se ty „pravdy“ vzájemně potíraly, až tekla krev. Nedopoví, že sám nevyznává ani té ani oné „pravdy“ sektářské. Nevylóží, jak bludařské hašteření těžce poškozovalo

celý národ, až naposledy nad rozvalinami samo civělo v bezradnosti do prázdna.

Kdo chce vnést do mysli lidu jasno, jest povinen věnovati pozornost všem složkám a vlastnostem hnutí náboženských; naprosto nestačí přikrývati kombinovaný stroj širokou plachtou fráze o „boji za pravdu a pokrok.“ Jestliže se řekne, že sektářství církevní otázky luštilo, mají se zároveň poctivě uvést příčiny, proč nerozluštilo. Sektářstvu vadila netoliko nejistota věroučná a filosofická, nýbrž často i síla mravní, obětavost a důslednost, po které volaly mocně chvíle nervosně vzrušující.

Sektářstvo svárlivé, které čas od času ke všemu své vyznání měnilo dle okolností zevnějších, docela i z důvodů politických, katolictvu imponovati nemohlo.

Obrali jsme si zde za úkol projednati o svárech, které kypěly mezi českými sektáři nedlouho před Bílou horou a v trudném čase po vojenském zdolání živelů protikatolických. Pomíjíme zde líčení podstatných věroučných rozdílů českých nekatolických společností, jež otištěno v této sbírce úvah již dříve. („Vzájemný poměr českých konfesí.“ Vyšlo r. 1918.) Naše nynější úvaha má seznámiti čtenářstvo hlavně s vnějšími zápasy náboženských stran a jejich vůdců; takto vysvitne povaha oněch náboženských společností.

Zároveň se ozřejmí, zdali některá sekta u nás byla schopna spojití celý národ v jednu dobře zřízenou náboženskou organizaci anebo aspoň přivésti různověrce k snášlivému soužití, k ušlechtilému závodění mravnímu bez nenávistných útoků.

Před památným Majestátem Rudolfa II. (z r.

1609) zaplétali se čeští sektáři do svárů častých, třebaže věděli, že tuhé spory oddalují právní zabezpečení jejich existence. Vždyť na př. luterští a Čeští bratří nebyli předtím společnostmi státem uznanými a chráněnými, ačkoli pod záštitou mocné šlechty tyto církve číselně vzrůstaly.

Na mnoha místech rozbujel přímo závratný věroučný zmatek, z jakého nedovedla vykristalizovati jasné, spořádané formy církevní v době dohledné žádná silná individualita. Na př. dle zprávy Středovského v samém Slavkově žili luterští, kalvíni, husité, cvingliáni, Čeští bratří, Sobotáři, Plačtí, Korneliáni, Novokřtěnci a Adamité. (Hlídka z r. 1914, 333.)

Český bratr Blahoslav k vystoupení olomouckého biskupa proti protestantům r. 1566 poznamenal: „Kněží moravští pod obojí, kteříž tu okolo Prostějova, Hranic, Brodu Uherského a v tom okolí, jsou lidé sic spletení; jedni se drobet s českými kališníky a kompaktátníky poněkud v něčem srovnávají, jiní smyslu Luterova a jiní Cvingliova chápající a jako nepeření klukové v myslích se pletouce a v životě nepobožném téměř všickni i těm dosti hloupým sedlákům jsouce známi . . .“ (Gindely: Geschichte der Böhmischen Brüder II., 466.)

Roku 1575 napsal papežský legát Jan Vescovo, že české sektářství tvoří hotový Babylon. Luterský kněz český Philadelphus Zámorský (1550—1592) konstatoval sám: „Sekt je tolik, že by téměř celá hodina k běžnému jich pojmenování nestačila . . . Všickni se Kristem zastírají, pravou církví a pravdou se vychloubají, jiné do pekla strkají.“

Winter k uváděným dokumentům náboženské rozháranosti dokládá: „Byla tu slovem do konce XVI. věku hotová anarchie náboženství a s ní už indiferentismus (lhostejnost) i při selském lidu! . . . Ves ode vsi, město od města lišila se víra, aniž bylo v témž městě, v téže vsi za krátký čas pořáde stejno: příchodem nového kněze zase se měnilo.“ (Winter: Život církevní, 313—4, 127.)

Za takých okolností ovšem byla hašteřivost českých sektářů hlučnější a pestřejší než v druhé polovici století patnáctého.

Hardekové násilně luteranisují.

Aspoň některé ukázky, jak sekty vzájemným poměrem svým prozrazovaly neschopnost k uklidnění bouřlivých vln ve vodách českých dávno před Rudolfovým majestátem.

Bratřím zimomřivý, nedůsledný a již skonávající husitismus nemohl ublížiti tolik jako vzrůstající sekta luterská; a tato poškozovala ráda Bratry tam, kde oporou o mocné šlechtice mohla získati hojnost nových členů třeba i fysickým násilím.

Bratří Volf a Hanuš Bedřich z Hardeka (Hardegga) využívali na Moravě své veliká moci hraběcí k posile luterských posic na úkor Jednoty a náboženských společností jiných. Nebyli ani rozenými Moravany; zakoupili se v té zemi teprve v posledních letech vlády Ferdinanda I. Volf za svého mládí byl vychován od českobratrského šlechtice Arnošta z Krajku v Mladé Boleslavi; tehdy se hlásil k Bratřím. Později však své skrovné jmění

silně rozmnožil sňatkem s bohatou dcerou augšpurského kupce a hned se klonil k luteranismu, opouštěje Bratry.

Oba Hardeky dráždil proti Jednotě luterský děkan v Třebíči Jan Sapouch (Sapouch, Satbogen), který vystudoval v luterském Vitemberku. Kněz ten byl urputným nepřítelem Jednoty; rozčiloval se zvláště nad českobratrským kněžským celibátem, který byl velice odporný luterským v Čechách i na Moravě. Sapouch nejprve přiměl Volfa Hardeka k tomu, aby na statku Olešnici Bratřím zakázal k Jednotě se přiznávati a aby je nutil ku přijetí konfese augšpurské. Po brzké smrti Volfově popichoval třebíčský duchovní proti Bratřím Hanuše Bedřicha. Tehdy mezi luterány českými mnoho platila autorita vitemberského theologa Paula Ebera, který býval důvěrným přítelem Luthera a Melanchthona. Eber byl od r. 1557 kazatelem při kostele zámeckém a následujícího roku se stal generálním superintendentem v kurfiřtství saském. K němu putovali pro svěcení sektářští kandidáti stavu duchovního z Čech. Vliv tohoto protestantského hierarchy na utváření náboženských poměrů v zemích českých byl velice významný.

Sapouch napsal Eberovi stížný list, v němž žaloval, že největší překážkou postupu reformace na Moravě jsou Čeští bratři. Přiložil vyznání česko-bratrské s tendenčními výklady a přidal několik svévolně překroucených výňatků z řeči bratrského předáka Augusty o celibátu z roku 1546. Neopomenul při tom spílati Bratřím nepřátelů evangelické svobody, sektářů a českých mnichů.

Sám Hanuš Hardek psal Eberovi o Bratřích

podobným způsobem. Aby udavačský list tím spíše dosáhl cíle, poslal hrabě zároveň drahocenný pohár.

Takové denunziace byly pro Bratry velice trapné. Sblížili se s Vitemberkem příliš již za života Lutherova a snažili se i později zabezpečiti si protekci německých luteránů v zápasech s českým katolicismem.

Ale vitemberští theologové byli zkušenými a velice chytrými diplomaty. Vždyť potřebovali často také služeb sektářů českých a proto váhali vlny českých rozbrojů sektářských rozbouřiti ještě více; spojenci hašteřiví pramálo mohli německé církvi prospěti. Protestantská konsistoř vitemberská pojednala o zmíněných stížnostech; nad českobratrskými zvláštnostmi projevovala nelibost, ale zdržela se od veřejného prohlášení. Ale dva Čeští bratři, studující ve Vitemberce, zvěstovali domů, že v tom městě se pronáší mnoho výtek proti českobratrskému celibátu. Naposledy vitemberská kolej poslala Hardekovi list, v němž mu vyslovila uznání; žádala ho však, aby se nějak s Bratry srovnal.

Hardek tedy (r. 1565) povolal zástupce Jednoty k rozmluvě na svůj hrad v Letovicích. Hlavním protivníkem Bratří při debatě byl Sopouch. Uváděno, že Bratří odpírají spojení s luterskými hlavně pro nedostatek jejich kázně. Ale tuto výtku strana protivná odmítla jako neodůvodněnou — ovšem zcela nespravedlivě. Po jiných sporech byli Bratří přinuceni podříditi se na panstvích Hardekových duchovenstvu luterskému. (Gindely: Geschichte der Böhmischen Brüder II., 32—34. M. Procházka: Život bl. Jana Sarkandra, 435—6.)

Že násilníci luterští důvod Českých bratří

zcela nepoctivě prohlásili za bezpodstatný, prozradil později sám Hardek, když r. 1574 psal Jihlavským, že největší díl kněžstva činí, co mu libo; prý se oddávají pití, obžerství a lakomství a nepomní svého úřadu; některý z nich neumí kázání ani přečísti. (Winter: Život církevní, 600.)

Bratří těžce nesli svou ztrátu na Velko-meziříčsku a radili se, jak osvoboditi ujařmence. Prohlásili, že mezi Jednotou a luterány jsou podstatné rozdíly, jako na př. v učení o ospravedlnění člověka a mravní kázni. Prý luteráni postoupili světské moci úplnou vládu ve věcech víry. Protože se však Bratří velice báli násilnictví luterského, rozhodli se, aby se nikde proti konfesi augšpurské nekázalo, aby se chválily články „čistého učení“ v ní uloženého; při tom však mají Bratří neochvějně sjednocení s luterskými odmítati. (Gindely l. c. 34.)

Jiní sektářští škůdcové Jednoty.

Podobných protivenství zažili ovšem Bratří dost i s jiných stran. Na Moravě se různověrectví přímo rojilo a proto srážky proudů sektářských byly pestřejší než v Čechách.

Mnoho příkoří zakusili Bratří od Novokřtěncův slavkovských, v jejichž čele stál Balcar. Tento sektářský vůdce byl podrážděn špatným výsledkem pokusu o dorozumění s Bratřími v Ivančicích. Proto vydal z hněvu proti Jednotě utrhačný spis, v němž Bratry podezřívá a zlehčoval. (Procházka: Život bl. Jana Šarkandra, 334.)

Nebezpečnějším, mocnějším nepřítelem Jednoty

stal se pan Vojtěch z Pernštejna, který si zakládal na Moravě církve vlastní. Tam to ovšem nebylo nic zvláštního. Tam rádi i jiní bohatí urozenci zakládali na svých panstvích náboženské společnosti vlastní; vždyť na poddané sedláky měli veliký vliv. Pernštejn byl pánem na Plumlově, Prostějově, Tovačově, Kralicích a Pernštýnu. V Čechách měl Lanškroun a Landštejn. Tedy rozloha statků k širší propagandě výhodná.

Vojtěch pojal za choť vyznavačku víry bratrské, dceru Bohuše Kostky Kateřinu. Bratří, kteří bydlili na jeho statcích, byli tedy plni naděje, že Bernštejnův dům jim bude mocnou oporou. Ale zmýlili se. Vojtěch podporoval luterství a ty kněze, kteří přestupovali z husitismu k tomuto vyznání. Shromáždil kolem sebe novotářské faráře z panství prostějovského, s nimiž se radil o víře. Dohodl se s nimi o zvláštním vyznání víry, které r. 1558 bylo vytištěno v Prostějově. Formální hlavou nové náboženské společnosti byl ustanoven prostějovský děkan. Ve skutečnosti však vládl v této církvi sám Pernštejn, jemuž se z té příčiny dostalo přezdívky „moravský biskup.“

České bratry převést násilně k církvi Pernštejnově bylo těžko, protože právě tehdy silně zmohutněli. Proto je Vojtěch přemlouval k přestupu s počátku hladkými slovy. Ale Bratří ještě dříve, než sekta Pernštejnova byla řádně zřízena, vydali spis „Šest artikulův, proč k evangelickým přistoupení a od obzvláštností svých odstoupiti nemohou“ (r. 1554).

Knížka ta nebyla svým ostřím obrácena proti Vojtěchovi přímo; spíše byla protestem proti staré

víře podobojí. Ale pro mocného pána stala se zá-
minkou k ostrému boji. Pernštejna dráždil proti
Bratřím rektor prostějovské školy Jan Facilis, dle
Blahoslava člověk převšetečný a pyšný; ten napsal
r. 1557 důtklivé psaní tehdejšímu správci bratr-
ského sboru v Prostějově Zachariášovi. Jiným ne-
návistným rádčem pánovým byl Jiřík, který se stal
r. 1558 farářem prostějovským. Snad měl účastenství
v tažení proti Bratřím i přední správce školy pro-
stějovské Pavel Vorličný, který později (r. 1566)
měl značný podíl při jednání o srovnání Bratří
s luterskými.

Opíraje se o jmenované rádce, vydal 25letý
Vojtěch proti Bratřím r. 1557 polemický spis „Pří-
činy některé nesrovnání mého s Bratřimi, jenž
Valdenští slovou, v smyslu.“ Spis vyšel pod jménem
Pernštejnovým.

Bratří hned r. 1558 vydali obširnou obranu
pod titulem: „Osvědčení a očištění se Jednoty bra-
trské zákona Kristova (kterouž mnozí z omylu val-
denskou, jiní z nenávisti pikhartskou a někteří i
boleslavskou nazývají) proti nářkům nestřídým a
nedůvodným knížky v nově vydané od uroz. pp.
Vojtěcha z Pernštejna.“ Spisovatel (Mat. Červenka)
poznámenává, že původně rozhodnuto mezi Bratry
mlčeti na knížku Pernštejnského, která formou
svých útoků jest velice pohoršlivá. Sepsání té knížky
prý bylo špinavé, přislípavé, mnohých hanění, rot,
sekt, dojek, spílání a ševcování plné, tak že boho-
myslný a uctivý čtenář, počestná manželka, stoudná
vdova a panna sotva ji čísti a slyšeti bez choulo-
stivosti mohou, a ovšem odpověď na ni dávati ože-
havé jest a býti musí. Pisatel přezdívá Bratřím

„bráchů“, „následovav v tom některých bezbožníkův již k soudu božímu odložených.“

Ale jestliže se pán nestyděl, Jednota za svou obranu tím méně se může hanbiti. „Osvědčení“ ovšem ze strachu před ramenem světským ujišťuje, že se osoby pánovy ani jeho rodu nedotýká; však prý jest mínění některých, že spis „Příčiny“ není výtvozem Pernštejnovým, ale některého kněžstva. Pernštejn vytýká, že Bratří jiné tupí a nemají lásky k bližnímu jako apoštolé, ačkoli chtějí slouti jich zástupci. Červenka v obraně upozorňuje, že by sám Pernštejn měl býti milostivější. Pán totiž nechtěl Bratřím dovoliti, aby kde jinde ve sňatky vcházeli než před jeho kněžími; ba v některých sborech jim i schůzky zakazoval. Prý by tedy měl Vojtěch „to opatřiti, aby tak Bratří pro oddavky a kostelnictví sužování a proti důvěrnosti jinam hnání nebyli, neb na evangeliše nenáleží násilí.“

Vojtěch káral, že Bratří moc slova Kristova a odpouštění hříchů svým učitelům přivlastňují, poukazující na slova Kristova: „Tobě dám klíče...“ Sám Augusta na kázání v Litomyšli a ve spisech oznamoval slovy: „Já, já, já Jan Augusta mám moc hřichy odpouštěti.“ A ve spise „o klíčích“ dí: „Ale proč nadarmo do nebe lelkuješ za božskou milostí pro jakési vnitřní odpuštění? Zda nevíš, že klíče Petrovy jsou klíče mé?“ Ve skutečnosti prý kněz ani sám sobě nemůže hřichy odpouštěti. — Červenka v odpovědi hájí moc klíčů, která je přidělena věrným kněžím křesťanským. Kněží odpouštějí hřichy jen jménem Kristovým.

V odpovědi na jiné výtky Červenka konstatuje, jak se dějí překážky v českobratrském vyučování

mládeže. V některých školách se zachází s dětmi hrubě. Kněz přerovský Simeon mrskal děti bratrské tak, až mu šátky v ruce nechávaly a nahé utíkaly; chtěl je proti vůli jejich i rodičů od sborů k sobě do kostela odvésti.

Bratři za tehdejších politických a sociálních poměrů byli nuceni hledati oporu v kruzích stavovsky privilegovaných. Proto svým mocným protektorům mnoho odpouštěli. Ostatně proti mocnému panstvu exekutivní moci neměli. Pernštejn tedy popíral tvrzení Bratří, že mají mezi sebou pořádné trestání bez přijímání osob. Skutečnost prý jest jiná. Bratřští učitelé vědí o mnohých osobách, že jsou lichovníci, dráči chudých; jiní zjevně mají kuběny, ale učitelé nic jim neříkají. Ale chudého umějí trestati na řeči i měšci a nedají mu do sboru jíti; ten musí venku seděti a dovnitř hleděti co pes do kuchyně. Však povýšenějšímu neřeknou nic, i kdyby na hlavě chodil. Nepřetrhují ani ženám šperkování ani zjevného kuběnářství, protože by s ním nejprve sami u sebe počínati musili. Nuzného vždy trestají, osobám předním spíše pochlebují. — Tu Červenka odpovídá již opatrně, místy všeobecně. Prý Bratři netrpí nikomu lichvy; odírání chudých a kuběň; všemu tomu však zcela odolati nemohou, zvláště strany opilství, rozmnožování živnosti a nádherných rouch. Také Bratři na penězích nepokutují. Ať spíše jiní kněží se zpytují; prý jeden z té nové sekty pro jakési nové artikule pod pokutami jakéhosi počtu zlatých lidí k sobě žene.

Na jiné výtky Pernštejnovy odpovídá „osvědčení“ ještě podstatnějšími protidůvody. Zkrátka

v písemné polemice byl zakladatel nové sekty od Červenky poražen rozhodně.

V hněvu nad vítězstvím péra českobratrského Pernštejn zdvojnásobil útisk. Ještě přísněji nutil Bratry, aby uzavírali sňatky před jeho kněžími; zvláště v Prostějově překážel Bratřím ve všem. Ve Stichovicích jim zakázal i sbory. Ale narážel na odpor houževnatý. Nedovedl ani svou choť od Jednoty odvrátiti; ta chodila z Plumlova do sboru ve Stichovicích, pokud ho manžel nezakázal. Kdo z poddaných nechtěl uposlechnouti, byl uvězněn. Proto mnoho Bratří raději opouštělo hospodářství. Protivenství pominulo teprve smrtí Pernštejnovou r. 1561. (J. V. Novák v Časopisu MKČ z r. 1891, 43—56, 197—208.)

Utrakvisté v Čechách snažili se zarážeti proud českobratrské bystřiny dále, jak se dalo. Vrtkavý administrátor konsistoře podobojí Mystopol řekl Augustovi, že Jednota není údem církve, ale vředem, dodávaje: „My jsme byli vždy in facie ecclesiae (před tváří církve obecné), vy po koutích.“

Když na panství Hrzánově ve Vidimi r. 1572 silně stoupl počet Bratří, došlo do utrakvistické konsistoře hned několik udání. Tatáž konsistoř navedla kněze Jiřího Mládežku, aby žaloval bratrskou propagandu u samých místodržících; ti však žádali nákladné dokazování žaloby, tak že Mládežka i s konsistoří ustoupil. Arciděkan královéhradecký Ondřej Albin, který byl světáckým luteránem, udal u konsistoře s farizejskou hrůzou, jak přibývá na Hradecku Bratří; lhal drze, že Bratří přijímají jako svátost „zemličku s mlékem nebo smetanou.“ (Winter: Život církevní v Čechách, 171—2.)

Nepřátelství luterských proti Jednotě špatně zakrývala hladká, přívětivá slova protestantských notabilit, jimž Jednota právem nedůvěřovala. Když se sešli stavové ke konci dubna r. 1571 v Praze k zemskému sněmu, byla sepsána prosba, aby byla dána stavu panskému, rytířskému a městskému svoboda konfese augšpurské. Z Bratří však k poradám nebyl pozván žádný oficiální zástupce; písemná žádost nečinila o Bratřích žádné zmínky, naopak prosila o svobodu vyznání augšpurského také z té příčiny, aby se prý proti jiným sektám tím účinněji mohlo vystupovati.

Teprve když se ozval Markvart z Hrádku, který se teprve krátce předtím stal Bratrem, ujišťoval luterský vrchní zemský sudí, že přítomní nepovažují Bratry za sektu, ale za své milé bratry; vždyť prý kněží z Jednoty jsou lepší než luterští. I jiní pánové ujišťovali svou přízní. (Gindely II., 58, 471.) Ale neřekli, že svou samostatnou akcí chtěli ještě více Bratry stísniti.

Luterští vedli si proti Bratřím úskočně i v dalších letech velice kritických.

Dobře zaznamenáno v rukopise kanonie karlovske o sektách: „Takové jest mezi nimi záští, že jedni druhých až do oupadu haněti nepřestávají; pakli se jedněm děje lehkost a protivenství, netoliko jiní nad tím lítosti nemají, ale ještě se z toho radují a k těžkostem dopomáhají, ježto strach, budeme-li se ve spolek hrejzti a žráti, abychom všickni sežráni nebyli.“ (Winter: Život, 313.) Bratří ovšem byli tištěni leckde značně. Ale přes to mnoho pravdy jest v slovech zmíněného Vojtěcha z Pernštejna. adresovaných Bratřím:

„Všecky plundrujete, na věčné zatracení odsuzujete.“ Bratří zase nazvali Pernštejnův spis knížkou „sliny rouhání šenkující“ a odpovídali rovněž formou hrubou, která také nevzdělávala. (Srv. Hlídka z r. 1914, 334.)

Marné snahy o sjednocení sektářstva proti katolictvu na Moravě. Žaloby Blahoslavovy na utrakvisty.

Na Moravě katolíci teprve po nastoupení biskupa Viléma Prusinovského (r. 1565) se vzchopili k čilejšímu životu. Když hodlal biskup konati visitace církevní i na místech, kde bylo kněžstvo podobojí, páni strany podobojí i českobratrští zdvihli odpor. Mezi protestantskými kazateli okolo Prostějova, Hranic a na Uherskobrodsku nastal rovněž poplach. Novotáři sice měli mocnou oporu v nejvyšším sudím moravském Albrechtu Černoorském z Boskovic. Ale ze strachu před obnovením starodávných práv katolické církve starali se kazatelé také o lepší organizaci. Předně bylo u nich potřebí větší sjednocenosti víry. Sepsali si tedy na děkanství uhersko-brodském (na panství Jetřicha z Kunovic) r. 1566 svou konfesi. (Hrejsa: Česká konfesse, 35—6.) Toto vyznání bylo kompromisní, jen aby spojilo různé směry sektářské a — aby sblížilo evangeliky s Českými bratry proti společnému protivníkovi. Evangelíci nyní vyzývali České bratry, aby k této konfesi se přidružili. Ale Bratří nejevili žádné radosti nad tím, že se protestanté snaží o ustavení lepšího řádu mezi sebou; báli se konkurence. Sám biskup Blahoslav psal o konfesi

evangelické pohrdlivě. Pro vzájemnou hašteřivost obou sektářských stran jsou poučné tyto řádky Blahoslavovy: „Musím zde poukázat na bezbožnost těch kněží kališních. Vědouce bezbožníci, že páni vzdalovali se jich (Bratří) zastávají proti biskupovi (katolickému), však se proto k nám nic nenaklonili milostí, ale kdež nejhoršího mohli, rádi učinili. A zvláště ti, kteříž mezi nimi jsou nejpřednější rotmistři. Brodský děkan, člověk bezbožný a velmi jedovatý, tak pana Jetřicha zpravoval spolu s knězem Benediktem Ostrožským, že pán Bratřím školu zastavil. (Tak mluví Blahoslav o předních autorech zmíněné konfese!) Nebylo dosti knězi na tom; než přidával ještě rozličným způsobem, nebratří (nebratrské) v městě měšťany Bratřím bouřil a jiné k témuž nástrojoval.“

Blahoslav sděluje dále, jak r. 1566 v den Nanebevstoupení Páně kněz uhersko-brodský kázal proti Bratřím: „Zjevné jest, kterak země česká hanebně skrze ně zplundrována jest, když jsou oni skrze toho svého lotra Augustu (předešlého biskupa bratrského) lid zbouřili . . . A tak jest to na nich shledáno i podnes, kdežkoli co se jedná, oni proti tomu hned bouře nástrojují. A mezi lidmi i vrchnostmi bouře strojí a tak kdežkoli jsou v které obci, nic dobrého nepůsobí . . . Byvše zde (v Brodu) v ouřadech mnohá léta, město to hanebně opustili, že jest jako nějaká ves otrhaná, až teď zase se opravuje. A když v těch ouřadech byli, tu co bylo peněz pobrali a mezi sebou rozebrali, někteří na orkaff, jiní na kupectví a jiní na koně. A tak tudy obec ochudili i jiné.“

Blahoslav praví, že na stížnost Bratří po ta-

kovém kázání pan Jetřich se jim vysmál. Ale „Bůh bez pomsty dlouho je nenechal. Nebo ten pán Jetřich upadl brzo skrze ožralství v nemoc, kteráž ho do dneška trápí.“

Pokus o pevnější organizaci kněžstva protestantského Blahoslav charakterisuje takto: „Tak ti ubozí faciáškové chtějí rádi nějak vzrůstí . . . vopíčím způsobem řády sobě jakés k jednotě podobně smyslili.“ Jim pomáhal také „pan Kropáč, přelakomý člověk, dráč a ukrutný tyran, k tomu lstivý a chytrý.“ Laičtí protektoři „chválili, kdež jen komu mohli, některé ty kněží, kteří tak se poněkud zdržovali od zjevně bezbožného života a tajně po farách se ožírali a jinak lotrovali, aby lidé ne tak spatřiti mohli.“ Ti kněží podobojí sami mezi sebou se dali do hašteření, až o sobě písničky skládali. „Nechtělo to těsto dohromady držeti.“ Ti, kdož poskytli kněžstvu protestantskému podporu, báli se, „aby Bratří snad pomalu Moravu, totiž panstvo a zemané aby tak den po dni k jednotě jich nepřístupující neochudili české strany a tak nezmocnili se a potom snad neodjali kněžím kališným místa i lidu.“

O skladatelích konfese mluví dále Blahoslav s velkým pohrdáním. Poukazuje, jak někteří kališní, kteří ještě se starohusitismem úplně se nerozešli, loudí dále svěcení od biskupů katolických. Někteří ze zmatenců „jako krávy“ ničemu nerozumějí. „Podnes někteří hospodářkové, řemeslníci vdlužice se a zapletouce v živnosti, i běží, kamž rozumí, pro kněžství.“ Kterí se chtějí s Bratry sblížit, „do Vitemberka běhají, mnozí ani slova latině též i německy neumějíce a jsouce pouzí

oslové, když jen svědectví od některého pána aneb kněze-faráře přinesou, vždy sobě to objednávali, že je Eberus světí, leda se jen evangelium rozmnožovalo. Přešle byl jeden lotřík svěcen, při examenu (zkoušce) měl odpovídati česky na otázky latinské Eberovi. On se zeptal v latině: Kolik jest částek pokání? A on česky odpověděl: Tři, totiž víra, láska a naděje. A takž podobně i na jiné mírné odpovídal až hanba. Byli tu studenti Čechové, někteří i naši mládenci, Eneas Švorč a jiní, však pro hanbu mlčeli, aby se nemuseli za krajana stydět. Všickni takoví hodní kněží nikdy se ničemuž tomu, což kněžím náleží, neučivše, vše to u nich pořádní kněží slovou. Ale dr. Eberus, dobrý muž, může u nás býti vymluven, totiž že takové lotříky s kněžstvím do Moravy posílá. Má k tomu nejedny příčiny, až i ta svědectví, kteráž k němu přinášejí ti lehčí lotřící.“ (Gindely I. c. 467—70).

Že Blahoslavova kritika přeháněla, patrně již z hrubých titulů, které pisatel na osoby jiného vyznání věsí. Duchovní pýcha Bratří stoupala do velehor a jinověrce silně dráždila k odvetám rovněž drsným.

Rozčilující akce bývalého českobratrského biskupa Jana Augusty.

V té době připravoval Jednotě českobratrské trapné nesnáze bývalý její správce Augusta. Muž tento s velikým hrdinstvím snášel pro své přesvědčení dlouholeté žalářování a těžká muka. Ale nedůtklivý sklon k absolutismu neopouštěl ho ani ve vězení. Myšlenka, že by měl řídit Jednotu někdo

jiný, byla mu nesnesitelná; tolik mohl ovšem věděti, že ani nejbystřejší správce církevní společnosti, je-li jeho svoboda vazbou omezena, na svůj zodpovědný úřad nestačí.

Když r. 1551 zemřel poslední z bratrských biskupů (Mach), užší rada žádala Augusta, aby dal svolení k volbě biskupů nových. Augusta však rozhodně odepřel; chtěl, aby se Bratří dále spravovali písemnými jeho rozkazy, posílanými ze žaláře. Bratrská synoda však si zvolila v Přerově nové biskupy přece, aby nehynula Jednota polovičním bezvládím.

Když se vězeň dověděl o vzdorném činu Jednoty a když nadto Bratří odporovali jeho opravě církevních řádů, dával průchod hněvu velice prudkému. Spílal Bratřím zrádců, ba docela pomýšlel na odpad od Jednoty. R. 1560 podal arciknížeti Ferdinandovi (zemskému správci) žádost za milost; když byl vyzván, aby veřejně odvolal bludy, vytáčel se; sliboval, že se přidá k straně podobojí. V tísní své přiznal se k utrakvismu nejdříve s některými výhradami a pak bezpodmínečně. Ale utrakvistická konsistoř jeho vyznání neuznala za dostatečnou záruku upřímné změny přesvědčení. Konečně Augusta propuštěn r. 1565 na svobodu na závazek, že nebude zjevně kázati.

V Jednotě způsobil Augusta svým obratem veliké pohoršení. Byl od Bratří nejprve sproštěn všech svých biskupských povinností, pak zbaven kněžské moci své a vyloučen z Jednoty.

Augusta však nedbal ani na slib daný zemskému správci ani na rozhodnutí Jednoty. Odebral se přímo mezi Bratry do Ml. Boleslavě. Jal se po-

vzbuzovati, učiti, kázati, sbory světiti a na kněžství řídit s velikou horlivostí; zkrátka nechtěl se vzdáti ničeho z biskupské hodnosti své. Ačkoli tak připravoval rozkol, užší rada Jednoty neodvážila se zakročiti, obávajíc se odporu těch věřících, kteří k němu lnuli. (Ottův slovník naučný II, 1035—6. Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, vydání z r. 1893, 496.)

Augusta již v žaláři usiloval, aby ve sborech nedělních se vykládaly místo epištol a evangelií články víry. Hned pak po svém osvobození agitoval, aby k duchovním promluvám tvořilo apoštolské vyznání víry základní předlohu; chtěl, aby jednotlivé články byly roztrženy ke kázání na celý rok. Bratři však se obávali, aby tak známost původních slov Nového zákona neupadala v zapomenutí. Na bratrské synodě přerovské návrh Augustův byl rozhodně zamítnut. Ale tvrdošíjný stařec agitoval aspoň mezi některými přáteli pro zavedení novoty. Vnucoval své „Summarium“ (Sumovník), v němž byla themata kázání na celý rok roztržena a vyložena. Netázal se Jednoty, smí-li dáti Sumovník tisknouti, ale hledal tiskárnu, jež by nebyla v rukou česko-bratrských. To bylo ovšem velikým porušením disciplíny. Při tom se choval jako neomezený pán Jednoty v Čechách i na Moravě.

Za takového počínání Augustova pořádek v Jednotě byl valně otřesen. Ke všemu se Bratři báli, aby zrušení Augustova slibu, daného zemskému správci, nedalo příčinu k novému pronásledování Jednoty celé.

K odvrácení dalších nesnází někdy ke konci roku 1570 senioři Jednoty složili list, jež zaslali

Augustovi. Prosili ho pro Boha a dobrou věc, aby zastavil tisk své knihy. Prý jsou naplněni k němu těmi city, které přísluší dítkám k otci. Spis by Jednotu poškodil. Nesplní-li Augusta jejich prosby, pak se odhodlají k akci, jaká jejich svědomí a postavení přísluší. — Vždyť kniha Augustova byla naplněna luterstvím více, než věrouka bratrská tehdy směla připustiti.

Jaký přímý a kladný výsledek mělo důrazné zakročení seniorů, není jisto. Ale pochopitelno, že Augustovi již nebylo v Jednotě volno. Ačkoli byl nad hrobem, snažil se hráti vynikající roli v prostředí jiném. Začal se dorozumívati s vrtkavým a bezcharakterním administrátorem konsistoře strany podobojí Martinem Mělnickým a předložil návrh na opravu konsistoře, který mu měl zjednati přístup do velké rady české církve protestantské, utvořené z luterských a Bratří. Augusta vydal Mělnickému i bratrské agendy. Pokoutním plánem měla býti Jednota zaskočena a spoutána se stoupenci Lutherovými, jen aby Augusta se stal znovu vynikajícím pohlavárem.

Ale pletichářská akce brzy přerušena — snad pro přílišné nároky Augustovy. Stařec prý „páchl primátem.“ Martin náhle změnil frontu a útočil na Jednotu. Rozhněvaný Augusta chtěl uveřejniti dopisy Mělnického tiskem, aby prý všichni viděli, jak administrátor „dva jazyky v hrdle má.“ Přátelé sotva starce zdrželi od činu, který by byl rozmnožil pohoršení.

Vrtošivost panovačného Augusty oslabovala Jednotu značně. Bratří prosili snažně Pána, aby se nad dítkami svými slitoval a vrátil církvi jejich

pokoj. Konečně Jednotě bylo ulehčeno r. 1572 smrtí Augustovou.

Tento sektářský kmet byl viněn od svých protivníků z rozmařilého života, ze záliby v honosném vystupování a z horších ještě vlastností. (Gindely II., 53—5, 72. Denis—Vančura, 495—7.)

Byly-li žaloby aspoň částečně poctivé, pak jest div, že mohl ten muž tak silně zasahovati do života strany, která stále mluvila o reformaci a nejobětavější askety jesuitské nenáviděla.

Neupřímnost a úskoky luterských r. 1575.

Vzájemná neutlumitelná nevraživost českých sekt provalila se žalostně právě tehdy, kdy jim bylo potřebí k dosažení státního uznání snášeliivosti a opravdové spolupráce co nejvíce. Luterští a Čeští bratří stále důrazněji naléhali na císaře Maximiliána II., aby jim zaručil zákonem plnou svobodu. Protivníci však poukazovali na jejich náboženskou roztríštěnost. Vláda měla plné právo se tázati, v kterém z obou velkých táborů sektářských vlastně se nachází čisté evangelium, neporušené slovo Boží. Tedy jak žáci Lutherovi tak Blahoslavovi seznávali čím dál jasněji, že jest jim potřebí většího sblížení a společného postupu, mají-li přiměti k povolnosti vládu, opírající se ve svém odporu o katolíky a zbytky staroutrakvistů (kališníků, husitů). Když byl konán r. 1571 zemský sněm, luterští žádali o svobodu náboženství svého dle konfese augšpurské. Dokládali, že má býti povolením císařovým zabráněno šíření sekt škodlivých. (Svoboda tedy dle tohoto doznání neměla platiti pro sektáře všecky.

Žádost zřejmě byla namířena proti zájmům staroutrakvistů. Ale konsistoř utrakvistická spolu s katolickým arcibiskupem postavila se na odpor, upozorňujíc, že konfese augšpurská jest náboženstvím cizím, německým, které se nesrovnává se starobylými řády domácími. Také laikové staroutrakvističtí, vedení nejvyšším komorníkem zemským Janem z Valdštejna, rovněž protestovali proti žádosti luterské. Proto císař dal odpověď odmítavou. (Tomek: Dějepis města Prahy XII., 205–6.)

Již tehdy bylo zcela patrné, že k vítězství protestantismu jest potřebí rozmnožiti šiky při obnově boje o sbory českobratrské. Ale luterští i tehdy, kdy uznali sami nezbytnost koalice s Bratřími, chtěli s nimi postupovati společně jako s ujařmenými sluhy. Hodlali využítkovati síly Bratří pro sebe tak, že by se po vítězství luterském ocitla Jednota ještě v nepříjemnějších poutech, než jakými byla sešněrována dříve.

K významnému církevnímu zápasu na zemském sněmu r. 1575 všechny náboženské strany se hořečně připravovaly.

Toho roku luterští stavové odvážili se mluvit ve jménu celé strany podobojí. Když se 7. března stavové utrakvističtí shromáždili, hlavní jejich náčelník Bohuslav Felix z Lobkovic (nejvyšší sudí zemský) přednesl návrh, aby stavové podobojí jednomyslně žádali císaře, aby je zachoval při náboženství pravém a starém Krista Pána, kterému apoštolé vyučovali, které Svátí otcové posloupně od mnoha set let zachovávali až do mistra Jana Husi a v kterém stavové podobojí posud stojí, kteréž také do okolních krajin a zvláště německých se

dostalo a tak se rozmohlo, že od stavů říšských císaři Karlovi V. r. 1530 jako jejich vyznání bylo podáno.

Ovšem vysloveny tu nepravdy velice křiklavé. Sv. apoštolé a Sv. otcové nevyznávali těch novotářských článků, které tak silně odporovaly starobylým tradicím církve obecné.

Na schůzi té členové stavu panského a rytířského souhlasili s řečí zcela. Ale stav městský osvědčil, že staré husitské, protiluterské tradice měly do té doby větší sílu, než se Lobkovic domníval. Když byli zástupci měst tázáni, zda se připojují, tito se chvíli radili a chtěli dáti vyčkávací odpověď. Ale v jejich jménu přece Sixt z Ottersdorfu konečně prohlásil, že se městský stav nestaví na odpor; vždyť prý v hlavních bodech náboženství jest shoda a ve vedlejších dojde dobře k sjednocení. (Ale ani Sixt nemluvil o poměru věrouky staroutrakvistické k augšpurské pravdu).

Ale nejvyšší komorník Jan z Valdštejna jako nejvýznamnější vůdce zbytků staroutrakvistů prohlásil, že ani on ani jeho souvěrci nesvolí k hledání nějakého nového německého náboženství. Předložil spis, v němž žádáno, aby starobylé pořádky se zachovaly; byly zde obsaženy útoky jak na luterské tak na katolíky. (Tomek: Dějepis Prahy XII., 228—9. Gindely II., 116—8.)

Luterský návrh přednesen katolíkům, v jichž čele stál pan Vilém z Rožmberka. Zatím co se katolíci radili, hádali se Jan z Valdštejna a tvrdý luterán Václav Vřesovec s Bratry o víru.

Dne 10. března Rožmberk (po poradě s císařem a arcibiskupem) prohlásil, že katolíci s utra-

kvisty rádi v pokoji chtějí žítí dle starých smluv a snešení; ale varoval před krytím různých sekt, vystupujících pod štítem strany podobojí.

Na výzvu nejvyššího sudí luterští stanovili vysloviti díky stavům katolickým za laskavou odpověď; zároveň pak ujistiti, že stavové míní brániti škodlivým sektám, jako cvingliánům, kalvinistům, Novokřtěncům a jiným. Dále oznámeno katolíkům, že stavové podobojí chtějí se usnésti o stálý řád v kněžstvu a v náboženství; proto nechť katolíci předstoupí před císaře s podobojími a je v tom podporují, aby panovník svolil k sjezdu zvláštnímu po stránce té.

Katolíci radili se o formě své odpovědi déle. Konečně 14. března Rožmberk prohlásil, že k císaři spolu s podobojími nepůjdou; prý se jich ta věc netýká a později takový společný postup mohl by zavdati příčinu k mylným výkladům. Luterští tedy šli k císaři sami. Jich jménem promluvil nejvyšší sudí velice chytře a neupřímně. Pravit, že „jsou se mnozí neřádové v náboženství i kněžstvu našem i také škodlivé sekty rozmohly a z dobrého pořádku starobylého vystoupily.“ Proto nechť povolí císař podobojím schůzi, na níž by se jednalo „o reformaci církevní pobožnou a křesťanskou, s slovem božím se srovnávající.“

Patrně tedy, že Lobkovic odvážil se mluvití ve jménu celé strany podobojí, ačkoli k tomu neměl splnomocnění; nadto hladkou formou zastíral, že se jedná o radikální formální převrat netoliko na ujmu staroutraktivistů, ale i Bratří. Kdo z luterských se tvářil jako protektor „dobrého řádu starobylého“, jednal farizejsky. Tomek správně kon-

statuje: „Záměr strany lutheranské v Čechách byl zřejmý, že ztotožňující se se stranou pod obojí, chtěli ji celou připravit pod nový řád na konfessi augsburské se zakládající.“ (Tomek l. c. 230—1. Hrejsa: Česká konfesse, 116.)

S katolíky luterští na tomto sněmu jednali s velikou horlivostí, ale s oficiálními zástupci Jednoty nikoli, chtějíce Bratry zaskočiti. Jejich zřetelný protest proti kalvinistům zasahoval svým ostrím i Jednotu, protože v té době Bratří klonili se více k švýcarským theologům než k vitemberským.

Císař svolil, ale učinil to formou opatrnou. Projevil uspokojení, že se stavové hlásí k staré víře podobojí; doložil, že by rád viděl, aby stáli v starobylém způsobu. Nechť se tedy sejdou, ale ať věci své řídí tak, aby to obnovení nepřineslo nijaké proměny a věci nebývalých, zvláště nějakých roztržek.

Nebylo to tedy vlastně povolení ke schůzi luterské, nýbrž staroutrakvistické. A za tuto stranu neměl práva mluvit Lobkovic, nýbrž utrakvistická konsistoř, Jan z Valdštejna a jiní husitští starověrci. Lobkovic však naopak snažil se staroutrakvisty zničit.

Páni z Jednoty ještě nepoznali, jakou past jim luterští chystají. Rychlým tokem událostí byli překvapeni a uvedeni v rozpaky. Osobní lékař Maximiliánův dr. Crato, jehož Bratří často prosili za přímluvu a ochranu, utěšoval Br. Švarce tvrzením, že císař jest Jednotě vřele nakloněn. Radil tedy, aby Bratří podali žádost za potvrzení řádu a náboženství svého samostatně. Ale stavové z Jednoty

nepřistoupili na tu radu; báli se, aby rozdílný postup neoslabil obou stran k radosti konservativců.

Luterští ohlásili, aby se dne 16. března přineslo do sněmu, co by se týkalo náboženství pod obojí; i sektářským mistrům pražské university povoleno, mají-li v té příčině něco, aby se s tím také dostavili. Proto se Bratří 15. března usnesli, že přijdou na zítří se svými požadavky do shromáždění strany podobojí. Za řečníka si vybrali pana Karla Krajíře z Krajku, kterému řeč nadiktovali.

Sešli se tedy v soudnici 16. března stavové podobojí. Pan Lobkovic zahájil schůzi; oznamoval, že císař stavům dle jejich žádosti dovolil konfesi augšpurskou čísti i také přijmouti a vymísiti jiné sekty, jako kalvinisty, cvingliány, Ariány, Trideity, Novokřtence a jiné. „Protož se již k tomu přistoupí a bude se čísti ta augšpurská konfese, poněvadž snad ne všickni jste ji čítali.“

Bratří ovšem jevili veliký údiv. Vždyť přece svolení císařské směřovalo jinam. Ujal se slova pan Krajíř. Dovolával se včerejšího usnesení, aby každý přinesl, co by měl strany náboženství; proto předkládá českobratrskou konfesi v jazyku českém, německém a latinském; ta jest starší než augšpurská a byla podána již králům a císařům. Krajíř žádal, aby byla čtena. V ní jest prý učení zdravé, ano i řád a kázeň podle zákona Kristova; při tom i soud a svědectví od skladatelů konfese augšpurské a od university vitemberské. Při ní řečník chce býti zachován, ale nepotupuje toho, co by se zde jinak rozhodlo.

Tak náhlá oposice bodla překvapeného Lo-

bkovice citelně. Odpověděl ostře, že nedovolí něco jiného kromě aušpurské konfese předčítati; jest toho názoru, že jen k tomu má od stavů zmocnění.

Tato slova rozvlnila veliké rozčilení; v soudnici se debatovalo hlučně na všech stranách. Někteří prohlašovali, že neporučili žádati za augšpurskou konfesi; jiní zase, že nebylo o ní ani zmínky; jiní, že včerejšího dne jináče se usnesli, než se to koná. Jen s velikou námahou zjednal nejvyšší sudí klid; vybídl, aby se napřed poslouchalo čtení konfese augšpurské, potom že se může mluvit o jiném.

Když se konfese čtla, někteří ze staroměstských Pražanů se vzdálili a jiní zástupci měst z té příčiny prozatím se zdrželi účasti na dalším jednání. Když se čtlo, že i zlý kněz může svátostmi posluhovati, mnozí odporovali a jiní schvalovali; leckde docházelo mezi skupinami k hádkám, až pan Šebestian Vřesovec prosil, aby přítomní nejprve pře-slyšeli všecku konfesi a potom teprve kritisovali.

Po přečtení konfese obnovil Bratr Slavata z Chlumu návrh, aby se čtlo vyznání bratrské. Lobkovic protestoval prudce. Ale někteří ze Slavatových souvěrců naléhali, aby se k čtení přikročilo. Pan Krištof Markvart z Hrádku volal: „My máme řád, máme i pořádné kněží a při nich zůstáváme a od nich neustoupíme.“ Bratr Ctibor Sluzský z Chlumu vykládal, že jde Bratřím o to, aby se poznalo, že jejich konfese v učení se shoduje s vyznáním augšpurským. Když to bylo přece zamítnuto, žádal, aby se přednesla aspoň předmluva k bratrské konfesi. Když i tento návrh byl odmrštěn, projevil Sluzský přání, aby se aspoň předčítalo pochvalné vysvědčení vitemberských theologů. Ale i tato výzva

vyzněla na prázdno. Bratří Vřesovcové jako neústupní luteráni stáli při Lobkovicovi a tuhou opozicí přispěli k jeho vítězství. (Hrejsa: Česká konfesse, 121—2. Gindely II, 127—8, 478. Tomek l. c. 231—2.)

Lobkovic pozoroval přes chvilkové vítězství luterského justamentu, že úskočný přepad bratrské bašty se nezdařil. Takové náboženské rokování by nevedlo k opravdovému dorozumění ani v tom případě, kdyby se protáhlo na celé týdny. Světští pánové, nejsouce odborně vzdělaní, nebyli schopni k dokumentárnímu rozhodnutí v otázce Boží milosti, ospravedlnění, svátostí a pod. Scházeli ve shromáždění učení mistři; cítila se potřeba živé autority vykládací. Tudíž po nové bezvýsledné debatě bylo smluveno, aby byly zvoleny ze všech tří stavů osoby k sepsání řádu v náboženství. Kdo by co náležitého k náboženství měl, nechť jim to odevzdá (tedy i konfesi bratrskou). Zvolené osoby vyberou z předloženého, co uznají za nejlepší a předloží to stavům. Na čem by se pak stavové na základě tom usnesli, přednesou to císaři k schválení. Dosáhnouce povolení, vydají to tiskem a jmenuvati budou Českou konfesi; touto budou povinni řídit se všickni a nesmějí mezi sebou trpěti žádných sekt, jako kalvinistů, cvingliánů, Trideitů, Švenkfeldiánů, Ariánů a Novokřtěnců.

Z toho bylo patrné, že valné shromáždění nechtělo respektovati zvláštní postavení Českých bratří. Ti se hned tázali, zdali přítomní protestanté je mají také za sektu zavržitelnou. (Vždyť usnesení bylo namířeno proti kalvinismu, který tehdy Bratřím byl milejší než luteranismus. Lu-

terští ujišťovali, že jich za sektáře nepovažují, ale za své milé bratry, kteří mají mezi sebou rád lepší než oni. Téměř všichni Bratřím slibovali, aby se o nic nestarali; prý je chtějí zanechat při jejich konfesi, kněžích i rádech; sněmem mají býti osvobozeni.

Bratři se poněkud upokojili a dali svůj souhlas k sestavení zvláštní konfese, ačkoliv přece byla patrna u luterských zřejmá nedůslednost. Kde byly pevné záruky pro zajištění zvláštního charakteru Jednoty, jestliže nová konfese měla zavazovati všecky? Při poradě o volbě komise k sepsání české konfese Bratřím svítalo již více; žádný z nich nechtěl do komise vstoupiti. Jen Br. pan Jan Kamejcký na veliké domluvy volbu přijal. Ale do téže komise přibrán i veliký nepřítel Bratří Šebestian Vřesovec. Pražané a města byli roztrpčeni, že nebyli vyzváni, aby předložili spisy týkající se náboženství. Když se tedy jednalo o volbu zástupců městských, odpověděli Pražané za všecky, že nemohou na ten čas dáti odpověď pro skrovný počet přítomných, jelikož Lobkovic nevyhověl včerejšímu snesení; nevyzval ani jich ani pánů mistrů, aby spisy náboženské předložili. Sotva domluveno, jeden z poslů města Slaného, vykleknuv na římsu při šrancích, volal, že ne všichni souhlasí s tím, co právě prohlášeno. Nastal nad touto opozicí veliký hluk mezi zástupci měst. Pan podkomoří Burian Trčka z Lípy měl mnoho práce, než měšťany poněkud uklidnil; ti se rozešli bez rozhodnutí.

Dne 17. března dohodla se města se stavem panským a rytířským, tak že seskupena celá 18členná komise — v rámci tehdejších kastovní-

ckých poměrů; do komise totiž vstoupilo po šesti osobách z každého stavu. Dalo se předpokládati, že málokterý z těchto harcovníků nové směrnice církevní dokumentům choulostivých věroučných rozdílů rozuměl. Ovšem stavové členy komise zmocnili, aby si přibrali na poradu některé z pražských mistrů a faráře z krajů, o něž by se shodli. (Hrejša l. c. 122—4. Gindely II, 129.) Ale — živel laický měl rozhodovati lépe o tom, v čem se nemohli sjednotiti nejbystřejší theologové kalvinští s luter-skými.

Bratrský senior Jan Kálef v Mladé Boleslavi trnul údivem, když se dovídal, jak chtějí luštiti luterští velice citlivé otázky věroučné. Když Bratří nevěděli si rady, jak by si měl Kamejcký v komisi počínati, prosili Kálefa o instrukci. Vždyť luterští laikové měli rozhodovati nad plodem velice pilného studia předních theologů bratrských. Kálef ve své odpovědi varoval zástupce Jednoty před účastí v spisování nových artikulů; radil, aby Bratří bez ohledu na ostatní prosili císaře o svobodu náboženskou na základě konfese českobratrské. O luteránech psal rozhořčeně: „Toť máš z té zběři jednotu těch, kteří chtějí Krista s Beliálem, světlo s temnostmi . . . smísiti a srovnati. Kdyžť jsou nás ti nejbližší nám bratří z sebe i s naší konfessí vymísili a zavrhli . . ., co by byli dělali s námi potom, kdyby se toho tak v zatmění nechalo . . . Těm, jenž je vymísili z sebe, nechať nic nevěří, v žádné vyhledávání regulí v náboženství s nimi se nedávají.“

Ale šlechta bratrská se klonila k společnému postupu s luterány přece. Po zvolení komise Bratří

tázali se Kálefa na radu znovu. Dne 18. března přišla odpověď Kálefova: „Sumou (vůbec) nic neproměňujte, neb vám to od Jednoty poručeno není ani pánům, abyste měli za nás starší (totiž kněze) co dělati. Pánům víry a náboženství spravovati a artikule nějaké spisovati nenáleží; duchovních lidí jest to věc.“ Svou rozhodnou opozici proti smlouvání s luterskými zdůraznil ještě Kálef slovy: „Když uhlídáme skutek těch věcí, jak jest mezi námi, toť nás samo spolu — totiž pravda — sjednotí; než (ale) abychom jisté věci pro nejisté a nechť tak krátce dím pečení z oust pro stín pustiti měli, tohož se nedopustíme nikoli.“

Nad dorozumívací akcí Bratří s luterskými byl schváčen pan Jan z Valdštejna velikým hněvem. Bratr Švarc o tom napsal: „Pan komorník jakožto nejvyšší defensor (ochránce) Bělův konsistoriánských převelmi se vztekl a zahnav všecky od sebe pryč, sám se zamekl v pokoji a byl tam na pět hodin; chodě po pokoji, sám s sebou mluvil, naříkal, rukama lomil, naříkaje tak, že od mnohých slyšáno bylo jeho naříkání.“

Utrakvistický administrátor Dvorský sdílel bolest s Valdštejnem. Kázal na Slovanech: „Co mníte, že jest Kristus mezi těmi, kteříž tu spisují artikule o náboženství? Ba není.“ Konsistoři utrakvistické hrozila z vítězství smlouvajících se jistá zkáza. Proto prosila císaře, aby ji chránil před osobami, které spisují artikule; prý jsou to všecko sektáři a sborníci. (Hrejsa l. c. 125—8.)

Dne 19. března ve shromáždění stavů podobojí, mezi nimiž byli i Bratří, bylo rokováno o náboženství různě. Setrváno na tom, aby „ne sama kon-

fesí augšpurská místo měla“, ale aby cožkoli kdo má starého, k náboženství náležejícího, doručil zvolené komisi. Bratří, majíce na paměti radu Kálefovu, prohlašovali, že od své konfese neupustí a z ní nic vypustiti nedají; raději prý se odtrhnou, budou-li je stavové tisknouti z toho, což nad ně jim Pán Bůh dal.

Václav Vřesovec neústupně se snažil, aby byla dána svoboda výhradně konfesi augšpurské. Sepsal proto stručný spis, jež nabízel stavům k podpisu. Ale nepochodil.

Dne 21. března Rožmberk pronesl v soudnici ve jménu katolíků ke stavům podobojí delší řeč. Mluvil o lásce strany podjednou ke straně podobojí. Katolíci však napomínají, aby stavové podobojí nic nového a nebyvalého v tomto království nezačínali, ale vyhledali tu skutečnou víru starou.

Kálef nyní pohlížel na události pražské klidněji. Podceňoval luterskou moc. Domníval se, že stavové podobojí jsou již „divně roztrháni a pomícháni.“ Až se ty artikule sebrané předloží, tu prý „teprv bude divný chumel nejinačí než co ktačky. Mají někteří své divné sysly a tu v tom rozjetí, když se to všudy roznese v lidi, než se vrátí do sněmu, divných rot přibude.“ (Hrejsa l. c. 126—36).

Gindely konstatuje, že luterští nechtěli v Čechách kromě katolíků žádného trpěti. Jejich cílem bylo vítězství konfese augšpurské. Protože však náhle nebylo možno Jednotu potlačiti, chtěli povolití Bratřím některé koncese prozatímně.

V komisi hned 22. března nastal prudký spor. Členové brali v úvahu napřed konfesi luterskou.

Kamejcký se svými příznivci chtěl, aby se napřed čtla konfese bratrská, čemuž silně odporovali jiní. Konečně rozhodnuto, aby bratrské vyznání bylo čteno druhý den. Ježto však zatím sněm přerušeno, skončila i komise na ten čas své zasedání. (Gindely II, 133, 137).

Ve dnech sněmovních prázdnin Bratří hlavně vlivem své šlechty přiklonili se k společné akci s luterskými více. Projevili touhu, aby zkvétala jejich náboženská obec samostatná vedle církve luterské a aby nastal vzájemný bratrský poměr obou církví při rovnocenném uznání konfese augšpurské i bratrské. Ale tak si to zase nepředstavovali luteráni. Jednalo se výhradně o svobodu Bratří v království českém — a tu byl počet členů Jednoty dosti skrovný. V české šlechtě byli zastoupeni Bratří méně než katolíci; ve stavu městském neměli snad ani jediného zástupce. (A tyto stavy právě rozhodovaly). Sám Bratr Švarc popíral tvrzení, dle něhož počet Bratří v Čechách dostoupil šedesáti tisíc. (Srv. Hrejsa l. c. 66.) Tedy luterští jako obrovská většina chtěli panovat — nikoli kráčet s Bratřími jako rovní s rovnými.

Při další práci komise (od 4. května) docházelo znovu k tuhým sporům. Předzvěst to, že později písemná formule tím méně zjedná svornost mezi sektářskými skupinami většími.

Ve schůzce Bratří s luterskými 7. května tázal se senior Br. Štefan, „k jakému cíli směřují páni s těmi artikuli, kteříž se v religii spisují, k tomu-li, aby to již potom ode všech jednotejně držáno a ostříháno bylo v království tomto od strany pod-

obojí čili toliko aby to vydáno bylo kněžím a lidem na panstvích Vašich Milostí.“

Luterán Španovský odpověděl, že by rádi, „aby ti artikulové ne od jedněch toliko, ale ode všech podobojí podání byli s žádostí, aby, kdyby císař se tázal: všichni-li jste za jedno? mohlo býti oznámeno, že všichni. Ale pan Krajíř a zvláště Štefan žádali: „Má-li býti jaké sjednocení a s Vašimi Milostmi se spojení v žádosti a podání těch artikulů Jeho Milosti Císařské, to musí se státi, abychom my vám a vy nám svědectví vydali, že sobě odporni nejsme. Vydáte-li svědectví tu v sněmu konfesi naší, i my se k vaší ohlásíme a od Jeho Milosti žádati jednomyslně budeme, abychom již podle toho obojího zachování byli.“

Patrně z řeči Španovského, že chtěli luteráni, aby Bratří předně a hlavně všecken svůj vliv vynaložili na vítězství luterských. Bratří měli se před císařem chovati tiše jako panošové luterských a pak svá práva ponechati na milost i nemilost luterských. Španovský ujišťoval: „Však toho budete moci užítí, abyste přece zůstávali při svých řádích a konfesi.“ Ale takový slib, pronesený ke všemu jen soukromě, málo do budoucnosti zavazoval. Proto také Štefan, že tu jest rozpor a žádal čtení konfese bratrské. Pan Kurcpach tedy ubezpečil Bratry, že se luterští vynasnaží, aby i Jednota byla ponechána při vlastní konfesi.

Když 9. května byly v komisi čteny nové artikule, někteří odpírali čtení konfese bratrské. Po některé hádce odloženo čtení na zítří. Jak ten den tak také 10. května při čtení luterán Šebestián Vřesovec konfesi bratrskou nadšeně chválil, aby

farizejskou tvářností přízeň Bratří pro luterské získal.

K vyzvání stavů luterských dostavilo se 13. května šest pánů a rytířů bratrských do shromáždění stavů k vyslechnutí nové konfese a právě stanoveného řádu duchovenstva. Členové komise předložili sepsané články, dokládající, že vykonali práci uloženou ode všeho sněmu; nyní ty artikule se mají podati císaři. Dodávali: „Aby pak nějakého odporu ve všem sněmě, páni a přátelé milí, potom mezi námi nebylo, umínili jsme ty artikule vám v známost uvésti, abychom se jako za jednoho člověka snesli a potom před všechen sněm to přednésti i Jeho Milosti Císařské podati mohli.“

Po přečtení konfese někteří Bratří kritisovali, ale byli klidněni. Bylo zřejmo, že se v konfesi upravuje nově víra nikoli z důvodů theologických, ale proto, aby před politickým forem bylo vzbuzeno zdání náboženské jednoty.

Bratří zanechali sporu o nové konfesi samé, ale tázali se, jak je chtějí luterští opatřiti, aby mohli býti zachováni při své konfesi a řádu zvyklém. Také žádali za vysvětlení, zdali stavové o konfesi bratrské před císařem v předmluvě své chtějí učiniti zmínku či chtějí-li i ji podati vedle své konfese.

Bratří tedy znovu osvědčili, že se nechtějí vzdáti svého vyznání a že tím méně jeví ochotu podrobiti se novému řádu v duchovenstvu pod společnou konsistoří.

Luterští byli zaraženi. Chtěli státi před císařem s Bratřími jako jednolité kádr, jako svorní příslušníci české konfese, která byla nepatrně pozmě-

něným vydáním vyznání augšpurského. Lobkovic odpověděl, že by to nebylo žádné snešení, kdyby každá strana měla podávati svou konfesi. Stran opatření Bratří není možno nyní něco slibovati. Žádal, aby Bratří přistoupili ke konfesi české, podle níž by byla konsistoř obnovena (ovšem ve smyslu náboženských radikálů) a osazena duchovními obojí strany.

Stavové ve smyslu těch vývodů prohlásili, že jsou ochotni pojmouti do předmluvy k své konfesi odstavec, v němž se pravilo neupřímně, že v konfesi nenalezli nic takového, „což by s tímto naším vyznáním se dělití mohlo.“ Připojena slova: Protož společně v té jednomyslnosti Vaší Císařské Milosti vyznání naše podáváme.“ V předmluvě připojena prosba, aby Bratřím byl ponechán jejich církevní řád. Až bude konsistoř osazena dle podaného vyznání, pak se obě strany přátelsky porovnají v těch věcech, na kterých spasení nezáleží.

Slova o „jednomyslném podání“ české konfese, jako by tato náležela i Bratřím, svou neupřímností silně jitřila každého horlivého Bratra. Proto v ten den se rozproudily debaty velice vášnivě.

Dne 16. května různice pokračovaly na malostranské radnici. Luterští nabízeli změnu ve formuli obsažené v předmluvě, která byla Jednotě příznivější. Ale Bratří se báli, že by se přijetím navrhované formule přece jen „odčetli své konfesi.“ Chtěli, aby se žádala svoboda pro obojí konfesi. Strany se rozešly po napínavém a marném jednání.

Bratří odhodlali se žádat za svobodu samostatně; sepsali suplikaci k císaři a konfesi svou

v jazyku latinském, českém i německém. Žádost podepsalo 17 bratrských pánův a 146 rytířův. Z toho horečné rozechvění luterských; vždyť již konservativci prohlašovali, že sektářský plán roztržkou ztroskotal. Luterští tedy nabídli novou formuli ještě příznivější bratrskému vyznání; ale k vůli úspěchu před císařem tvrzeno zde nesprávně, že bratrská konfese s českou konfesí se srovnává „ve všech podstatných artikulích.“

Když konfese čtena 17. května ve sněmu, Bratří s úžasem seznali, že v předmluvě tak pracně zredivované luterští vpašovali své dva doplňky. Tento záludný čin vyvolal takové rozhořčení, že Bratří hrozili hromadným odchodem. Proto slova ta vypuštěna. Nedůvěra Bratří byla tak veliká, že nevěřili v poctivé luterské přepsání na čisto toho, co právě přijato doslovně všemi. A bylo také proč státi na stráži! Když měly jíti 18. května obě strany k císaři, Bratří žádali ještě přečtení odstavce ujednané formule. Bratří se zhrozili při shledání, že do formule chytrácky vložena neujednaná slova: „poněvadž se ve všem beze všeho roztrhování církve snášíme.“ Vždyť i prostomyslní čtenáři mohli seznati, že tento chytrácký text měl býti pomůckou k pozdějšímu porobení Jednoty od konsistoře luterské. Bratří rozhorleně žádali, aby slova ta byla vypuštěna. Br. Slavata prohlásil, že bylo svoleno čtení jiné a tázal se, kdo to přidal. Když pan sudí Lobkovic hluk utišil, snažil se Bratry pro vpašovaná slova získati; prý nemají býti Jednotě k žádné škodě. Ale Bratří znovu prudce protestovali; nenechali se to tak, jak usneseno, hned od luterských odstoupí. Tak přinuceni luterští k prepisu. Z chování Lob-

kovicova patrně, že choulostivá slova podvržena z vůdčího místa luterské společnosti. Když předmluva opravena, téhož dne císaři podána suplikace stavů podobojí s čes. konfesí, církevním řádem a „Patrnými důvody ze starých sněmů“ (které vlastně byly málo patrnými). Císař slíbil brzkou odpověď. Bratří ovšem své zvláštní suplikace nepředložili. Ale nepřímo (prostřednictvím Cratonovým) předložili svou vlastní konfesi latinsky, německy a česky, aby mohl císař o ní uvažovati. I z toho patrně, jak spojení s luterskými bylo vratké, vynucené pouze nesnáze zevnějšími.

Katolíci a staroutrakvisté ovšem pracovali houževnatě proti státnímu uznání české konfese. Dne 4. března utrakvistická konsistoř podala své dobrozdání, v němž prohlašuje, že nové vyznání se vztahuje bez výjimky na konfesi augšpurskou; tím vyznáním vyměřuje se řád a způsob nový sektářský podle obyčeje augšpurské a pikartské (bratrské) konfese. S tímto posudkem se srovnávalo i dobrozdání světských stavů staroutrakvistických. (Tomek l. c. 235—6. Gindely II, 147, 159—60, 479—80. Hrejsa 158—89.)

Ale luterští chtěli přetvořiti staroutrakvistickou konsistoř ve svou, tak aby padla poslední oficiální bašta husitská. Z hněvu nad odporem starokališníků tupili ji, tvrdíce, že při ní a při kněžstvu od ní řízeném jsou veliké neřesti Lobkovic docela ze záští řekl před císařem, že konsistoř trpí „tributarie“, t. j. kněze, kteří mají při sobě cizí manželky a jejich manželům za ně platí. Naléhal, aby osazování konsistoře bylo vráceno stavům. (Tím by býval ovšem konec staroutrakvismu mezi konsisto-

riány.) Husité ovšem činili další horečné pokusy o záchranu konsistoře pro sebe.

Císař byl zdržován od povolnosti k protestantům netoliko konservativci domácími ale i mocnými politiky zahraničními. Proto rozhodnutí o žádosti stavů odkládal a dával odpovědi uklidňující, ale vyhýbavé. V těchto kritických chvílích boj mezi náboženskými stranami planul dále.

Staroutrakvistický administrátor s konsistoři předstoupili před císaře 30. srpna s prosbou, aby nedával průchodu a svobody „hostinnskému“ (cizímu) učení. Prohlásili, že oni jsou ti následovníci starého učení českého a že ne na sta, ale na tisíce žádostivi jsou, aby při starobylých pořádcích byli zachováni.

Jan z Valdštejna ve schůzi stavů podobojí vyrazil proti luterským prudkou výtkou, jak se smějí nazývati stranou podobojí. Ta víra jejich jest něco nového, pikartského; staří Čechové podobojí jináče drželi a smýšleli, nežli ta jejich konfese v sobě zdržuje. Doložil: „My kteří se konsistoří (utrakvistickou) spravujeme, jsme praví podobojí a ne vy.“ Nastala pak hádka.

Také 1. září císař radikálům vytkl nedůslednost. Prý sami nejsou ve víře sjednoceni; žádají augšpurskou konfesi, ale znají se k staré víře podobojí; ale jedno s druhým se nesrovnává. Bratři prý mu podali konfesi svou; srovnal ji s augšpurskou a českou a tu shledal, že se v mnohých artikulích nesrovnávají.

Konečně 2. září císař desítičlenné deputaci luterské sdělil, že jim žádných překážek v náboženství činiti nemíní. Povoloval, aby ze svého

středu zvolili osoby, které by nad náboženstvím jejich drželi ochrannou ruku (defensory) a kněží jejich se ujímali. Dodával, že písemné potvrzení toho odkládá na čas příhodnější. — Týž den udělil panovník důtku Valdštejnovi, ačkoli tento vlastně promluvil pravdu a politické kramaření s vírou celkem správně posoudil.

Luterští stavové přikročili 12. září k jednání o církevním řádu. Druhého dne zvolili 15 defensorů. Když se dověděl Václav Vřesovec, že za defensora zvolen není, dával svému hněvu průchod posměšným a utrhačným mluvením o zvolených. Dne 15. září popudlivě kritisoval i českou konfesi. (Tomek 243, 247—9. Hrejsa 218, 229, 232, 249.) Luterští jásali více, než situace připouštěla. Císař, jsa tísněn od konservativců, popíral, že by byl povolil k volbě skutečných defensorů a že by byl potvrdil všechny věročlánky radikálů. Bylť uveden okázalými přípravami luterskými do veliké nesnáze. Dne 16. září vyšel z císařské kanceláře zákaz všech náboženských novot obyvatelům měst. Nebylo totiž výslovně smluveno, že svohoda se vztahuje také na nešlechtice.

Rudolfův Majestát z r. 1609 nezmírnil třenic sektářských.

Bratří svářili se prudce s luterskými dále i tehdy, kdy oficielně tvrdili, že se přiznávají spolu s protestanty k společné konfesi české a kdy se připravovali ke kombinovanému tažení na dobytí úplné svobody. Sektáři žalovali na sebe nepravosti, svědčící tak málo o skutečném úsilí reformačním — a docela proti sobě směle lhali.

Mírní protestanté obratně Českou konfesi nazývali „Konfesi augšpurskou sub utraque“, aby se zdálo, že to vyznání navazuje na staré tradice hutské. Rozhodnější luteráni ji nazývali „pravou“ konfesi augšpurskou. Bratři však, jsouce nábožensky opravdovější, nejednou ji kritisovali. Prý v ní „věci tak se někde překládají, jako by hlínu mátl neb z písku provaz dělal . . . mohliť jsou přestati na naši, když způsobilější udělati neuměli.“ (Winter: Žizot církevní, 177.)

Ti, kteří měli Českou konfesi v největší lásce, nazývali se: „pod obojí, konfesionalisté, evangelíci“, ale i »luteráni“. Jelikož však v Německu směr výlučně luterský nabýval převahy. stávali se stoupenci nezastřeného vyznání augšpurského i v Čechách výbojnějšími. Proto zase Bratři a drobné frakce jiné tím spíše se klonili k proudu melanchthonsko-kalvínskému. Stoupenci konfese augšpurské měli velikou oporu mezi domácími Němci a proto mohutněli.

Jihlavský německý farář dr. J. Hedericus a jeho český přítel Jan Laetus Čáslavský snažili se církev v Čechách podříditi smyslu přísně luterskému. Protože Bratři ve farnosti jihlavské nechtěli se poddati, vydal doktor proti nim latinský spis, který Jan Laetus r. 1582 vydal česky a německy. Bratři báli se odpověděti, aby boj proti nim nevzplanul mocněji, protože kolátor Laetův Jan Španovský směr útočného spisu chválil. Laetus vydal ještě pojednání, v kterém zřejmě vinil Bratry z bludařství. Když Laetus zbaven r. 1583 úřadu pro zločin proti přírodě, Bratřím se v tom okrsku ulevilo. Nejblíže Bratřím stali orthodoxové, kteří se klonili

ke kalvinismu; někteří z nich byli zřejmě smýšlení kalvínského. Nejmenší počet v kompromisní církvi české tvořili úplní kalvinisté a cvingliáni. (Hrejsa: Česká konfesse 367—373.)

Kolátor Jetřich z Kunovic naléhal stále snažněji, aby se Bratří uhersko-brodští sjednotili s tamními evangelíky. V tom směru se namáhal i děkan Pavel Kyrmezer. Bratří uhýbali, jak mohli. Ale Jetřich naléhal velice přísně, takže bratrský duchovní správce Jan Aquinus r. 1850 toužil z Brodu odejít. Kyrmezer dal téhož roku vytisknouti proti Bratrům ostrý polemický spis. Rozmary panské však byly měnivé. Jetřich pojednou Kyrmezera sesadil.

Ale stále zřetelněji propukaly spory v samé Jednotě mezi směrem starším a novým, které se vybíjely silně zvláště roku 1604 na synodě v Žeranovicích. Zvítězila nová nauka o večeři Páně dle tehdejšího směru heidelberského a basilejského-kalvínského. Zastance starších zásad bratrských B. Turnovský žalostně zapsal o novotářích: „To světlo jejich protivné světlému ustavičnému a stálému smyslu Jednoty jest žalostnými temnostmi.“ Prý neopatrní „dali se omámiti, že odvrhše spisy bratrské a nečtouc v nich, domácího světla Jednoty nikdá neviděli a nejsou ho povědomí. A na druhou stranu ve dne i v noci čtoucí a meditující v knihách zwingliánských a na učení v Němcích bývající a hned z mládí hlasy habrovanské slejchající, temnosti habrovanské a dogmy filosofské nad světlo domácí sobě oblíbili i do cizích a nových Jednotě protivných smyslů upadli nebožátka. A již k tomu přichází s těmi novými a cizími smysly, aby knihy

bratrské, netoliko otázky a písně starodávné, ale i konfessí převráceti a jináče psáti musili.“ (Tamtéž, 381—5, 400—1. Gindely l. c. 344, 498—9.)

Konečně společným úsilím protestantů a Bratří dobyto památného Majestátu, vydaného 12. července 1609. Výslednicí toho bylo zhynutí konsistoře staroutrakvistické; třem stavům evangelickým dána také universita, která stejně měla mistry protestantské, v moc úplně.

Ale ani ve chvílích radostného vzrušení nad vítězstvím sektáři zevně spojení nezanechali sporů velice tuhých. Příslušníci Jednoty báli se o svůj vlastní řád a své bohoslužebné zvláštnosti. V komisi svolané k sepsání společných řádů došlo 3. srpna k hádce o bílou komži, proti které bratrští protestovali. Byly spory také o svěcení obojího duchovenstva. Něco rozhodnuto ve prospěch Bratří zvláště zakročením mocného velmože Petra Voka z Rožmberka. Ale hned zas nová oposice proti zvláštním řádům Jednoty. (Hrejša l. c. 475—8.)

Když konečně poměr protestantů a Bratří 28. září upraven, při jednání o organizaci došlo v říjnu k pohnutému sporu mezi tím kněžstvem sektářským, jež nabylo svěcení katolického a kněžstvem ordinovaným protestantsky. Když němečtí kněží prohlásili, že přijali jediné augšpurskou konfesi, pan Racek starší ze Vchynic opakoval několikrát, že Česká konfese jest pravá augšpurská. K novým šrůtkám došlo při volbě členů evangelické konsistoře. (Hrejša l. c. 475—8. Kryštůfek: Protestantství v Čechách, 235—238.)

Po urovnání nejtěžších sporů zdálo se dle slov Skálových, že nastává zlatý věk. Ale Winter

k tomu poznamenává: „Zlatý věk neuveden. Nebylo spokojenosti ani při straně vítězné. Byly spory v samé konsistoři mezi Bratry a protestanty, byly zlosti mezi protestanty samými, v luterské a kalvínské rozdělenými. Jedni druhých nechtěli snášeti a zuřili proti sobě bez lásky křesťanské.“ (Život církevní, 245.)

Někteří protestanté dávali na jevo zřetelně hněv, že Bratří, ačkoli tvoří menšinu, těší se plné svobodě. Velice vlivný hrabě Šlik, poštvaný dopisem drážďanského dvorského kazatele, Jan Ouštěcký a jiní šlechtici působili svým odporem konfesionistům značné nesnáze.

Trapnější rozčilení zavinił německý dr. Hoë z Hoëneggu, dvorský kazatel kurfiřta saského. Byl povolán k zorganizování německých evangelíků na Starém městě. Ten začal rázně potírati kalvinisty. Odpor proti tomuto Němci stal se tak prudký, že jedné noci r. 1613 jeho obraz a jméno byly přilepeny na šibenici staroměstské. Sepsáno proti tomuto bouřlivákovi nad 25 polemických traktátů a pamfletů. Luterští ovšem odpovídali traktáty rovněž ostrými; hrubě kalvínským docela řečeno, že jsou „orientální reformovaní čili Turci“. (Winter l. c. 245—6.)

Děkan chrudimský Blažej Borovský brzy po svém příchodu do Chrudimě dal tamější kostel obílití a zbaviti ozdob; tím dával zřejmě na jevo sklon ke kalvinismu. Ve shromáždění kněží toho kraje stýskal, že bratrský senior uvádí do farnosti kněze bratrské na škodu strany podobojí. Dal podepsati asi 30 kněžím stížnost, kterou předložil defensorům. Připomněl, že měla konsistoř raději ve starém způ-

sobu zůstati. Byl však pohnán do Prahy, odsouzen zde jako lehkomyšlný buřič a jeho jméno 28. června 1610 vymazáno z konsistořských knih. (Pavel Skála : Historie česká I, 326. Hrejsa l. c. 520—1.)

Již r. 1609 farář u sv. Havla v Praze Adam Procházka vydal spis, kde žaluje, že v konsistoři se usazují sektáři a haeretikové. Byl pohnán v lednu následujícího roku k výslechu před defensory. Zde mu bylo domluveno pro „jeho pletichy jakožto člověka falešného a jak o tom domnění je, od jiných navedeného.“ Byl přinucen k písemnému odprošení stavů. (Hrejsa l. c. 520.)

A nové spory vznikeny spisem děkana německobrodského Vrbenského z roku 1614, nesoucím titul : „Konfessí česká, pravá aušpurská.“ (Tamtéž 522.)

Jest významno, že r. 1616 luterský mistr Samuel Martinius Hořovinus měl v universitě veřejnou řeč na thema: „O svornosti církve v těchto posledních časech nejvýše potřebné.“ (Winter l. c. 246.)

Přirozeně vysvětlitelný byl odpor některých opravdových kněží proti tomu, že vlastně pod Českou konfesi skrývají se vyznání různá. Roku 1617 vyšel anonymní traktát „Zdání o napravení způsobu církví evangelických českých a uvedení jich v jednotu.“ Za ním stála skupina bohoslovcův i vlivných laiků. Sám konsistorní administrátor Zikmund Crinitus pečoval o rozšíření spisu toho. Spisovatelé dobře seznávali, že nesvornost a nejednotnost církve evangelické posiluje katolictvo. Spis staví se proti současnému spojení Bratří a protestantů jako neupřímnému, ve své podstatě nepravdivému. Žádá, aby nejen kněží z Jednoty, ale i všichni ostatní byli přidržováni, aby podepsali Českou konfesi, protože prý to mnozí z Bratří opominuli a již i před defen-

sory se pokusili tvrditi, že jurisdikce evangelíků v Čechách má základem dvě konfese a také dvojí ordinaci. Protože bratrský senior zastává kalvínské učení, jež jest v rozporu s Českou konfesí, mnozí svěcenci zpěchovali se, aby na ně ruce vzkládal. Pro pohoršení, které působí toto vzkládání rukou, prý již se někteří páni a rytíři stali katolíky a odbyvše kněží svého náboženství, uvedli na grunty své duchovní katolické. Kandidáti měli by býti ordinováni jen v samé zemi a ne v cizině mezi sakramentáři, jak to často činí nynější kutnohorský děkan. Vinou těchto ordinací v cizině je, že v Praze a v jiných městech zřídka je jedna fara a škola, při níž se srovnávají farář a rektor školy. Administrátor v konsistoři bývá odpornou stranou vždy přehlasován a musí ordinovati a do far uváděti kandidáty dvojího náboženství. Kněží z Jednoty, ačkoli sedí v konsistoři a mají podíl v jurisdikci, své vlastní spory konsistoři k soudu nepředkládají. Páni a rytíři z Jednoty dosazují na mnoha farách Bratry anebo zřejměji sakramentáře na místě kněží přidržujících se řádu administrátora a České konfese. Někteří docela usilují zavésti do kostelů kalvínské lámání chleba. Někteří kněží se vzpírají užívati ornátu neb komže při večeři Páně, ačkoli se k tomu svého času zavázali. Někteří tajní sakramentáři zavedli do škol Heideberský katechismus, který odporuje České a augšpurské konfesi zřejmě; odstranili katechismus Lutherův, kterého se užívalo od mnoha let. Spisy sakramentářů tisknou se v Praze bez označení tiskaře a tiskárny a bez vědomí konsistoře. Konsistoř pak sama ve svém nynějším složení nekoná náležitě censuru, jedná-li se o knihy kalvínské.

Tyto i jiné podstatné nepřístojnosti vytýkal zmíněný spis, který způsobil veliké vzrušení. Bratři cítili se jím bolestně dotčeni, vědouce, že vyšel z vlivných kruhů směru výlučně luterského. Předložili defensorům spis obranný, žádající za ochranu proti nespravedlivým žalobám. Jiný spis prohlašoval pisatele „Zdání“ za buřiče a veřejného rušitele pokoje, mistra pletichu, jenž v sobě nemá ani žilku české krve. Všechny výtky jsou prý bezdůvodné; administrátor měl by býti za rozšiřování toho spisu pokárán. Prý by měl míti (místo šíření takových spisů) raději pozor na to, aby se podle své instrukce choval, strážlivější a příkladnější život vedl, do svého svědomí nahlédal, a ne aby jiným v svědomí sahal. Administrátorem prý blahoslavený pokoj otřásati se počíná; není divu, že jsou některé odpady. — V odpovědi jsou ke konci rozhořčená slova: „I kterak tento buřič a rušitel obecného dobrého směl se o to lehkomyšlně pokusiti a sepsati takový spis na odpor Majestátnímu listu, když přece tak těžké pokuty jsou uloženy na rušitele pokcje!“ (Skála: Historie II, 43—59. Hrejsa, 593—7.)

K takovým hádkám přistupovaly ještě nesnáze s protestanty německými, kteří od vydání Majestátu si vedli v Praze čím dál zpupněji. Spoléhalí na ochranu kurfiřta saského a těšili se přízni vyšších stavů českých. Německé bohoslužby silně se rozmohly; Němci sahalí po řadě nových kostelů v Praze nadbytečnou měrou a dali se těžko upokojiti nabízením kompromisu se strany české. Právě veliké moci šlechty v české církvi jest co děkovati, že konsistoř evangelická byla k přemrštěným požadavkům německým povolná.

Naposledy zasedli v konsistoři samé němečti duchovní. Sektářská zpráva dí: „V této konsistoři sedí sjednocené kněžstvo, administrátor (protestantský) a senior (bratrský) jeden každý z svého řádu tovaryši jako také s některými tak dobře s německými jako s českými kněžími.« (Winter l. c. 247.) Ovšem němečtí luteráni České konfese málo dbali, takže mařili pokusy českých konfesionistů o ututlání svárů náboženských v Čechách. Evangelíci hašteřili se v době, kdy katolíci proti Majestátu prudce horlili.

O trapném postavení dvojité konsistoře evangelické Winter píše: „Jednak nebyla ani ještě r. 1614 konsistoř plna, agenda nebyla pořád hotova, proces práva duchovního, jakž ho konsistoř navrhla, nechtěli defensoři schváliti, stran apelace také leccos vázlo, vrchnosti protestantské nechtěly poddaných mládenců pouštěti k svěcení, rychtářové městští nechtěli sloužiti konsistoři při exekucí jejich výpovědí soudních, takže konsistoř byla bez pomoci světského ramene skoro touž měrou mdlá jako bývalá konsistoř podobojí (kališná). Však daleko horší a nebezpečnější byly rozmíšky z té příčiny, že konsistoř byla složena z kněží dvojích, bratrských a protestantských, a že mezi protestantskými byli kněží kalvínští. Ani Bratří proti druhým mnoho nereptali; ale luterští kněží nechtěli Bratrů snášeti. Přes tu chvíli některý z nich napsal proti konsistoři tou příčinou hanopis . . . Poměry nové konsistoře evangelické nejlépe vypsál Kezelius ve své kronice Boleslavské. Dí: „Konsistoř závist velikou od strany odporné měla; i sami mezi sebou jak političtí tak kněží se nesrovnávali, jedni druhé

podhlídali. I mezi těmi dvanácti obnovenými konsistoriány veliká nesvornost byla; jedni druhým na vzdůru, co mohli protimyslného, činili, jedni druhé haněli, pikartovali, kalvínovali, že se jedni pod druhých pláštěm kryjí, sobě vyčítali a skůro na tré dělití se chtěli.“ Jinde dí o nesvornosti konsistořské týž učený kronikář: „Děkanství do vsí přenáseti chtěli z měst, každý chtěl svou víru míti, o agendu (stran obřadů) nikdy se snéstí nemohli; . . . ani ta konfessi česká ani augšpurská jim obstáti nemohla, stary i novy sakramentáře sobě vymyslili, augšpurskou variatam et invariata confessionem (změněnou i nezměněnou konfesi) nazývali.“ Když pod správu konsistoře vpraveni jsou i kněží němečtí, byl zmatek nejhrubší. Kezelius tou příčinou dí: „Němečtí kněží, zvláště cizozemci, kteréž páni stavové beze všech jejich zásluh k své konsistoři a konfessi přihrnuli, naprosto tou konfessi ani konsistoři řídití se nechtěli.“ I jméno chtívali míti obzvláštní a jen sobě příslušné, totiž jméno luteránů.“ Potud výklady Wintrovy. (Život církevní, 340—1.)

Není divu, že nároky německých luteránů neustále stoupaly. Tou dobou stavové čeští v Čechách i na Moravě pilně vyjednávali o společné akce s protestantskými Němci jak západními tak rakouskými. Vzpoua silně podporovaná z Německa mohla každou chvíli propuknouti. Proto tak ochotná úsluha i protestantským Němcům z ciziny — na úkor svornosti a řádu evangelíků českých.

Za stavovského povstání směr českobratrský nabýval přemoci nad luterským, čímž byl silně podrážděn dvůr saský. Při jednání o vzdorokrále

byl Fridrich Falcký kandidátem bratrským. Když pak r. 1619 vlivem pánů vzdělaných v Heidelberce a klonících se ke kalvinismu zvolen Fridrich, následovalo zvláště v Sasku veliké roztrpčení. Dr. Hoë ve svém listě k hraběti Šlikovi naříkal, že tolik krásných zemí má se státi kořistí kalvinismu a orientálního Antikrista. Marné vybízení k demonstraci! Duchovní rádce Fridrichův Scultetus, přibyv do Prahy se zvláštním úkolem pro církev českou, vandalským řáděním v dómu Svatovítském krvavě urážel city netoliko katolíků, ale i českých luteránů. (Svoboda: Katolická reformace a marianská Družina II, 145. Hrejsa I. c. 551.)

Nepřátelství mezi kalvinismem a luteranismem v českém obyvatelstvu se valně přiostrřilo právě v době politicky nejrovinnější, protože německý dvůr Fridrichův luterské hrubě odstrkoval. Winter dí: „Luterští ústně i tiskem žalovali do svých protivníků, že si pořizují školy s kalvínským katechismem, že je utlačují, kde mohou, že jim nadávají, obrazy boří a nectí, ale obraz svého kalvínského krále Fridricha nosí na krku a ctí přec. V těch zlých hádkách nejednou odvolávali se luterští na slova Lutherova, jenž prý napsal, že kalvíni jsou horší než papisté (papeženci).“ (Život, 281.) Naopak zase Scultetus káral, že luterští jsou povolovní papeženci, protože trpí ve svých kostelích modly. (Hrejsa, 551.)

Když přední sluhové Fridrichova dvora pozorovali, jak se od nich občanstvo odvrací, dávali svému hněvu výraz nadávkami „praktikářů“ a „špehářů“. Mathes Thurn v hněvu hrozil, že „musí

život katolíků a mírných protestantů, jmění a krev jejich zahynouti.“ (Svoboda l. c. 145.)

Luterským kazatelům německým bráněno kázati proti odchylným směrům, zvláště proti kalvinismu a cvinglismu. Kandidátům luterským všelijak bráněno v dosazení na farní úřady. Proto luterští zřejmě vytýkali, že německou podporou falckého dvora jest jen posilován směr kalvínský, luterským nepříznivý. Poslali otevřené psaní do Německa, nařikajíce, že „Scultetus, prorok kalvínského Molocha v těchto místech, svým ďábelským uměním více poškodil evangelium za půl roku (svého pobytu v Čechách), než Jesuité za 50 let.“ Jeť prý sice „jho Antikrista západního těžké, ale desetkrát těžší jho Antikrista východního, totiž kalvinistů.“ Ale vláda Fridricha Falckého podporovala triumf kalvinismu dále. Pečovala, aby fary na statecích královských „řádnými ministris orthodoxis“ (sluhy pravověrnými) obsazovány byly. Tak měl uchvátiti kalvinismus državu kněžstva katolického a zbytku kněžstva staroutrakvistického, což bylo velikým nebezpečenstvím i pro luterské. Scultetus v zájmu kalvinismu postavil se po stránce právní na odpor Majestátu na dřívější stanovisko vlády katolické. Rozdíl byl jen v tom, že v místech, do nichž byl vnucován katolicismus, měl se nyní vtírati kalvinismus. Tentokráte však sami čeští královští radové zrazovali krále z takového plánu. Bratří, vidouce chmurné následky zpupnosti kalvínské, začali se od falcké taktiky odvracet. Jelikož však kalvinismus zmohutněl, podalo 26 českých kazatelů, kteří „k Heidelbergu víceji než k Vitemberku se ohlíželi“, žádost králi a jinou zase jeho kněžím

a bohoslovcům, „aby oni reformáti pod ochranu hořejšího kněžstva uvedeni byli, . . . poněvadž v konsistoři evangelitské toliko luteriáni s Bratřími sedějí.“ Tedy kalvínské kněžstvo falcké, „hořejší“, podrízené přímo králi, mělo vymaniti české kalvinisty z jurisdikce konsistoře evangelické. Fridrich však seznával, jaký hněv kypí u nás proti falckým vetřelcům. Proto žádost odmítl. Vždyť zatím stále nepokojný dr. Hoë z hněvu proti kalvinistům podpíchoval proti Fridrichovi kurfiřta saského a jiné luterské velmože; docela začal sloužiti i Ferdinandu II. (Hrejsa, 559—571.)

Tu máme také jeden klíč k vysvětlení, proč protestantská revoluce podlehla Habsburkům. Hašteřivost českých sekt vzrůstala tím více, čím tyto cítily více volnosti. Skutečné reformaci a zušlechtění ovšem takové zlobné závodění neprospělo.

Sváry exulantů po Bílé hoře.

Katastrofa bělohorská byla hromovým úderem, který výmluvně vybízel poražené sektáře, aby aspoň v bědném vyhnanství zastavili sváry zbytečné. Ale mezi českými exulanty pokračoval prudký zápas mezi směrem luterským a kalvínským; rojily se dále nechutné spory osobní a pichlavé výtky, které německým hostitelům české emigrace imponovati nemohly.

Němci přijímali exulanty s chladnou lící a zrakem podezřívavým. Báli se, aby čeští sektáři v územích uklidněných neroznítily nových prudkých sporů konfesních. V Sasku vládl tehdy přísný luteranismus. Hnutí kalvínské tam bylo potlačeno

v letech 1574—5 způsobem velice krutým. Luterská inkvisice žalářovala a mučila i německé mistry universitní. Dalo se tedy čekat, že k jinověrcům přicházejícím z cizí země nebude saský dvůr vlídnější. Pověstný dvorní kazatel dr. Hoë i po bitvě bělohorské byl nenávisníkem českých sektářů a docela přijímal od dvora Ferdinanda II. dary za své diplomatické služby. Hoë zrážel knížata, aby se neujímali českých evangelíků, klonících se ke kalvinismu, ale raději stáli při císaři.

Ale i mezi exulanty hledajícími útulek v Sasku vřely spory a docela z jejich středu šly denunziace k saské hierarchii luterské.

Duchovním správcem exulantů v Sasku byl Samuel Martinius z Dražova. Tento evangelický duchovní byl od r. 1617 farářem u sv. Haštala v Praze, r. 1619 stal se asesorem konsistoře. R. 1614 vydal spolu s Vrbenským spis „Confessio bohémica vera augustana“ (Konfessí česká, pravá aušpurská). Tomuto spolehlivému luteránovi svěřena byla od vrchní konsistoře saské, která českým sektářům nedůvěřovala, duchovní správa a zároveň kontrola všech exulantů, kteří se usadili zvláště v Perně. Tito jako příslušníci české konfese byli pokládáni sice za luterány. Ale Hoë a jiní saští theologové vinili velký počet českých evangelíků z kalvinismu. Proto všichni exulanti, kteří chtěli bydlet v Sasku, byli nuceni pro jistotu přiznati se slovem i písmem k augšpurskému vyznání. Někteří poslechli teprve po delším váhání — vždyť u Čes. bratří to znamenalo změnu podstatnou. R. 1628 nařídila saská konsistoř Martiniovi důrazně, aby každou sobotu zapisoval ty, kdož by se

hlásili k večeři Páně; měl předkládati seznam jich každý měsíc svému inspektorovi, superintendentovi v Perně. Někteří Bratři se bohoslužeb Martiniových neúčastnili. Rozhněvaný duchovní správce psal i seznamy těch, kteří k jeho večeři Páně nepřicházeli a předkládal je německému kněžstvu v Perně.

Z Lešna byl vyslán od Bratří do Perna Xylin, který aspoň v noci konal pro souvěrce bohoslužby. Když se to však prozradilo luterskému archidiakonu Fischerovi, bylo zle. Fischer žaloval superintendentovi. Následoval kurfiřtský rozkaz, aby Bratři „buď se přidržovali luterské liturgie (bohoslužeb) aneb opustili zemi.“ Ten soud byl spojen s trapným šikanováním příslušníků Jednoty. (Hrejsa l. c. 372, 588—93. Musejník z r. 1874, 211.)

V tom novém útisku měl prsty i Martinus. Pochopitelno, že v té době došlo k prudkým hádkám mezi exulanty bratrskými a luterskými. Martinus vydal v Perně r. 1635 objemný spis „Pětatřiceti mocných, znamenitých a slušných důvodů neb příčin, pro které všickni evangelistští Čechové za jedno býti . . . mají.“ Zde snažil se dovoditi, že česká konfese úplně souhlasí s vyznáním augšpurským; ale počínal si tak chytře, aby německá konfese vystoupila do popředí; vkládal tam i pozdější luterskou zásadu o večeři Páně, která nebyla obsažena ani v konfesi české ani augšpurské. Tak zrazoval vyznání české potměšilým způsobem zřejmě. Při tom se odvažoval viniti Bratry, že od učení předků svých odstupují.

Ještě téhož roku sepsal jménem seniorů sám Komenský „Ohlášení“ jako odpověď. Prohlásil zde: „Špatněž kněz Samuel Martinus k iménu národa

svého dokazuje lásky. Za konfessí českou a za někdejší při službách Božích zvyklé české řády jako by se styděl.“ Komenský poznamenal, že česká konfese není augšpurská.

Ale Martinius byl houževnatý. Vytiskl knihu „Obrana proti ohlášení.“ Proti ní vyšla Komenského „Cesta pokoje.“ Bratr Jan Felin vydal „Rozebrání“. Ale Martinius vydal na vzdory své „Inducie.“

Spor byl velice vášnivý. Bratří spílali Martiniovi jako největšímu zločinci. Prý jest vražedník, morděř, bitec, dráč, lakomec, satanové rohože spletec, jest křivolaký, falešný; prý osidla na spolu-bratry napíná, dělá se Lutherem. Kárali: „Veřejně před celým světem vytýkáš nám, že jsme proti Ferdinandovi brojili, za Friedricha Falckého a za Gustava Adolfa se modlili. Ale což ty sám jsi to nečinil? Ty jsi jezdil po Frankreihu a Denemarku (Dánsku) k nepřítelům císařovým. Což pak jsi tam jednal?“

Taková veřejná výčitka byla ovšem pro Martinia velice mrzutá; vždyť mu škodila v očích luterské vrchnosti, která víru Friedricha Falckého velice nenáviděla. Proto Martinius v rozčilení napsal, že Bratří jsou pokrytci farizejští. Prý jsou původci celého neštěstí; oni revoluci ztropili. Pomáhají si vylhaným počtem a jméno české v zlou pověst uvádějí.

Martinius vinil také Felina ze spisování hanlivých spisů a písniček, namířených proti vzácným a předním lidem.

Prý to bratrství Jednoty s luterskými jest „jakési drsnaté, nebratrské.“ Hrabě Šlik „nám hned tenkrát v Čechách předpovídal, že naše sjednocení luteránů s husity (Bratry) nic dobrého

nepřinese. Arci jste vzali rohy k trkání jimi vespolek a strkání boky i plecemi jako bujné ovce a bratránkové či beránkové tuční, v stájích tovaryšů vám rovných dobře vypasení.“ Prý luterští Bratrů nepotřebovali, ale naopak Bratří luterských. Jak prý Bratří při sjednocovací akci lahodně slibovali! „Ó pokrytství farizejské, kam pak měříš? . . . Nepamatujete-liž, jaký byl křik vrchností a lidu luteránského v Čechách, když někteří páni z Jednoty husitské hned po Majestátu na svobodu náboženství (1609) kněze luteránské beze vší příčiny z far svých vybyvali a husitské na jich místo usazovali? Pan Jindřich Otta z Losu na faru mrtnickou husitského dosadil; taktéž pan Zděnek Trmal ve Tmaně, pan Smiřický na děkanství do Kostelce a na jiná místa. Akademii (universitu) pražskou jste podtrhli a o dva klenoty připravili . . . Vy se chlubíte, že jste praví a vlastní potomci učeníků Husových. Husa chválíte, ale jen holými slovy . . . Vy svou kázeň nad jiné vynášíte. Ale kázeň vaše jest slabá, pokrytecká; nebo mimo jméno kázně u vás nemnoho jest a sami vespolek jste se vyznali: Kázeň naše jest jen pokrytství mnohých; chudé sedláčky pro opilství a tance tresceme a vylučujeme, při vyšších to nekonáme, leda že někdy něco řekneme, a to jen slovo slabé a choulostivé.“

Martinius táže se, kde Bratří v Lešně mají svých 4000 věřících a 100 pastorů, kterými se vychloubají. Žaluje rozčileně: „Mne pomlouváte, že prý všude hanbu činím jménu českému. — Vy, vy pusťte uši mezi lidi! Ach nastojte, jak na vás a na tu vaši zarputilost na tisíce urozených i neurozených ubohých křesťanů s pláčem a s hojnými

slzami nařiká, že vy jste po hříších obecných přední a původní příčina tohoto přezarmouceného vyhnanství a milé vlasti snížení.“

Že k svárům dal podnět sám cholericový Martinius, který bezohledně českobratrství potlačoval, patrně z těchto jeho řádků: „Cokoli bouřek jest v Perně, Drážďanech a Freiburgu, to všecko jest ode mne. Ale jest potřebí, abychom byli udatnější. Nechť ukáží paty a odejdou do zlého kříže všickni Pikardi, kalvíni a sakramentáři!“ (Jireček v Musejníku z r. 1874, 210—12. Svoboda: Katolická reformace a Mar. družina II, 107—9.)

Martinius v zápalu boje obviňoval i exulanta-historika Pavla Stránského, že proti němu spisoval těžké dokumenty, fedroval a opravoval kněžské spisy, namířené proti jeho osobě. Felina nazval Martinius „nad Goliáše vzteklejším, nad Semei zlobivějším.“ Bratry nazýval Valdenskými. (Jireček l. c. 211, 224, 225.)

Jak Bratří tak luterští v cizině konali daleké cesty, sbírajíce ve prospěch exulantů u boháčů almužny. Při tom Čechové byli leckde odbyti — zvláště pro vzájemné žaloby. Luterští z Perna špatně pochodili v Holandsku i Anglii, kde byli též sběratelé Bratří z Lešna. Pernští v hněvu nad nezdarem sbírky podali k belgické konsistoři evangelické apologii, v níž nepravdivě Bratry vinili z „veliké nešlechtnosti, kteráž se svatokrádeži přirovnati může“; prý totiž poslové bratrští konali sbírky „pod obecním jménem všechněch exulantův, celou almužnu jen na svůj vrub vzali a užili.“ Tato apologie byla šířena po Německu, Uhrách i Holandsku. Bratří se hájili plným právem, ale ocet

rozlitý v cizích krajích sektářských silně škodil exulantům všem.

Bratři několik let posílali svou mládež do luterské školy v Bytoni (Beuthen) v Hor. Slezsku, kdež působili jako učitelé bratři Wechnerové. Martinus a jeho soudruzi zákeřně vinili Bratry, že proto do Bytoně své syny posílali, že se tam učilo katechismu ariánskému; vždyť prý bratři Wechnerové jsou pověstní Sociniáni. (Tamtéž, 219—21.)

Tyto a s nimi související spory zaviněny hlavně Martiniem a přetrženy byly teprve smrtí Martiniovou roku 1639.

Vančura nazývá Martinia mužem „nízké úrovně mravní a bezměrné ctižádosti.“ Upozorňuje, že v Nizozemí byl kalvinisujícím luteránem a chtěl tam dokonce všechny exulanty převést. V Perně se hleděl zalichotiti pronásledováním Bratří kurfiřtu saskému. (Denis-Vančura: Čechy po Bílé hoře, 129.) Tím křiklavějším dokumentem pro zbědovanost exulantů stalo se slavnostní povýšení Martiniovo v samé Praze za vpádu Sasů r. 1631, s nimiž vrátilo se mnoho českých sektářův. Tito znovuzřídili evangelickou konsistoř a také universitu uvedli pod správu sektářskou. V popředí té činnosti stál Martinus. Ten také řídil 30. listopadu smuteční slavnost nad jedenácti hlavami pánů štatých r. 1621. Nato 8. prosince byl Martinus zvolen jednomyslně za administrátora evang. konsistoře. Stal se i proboštem koleje Karlovy a přednášky na universitě započaty pod jeho řízením. Tak se daleko zašlo! Nejhorlivější sluha německého vladaře a nenavistný pronásledovatel Bratří pojednou prohlášen za vrchního duchovního v Čechách. V novém úřadě vedl

si „nádherně, skvostně, mocně, pyšně.“ Fary mezi kněžstvo i svatokupecky prodával. Důchodů universitních užíval k životu rozmařilému. (Jireček l. c. 216. Denis-Vančura: Čechy po Bílé hoře, 128—9.) Jak by ta obnovená církev česká se asi byla vyvinula, kdyby nebyvali Sasové přinuceni k odchodu!

Dosti sporů také natropili mezi sektářskými exulanty blouzniví proroci. „Vidění a zjevení“ šprotavského jircháře Krištofa Kottera přeložil a vydal sám Komenský. Ale to se nelíbilo exulantům luterským — na př. Krištofu Megandrovi z Benešova. Vznikl tedy svár. (Jireček l. c. 205.)

Ba vypukly spory mezi sektáři v samém Lešně. Sám Komenský smutně zaznamenal: „Lidé nenapravitelní do uzdy zatínají zuby, aby mohli žít jako samorostlí a samozákonní. Odtud i to srovnání se některých proti samým seniorům, zvláště proti mně jakožto cizozemci, naléhajícímu na zachování řádu. Jali se zajisté vinití mne jako v pravověrství nespolehlivého tak nejapně, že obecný způsobili zmatek.“ (Svoboda: Katolická reformace a Mar. družina, 109.)

Z uvedených trapných zjevů patrně, jak málo bylo naděje, že by byli vytvořili exulanti po svém případném vítězství mocný šik svorný a spořádaný. Již jejich formální sjednocení v Čechách před Bílou horou bylo neupřímné. V cizině se prohloubily protivy ještě více. Jestliže rozháranost českých sekt neimponovala cizím bludařům, tím méně našla obdivu mezi katolíky českými.

Lidové jevi

Sv. 1. A. St. Novák: *Potrestaný zál* (2 ženy 1 muž). Ku provozování nuti Kč 1'30. — Sv. 2. A. St. Novák: *Vy* o 1 jedn. (3 ž., 2 m.). Ku provozování nutno odebrati 6 výtisků. Kč 1'90. — Sv. 3. A. St. Novák: *Slavnost ve Vystrčilově*. Fraška o 1 jedn. (1 ž., 6 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výt. Kč 1'90. — Sv. 4. Fredl ml.: *Tři doktoři*. Fraška o 2 jedn. (5 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 2'70. — Sv. 5. A. St. Novák: *Obět chudé matky*. Obraz ze života o 1 jednání (6 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1'30 — Sv. 6. J. Hrochovský: *Selské námluvy*. Žert o 1 jedn. (5 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 7 výtisků. Kč 1'30. — Sv. 7. J. Hrochovský: *Přivítání*. Žert o 1 jedn. (2 m., 6 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč 1'60. — Sv. 8. A. St. Novák: *Chytří studenti*. Dramatický žert o několika výstupech (7 m.). Ku provozování nutno odebrati 8 výtisků. Kč 1'70 — Sv. 9. A. St. Novák: *Malířův nápad*. Dram. žert o 1 jedn. se 2 proměnami (11 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 13 výt. Kč 2'30. — Sv. 10. Fr. Soukal: *Röntgenovy paprsky*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 6 výt. Kč 1'90. — Sv. 11. A. St. Novák: *Žofinčiny námluvy*. Veselohra o 3 jedn. a 1 proměně (7 m., 3 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výtisků. Kč 5'70. — Sv. 12. Jos. Jiří Stankovský: *Sklenice čaje*. Veselohra o 1 jedn. (3 m., 1 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výt. Kč 1'90. — Sv. 13. V. Hradský: *Dort na cestách*. Žert o dvou jednáních (5 ž.) Ku provozování nutno odebrati 6 výtisků. Kč 1'90. — Sv. 14. J. J. Kolár: *Faraonové*. Fraška ve dvou dějstvích (6 m., 2 ž.). Ku provozování nutno odebrati 9 výtisků. Kč. 2'—. — Sv. 15. J. Hrochovský: *Karbaník*. Obraz ze života o pěti jednáních a proměně (9 m., 4 ž.). Ku provozování nutno odebrati 10 výtisků. Kč 4'70. — Sv. 16. V. Hradecký: *V doupěti*. Veselohra o jednom jednání. Kč 1'90. — Sv. 17. V. Biller: *Čarovný zvonek*. Báchorka o třech jedn. (9 ž., 7 muž.). Kč 3'20. — Sv. 18. V. Roubal: *Pytlák*. Drama o jednom jednání (3 muži, 2 ženy). — *Rychlovlak*. Obraz ze života o jednom jednání (4 muži, 1 žena). Kč 3'50.

Všechny tyto hry hodí se k provozování na malém jevišti a při malé režii.

Objednávky vyřizuje každé knihkupectví, hlavně:

Družstevní knihkupectví v Hradci Králové.